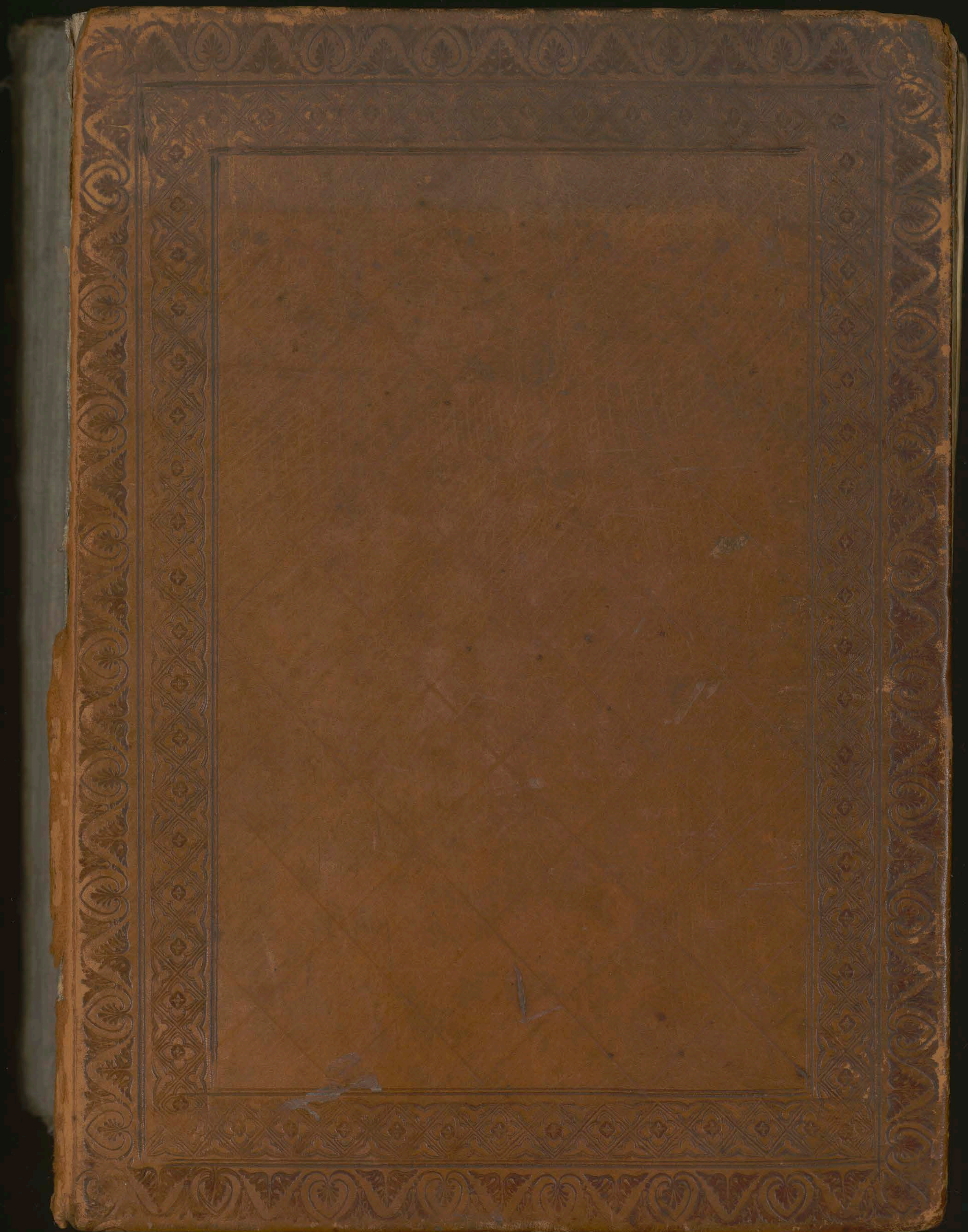

Iste liber [illegible] vir[illegible]
[illegible]
liber [illegible]
valentin[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

s sapabit

λ Lt b hic ... non x lil

Nulla tres habuit eludentes

Abstulit una tussis duos et una duos

Ter... non habet quid tollere possit

Iam potest omnes secura tussire diebus

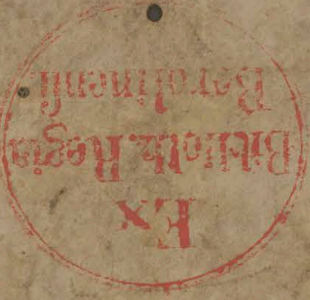
Is liber subentu est

tesa

degaz

et x

et lentis edulio

sedem

Verehrtester Herr College,

Beygehend erfolgt die Handschrift des Breviarii, mit ergebenstem Dank für die gütige Mittheilung zurück. Sie ist vollständig, denn die letzte Seite schließt zwar mit dem Codex Gregorianus, aber der Hermogenianus und Papinianus sind, vermuthlich um keine neue Seite anzufangen, von derselben alten Hand auf den Rand des vorletzten Blattes geschrieben. Folgendes habe ich bemerkt:

Cod. Theod. In der Regel nur Inscription und Subscription, so daß der eigentliche Text fehlt, der nur selten vorhanden ist. Die Interpretation ganz gegeben.

Novellae Theodosii. Blos Inscr. Subscr. u. Interpretatio. An der Spitze ist die Nov. Theod. de Theodosiani codicis auctoritate markirt.

Valentiniani. Mehrere Novellen ganz, welche keine Interpretation haben: bey den andern blos Inscr. Subscr. u. interpretatio.

Martiani. Blos Inscr. Subscr. u. interpretatio.

Majoriani. Fast die ganz bey Sichard vorhanden, aber blos Inscr. Subscr. u. interpretatio, dann eine Reihe ganzer Novellen

III. de ortu imperii

IV. de indulgentiis reliquorum

V. de defensoribus civitatum

VI. de aedificiis curialium

VII. de bonis caducis

VIII. de sanctimonialibus

Severi. Blos Inscr. Subscr. u. interpretatio.

Gajus in einem Auszug in 15 Titeln: der Titel de substitt. fehlt. der de obligationibus ist XVI. u. qu. m. oblig. tollitur XVII.

Paulus. Hier ist häufig Text vorhanden, welcher aber beynahe immer an die vorhergehende Interpretation angeschlossen ist; öfters ist der Text, wo keine Interpretation da war, selbstständig gegeben.

Gregor. In der Regel bloß Text. Dabey d. interpretatio. Zuweilen auch Text.

Hermogen. Bloß interpretatio.

Papinian. Ein Auszug

Die Handschrift gehört also zu den wenigen (es mögen deren etwa 10–12 seyn) welche in den Novellen mehr, als das Breviar, aus dem ächten Codex Theodos. liefern. Sie hat, da ihre Eigenthümlichkeit in den Novellen des Majorianus beruht, insofern ~~Verwandtschaft~~ Verwandtschaft mit der einen Handschrift von Keller (ehemals Meerman. 600) und der Pariser 4406.

Ihr ergebenster

D. Biener.

Zu bemerken ist, daß die H. 2 Blätter zu viel numerirt ist, indem von 103 sogleich auf 106 in der Zählung gesprungen wird. Daß nichts fehlt, beweist der Text der Novelle.

Hänel.

Antiquissime leges

1.

Antiquissime leges [illegible]

IN XPI NOMINE
INCPT LIBER
LEGUM AUCTORI
TAS ALARICI REGIS

Utilitates populi nostri propitia diuinitate trac
tantes hoc quoq; quod in legibus uidebatur ini
quum meliori deliberatione corregimus.
Ut omnes legum romanarum et antiqui iuris obscuri
tas adhibitis sacerdotibus ac nobilibus uiris in lucem
intellegentiae melioris deducta resplendeat et nihil
habeatur ambiguum unde se diuturna aut diuersa
iurgantium inpugnat obiectio. Quibus omnibus enu
cleatis atq; in unum librum prudentium electione
collectis haec quae excerta sunt uel clariori inter
pretatione conposita uenerabilium episcoporum
uel electorum prouincialium nostrorum robora
uit adsensus. Et ideo subscriptum librum qui in the
sauris habetur oblatus tibi pro distringendis
negotiis nostra iussit clementia distinari. Ut iuxta
eius seriem uniuersa causarum sopiatur intentio.

:dapū

Nec aliud cuicumq; aut de legibus. aut de iure liceat. in disceptatione proponere. Nisi quod directi libri et subscripti uiri spectabilis anniani manu sicut iussimus ordo conplectatur. Prouidere ergo te conuenit ut in foro tuo nulla alia lex. neq; iuris formola proferri uel recipi praesumatur. Quod si factum fortasse constiterit. ut ad periculum capitis tui. aut ad dispendium tuarum noueris facultatum. Hanc uero praeceptione directis libris iussimus adherere. ut uniuersos ordinationis nostrae. et disciplina teneat et poena constringat.

IN HOC CORPORE CONTINENTUR LEGES SIUE SPECIES IURIS DE THEODOSIANO. UEL DIUERSIS LIBRIS ELECTAE UEL SICUT PRECEPTUM EST EXPLANATAE. ANNO XXI. REGNANTE ALARICO ORDINANTE UIR INLUSTER GOTHARICO COMITE. FELICITER. EXPLICIT TITULI LEGUM EX CORPORE THEODOSIANI EXPLANATI.

EXPLICIT CAPT. DE LIBRO. I.

INCPT THEODOSIANI LIBRI I
DE CONSTITUTIONIBUS PRINCIPUM
ET EDICTIS.

Imp. CONSTANTINUS AUGUSTUS AD LUSITANOS.
Si quae post haec editae constitutionis sine die et consule
fuerint deprehensae auctoritate careant.
Dat. VII. k. aug. Sabariae Probiano et Iuliano consulib.
Int. Quaecumq. leges principum sine die et consule fuerint pro
latae non valeant.
Imppp. Valentinianus Theodosius et Archadius AAA.
Flaviano pp. Illirici et Italiae.
Dat. VI. k. iun. Vincentia Egyptiano et Symmacho consulibus.
Int. Leges nescire nulli liceat aut quae sunt statuta
contemnere. Dat. III. k. mar. Constantinopoli
domno Theodosio XIII. et Abundantio v.c. consulibus.
Int. Omnes leges non ea quae anteriore tempore facta sunt
damnant sed in futurum observanda constituunt.
Dat. XI. k. septb. Constantinopoli Theodosiani A. III.
et Abundantio v.c. consulibus.
Int. Legem quam omnes communiter tenent unius
persona vel una causa non vacet.
Tit. II. DE DIVERSIS RESCRIPTIS.
Imp. Constantinus A. ad populum. PP. IIII. k.
septb. Rom. Constantino A. IIII. et Licinio A. IIII. cons.
Int. Quaecumq. contra leges fuerint a principibus
obtenta non valeant. Dat. id. decemb. Constantino
A. V. et Licinio caesare.
Int. Beneficia principum quae illi qui meruerint

inter ueniente morte non fuerint consecuti successoribus eorum exsequi liceat. ut beneficia heredum ab auctoribus suis impetrata percipiant. Dat. XI kl iun. niciae pollino. et iuliniano consulibus.

+ s s̄ I. Moratoria perscriptio dicitur. quae causam prolongat. id est quando induciae. a litigatore petuntur a principe. Peremptoria quae causam principalem tollet. id est si litigator beneficio principis sine iudicio causam uellet extingui. et ideo moratoria perscriptio. per rescriptum principis supplicantibus concedi potest. peremptoria concedi non potest. et si concessa fuerit. a principe non ualebit. Dat. III. idus noueb. aquis dalmatio. et zenofilo. consulibus.

Iure falsa prec(atio)ne s̄ non ualeat. I. Quicquid non uere sed falsa precatio. a principe obtinuerit. quia fructus inter uenit non ualebit. Dat. III. non. iul. mediolani constantino a VIII. et iuliano consule.

+ s s̄ I. Feriantur iudices damno. qui data secundum leges. principis praecepta contempserint. aut conludio quocumque distulerint.
Dat. VIII. kl mar. constantinopoli antonino et suagrio u c cons.

+ s s I. Sicuiuslibet rei debitor conuictus propter differendam solutionem a principe indutias inpetrauerit beneficium quod obtinuerit non ualebit. sed cautionem suam implere cogatur.
Dat. XIII kl april constantinopoli archadio III. et honorio III. cons.

+ s s̄ I. Siquis principi de negotio suo preces obtulerit. lite

contestatus ee dinoscitur · et si defunctus fuerit · is qui p ces obtulerit · uel is contra quem obtulit actio et heredibus defuncti et contra heredes pulsati salua permanet quia causa actione contestata ea quae conpetebat defuncto conpetet et heredi · si uero auctor quolibet ordine repetitionem suam praesens non publicauerit heres eius unde auctor actionem non proposuit agere prohibetur.

; auctor : defensor accusator doctor ꝗ

III · DE MANDATIS PRINCIPUM

IMPPP · Gratianus ualentinianus · et theodosius aaa · ad eusignium proc africae ·

Dat · xvi · k iul uerona ec prid k aug merobaude iter et saturnino cons ·

INT · Siquis asserat cum mandatis dominorum se uenire · secretis · omnes sciant nemini quicquam · nisi quod scriptis probauerit · ee credendum nec ullius dignitate terreri · sed in omnibus scriptis principum esse credendum.

+ I qd sine litt n̄ credant mandata dominica ·

IIII · DE RESPONSIS PRUDENTIUM

IMPP · theodosius et ualentinianus · aa · ad senatum urbis romae post alia · papiani · pauli · gai · ulpiani · atq; modestini ·

Dat · vii · id nou rauenn theodosio · xii · et ualentiniano [illegible] a cons ·

INT · Haec lex ostendit quorum iuris conditorum sententiae ualeant · hoc est papiani · pauli · gai · ulpiani · modestini · scebulae · sabini · iuliani · atq; marcelli · quae si fuerint prolatae diuersae sententiae · ubi maior numerus unum senserit uincat · Quod si forsitan aequalis numerus in utraq; parte sit eius partis praecedat

auctoritas in qua papianus cum aequali numero senserit.
quia et singulus papianus uincit. Ita cedit duobus sce
uola sabinus iulianus atque marcellus in suis corpo
ribus non inueniuntur. sed in praefatorum opere
tenentur inserti. Gregorianum uero et ermoge
nianum. Ideo lex ista praeteriit. quia suis auctori
tatibus confirmantur. ex lege priori sub titulo.
de constitutionibus principum et edictis. sed ex his
omnibus iuris consultoribus ex gregoriano.
ermogeniano. gaio. papiano. et paulo. quae necesse
ria causis praesentium temporum uidebantur
elegimus.

V. DE OFFICIO PRAEFECTORUM PRAETORIO.

IMP. Constantinus A. ad bassum praefecto praetorio.
Dat. XVI. K. nouemb. basso et ablauio consulibus.

INT. De causa re petita

INT. Quicumque causa dicta discussoque negotio a quocumque
fuerit superatus et hanc ipsam litem postea repara
re temptauerit. si pro ipso qui ante addictus est
fuerit legibus lata sententia prius iudicium non
ualebit. Nam si et apud alium iudicem fuerit supe
ra tus. si digna idoneaque persona est biennio
in ex ilio deputetur. et media facultatum
suarum fiscus adquirat. si uero indigna
et pauperior persona est in metallum biennium
deputetur.

VI. DE OFFICIO RECTORES PROUINTIAE

IMP. Constantinus A. ad prouintiales.
Dat. K. nouemb. basso et albino consulibus.

I. Officia cleros omnium iudicum uenacles ee. non audeant nec pretium de introitu occurrentium aut litigantium uel egressu requirant. et interpellantes tam diuites quam pauperes sine ullo praemio audiantur. quod si rapaces ee uoluerint gladio puniantur. aut certe de eorum rapacitate dominicis auribus referatur.

4 · s · Ut iudices n̄ sint uenales t rapaces.

Dat k octob aquileia diuoio iano et barroniano consulibus.

II. Iudex hanc sibi praecipuam curam inpendendā ee. cognoscat ut litigantium causas iugiter adhibita aequitate discutiat. scituros non se in secretis domus aut in quibuscumq; angulis finitiuam sententiam prolaturum. sed apertis domus suae ianuis intromissis q; turbis ut nemine lateat. quid secundum legum uel ueritatis ordinē fuerit iudicatum.

\+ s · Ut iudex in secreto nihil definiat

p̄lat · v id sept tuerōn ualentiniano et ualente aa. consulibus.

III. Iudices postquam sede consensu publico in domū suam receperit libellos. a litigatoribus non accipiant nesine officio suo de causis alienis uel de statu aliquid cognoscant.

s · + Ut libelli in publico accipiantur

Dat k april treuer ualentiniano II et uictore u c consulibus.

IIII. Iudices prouinciarum operam dare debebunt. ut per singulos agros et loca sollicita inquisitione discurrant et persequaliter in solutione publici debiti cum possessoribus agatur agnoscant. Cuius rei curam si implere neglexerint querelā ciuium non dubitent in se seuerius simeuindicandam.

s · + Ut iudices prouinciarum curam ...

Dat VIII k decemb raū basso et philippo consulibus.

5

Ut iudices prouideant ne a potentioribus inferiores opprimantur

IT. Iudices prouintiarum sumam sollicitudinem habe
re debebunt. Nec actores potentum aliquid circa
inferiores personas inlicitum ius teque committant.

VII. DE OFFICIO IUDICUM CIUILIUM

Impp. Archadius et Honorius et Theodosius.
AAA. Curtio pp. Dat. III non. febr. rom. Basso et Philippo cons. IT.

S ij

Ut honorati cum in lite uocantur minime residant

IT. Honorati prouintiarum · idest · ex curiae corpore
siet ipsi in lite sunt constituti tempore quo causae alio
rum a iudicibus uentilantur. cum iudice non rese
deant et litigatores meridianis horis iudicem non
salutent. si aliud praesumpserint multam supra
VIII scriptae legis exsoluant. DE OFFICIO IUDICUM MILITARIUM

Impp. Theod. Archadius et Honorius. AAA.
Dat. II. id. febr. constantinopoli theod. A. IIII. et abundantio u. c. cons. IT.

IT. Nulli paenitus in ciuilibus causis militaris uel
tuitio uel exsecutio deputetur.

VIIII. DE OFFICIO IUDICUM OMNIUM.

Imp. Constantinus A. ad Dometium Celsum · u. cons.
Dat. III. id. ian. trium sabino et rufino consulibus.

S ij ·

Ut matrona in publico non trahatur.

IT. Nullus iudicum matronam in domo sua resedentem.
per quem cumque ad praetorem ad publicum aesti
met protrahendam. sed circa eam pro sexus reue
rentiam conuentio honesta seruetur. Cum si quid ea
debere constiterit. Constrictis eius actoribus possit
exsolui. Nam si quis contra fecerit summo supplicio
se adficiendum esse cognoscat.
Dat. XV. kal. iul. constantinopoli. optato et paulino. consulibus.

De pupillis uiduis et egrotis

IT. Si quicumque aduersum pupillos uiduas et aegrotos.

nostrae praeceptae meruerint eos de locis suis commo
uendi uel extra prouinciam suam. nusquam paenitus
protrahendi licentiam submouemus. ut ibi causam suā
dicant. ubi instructiores. eē. testimonia possint. ⁊
facilius inuenire. ⁊ sane si ipsi quorum fatigationi consu
lemus. nos crediderint expetendos. huic uoluntati eorū
ueniendi aditum non negemus. ita aduersarii eorum
sub praesentia principis ad eē. per rectorem prouintiae
conpellantur. Actum in consistorio
merobaud. II. et saturnino. consulibus.

IT. Iudicem praetorium suum de proprio debere con
ponere. et nihil a puitialib; amplius pet(er)e quā e(st) in annonis ut cancel
larius a principe fuerit deputatū. DE DEFENSORIB. CIUITATŪ — Vt iudices ex suo pretoriū suū co(m)ponant.

IMPPP. ualentinianus theod et archadius. AAA. eusignio PPO. IIII. — I.
DAT. VIII. K. Feb. post consolatum et euodio. u. c. consulibus.

IT. Hi instituantur ciuitatum defensores quos consen
sus ciuium et subscriptio uniuersorum elegisse cognos
catur. ⁊ quod si qui defensorum ad hanc rem cupiditate
propriae non interueniente decreto peruenisse pro
batur. pro hac psumptione quinq; libyrum auri
fisco inferre cogatur.
DAT. III. non. mar. constantinopli archadi. ā. II. et ruffino. u. c. cons. I.

IT. Defensores secundum suum nomen curiam uel plebē — Vt innocens nemo condēpnetur aut uerberetur.
sibi conmissam cum omni iustitia. et aequitate defen
dant. nullum de innocentibus aut condemnare
aut uerberare praesumant.
DAT. V. id. apr. constantinopoli archadio. ā. II. et rufino. u. c. consulib.

IT. Per omnes prouintias tales pro studio disciplinae

Qualit latrones distringantur

iudices ordinentur aut cum omni sollicitudine in re
os et latrones remotis potentum patrociniis distric
tionem debitam exercere non differant. ne per
neglegentiam suam aut uenalitate crimina quae
debent puniri proficiant.

XI. DE ADSESSORIB; DOMESTICIS ET CANCELLARIIS.

Impp honorius et theod. aa. eustatio ppo.

INT. Si quis uiuo patre cuius cumq; iudicis consilio
adheserit. quicquid ex iustis et bonis causis adquae
sierit hoc sibi sicu indicet sicut et ille filius qui aliquid
uiuo pat in armis constitutus acceperit.

Dat. x. kl aplis constantinopli d dnn honorio xiii et theod x aa conss.

Qualit cancellarius eligatur:

INT. Omnes iudices euidenter agnoscant in nullo in pro
uintiam sibi commissam de eadem de qua uenit pro
uintia uel de alia regione sibi cancellarium uel
domesticum fortius se coniungere nisi qui eis publi
ce ciuium electione fuerit deputatus. ita ut si postea
fuerit iudex ille remotus. is qui consiliarii uel
domestici gessit officium triennio sub alio iudice
de prouintia non discedat. ut si quis accusator

De triennio.

fortius se extiterit. reddat accusantibus rati
onem et si forte facta iudicis usq; quaq; celare
uoluerit subdatur publice quaestioni

EXPLICIT LIBER I.

INCPNT CPL DE LIBRO · II ·

EXPLICIUNT CAPITULA DE LIBRO II.

INCIPIT LIB. II THEODOSIANI

I. DE IURISDICTIONE UBI QUIS CONUENIRE DEBEAT. Dat. VIII id. mart. Limmio et catulino consulibus.

Imp. Constantinus a. ad eustasium ppo.

INT. Quicumq; in prouintiis iudices ordinati sunt, hoc sibi sciant esse permissum. Ut si aliquos rei dominicae seruos uel colonos reatus inuoluerit, sicuti et priuatos conprehendi eos et puniendi ut culpa exegerit. nullo contradicente patrimoniorum nostrorum ordinatore habeat liberum potestatem. Dat. VIII kal. aug. mediolano urbitione. et lolliano consulib.

INT. Et si ciuilia negotia ad prouintiarum rectores iussimus pertinere tamen quotiens criminalis actio intercesserit. inter illos qui armis nostris militant atq; priuatos. si militaris priuatum in iudicio uocauerit. rector prouintiae audiendi

Ut et iudicibus dominici serui et coloni distringantur.

Quid inter sit inter priuatos et militares.

et iudicandi habeat potestatem. Siue uero priuatus
seruientem nobis in armis uel militantem forte
pulsauerit. Ille causam audiat ad cuius ordinatio
nem is respicit qui militant uel arma tenuerint.
Dat. et aa. viii. kl. octob. constantio. a. viiii. et iulio caes. ii. consulibus.

IT. In omnibus personis quas etiam praesentiae nostrae
dignitas comitatur. hanc uolumus obseruari
sententiam. Ut siquis cuiuscumq; pudicitiam uio
lauerit. poenam statutam iure suscipiat. et qui
cumque direptionem admiserit. in duplum uiolen
ter praesumpta restituat. — Ut qui pudicitiam uiolauerit uel [illegible] rapuerit

IT. Siquis alium crediderit lite pulsandum apud
prouintiae illius iudicem ubi is habitat quem pul
sat negotium suum nouerit proponendum. — Ut lis apud iudicem prouintiae deferatur.

IT. Quotiens a fisco nostro aliquae repetuntur res
apud prouintiae iudicem sub praesentiam nostri
ordinationis agatur ut illo praesente quicquid
iustitiae ordo suaserit iudicetur. — De fisco dominico et iudice

IT. Quicumq; apud alium et non apud suum iudicem
negotium quod habuerit. in initio litis credide
rit proponendum. et exceptis aetate minorib;
quibus lege consultum est. litis ipsius de qua agitur
actione damnetur. Nisi forsitan contra senten
tiam quae aduersus eum dicta fuerit crediderit
appellandum ut apud maioris dignitatis iudices
audiatur. Sane siquis causam habens a iudice
suo se uel per superbiam. uel propter amicitiam
aduersarii sui probauerit non auditum iudicem — Ut nullus iudicem preter competentem aliquem querat.

tentum quantum res de qua agitur ualuerit fisco
nro iubemus exsoluere. et qui consiliis suis adhe
rent exilio poenam pro districtione sustineant.

Ut secundum honorem uirorum feminae appellentur.

INT. Feminas secundum honorem quem uiri earum
meruerint uolumus appellari. ut ad cuius
domum nupta transierit eius proficiat digni
tatem et negotiis suis in eorum foro ubi est
maritum secuta respondeat.

Ut de minoribus criminibus definiatur apud mediocres iudices. De maioribus autem apud rectorem prouinciae.

INT. Quotiens de paruis criminibus id est unius
serui fuga. aut sublati iumenti. aut modicae
terrae seu domus inuase uel certi fusti id est deten
ti aut peruenti sub criminis nomine actio for
tasse processerit ad mediocres iudices qui pub
licam disciplinam obseruant. Id est. aut defenso
res aut adsertores pacis uindictam eius rei
decernimus pertinere. Ad rectorem uero
prouinciae illud negotium criminale perueniat.
ubi de personarum. inscriptione agitur uel
maior causa est quae non nisi ab ordinario
iudice recitata lege sententia debeat terminari.
quod praeceptum si fuerit praetermissum
officiales qui negotia intromittunt quinq;
libras auri se nouerint esse damnandos.

Ut nullus iudicem proprium contempnat.

INT. Quisquis contempto prouinciae iudice ad illos
qui armatos praeesse noscuntur causam suā
crediderit transferendam exilium se de
putandum esse. cognoscat. et eum qui causam
illius susceperit proponendam. decē librarū

auries se damnendum.

INT. Iudaei omnes qui romani esse noscuntur. hoc solum apud religionis suae maioris agant quod ad religionis eorum pertinet disciplinam. ita ut inter se quae sunt ebraeis legibus statuta custodiant. Alia uero negotia quae legibus nris continentur. et ad forum respiciunt apud iudicem prouinciae eo quo omnes iure confligant. sane si apud maiores legis suae consentientes ambe partes de solo tamen ciuili negotio audiri uoluerint quod inter ueniente conpromisso arbitrali iudicio terminatur tali hesit quasi ex praecepto iudicis fuerit diffinitum

De iudeis a leg... religione ... romana.

INT. Si quis in domibus dominicis criminosus potuerit inueniri prouinciae iudex praesentiam non spectet actoris. sed mox reum conpraehensum ne aliquo conludio effugiat sub di iubeat publice disciplinae.

De criminosis in domibus dominicis

INT. Cum pro obiecto crimine aliquis audiendus est. quinque nobilissimi uiri iudices. de reliquis sibi similibus missis sortibus. elegentur. ne studio uideantur electi et de capite dicere. aut innocentia alterius uideantur facile iudicari.

De quinque nobili... onb: secularis

II. NE IN SUA CAUSA QUIS IUDICET.

IMPPP. ualens gratianus et ualentinianus aaa ad grachum ppo.

INT. Omnes praeceptio nra constringat ut nullus in sua causa iudex sit. quia sicut testimonium unusquis pro se dicere non potest. ita nec pro se poterit

Ut nullus in sua causa sit iudex.

iudicare. III. DE OMISSA ACTIONIS INPETRAT.

IMPPP. theodosius et ualentinianus aa hierio ppo post alia.

INT. Nullus per hoc praeiudicium negotii uideatur incurrere quod in cuiuscumq; audientiam causae suae actio non peruenerit ad effectum solummodo. ut uox sue rationabilis cum pposuerit comprobetur.

IIII. DE DENUNTIATIONE UEL EDICTIONE RESCRIPTI.

IMP. constantinus. a. ad simachum.

INT. Si quis contra eos qui in annis minoribus constituti sunt. litem forte commouerit. aut si a parte ipsorum reus. aliquis arguatur. ex eo tempore non putanda sunt. ex quo tutor siue curator. minoris aut per iudicem aut per curiam intulerit seu exceperit actionem. ita tamen ut si in diuersis prouinciis istius officii homines sunt. id est. tutores uel curatores qui minorum causas tueantur. qui in eadem prouinciam fuerint ubi inuentio nata probatur. ipsi aut ingerant aut excipiant actiones. quia nolumus aut ad aliam prouinciam defensores minorum pro audientiae necessitate ducantur.

INT. Contestari apud rectores prouinciae uel defensores aut omnes apud quos gesta conficiuntur. litem iubemus ne ullus nomen absentis aut mortui uel qui non potuerit inueniri. in eo lites contestationes recipiat. ne fulsitatis inueniatur occasio.

INT. Contestatio locum habere non potest . quando ali
quis ad soluendum debitum certa cautione uincitur.

INT. Post eaquā per scripturam lis fuerit contestata
& per publicā . conuentionem quisquis ille . ē . qui
pulsatur agnouerit . Tunc lis inchoata dicatur . sita
men litigantum pfectae probantur aetatis .
Nam siquis principis beneficio contra rationē
legis causae suae tēpora sperauerit prolonga
ri quicquid pro hac re meruerit . non ualebit .

INT. Licet in negotiis quae per actionem elicitam incho
ari uidentur . Legitimus ad respondendum tem
porū cursus sēp obseruandus sit . specialiter eos .
qui aliqua p uaserint non patimur . p quamcumq;
occasionem deferre negotium . Ideoq; cum ille
qui fuerit . depossessione deiectus audientiam
inpetrauerit . iuxta iuris ordinem intra annum
ad recipiendum quae perdidit nullatenus deferat .
nec aliqua peruasori dilatio concedatur . etiamsi
pro hac re deferendae beneficium principis
potuerit . obtinere .

INT. Pro repetendo debito unde certa scriptura pro
feratur . seu de id . quod alicui fidei commissū . ē . ut da
retur aliquis agat . aut aliquis sibi alligat fuisse
peruasum . aut quolibet intra annum beneficio
momenti requirat aut testamentum dicat non ēē
legitimum uel de tutela aliquid p ponat . Non
expectetur . ut priusquod repetit apud acta
p ponat aut ordo ipsius causa peteatur scriptus

Qualiter lis p scrip tura inchoatur

Nota intra annum .

S

Ut sine mora tēporū debitū repetatur unde certa scriptura pfertur .

sed mox apud iudicē sine ulla temporū mora quae p(er) hoc uidetur adferri. causam suā proponat. & omnes partes suae probationis exhibeant. Quam rem & iā in ciuilibus negotiis p(rae)cepimus obseruari. Quae tamen minus quā centum solidorū sūma ē. ualere constiterit.

Ut ecclesiastica negotia sine dilatione finiantur.

INT. Ecclesiarum negotia p(ro) reuerentia s(an)c(t)itatis ac fidei oportet cum ad publicum prolata fuerint. sine aliqua dilatione. finiri nec debent. defensores loci uenerabiles ulla tarditate suspendi.

V DE DOMINIO REI QUAE POSCITUR UEL CONSORTIBUS AB EO CUI DENUNTIATUM FUERIT DOMINANDIS.

IMP. iulianus. A. secundo. ppo. post alia.

INT. Remotis obiectionibus quibus se consortes ad respondendum inuicem. excusabant ut si non in una prouintia uel sub uno iudice omnes essent. dum p(rae)sentiam suam non simul. ee. causantur. repetentes uidebantur inludere. Unde dilationem hanc remouentes. quam patruus noster constantinus consortibus in hac parte praestiterat iubemus ut secundum antiqui iuris ordinem ut quicumque pulsatus fuerit pro sua parte uel persona respondeat. Nec diutius. sub hac occasione repetentem defatiget ille qui possedit.

Ut de communi re pro sua parte quisq(ue) respondeat.

VI. DE TEMPORUM CURSU & REPARATIONIBUS DENUNTIATIONUM.

Imp. Constantinus a(ugustus) iulio u(iro) clarissimo praesidi tarraconensi

INT. Quando aliqua causa necessitate intercedente uel casu promissum tempus excesserit et principali beneficio eam litigator meruerit reparare non amplius addi ad finiendum negotium iudices quam quattuor menses litigatoribus praestent. quibus exactis etiam si dominorum beneficio obtinuerint. nullatenus audiantur.

Nota quattuor m(en)s(e)s e(sse) concessos litigatori

INT. Si repetentem iudex per neglegentiam usque eo distulerit ut causam suam transactis legitimis temporibus perdat omnia quaecumque in illius iuditio iuste sibi potuit uindicare eidem iudicis ipsius facultatibus habita extimatione reddatur.

Ut quaecumque iuste potuit adquirere is qui repetat iudex ex suo reddat. si iustitiam distulerit.

INT. Si unus ex litigatoribus siue pulsatus siue petitor intra constitutum per scripturam tempus fortasse defecerit. tempora quae fuerant statuta successoribus renouentur. ITEM UBI SUPRA

Item de temporibus

INT. Si quis de litigatoribus ab hac luce discesserit heredi eius non ex die qua ille defunctus est sed ex quo hereditatem acceperit actionis tempora quae auctori ad litem constituta fuerant renouentur. Ita tamen ut fructus tempori ex quo res est possessa satisfiat. sed sciat se rem tenere qui petitur. quod si heres in annis sit minoribus constitutus tutori uel curatori ex ea tempora subputentur ex quo pro minorem firmam personam defensionis accepit et rem tenuit.

Ut si litigator mortuus fuerit heres postquam hereditatem acceperit accipiat tempora actionis

Nota fiscus quattuor menses. priuatus sex

INT. Priuatus ad fiscum. si priuatus actionem intendat
quattuor mensium tempora custodienda sunt.
Cum uero fiscus priuato infert aliquam questionem.
sex mensium curricula seruentur. utriq; parti p&en
dae dilationis per defensores suos copia non negan
da. si hoc commoditatis ratio postulauerit.

Item eadem ratio tempora quattuor & sex mensium.

INT. Quando inter fiscum & priuatum possessorem
de rep&itione aliqua fuerit orta contentio si priua
tus fiscum rep&at. quattuor menses ad responden
dum actor fiscalis habebit indutias. si uero fiscus
aliquid a possessore crediderit rep&endum sex
mensium ad respondendum dilatio non negetur.
Dum modo ad praestandas indutias iusta ratio
cognoscatur.

VII. DE DILATIONIBUS.

IMPP. Archad. & honorius aa. messale. ppo. ꝑalia.

Ut si de ingenuitate uel patrimonio causa uertitur. viiii mensium spatium accipiat.

INT. Quotiens de statu ingenuitatis uel de patrimoniis
causa uestitur. sine cessaria negotii intransmari
nis partibus litigatores habere. si dixerint nouem
mensium spatium indubitanter accipiant.

VIII. DE FERIIS.

IMP. Constantinus a. hilpidio.

In die dominico licet emancipare & manumittere & de his rebus cartas scribere.

INT. Quamuis sco die dominico omnes lites ac rep&iti
ones quiescere iusserimus. emancipare tamen ac
manumittere minime prohibemus. & de his reb;
gesta confici pari ordinatione permittimus.

INT. Causas per anni spatio omnibus diebus secundum
legis audire precipimus. & lic& lex quattuor menses

ad fructos colligendos indulserit. sed et ea a prouintiarum qualitate. et pro presentia dominorum credidimus faciendum. ut a die VIII. Kalendarum iuliarum. usq; in kl. agst. messiuae feriae concedant. et de kl agst. usque in. x. kl septbr. agendarum causarum licentia tribuatur, a x. autem kl. septembris usq; in id octobris uindemiales feriae concedantur. Dies etiam dominicorum qui feriati sunt ab audiendis negotiis uel exegendis debitis sequaestramus. scis etiam paschae dies VII. qui antecedunt. et septem qui secuntur. Necnon et dies natalis dni nri uel epyphaniae. sine forinsi strepitu uolumus celebrari; Natalem etiam principis uel initium regni pari reuerentia conuenit obseruari. — Ut a die VIII kl iul usq; in kl aug messiue fer(iae); a x kl sept usq; in id oct uendemiales feriae. Hora natale principis et initium regni.

INT. Dies sabbati nullum iudaeorum aut pro fiscali utilitati aut pro quolibet negotio uolumus conuenire quia religionis eorum dies non debet actione aliqua perturbari. — Ut iudei sabbatum suum custodiant.

VIIII. DE PACTIS ET TRANSACTIONIBUS

Impp. archadius et honorius aa. rufino ppo.

INT. Si quis post XXV. aetatis suae annum aduersus pactionem uel diffinitionem suam quam nulla potestate constrictus emisit. sed uoluntate sua propria fecisse dinoscatur. aut interpellare iudices aut potestatum animos contra hoc quod fecit precibus adire presumpserit aut implere neglexerit ea quae sub sacramenti interpositione diffinitionis suae scriptura testatur non solum ex hoc facto pronuntietur infamis sed nec causam ipsam agere permittatur. et — Quicquid post XXV annos uoluntate ppria factum fuerit stabile permaneat.

poenam quam in pactum constituit cogatur exsol
uere. et quicquid partibus suis per eadem scripturam
fuerat deputatum. illis continuo conferatur qui emis
se pactionis diffinitionem. sine aliqua contrarietate
seruauerint. Illos quoque praecipimus similis poenae
condicione constringi. qui dominorum. nomina cum
iurant placitis inserentes. diffinita implere
neglexerint. quod illis pro munere conseruatae
pactionis adcrescat. qui sacramenta et diffini
ta seruauerint.

X DE POSTULANDO.

Imp Constantinus. A. ad bassum. ppo.

Aduocati id est causas agentes. qui per iniquam cupi
ditatem susceptos. quorum causas acturi sunt propri
os. cogunt de rebus suis taliter scriptura intercedente
placescit ut omnia quae meliora sunt in agris aut in man
cipiis aut in pecoribus ad eos sub promissa defensione
perueniant. et ideo qui tam scelerati in eos quibus patricinio
promittunt. fuerint deprehensi et a conuentu honesto
rum uirorum et a iudiciorum comunione praecipimus
segregari.

De cupiditate aduocatorum.

INT. Quicumque causas suscipere uel agere uoluerit
alienas. hoc sibi nouerit uindicandum. ne uelit in
eo negotio quod susceperit et iudices et adsessores
habere personam.

Ut nullus uel et iudices et assertoris habere personam.

INT. Quicquid uiuo patre filius aduocatus de causa
rum susceptione adquesierit sibi nouerit uin
dicandum. sicut castrinsim peculium. quod in ar

Quid filius uiuo patre adquirere possit.

mis constitutas filii probantur adquirere. uel illi qui iudiciariam uiuis parentibus meruerint potestatem.

XI DE ERRORIB: ADUOCATORUM

Imp Constantin. a. furio. felici.

INT Aduocatus si in suscepti causa inp iudicium per errorem dixerit p iudicare ei a quo adhibitus e. nullatenus debet si continuo de ipso errore fuerit reclamatum.

De errore aduocator

XII DE COGNITORIB: ET PCURATORIB:

Imp Iulianus a secundo ppo

INT Qui dominus et procurator decuius lib& rei repetitione fuerit institutus. & susceptam litem uiuo mandatore p actionem re petendo fuerit contestatus. etiam si ille qui ei mandatum tale fecerat de hac luce discedat. liceat rem quam repetendam susceperat sibi met defensare. & alium procuratorem in hac causa si uoluerit qui repetat ut dominus ordinare. atq; actionem ad heredes suos successoresq; transmittere. quia sicut in rebus quae possidentur p curatores tantum aduersu pulsantes. nam non et dni possunt firmiter ordinari. ita in rebus quae repetuntur dominus p curatoris quae facere his qui pulsat hac re petit. iure permittetur; solum e. ut mandatum ad uicem donationis factum. actus habeatur

NT

in sestum · ITEM

INT Communes causas absentibus consortibus

de causa co munis absentib consortib: un tpdu res agere posit

alii consortes agere possunt. si illi qui p̄sentes fuerint caveant accepturū ēē illis qui absentes sunt quicquid fuerit iudicatū aut in p̄senti fideiussorem dederint. ut omnia quae definita fuerint implere non differant.

Qualit ad iudicē causa intromittat.

IT. Cū primū ad iudicem causa fuerit intromissa. p̄sonarum firmitas requiratur. ut is qui causā alterius prosequitur. mandatum eius cuius causā agendam susceperit proferre procuret.

Ut uxoris negotiū nil aliud p̄sequat nisi quantū ipsa cōmiserit.

IT. Qui uxoris suae negotium fuerit prosecutus quamuis maritus sit nihil aliud agat. nisi quod ei agendum p̄ mandatum illa conmiserit.

Ut femina nil aliud p̄sequant quā sua causā.

IT. Nulla ratione feminae amplius quā suas causas agendi habeant potestatem. nec alicuius causam á se nouerint prosequendā.

De militantib;

IT. Militantes non permittuntur legibus lites suscipere aliēas nec procuratores fieri possūt.

De p̄curatore & cognitore & domino.

IT. Procurator. ē. cui p̄ mandatū causa committitur. cognitor. ē. cui sine mandato causā suā agendā p̄sens p̄sente iudice litigator iniungit. si procurator aut cognitor tantū modo non dominus & procurator effectus post litē contestatam qū lib& casu de hac luce discesserit. de mandato sibi negotio ad suum nihil transmittit heredem. nisi tantum sumptuū uel expensarū repetitionem quā auctorem suum in suscepta causa fecisse probauerit. Si uero ad mandatorē. redit si p̄sentis p̄curator uincatur. aut

uincat. indominu͂ ueldomino. noninprocuratore͂ uelprocuratori actiotribuæ̃tur. iudicatiidem. ee͂. &inpulsati possessores procuratore pensandu͂ sit. autuincatur autuincat. &siinre͂suamquis fac tus fuerit dominus &p̃curator. &procuratore͂ ipsep̃ sua utilitate iam fecerit. similiter ex itus. reiudicate. dominum respici&non actorem.

DE ACTIONIB; AD POTENTES TRANSLATIS.

IMPP honorius. & theodosius. AA. iohanni. ppo. post alia.

INT. Qui actiones exigendas potentibus dederit. omnedebitum perdant. quiaubi potest ee͂. re petitio potestas adexigendum non deb& acre ditoribus inuitari.

DE HIS QUI POTENTORU͂ NOMINA IN LITE PRAETENDUNT VEL TITULOS PO͂NIS ADFIGUNT.

IMPP Archadius & honorius. A. messale. ppo.

INT. Cognouimus multos. causas suas p̃ potentiu͂ personas excusare uel prosequi. itaut libellos uel titulos eorum in nominibus quidignitate p̃cla risunt quo facilius terreant. possessores. in his domibus quae abeis repetuntur adfigant. aut certe. sialiquid rep&antur. nomine magno rum. & clarissimorum uirorum. probatis. libellis contradictoriis. sespecialiter excu sare. quodsi ex eoru͂ uoluntate factum fuerit.

Ut nemo in sua causa nomen potentioris p̃tendat.

quo nomina libelli testantur publicae debet dignitas eorum pro omniuilitate notari; Ille uero qui causas suas tali fructu de agere agere praesumpserit. plumbatis caesis in metallum damnati perdurent. Undequicumq; conuentus de re in qua dominus ee dinoscatur. si alterius nomine aut alium alterius nomine inquietare praesumpserit causam perdat. & rei de qua agitur seu possessionem seu petitionem amittat. quam uis boni meriti. Negotium. possit habere.

XV. DE DOLO MALO.

Imp. Constantinus. A. ad Symmachum. U. C.

Hic. Dolus malus est. quotiens per aliquam scripturam uel fraudem ea quae diffinita sunt per scripturae argumenta mutentur uel si quis per tartarum subpositione aut subrepetitionem aliquam id quod contra se futurum sit consentire uideatur inducitur. uel cum bis similia addiscuciente iudice probantur admissa. & ideo ille qui quaeritur dolosae fuisse grauatum intra biennium. suas & incipiat & diffiniat actiones. ultra sibi nec ad inchoandum. nec ad diffiniendum tempus nouerit esse concessum. ut illum qui dolum admissis sedicatur. aut illum qui per tali absente ee contigerit. a tempore quo apud iudicem agere coeperit biennium ad diffiniendam actionem sciat sibi ee permissum.

Ut intra biennium dolus diffiniatur

XVI. DE INTEGRI RESTITUTIONE.

IMP. Constantinus. A. ad populum.

Int. In annis minoribus constitutis multum legibus constat. ee prospectum. & ideo aduersu eorum fraudes uel uinditiones quas minoribus aliquib; conmentis extorserint. aut quicquid sub tituli nomine iniustae. egerint nouerint legis benefitio reuocandum.

Int. Iustum uidetur ut post uicesimum & quintum annum ubi uicesimus & sextus annus fuerit ingressus deposita apud iudicē contestationem perat qui sibi uoluerit ea quae in annis minoribus aut per se aut per tutoris uel curatoris uitio male acta sunt. salua & integra pro aetatis infirmitate restitui. In his dudum dum taxat prouintiis. quae ad uigesimum octauum annum si contestatus fuerit integra ei saluo principali negotio quae male admiserat reformentur. Nā & qui serenitati nrae ꝑ uintia aetatis crediderit supplicandum hoc sibi nouerit esse concessum ut sine ꝑiudicii indulgentiae nrae quod in consequenti a lege conꝑhensum ē. usque ad constitutum superius tempus liberum habeat in rerum quas male gesserit propria aetate restitui. Quod si forsitan minor annis in illius hereditate successerit. qui & ipse in annis minoribus ab hac luce discesserit Non prohibendus est. Cum ad uigesimum & sextum. annum. peruenerit. ut sibi unde

Ut legis benefitio reuocetur quod in iuste ablatum ē.

Quae male acta r̄ ante XXV annū possunt restitui post XXVI.

illi conpetebat. repetitionem agendarum rerū
īterposita contestatione requirat. si uero minor
hereditatem illius qui plena et integra aetate
defecit acceperit. mox in integrū fuerit res
titutus. ea tempora in negotiis prosequatur.
quae defuncto maiori legibus conpetebant.
Cum autem maior minori. seu ex testamento
quocumque iure successerit. Cum primum
ad eum hereditas defuncti perueneri
rit. quicquid pupillo potuit pro integri restitu
tione conpetere. in illius transeat actionem.
ita ut illius prouintiae forum sequatur. in qua
defunctus minor habita se dinoscatur.

INT. Minoribus mulieribus et sicut uiris. ita in causis om
nibus subuenitur. maioribus uero mulieribus. pro
fragilitate sexus. in multis rebus quas per ignoran
tiam praetermiserint. sicut lex ipsa loquitur. iubet
eē. consultum. id ē. ut si fideiussores pro quibus cū
q; accesserint pro ipsa fideiussione nec teneantur
obnoxiae. et si in difficilioribus causis. ius uel leges
nescientes mandati epistolam pro negotiis suis for
te sumpserint. ut earum cui mandauerint negotiū
exsequatur. et ille in causa non solum procuratorem
sed etiam dominum si rescripserit deceptas p hanc
fraudem mulieribus subuenitur. Reliqui autem
contractus quos firma aetate sollemnibus scriptu
ris gesserint. in sua firmitate perdurent.

Qualiter subuenitur deceptis mulierib; p fraudē

XVII DE HIS QUI UENIĀ AETATIS IMPETRARUNT.

Imp. Constantinus a. ad uerinum.

INT. Adulescentes qui honestis moribus esse probantur. et ad gubernandas facultates suas idoneam cupiunt habere personam. oportet eos primum antequam ad legitimam aetatem perueniant id est ubi uir uiginti annorum esse coeperit auxilium principis inplorare. et accepto huius rei beneficio eo ordine apud testificationem publicam alligare ut probent se uiginti annorum uel plus securriculam et honestam conuersatione transigere. et sic praedia sua in aliena iura cum decreti tamen interpositione transferre liberam habeant potestatem. feminae uero sicut biennio in pubertate minoris sunt ita et retracto biennio ubi ad octauum decimum annum peruenerint. eas tamen quas morum honestitatis commendat opinio non in publicum annos suos probare cogendae sunt. sed misso procuratore per scripturam annos eos quos superius diximus se habere demonstrent. et similem quam uiri in contractibus habeant facultatem. ita ut qualis uel quam digna persona sit. apud talem iudicem id haec quae dicta sunt debeat adprobare. Ergo cum fuerint post adulescentiam aetas et aetatem firmitati in ipsis quoque scripturis uel uinditionum instrumentis honeste se et firmatis aetate conscribant.

Hoc tamen illis liceat qui beneficium ut diximus principis pro confirmanda aetate meruerint. Nec praedia sua sine iussu iudicis uel decreto quod ex praecepto iudicum ut consensu curialibus datur alienare

Ut adulescens xx annorum et feminae xviii annorum traditionem facere possunt.

32

non p̄sumat

XVIII. DE IUDICIIS .·. Quo modo iudex causam litigantium audire debeat ·

Imp. Constantinus. a̅. ad maximum

Int. Iudex cum causam audire coeperit. litigatorum adsertiones uel responsiones patienter. accipiat. & omnia plena discussione perquirat. nec prius litigantibus sua sententia uell& obuiare. Nisi quando ipse peractis omnibus. iam in contentione non habuerint quod proponant. quousq; re ueritas peruenitur. frequenter interrogari opost&. ne aliquid p̄termissum fortasse remaneat. Quasi apud ipsum causa finienda e̅. totum deb& agnoscere. si uero ita res ex igit. ut ita ad principis notitia. referatur. plena discussis omnibus. data relatione. debet esse suggestio.

Int. Nullus paenitus audiatur. qui unius causa appositione apud duos iudices pasti re uoluerit. Ut apud unum de negotio principali proponat. & ab alio sibi momenta benefitiorem postul&. consignari. Quod si quis hoc facere forsitan se. p̄sup serit. eiusmodi poenas e nouerit condemnandum. Ut nec illud quod rep&it nulla ratione recipiat. & quinta portionem facultatum suarum de quantum ibi possederit. rei publicae ciuitatis illius cedat. in cuius finibus. res. de qua agitur fuerit constituta.

Ut nullus p̄sumat causa una apud duos iudices ex ponere.

XVIIII. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Imp. Constantinus a. ad lucrium uirinum.

De fratribus ex diuersis patribus et una matre natis.

INT. Fratribus uterinis id est diuersis patribus et una ma
tre natis. Non liceat de inofficioso contra testa
mentum fratris agere. sed germanis fratribus
praetermissis id est uno patre natis si turpibus per
sonis id est infamibus fuerit hereditas derelicta
hoc est aut per libidinis meretricibus aut pro inhones
to affectu naturalibus. temelicis uel delibertis suis — i. aut certe
agendi contra testamentum licentia reseruatur.
si tamen is ipse germanus non pro crimine suo exilio
fuerit deputatus. aut si per captiuitatem fuerit ser
uus effectus. aut per emancipationem successionis
ut actionis iura perdiderit.

II.

De quarta portione filiis dimittenda

INT. Quamuis leges filiis si praetermissi testamenta fu
erint maiorem quam matribus agendi dederint po
testatem. Ut de inofficioso matris testamento propo
nant id est si quarta debitae portionis filio dimissa
non fuerit. Ita tamen si probare potuerint. quod matris
in nullo laeserint pietatem. sed sicut decuit praesti
tisse. sic testamentum matris in quo praetermissi fue — i. obsequium
rint non ualebit. Nam si mater contra testamen
tum filii quod inofficiosum dixerit agat. debet
diligenter requiri si contra filium mater nihil
egisse probatur. aut si nullis insidiis uel publicae
uel secretae eum laedere fortasse temptauerit.
Ne forsitan consilium aduersus filium mater
inimicis suis quod impium est auxiliumque
praestiterit. Quod si factum non fuerit potest

remouere. ṕtermissa mater. quia ei quastam de rebus suis portionem filius non dimisit. quod si filius fecerit testamentum. si tamen filio frs. consanguinei. agnati. id ē. uno patre nati. aut eorum filii per uirilem sexum. non eē. pro bantur. Nam si mater. ut superius dictum est pro manifestis. inimiciis suis ṕtermissa doce bitur. inuita adquiescat lucesi filii uoluntati
Dat. VII. Kl. agustas coloniae. agrippinae. petati andae telaria no. censae.

De psona infami & fribus ṕtmissis

IT. Si uero pernecessitatem debitā ā dn̄o cum liber tate hereditas fuerit dimissa. quia huius modi. persona uidetur. infamis. fratribus ṕtermissi qui sunt. agendi contra testamentum datur facul tas; ut remota infami persona salua tamen quam quam meruit libertate hereditatem ger mani frs ad se debeant reuocare. Nam & si ṕter missis fratribus. liberti per testamentum he redes fuerint instituti. simili modo germani defuncti eos a bonis fraternae hereditatis ex cludunt. sibique omnia quae requi rant. uindicabunt.
Dat. XIIII. K. iun. tauro & florentio. conbls.

Item de quarta portione filiis danda

IT. Quotiens pater filius per testamentum de fa cultatibus a se dimissis. quastam dari ṕcepe rit portionem. & hoc in nummo fieri bonorum. arbitrio crediderit con mittendum. seu hoc testamento seu donatione conscripserit.

nullam contra patris uoluntatem filius habeat acti
onem · dummodo quartam portionis suae quam esset
habiturus · de omnibus quae temporibus mortis suae
pater relinquitturit consequatur in nummo ·
Dat · VI · K · ianr · patabi merebaude · II · & saturnino cons · L ·

IT · Intra quinq: annos · à die mortis defuncti quicū
que inofficiosum dicere uoluerit testamentum ·
inchoandae actionis licentiam se nouerit habitu
rum; Quod temporis spatium etiam filius sibi
contra parentum testamenta uel uoluntates
agere uoluerint · agnoscant · eē concessum; Quo
transacto; si repetitio inchoata non fuerit omni
um p̄sonarum de inofficioso intentio conquiescat ·
Ceterum intra quinquennium inchoata usque
ad tricennium obtinent actionem
Dat · X · K · mrt · rauenna · post · c · honorio · VIII · &
theodosio · ā consulibus ·

IT · Contra uoluntates defuncti · ita omnia quae
superiore lege sunt statuta seruentur · Ut de in
officioso agere liceat · & si quis se p̄ tertium · dixerit audi
atur · sed ita haec omnia obseruari p̄cepimus · ut si qua
alia propositio fuerit de testamento · uel donatione
quae possit opponi in omnibus audiatur ·

XX · DE INOFFICIOSIS DONATIONIBUS ·

IMP · Constantin · ā · & caes · olibrio ·
IT · Certum · ē · quod donatio facta de inofficiosi
quaerela testamento · similis iudicatur · Contra quā
similiter p̄ termissus · & si ei minus cui haec actio

Ut qui inofficiosū testam̄ uult dicere uoluerit · intra V annos dic̄

Quod inofficiosa donatio cōparetur inofficioso testam̄to ·

:siue. conpetit. quam quartae portionis suae modus est. dimittatur intra quinquennium superius constitutum est. agere permittatur. Et sicut inofficiosum testamentum. Ita potest agere. ut donatio uacuetur.

XXI. DE INOFFICIOSIS DOTIBUS.

Imp. Constantinus a. ad maximum p̄sidem aliciae.

Item de quarta portione filiorum si pro dote fuerit uacuata. INT. Quotiens per dotem ita omnis hereditas euacuari probatur. Ut quarta hereditatis ipsius non fuerit reseruata. liceat filiis ad similitudinem inofficiosi testamenti contra dotem agere. et debitum sibi portionem ex lege repetere.

Dat. XV. K. ianr. sirmio ipso a. x. et iuliano caesare. III. consulibus.

Nota tres uncias id est quartam portionem. INT. Si mulier marito secundo dotem dederit. et ex priore marito filios habuerit et non eis tres uncias id est quartam portionem de rebus suis reseruauerit. Dos quae lege papiam secundo marito data est. non ualebit.

XXII DE HEREDITATIS PETITIONE

Imp. Constantinus a. ad maximum. ppo.

Dat. III. k. febr. sirdicae. ipso a. VII. et caes. cons.

Si ciuis romanus lib. Intercedente culpa latinus liber est factus fuerit. INT. Si quis ciuis romanus libertus intercedente culpa latinus libertus fuerit effectus. sie adem latinitate sine reparatione prioris status ab hac luce discesserit. facultatem illius patronus uel patroni filii uel nepotes. qui tamen per uirilem lineam discendunt. et mancipati non fuerint.

sibi met uindicabuntur. Nec si filios quos ciuis romanus generauit fortasse dimiserit. aliquid de eius hereditate p̄sumant. Quia non querendum ē in qua libertate nati fuerint. sed in qua pater eorum positus contendere defecerit.

XXIII. DE REI UINDICATIONE.

IMPP. Honorius et theodosius aā.

Dat. xv. k. mrt. asclepiodoto. et mariniano consul.

INT. Quicumque militans in solo publico aedificium fortasse construxerit. aut aliquid pro utilitate sua crediderit faciendum. per nullius calumniā poenitus repellatur. sed hoc perpetuum in eius iure permaneat. Id ē. miles nr̄is utilitatibus seruiens. si locum publicum construxerit. ut ad excolendum fortasse tenuerit. si hoc tamen nullus ante a tenuit. cui miles ipsi puasor extiterit. simili ratione possedeat. contra quā rem etiā si subreptum principi fuerit. Non solum imperata non ualeant. Uerū etiā in pbus p̄titor. uiginti libras auri fisco. cogatur exsoluere.

Ut si in solo publico miles ędificium construxerit in p̄petuū teneat.

XXIIII. DE FAMILIAE HERCISCUNDAE.

IMP. Constantin. ā. ad uirinū.

Dat. IIII. k. septb. crispo II. et constantino II. ā. cons.

INT. Quando facultas patris. inter filios uel nepotes diuiditur. specialiter patris uel aui paterni debet in omnibus custodiri. Cuius testamentum etiā si non fuerit p̄fectum aut si non legitimo numero testiū subscribatur. Nec gestis alligetur. tamen si agnoscat.

Ut in diuidenda facultate uoluntas patris tamen aui paterni seruetur

uoluntas

defunctus de quo supradictum .ē. de facultatib; suis aliquid ordinasse. quicquid unum quemque de filiis uel nepotibus cuiuscumq; sexus habere uoluerit hoc sibi sine consortis repetitione defendat. Nec p̄sumat aliquis. quod alter ius consortis auctor ille dimiserit. sed hoc inter filios & nepotes ex filiis masculis obseruetur. quod uoluntate auctoris per quamcumque scripturam probabitur ordinatum.

Dat. IIII id. iun. constantinopoli. constantino & maximo conss.

INT. Licet uirorum bona a iudici uidantur. iniustum sit tamen si mater uiuens facultatem suam filiis p̄ceperit & promiserit diuidendā. & usque exitum uitae suae in eadem uoluntate praestiterit filios facta perduret.

X.

XXV. DE COMMUNI DIUIDENDO.

IMP. Constantinus.

Dat. III. k. mai. pculo & paulino conss.

Ut familia integro muteτ quã separetur

INT. In diuisione patrimoniorum seu fiscaliū dominorum siue priuatorum obseruari specialit̄ debet. ut quia iniustum .ē. filios a parentibus uxores a maritis cum ad quem cum que possessio peruenerit sequestrare. ut mancipia quae permixta fuerint id .ē. uxor cum filiis & marito suo datis uicariis ad unum debeant pertinere. Cui necesse fuerit commutare. quod sollicitudo ordinantiū debet specialiter custodire. ut separatio fieri omnino non possit.

XXVI. DE FINIUM REGUNDORU(M).

IMP. Constantinus A. ad bassum ppo.
Dat. XII. K. iun gallicano & simmacho consul.

INT. Siquis pervasor finium fuerit adprobatus eo quod priusqua(m) aliquid iudicio finiretur id quod aliter tenuerat invasisse. non solum illud quod male p(re)sumpsit amittat. sed ut non quis rem alienam occupet cu(m) fuerit in causa devictus. pervasor iuris alieni tantum spatii restituat quantum p(re)sumpsit invadere. d(at)o Imppp. honorius theod & constantin aaa

Siquis fines alterius pvaserit tantu(m) ex suo restituat quantu(m) invasit

XXVII. SI CERTU(M) P(ET)ITUR DE CYROGRAFIS.
d(at)o Dat. V. K. agt ravenna eustasio & agricola consul.

INT. De cautionibus mortuorum hoc p(re)cepimus observari. ut si debitor absens defunctus fuerit mortuum eu(m) creditor e(ss)e cognoverit. cautionem sua(m) intra quinquennium iudici anon differat publicare. Si vero p(rae)sente creditore defecerit intra bienniu(m) defuncti public& actione(m). Ita tamen ut manus mortui conferatur. & agnosci possit illius e(ss)e subscriptio. Aut convenisse illum duumvir& aliquibus scientib; valeat adprobare causas ipsius debiti. Unde pecunia(m) a contrax(erit) exponat. Quod si supra p(er)sona(m) mortui d&egitur for tasse mentiri. non solum pecuniam non recipiat. sed & aliam veritate(m) legis incurrat. Na(m) de reliquo inter vivoru(m) personas haec observanda decernimus. Ut omnes cautiones debitorum. intra duodecim annos debeant contestari. Ita ut a debitoribus renoventur. quod

De cyrografis
si absens mortuus fuerit Intra quinq; c[…] si p(re)sens In tra biennium

9

siforsitan anteduodecim annos debitorem peregri
nari contigerit iudicis mereatur edictum quod
inpostib; debitores sui procontestatione deb& ad
figere. & homines illius conuenire nondesinat.
uttum fuerit taliter debitum contestatum. excusatio
nem quiperegrinatur. longitemporis habere non
possit. Nec ideose excus& quodnon renouauerit
cautionem. sanesidebitor suã ẽẽ dixerit cautionẽ
sednihil sedeipsacautione adserat accepisse. tẽ
pus deb& inspici cautionis. Utsiintra quinquen
nium cautio conscripta ẽẽ cognoscatur. & pro
batum fuerit quod incautione contin&ur. acceptũ
debitor suã impleat cautionẽ; siuero quae in cauti
onescriptasunt. intra quinquennium tradita
non probantur is. cuius cautio ẽ non teneatur
obnoxius. Nam transacto quinquennio. sic de cau
ta & non consignata pecunia debitor dixerit nul
latenus audiatur

XXVIII. DE PECUNIAE SEQUESTRATIONE PROHIBITA
Impp. honorius & theod. aã. iohanni pp alia.
Dat. vii. id. iul. rauenna honorio xiii. & theod. x. aã. conss.
Int. Quotiens ab aliquo pecunia rep&itur non prius co
gatur sequestrare pecuniã ille qui petit. quã ille
qui rep&it debitorẽ suũ certa prius probatione
conuincat. & sic pecuniã sededisse conuincerit adhibi
ta probatione recipiat.

XXVIIII. SI CERTUM PETITUR DE SUFFRAGIIS.
Imp. Iulianus. a. G

Dat. k. febr. constantinopoli. mamertino et neuitta cons.

INT. Aliquanti pro sua uoluntate suffragia dedisse probantur. et postea cum ad malitiam peruenerint. ea quae dederant repetere uel auferre contra rationem inhoneste et inlicitae praesumpserit. Ideo quae praecipimus. ut quicumque aliquid pro praestandi sibi quae expetiuit dedisse dinoscitur. non habeat licentiam repetendi. Qui uero repetere fuerit conatus. hoc ille habeat qui accepit. aut si certe sublatum ei fuerit reformetur. et aliud tantum ille qui abstulit. fisco cogatur inferre.

De repetitionibus l. prestatione

INT. Siquisdum necessitates suas expedire desiderat aliquid commodi se daturum esse promiserit. percepta si quae uoluit constrictus. hoc sine ulla dilatione implere cogatur. quod si aliquid in auro et argento uel in ceteris rebus mobilibus obtulerit. firmum sine scriptura permaneat. quia res mobiles in suffragiis scripturam poenitus non requirunt. sed sola traditione firmatur. quod si loca urbana uel rustica dare placuerit. scriptura sequatur. adque traditio et de conplacitis omnibus uel traditage gesta confecta proferantur. Nam aliter possessio ad alterum dominum transire occupandam. reus sui olentiae teneatur. et integrum quod inuaserit reddat omni sua repetitione damnata.

Ut ille implere cogatur quod promisit si ipse percepit quod desiderauit.

lex de promissione l. prestatione

Nota loca urbana

XXX. DE PIGNORIBUS.

Non poterit sane si quis sine tale scriptura possessionem alterius crediderit

Impp. Constantinus. a.
Dat. iiii. non. iun. sirmio constantino a. iiii. & liciniio iiii. consulibus

Ut causa pignoris boues aratorii non tollantur.

IF. Nulla profisci cudi debito seruos cultores aut boues aratori. as de possessionibus causa pignoris auferre p̄sumunt. de quorum laboribus tributa redduntur. & ideo siquis creditor uel curam pacis uel curialis. aut quicumque exactor hoc facere praesumpserit. a prouinciae iudic epuniatur. Dat. id. iul. rau. honorio xiii. & theod. x. a. consulibus.

Ut non obligetur possessio nisi a proprio domino

IF. Non obliget possessionem nisi ille qui proprius dominus ee̅ dinoscitur. Nam neque per seruum neque per procuratorem. siue colonum aut actorem. aut conductorem si res fuerit obligata praeiudicium dominum poterit exhibere.

XXXI. QUOD IUSSU

Impp. Theod. & honorius. aa. iohanni p.p.o. p̄ alia.
Dat. vi. id. iul. rau. honorio xiii. & theodosio x aua cu. consul.

Ut nullus comodas t comendas pecuniam alteno seruo t ministro sine iussione et rogatu domini proprii.

IF. Nullus dominum ad reddendum debitum sicut huc usque fiebat adstringat nisi se seruo suo uel actori pecuniam rogante domino praestatis se conuicerit. & ideo siquis seruo colono conductori procuratori uel actori pecuniam non rogante domino dederit. sciat dominus terrarum propter hoc debitum nullatenus posse teneri sed qui non rogante domino pecuniam talibus p̄sonis crediderint. aut fideius sores non acceperint. ea quae commoditur sunt. se nouerint perditurus

nec a domino posse repos(ci).

XXXII. DE PECULIO.

IMPP. honorius & theodosius AA. iohanni PPO. palic.
Dat. V. id. iul. rav. dd. nn. honorio XIII. & theod. X. AA. cons.

IT. Hoc sane creditoribus volumus esse praestandum. ut actor vel servus siue procurator possessionis. qui pecuniam a creditori susceperit. si nihil de rationibus suis domino debuerit. pro pecunia quam accepit. de peculio quod habet creditoribus reddat.

XXXIII. DE USURIS.

IMP. constantinus AU. ad dalmatianum actorem agentem vices PPO.
PPo caesarea. XV. K mai. paulino consul. & iuliano

IT. Quicumque fruges humidas id est uinum & oleum uel quodcumque annonae genus alteri commodauerit non plus ab eo propter usuram quam tertiam partem accipiat. id est ut super duos modios qui accepit. tertium reddat. Quod si conuentus fuerit ille qui commodat. & pro maiore usura noluerit debitum suum adiecto tertio modio a debitore recipere. & etiam debitum perdat. quam rem ad solas fruges praecipimus pertinere. Nam quando pecunia fuerit commodata. nisi unam tantum centesimam a creditoribus exigi non debemus.
Dat. VIII. K nouembris. honorio constantinopoli. & euodio uiris claris simis consulibus.

IT. Si quis plus quam legitimum a centesima continet

Bk

Ꭓ

De usaris frugum ut tertia pars adiciatur.

De pecunia unam centesima.

:r

hoc ē. tres siliquas in anno per solido amplius a
debitore. sub occansione necessitatis accipere uel
auferre. e p̄sumpserit post datam legem sine ulla
dilatione. et quae amplius accepit. constrictus
quadrupli poena restituat. Ea uero quae ante
legem tali ratione data sunt. in duplum uolumus
reformari.

Dat. viiii k. dec. constantinopoli caesario et attico cons. I.

IF. Sine accusa senatoribus in annis minoribus cons
titutis debitum cum usuris reddere dissimulent.
debitores propter hoc quod senatorio genere nati
sunt debitum cum usuris integris p̄cipere
non iubentur. Et ideo quod cautionem p̄ stipulationē
promissum ē. reformetur.

Dat. prid. id. iun. mediae stillicone ii. et anthemio consul. I.

IF. Senatores qui pecuniam ad centesimā praestare
uoluerint non amplius usurae nomine quam me
dietatem legitimā centesimae. a debitoribus suis
accipiant. ne amplius ut cautionem aut se cautione
constringant. qui commodatam suscipiunt pecuni
am forte cogantur. Nam si ab eis amplius fuerit
requisitum. sciant se senatores. hoc quod commo
dauerint perdituros.

EXPLICIUNT LIB. II.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI III.

EXPLICIUNT CAPIT. DE LIBRO. III.

INCIPIT LIBER · III ·

I DE CONTRAHENDA EMPTIONE ·

ImP · constantinus · a · ad profuturum p̄fectum annonae ·

Dat̄ vid̄ aug̃ · constantino · a · & licinio consulibus ·

Int. Cum inter ementem atque uindentē fuerit · res · diffinito p̄tio conparata · quāuis plus ualeat quā adp̄sens uinditur · hoc tantūmodo requirendū · ē · si nihil fraudis uel uiolentiae egit ille qui conparas se probatur. Et si uoluerit reuocare qui uendidit · nullatenus permittatur · Dat · II · non · febr · constan͂ p̄s feliciano & titiano cons ·

S · definito p̄tio res fuerit cōparata · ita p̄maneat ·

Int Quicumque uillam conparat · tributum rei ipsius · sicuti & ius possessionis · se conparasse cognoscat · Quia non lic& ulli agrū sine tributo uel solutione fiscali aut conparare aut uindere · Quod si subpressa fiscali solutione aliquis uindere ausus fuerit uel conparare p̄sumpserit · Nouerint inter quos talis fuerit secreta transactione contractus · quod & ille p̄tium p̄dat · qui emptor accesserit · & uenditor possessionē amittat · Quia iubetur ut uicini rei quae uenditur · testes eē debeant & p̄sentes · In tantū ut & iā de mediocribus rebus · si quid in usum uinditor ostendi uicinis placeat · & sic conparaetur · ne aliena uendantur · Dat · VIII · id · decbr · antiociae · mamertino & neuitta cons ·

Ut publice fiat ēptio et uenditio & de tributo fiscale ·

Int Constantini imperatoris fuerat lege p̄ceptū · ut minores aetate feminae si maritos habuerint · cū illorū consensū possint de facultatibus suis aliqua uindere · Sed hoc p̄senti lege remotū · ē · atq; obser-

uanduerit. Ut in annis minoribus constitutis. seu uir
seu femina. si ita necessitas exegerit ut aliquid uender[e]
uellint. ut qui conparare uoluerint. auctoritate
iudicis aut consensu curiae muniantur. Nam aliter
a minoribus facta uinditio. non ualebit.
Dat. vi. non. mai. mediolano merebaudo ii. et saturnino consulib.

INT. Quaecumque psona iam pfecta aetate domū suā
regere potest. si ullā domū uel quodlibet aliud habita
ptidis finitione uendiderit et forsitan postea obpo
nere uellint. quod minus praeciū acceperint qua
res ualebat. quia forte agrū quem uendidit lon
ge positus ignorasse se dicat. Non ideo uinditio po
terit reuocari. quam aetas pfecta potuit scire quid
uin[di]derit. aut quo p̄tio. res uindenda ualere potuisset.
Accept. x. k. octobris rigiori comere. et dearcea consulibus

Item de uenditione ut stabilis pmaneat

INT. Conuenit ante omnia obseruari. ut nulli iudaeo
seruū cristianum habere liceat. certe nulla tenus
audeat aut cristianum si habuerit. ad suam legem
transferre psumat. quod si fecerit. nouerit se sub
latis seruis. poenā dignam tanto crimine subiturū.
Nam ante legem datam id fuerat statutum ut pro
cristiano seruo si inquinatus fuisset pollutione iuda
icae. nouerit p̄tiū quod dederat a cristianis ee
reddendum. ut seruus in cristiana lege
permaneret.
Dat. v. k. iuni. uincentia attiono. et symmacho consulibus.

Ut iudeus n̄ habeat seruū xpianū

INT. Prior ordinatio legis fuerat ut si unus ex con
sortibus pro quacumque necessitate re uendere

Ut unusquisq; portione sua licentia hab̄ uendere cui uult

[illegible]uoluis sit extraneus licentiam emendi non habe
ret sed hoc melius probatur indultum ut quicumque
de suis rebus liberum utatur arbitrio et praetermis
sis consortibus uel propinquis cui uoluerit uende
di habeat liberam facultatem.

Dat. iiii. k. apr. constantinopoli. archadio x iiii. et theod. aa. cons.

Ut nullatenus re
uocetur quod rite
mel emptum est.

INT. Cum inter duas quascumque personas de pretio
cuiuscumque rei conuenerit quamuis uilius quam ualebat
res fuerit conparata nullatenus reuocetur.

Dat. xii. k. sept. theodoro uc. consulibus.

INT. Quicumque debita curiae seruitia aut patriae suae
fugientes res suas occultae uendere uoluerint. sciant
non posse ualere quod fecerint. et se ipsos ad debita
seruitia reuocandos et illos qui emerint pretium
perdituros.

Dat. xiii. k. mart. conpli. honorio. [illegible] a. et theod. aaa. consul.

Si oppressus a
potentiore
reuocetur.

INT. Sciant omnes quaecumque a potentioribus personis
obpraessi. aut donauerint. aut uendiderint.
posse reuocari.

II. DE CONMISSORIA RESCENDENDA.

IMP. Constantinus. a. ad populum.

Dat. prid. k. feb. serdiciae. constantino. iii. et constantio. cons.

INT. Conmissariae cautiones dicuntur in quibus debi
tor creditore suo rem ipsi ob pignoratum ad tem
pus uindere per necessitatem conscripta cautione
promittat quod factum lex ista reuocat et fieri
poenitus prohibet ita ut si quis creditor rem debi
toris sub tali occasione uisus fuerit conparare.

Nonsibi deinstrumentis blandiatur. sedcum primum uoluerit ille quiobpressus debito uindedit pecuniam reuocet. & possessionem suam recipiat.

III. DE PATRIB; QUI FILIOS DISTRAXERUNT.

IMPPP. Ualentinianus theodosius. & archadius. aaa. tatiano. pp. ppo.

Dat. u. id. mart. mediolano editiano & symmacho consulibus.

INT. Siquemcumque ingenuum pater faciente aegestate uindiderit. nonpoterit inperpetua seruitute durare. sedadingenuitatem suam. siseruitio suo satis fecerit non reddito etiam pretio reuertatur.

IIII. DE EDILICIIS ACTIONIBUS.

IMPPP. Ualentinianus theodosius & archadius. aaa. hibrido. ppo.

Dat. III. kl. iul. constantinopoli. honorio VIIII. & euodio. u. c. consul.

INT. Cum inter emptorem acuinditorem. demancipio pretio conuenerit. & fuerit conscripta uinditio. Nullatenus poterit reuocari. Nisi forte ille qui emit mancipium probauerit fugitiuum & tunc habebit licentiam praetium recipere. si mancipium reddiderit uinditori.

V. DE SPONSALIBUS ET ANTE NUPTIIS DONATIONIBUS.

IMP. Constantinus. XV. adrufinum.

Dat. III. id. mai. syrmio constantino. a. u. & licinio. c. consul.

INT. Ante tempus legis istius donationis etiam sinegestorum testificatione ualebant. Nunc uero post hanc legem nec nuptialis. nec qualibet

X. Defiliis uendit(is).

X. Demancipiis uenditis.

X. Nota quod donatio sine lectione nil ualent.

alia inter quascumque personas donatio de quibus
lib& rebus ualere potest. si gestis non fuerit allegata.
Dat. xviii. k. noub. pro vi k. sepeb. constantino. xv. & liciano consulibus.

X.

Si dos fuerit data & legitime e scripta & postea uir noluerit sponsam. dote ipsa firmiter habeat.

INT. Quotiens inter sponsos & sponsas de futuris nuptiis
specialiter fuerit diffinitum. & donationum sponsa
liciae largitates. uir in sponsam suam aut ex consensu
parentum. aut ipsi si sui iuris est. propria uoluntate
conscripserit. & omni etiam scripturarum solemnitate
firmauerit. ita ut & gesta legitime facta doceantur. &
introductio locorum ut rerum traditio subsequatur.
Quicquid tali & tam solemni donatione ad ius domi
nium sponsae transierat. si uir sponte ea quam desponsa
tus est. factis supra scriptis solemnibus. castis accipere
noluerit. uxorem. omnia quae sunt tradita non depos
cat. & si quid de nominatis tam solemniter rebus & tra
ditis apud se habere dinoscitur. ad sponsae. tam do
minium quam accipere noluerit. sine dilatione aliqua
transferatur. Reliquum legis istius opus non fuit
explanari quia sequentibus legibus uacuatur.
Dat. iiii. k. mai. gallicano & simmacho cons.

X.

Qualiter consulatur legis beneficio mulieri.

INT. Quamquam & feminis quae per fragilitatem intellectu
excusari possunt in aliquibus causis si neglegenter fu
erint. lex subuenire uoluerit. hic tamen specialiter uoluit
esse consultum. ut si qua in pupillaribus annis marito fu
erit copulata. & sponsalitiam largitatem per neglegen
tiam actis non allegauerit. huius legis benefitio & si gesta
desit. inuiolabilem in suo dominio donationem
nouerit permanere.

Ut intra biennium nuptiae celebrentur

Dat vi id april marcianopoli pacatiano et hilariano consul

INT Siquis aut priuatus aut militans postquā spon
derit et cum patre tutore uel curatore puellae
uel propinquis de puellae coniunctione diffinierit debet post diffinitione
intra biennium nuptias caelebrare. Quod si tardita
te aut neglegentia sponsi biennii tempus excesserit.
et alio uiro se puella coniunxerit absoluta erit.
a calumnia uel ipsa uel quicumque suorū ea tra
diderit quia culpa ē illius qui deferendum coniunctio
nem suam alteri nubendi locum patefecit. nam si in
tra biennium data fuerit quid obseruetur euiden
tius sequenti lege cognoscitur.

Dat id iul constantinopoli accepto xiiii kł mai hispali nepotiano et facund.

INT. Siquando sponsalibus celebratis interueniente De interueniente osculo sponsi
osculo sponsus aliquid sponsae donauerit et an
te nuptias sponsus forsitan moriatur. tunc puel
la quae superest mediam donatarum solemniter
rerum portionem poterit uindicare. et dimidiā
mortui heredis adquirunt quocumque per gra
dum successionis ordine uenientes. si uero osculū Si osculum n interuenerit
non interuenerit sponso mortuo nihil sibi puella
de rebus donatis uel traditis poterit uindicare.
si uero a puella aliquid sponso donatum est.
et mortua fuerit quamuis aut intercesserit oscu
lum aut non intercesserit totum parentes puel
lae siue propinqui quod puella donauerat
reuocabunt.

Dat xvi kł iul tessalonicae gratiano a ū et the[...]odosio cons.

De quadrupli pena int sponsu et sponsa

IT. Pater uel mater puellae. aut si pater defuerit. tutor curator uel aliquis ex propinquis. si antequã decimũ annum puellae contingat de nuptiis pacti fuerint & sponsalia susceperint. si postea mutata uoluntate rennuere uoluerint quem prius susceperant. Non addicantur ad quadruplũ. sed ea tantũ quae sunt suscepta restituant. Nam & si puella mortua fuerit. hoc tantum qđ acceperant reddant. Si uero iam puella decimum agens annũ usque ad undecimũ plenum susceptas arras uel ipsa uel parentes tutores curatoresue tenuerint. id obseruandum ē. ut si fidem placiti mutare uoluerint. & illum rennuat cuius sponsalia suscepit. ad quadrupli poena sine dubio teneatur. Persona quaecumque de puellae nuptiis placitum fecit. quod si antequam annus undecimus impleatur. pignora suscepta reddiderint. Nullam de susceptis arris calumniã pertimescat. Nam si uidua fuerit. nihil per aetatem poterit excusare. Si animum alibi transtulerit. & priore sponsum rennuere noluerit. tunc quaecumque suscepit. sponsaliorũ titulo. in quadruplũ reddat. Puellae uero. post duodecĩ aetatis suae annum. si pater de nuptiis illius aliud facere uoluerit quam promisit. ad quadrupli poena & ipse tenendus ē. Si pater mortuus ē & de nuptiis puellae. mater. tutor aut curator aut propin[...]quus aliquis diffinierit. & puella al teri[...] nubere maluerit. ipsa sponso priori

de propriis facultatibus· quadruplum satisfa ciat quod accepit· Haec tamen conditione serua ta aut postmodum contra praedictas personas agere possit· & si illius arras quem rennuit illis cogenti bus inuita suscepit·

Dat· IIII· NN· nouB· rauenna· dominis nostris· honorio· XIIII· & theodosio· X· AA consulibus·

IT. Ubi de coniunctione filiae patris sententia fuerit diffinitum· si humana casu antequam puella iungatur mortuus fuerit· pater mutari placitum nulla poterit ratione· Nec habebit puella licentiam aliud· faciendi· & iam si mater tutor· aut curator uel propinqui alium uoluerint fortasse suscipere quam pater elegit sed patris promisso circa sponsum quem ipse suscepit· firma permaneat· Nec ipsi puellae· suo consilio contra uoluntatem patris· aliud uelle ulla ratione permittatur;

Dat· X· K marT· constantinopoli tauro· & feliceconsulibus·

IT. Si donatio sponsalicia ante nuptias gestis inseritur· & iam si res donata non traditur· non poterit infirmari & in illa uero donatione cuius summa infra ducentorum soledorum pretium inuenitur· & iam si gesta defuerint· nulla feminis poterit sub quacumque calliditate aut obiectione calumnia conmoueri· sed qualiscumque· cum die & tempora scripturae sufficiat· & ideo si nulla donatione quae sine traditione gestis habetur· inserta se uilla infra ducentorum soledorum summa consistit· Nullus calu

De coniunctione filie patris senten tia obseruet·

Nota de donat pretio ducentorum soledoru·

niarum argumentis in aliquo uacuentur, sed a marito uel ab eius heredibus feminis iubentur ex actu restitui. Illo tamen beneficio legis circa eas feminas quae in minoribus annis defuncto patre nuptae sunt permanente. ut de qualibet summa fuerit conscripta donatio. etiam si gestis alligata non fuerit. omni firmitate consistat.

VI. SI PROUINTIAE RECTOR UEL AD EUM PERTENENTES. SPONSALIA DEDERINT.

Impp. Gratianus ualentinianus. et theod. aaa. ad sepatu eutropio. ppo. post alia.

Dat. xv kl. iul. tessalonicae domno. nostro gratiano a. v. et theod. a. i simul. cons.

Ut iudex per uim terrore inuitis parentibus sponsalia non faciat

Int. Iudex prouintiae cuius libet. ut quaecumque in administratione constitutus. si habeant aliqui adultus secum filios in praedicto honore positi aut propinquos uel qui ipsis in consortio administrationis uidentur adiuncti. si per potestatem aut comminando parentibus aut terrendo forte tutoris siue curatoris uel ipsas quoque puellas sponsaliorum nomine. aut arrarum ad oblegandam aut cuius libet damnu aliqua dederint. si contra hanc uoluntatem aut parentes uel ipse puellae resultare uoluerint. habeant liberam facultatem rennuere. quod si ita suscepisse uidentur. nec poenam sibi nouerint.

quadrupli exegenda· sed etiam ea quae subter
rore iussa sunt accepisse in lucru(m) suu(m) si uoluerint·
retinebunt· Nec constringi possunt· nisi forte ex suo
arbitrio reddere uoluerint· Na(m) si post adminis-
trationem aut parentum aut puellarum cir-
ca eos qui sponsalia dederint uoluntas nubendi
permanserit· sequatur· electa coniunctio·

VII. DE NUPTIIS·

IMPPP· Ualentinianus· ualens· gratianus
·AAA· ad senatum·

Dat· XVII· K· agusti· gratiano· A· I· et probo· c· consul.

INT. Uiduae intra uicensimum et quintum annum
si fuerint constitutae adhuc uiuis patribus. ta-
men si emancipationem adquisierint libertatem·
si ad secundas nuptias uenire uoluerint· noue-
rint coniunctionem suam in patrum potesta-
te non in propria uoluntate consistere· et eoru(m)
electioni· Non quorumcumq(ue) amicorum aut fami-
liarum sequendum esse consensum· si uero pa-
tres mortui sunt· Nec sic quoque ex suo singula-
riter arbitrio nubendi habeat potestatem·
sed pro honestatem coniunctionis iudicium se-
quendum est propinquorum· quod si duo peti-
tores extiterint· consulendi sunt quidem paren-
tes· Nec praetermittendus est etiam iudex qui
uoluntatem feminae pro honestiore dumtaxat
parte prospiciat· Nec illis tantum propinquis
praestetur adsensum· qui suspitionem hereditatis

De uiduis ut n(on) nubant sine consensu patris et parentu(m) intra XXV annu(m).

utantur. qui post eadem nuptias differunt pro suc
cessionem hereditatis mulieris mortem expecta
re uideantur, sed illorum magis si talis conditio
intercedit. electio sequenda e. qui nihil possunt de
ipsius hereditate conquirere.
Dat pr. id. mar. tessalonicae. theodosio. u. c. cons.

Ut nec iudeus xpianam mulierem habeat nec xpianus iudeam

INT. Leges huius seueritate prohibetur. ut nec iudaeus xpistianae matrimonio utatur. nec xpiana mulier iudaeum maritum accipiat. Quod si aliqui contra uetitum se tali coniunctione miscuerint nouerint se eã poena qua adulteri damnantur persequendos. & accusationem huius criminis non solum propinquis sed etiam ad persequendum omnibus ee. pmissum. Dat x k. mart. constantinopoli felice & tauro cs.

De conuenienti electione atque consensu

INT. Si occasio talis emerserit ut nuptiae sollemnitate debita careant. aut etiam donationis sponsaliciae fieri aut dos celebrari non possit. sed conuenientibus amicis se matrimonio copulauerint. sufficiat aequalibus personis conueniens electio atque consensus, sic tamen ut conscientia intercedat amicorum, & tunc si ita res cesserit & coniunctio stabilis & filii legitimi probantur.

VIII. DE SECUNDIS NUPTIIS.

·X·

Ut intra annum post mortem uiri mulier n̄ nubat

IMPPP. Gratianus. ualentinianus. & theodosius. aaa. eutropio. ppo.
Dat. IIII. K. iunii. constantinopoli. eucyrio. & suagrio. cons.

INT. Mulier quae intra annum post mortem mariti alteri uiro nupserit sciat se infamiae subiacere.

& notabilem usque adeo reddi ut quaecumque spon
salicia largitate percepit, uel si per testamentu
ipsi aliquid prior maritus donauit amittat; & to
tum illius filiis cedat; si filii non fuerint, illius pro
futura personis qui prior marito gradu proxi
miore iunguntur; & hoc sibi per successionem pote
runt uindicare.

Dat. xv. k. ianuar. constantinopoli. antonio. & su
agrio. consulibus.

INT. Mulieres quae amissis maritis ad alias postea
nuptias legitimo tempore id est expleto anno uene
rint, si ex priore marito filios habuerint, quicquid
per sponsalitiam largitatem uel nuptiarum tem
pore consecutae sunt, totum filiis conseruabunt; nec
in alias uel extraneas personas nouerint transfe
rendum; quicquid uero prior maritus per testa
mentum seu per fidei commissum seu legati titulo
uel mortis causa uxori donauerit de his rebus quas
tali mulier donatione percepit, seu omnibus filiis
seu in unum pro merito seruiti si conferre uoluе
rit habeat liberam facultatem; Ita aut ei de bonis
prioris mariti a filiis ipsius quicquam alienare
non liceat; quod si praesumpserint, de propri
is facultatibus nouerint conpensandum; hoc
specialius huic legi credidit inserendum; Ut
mulieres cum ad alias nuptias uenerint, de filiis quos
ex priori matrimonio susceperant masculus moriat;
eo casu ut matrem & sororem. aut certe sororem.

superstite dimittat · et fratrem non dimittat
qui matrem possit excludere. Tunc beneficio le
gis mater cum filiabus uel filia equali sorte suc
cedat. Si uero filia moriatur · et matrem et soro
res tantum dimittat · dimidiam defunctae filiae
hereditatem mater adquirat · et media soro
ribus, seu una seu plures sint · proficiat. Ea ta
men ratione · ut dum aduixerit mater adquisi
tam ex hac filii aut filiae · medietatem tantummo
do in usufructu possedeat. Si super erit
ex priore matrimonio filius post obitum dere
linquat. Ad alias personas in transferendum nec
per testamentum · nec per donationem habitura
licentia. Cum mulieris de priore marito filii non
supersint · tunc quaecumque sub hac occasione
percepit sibi uelut propriam uindicet facul
tatem · et in quem cumque uoluerit iure transmit
tat. In hac etiam lege similem et patris mortuis uxori
bus conditionem si ad alias nuptias uenerint uoluit
obseruare · ut si de priore uxore filii aut filiae
fuerint · ex quibus aliqui moriantur · et in suam
portionem locum patri faciant · post illius obitum
fratribus et sororibus uel qui superfuerint ·
de ipso coniugio portio relicta proficiat · nec
poterit per patriam potestatem ad alias
transire personas.

Dat. x kl. iul. rau. domno honorio viii. et theod. v. aa. cons.

I.F. Notissimum ualde est has facultates quae

tempore nuptiarum mulieres a maritis accipiunt suo dominio uindicare. Et si maritus mori contigerit qui tamen filios relinquunt. et post transacta luctus tempora legitimae ad alias nuptias uenerint. in die uitae suae donatarum rerum teneant usum fructum. Post obitum uero earum ad prioris mariti filios omnia reuertantur. Nec exinde aliquid matribus uiuis filiis in aliorum iura transferre permissum est.

VIIII. SI SECUNDO NUPSERIT MULIER CUI MARITUS USUM FRUCTUM RELIQUERIT.

IMPP. Archadius et honorius a. a. asterio comite orientis. Dat. XVI. k. martii. constantinopoli. honorio a. septimo. et euttiano. consulibus.

INT. Clara interpretatione has duas sententias explanauit ut praeter sponsalitiam donationem. si maritus moriens de patrimonio suo usum fructum relinquit uxori iuxta uoluntatem. eius relicta possedeat. Ita ut si mulier postea alio uiro nupserit mox usum fructum ex testamento adquisitum filiis eius refundat a quo usum fructum fuerat consecuta. Usum fructum uero de sponsalitia largitate usque ad obitum suum sicut superius alia lex locuta est merito et tenebit. Unde haec ipsa post obitum matris ad illius mariti filios qui donauit. propriecas redditura est.

X. SI NUPTIAE EX RESCRIPTO PETANTUR.

IMPP. honorius. et theod. aa. theodoro ppo.
Dat. k. febr. rauen. d. n. honorio viii. et theod. iii. aa. cons.

H. SI aliquotiens. a quibusdam ut oblita seueri
tatem legum obrepere principis audeant maiesta
ti. et coniugia sibi expetant. ex praecepto. quae conse
qui non merentur. Consensu parentum uel puellae
mereantur. Qua de causa eiusmodi audaciam
intercedit. quicumque ergo sub tali obreptione
matrimonium tenere putauerint. et
a missione bonorum. et ex alii religatione se nouerit
esse damnandus. Nec matrimonium quod ta
liter quaesierit. tali ordine et ambitione sus
ceptos. legitimos appellandos. Nec etiam
per supplicationem huius praesumptionis.
ueniam promereri. his uero quos inter tertium et quar
tum gradum originis coniunctio praesumptiua
copulauerit. quia notabile est. tamen si supplicaue
rint. ueniam releuauit. Nec his interdicta ut praeceptum
expectant maiestatis. quam parentum placito copu
lantur. Illi uero qui pacta seu iuuis parentibus puel
las ab ipsis puellis post parentum obitum contem
nuntur. praecepti tenore. in quadruplum arrarum
nomine data. uel donata recipiant. Nam de reliquo
si ante diffinita non fuerint. per supplicationem
coniugia postulari omni seueritate prohibuit.
Ceterum si cum parentibus puellae aut cum ipsa
puella quis de nuptias pactus fuerit. et unus ex his
uoluerit de placito eius resilire. Nos ab eo quid is

.i. alt de

.i. habiturum nec filios

:~

piciatur. consuli non uidetamus. reliqua pars legis istius alibi iam habetur exposita.

XI. SI QVAECUMQUE PRAEDITOS POTESTATE NUPTIAS PETAT INUITUS.

Imppp. Gratianus. ualentinianus. et theodosius. aaa. neuterio pf. po.

Dat. xv. kal. ian. treuir. gratiano a. v. et theodosius a. cons.

INT. Si aliquis de his iudicibus qui prouincias administrant. uel etiam hii quibus ciuitates uel loca commissa sunt. per potentiam inuitas parentibus uirginis. aut etiam uiduas. si sui iuris sunt. per potestatem ad nuptias suas addixerint. aut si pupillae sint et earum utilitatibus obuiantes. per errorum aut per quorumcumque conludium addicantur. ut his personis de quibus loquitur. inuitae iungantur. quicumque hoc praesumpserit. decem pondo auri se nouerint condemnandos. et in ea prouincia in qua iudex fuerit dignitate amissa biennio prohibeatur accedere. beneficium tamen lex ista aduersus huiusmodi homines. parentibus uel ipsas mulieribus quae in suo iure sunt. uel qui minorum aetatis tuentur. indulsit. ut contestationis ad alios iudices uel ciuitates proximas deferentur. et eorum patrocinius defendantur. Ut si in eadem prouincia sit alia potestas. ut potest si sint duo iudices. unus priuatae. et alius domnicae iura gubernans. si ab altero sub hac condicione ~~occansione~~ quaecumque persona premitur. alterius tutela debeat defensari. aut certe ad magnificam potestatem. qui principis auribus hoc possit intimari recurrat.

XII· DE INCESTIS NUPTIIS·

Impp· Constantinus & constans· aa· & iuliano caesare ad uolusianum· uc ub·

Dat prid k mai rom aruitian & lolliano cons·

i uel ups ITEM· Fratris uxorem ducendi uiro duas sorores habendi paenitus licentia denegatur· Nam ex tali coniugio procreati filii legitimi non habentur·

Dat vii k decembris constantinopoli· archadio iiii· & honorio a cons·

ITEM· Post priores legis sententiam quae de talibus personis lata est id praecipit obseruari· ut districtione legis supplicio & proscriptione liberi quisque ille aut sororis aut fratris filiam aut certe gradus consubrinam aut certe fratris uxorem sceleratis sibi nuptiis iunxerit· huic poenae subiaceat· ut de tali consortio separetur· atque etiam si filios habuerint· Non habeantur heredes legitimi· sed infamia sint notatae utraque personae

i facultates ita ut possedere tantum proprias principis beneficio uideantur· Ceterum nullum sibi per suma... subire contractum· Donandi atque testandi facultate submota· sed nec in ipsis feminis quas taliter sortiati sunt aliquid conferent; his etiam aliquid tempore nuptiarum sibi dederint· reuocetur ad fiscum· Aut etiam si filios habuerint· non per suppositam· aut aliam personam aut per fidei conmendaticiam donationem· ad illos quicquam ex eorum facultatem peruenit· sed ipsis mortuis ad legitimos heredes quos cumque gradus admittat·

usque ad certum originis locum ab intestatu ipsi succedant. Testandi etiam eis in his tantum personis quibus lege concessum est permissa potestas est. ita ut ex his quos elegerit scribat heredes. ita tamen ut si qui in tali consortio consensum cum his habuisse docentur hereditate excludi aliis in proximo gradu uenientibus locum faciant. Nam si desint personae propinquorum quos lex ad successionem uocat. tunc in eorum facultatib; fiscus accedat.

Dat. xvii. k. iun. constantinopoli. dd. nom. honorio. x. et theodosio. vii. aa. cons.

INT. Quaecumque mulier. sororis suae maritum post illius mortem acceperit. uel si quis ex uiris mortua uxore sororem eius aliis nuptiis sibi coniunxerit. Nouerint tali consortio se esse notabiles. et filii qui ex inde fuerint procreati. ex successionem excluduntur. nec inter filios habebunt.

XIII. DE DOTIBUS.

Impp. Constantius. et constans. aa. ad philippum. ppo.

Dat. xii. k. oct. liminio. et catulino. cons.

INT. Si de moribus uxorem maritus accuset et hoc est in maleficio. in adulterio. similibus aliisque criminibus. si mortua uxor fuerit. heredes eius accusari non possunt. quia crimina cum auctore deficiunt. tamen et si maritus mortuus fuerit qui accusabat. uxorem ab herede mariti mulier non potest accusari.

Dat. iiii. k. mrt. iuliano. a. iiii. et salustio. cons.

Int. Pacta inter maritum et uxorem quae de dote scripta sunt. et cum lege concordant. haec lex sicut reliquas pactiones ualere praecepit. de retentationib; uero quia hoc lex ista non euidenter ostendit in iure. hoc est. in pauli sententiis sub titulo de dotib; requirendum. aut certe in pauli responsis. sub titulo de re uxoria.

Dat. IIII. non. noueb. rauenna honorio. XII. et theodosio. X. AA. cons.

Int. Si contigerit ut maritus uxori superstite moriatur. quaecumque a muliere marito in dote data fuerant. ad suum dominium feminae reuocabunt. Nec heredes defuncti mariti hoc uindicare praesumant. Nam si maritus dum aduiueret. hoc ipsum quod a muliere in dote perceperat. fortasse refuderit. quia similitudo donationis est. refusio nullam obtinet firmitatem. si mortua fuerit mulier. non poterunt hoc eius heredes sibimet uindicare. sed marito etiam cum fructibus hoc iubetur debere restitui. Si tamen ut fierunt filii non sibi hoc dum aduixerit pater eorum quasi ex bonis maternis uindicent. Nec pater aliquid aliud nisi usum fructum exinde habere debebit. Nec transferendi in aliam personam habebit liberam potestatem. sed omnia post eius obitum ad communes filios reuertantur.

Dat. X. kl. mar. constantinopoli. felice. et tauro. cons.

INT. Adinplendam uel exigendam dotem hoc ē quae a muliere tempore nuptiarū uiro datr̄. etiam si deficit stipulatio. promittentis et uerba iure dicat̄ dos ualere iubetur.

XIIII DE NUPTIIS GENTILIU.

IMPP. Ualentinianus. et ualens. gratianus āāā. ad theod magistrum aequitū.

Dat. v. k iun. ualentiniano et ualente. āā. cons.

INT. Nullus romanorum barbarā cuius libet gentis uxorem habere p̄sumat. Neque barbarorum coniugiis mulieres romanae in matrimonio coniungantur. quod si fecerint nouerint se capitali sententiae. subiacere.

XV DE FIDEIUSSORIBUS DOTŪ.

IMPPP. Ualentinian. th. et archadius āāā. mametino comiti orientis.

Dat. iiij. id. noub. constpli. archadio ā. ii. et ruffino cons.

INT. Siquis inplendae dotis causa pro muliere fideiussor accesserit p̄ hac fideiussione non teneatr̄ obnoxius

XVI. DE REPUDIIS.

IMP. constantin. ā. ad ablabiū. ppo.

Dat barso et ablabio. cons.

INT. Certis rebus et probatis causis. inter uxorem et maritum. repudiandi locus patet. Nam leui obiectione matrimoniū soluere n̄ p̄hibet. quod si forte mulier dicat maritum suū aut ebriosum. aut luxoriae deditum. non p̄pterea

repudiandus e. Nisi forte eu aut homicidam aut
maleficum aut sepulchri uiolatorem ee docu
erit. Quibus criminibus conuictus. sine culpa muli
eris merito ui detur excludi. et mulier recepta
dote discedit. Nam si haec crimina mulier non po
tuerit adprobare. hac poena mulctet ut et dote
quam dederat uel pro ipsa data fuerat. et do
nationem quā percepit. amittat. atque etiā
exilii relegatione teneatur. Quod si a uiro mu
lier repellatur. Nec ipse nisi certis criminibus
ream docuerit. pro leue ut solet iurgio. repudi
are permittetur. Nisi forte adulteram aut ma
leficam aut conciliatricem eā probare sufficiat.
Quod si docere non potuerit. dotem mulie
ris restituat. et aliā uxorē docere non praesumat.
Quod si forte temptauerit. habebit muli
er facultatem quae innocens eiecta est. domum
mariti sui atque eius substantiam sibi met uindica
re. quod dinoscitur ordinatum. ut etiā secunde
uxoris dotem. repudiata iniuste mulier iubeatur.
adquirere.

Dat. vi id mar rau eustasio et agricola cons.

: repudio
: prior

HT. Si mulier marito intulerit. et statutas lege
non docuerit causas amittat. sponsaliciam
largitatem. Nec id repetat. quod marito in dotem
dedit. atque in sup exilio relegata. Nec nubendi
locum habeat. nec ad propria reuertendi. Nam
si eius culpas docuerit quibus diuortium uideatur.

adp&ere. & dote careat & donationē refundat. Neque
alteri uiro nubendi habeat potestatē. Si uero postea
maritū dimittens adulteriis se forte miscuerit.
maritus &iam post repudium habeat licentiā psequen
di; Quod si mulier quae discedit. in uirum grauia
crimina et certa probauerit. & dotem reuocauit.
et quod ei maritus in sponsalitiam largitatem con
tulerat uindicabit. Et post quinquenniū. nuben
di habeat facultatem. Nam si maritus repudiū ∴ liberū.
prior intulerit probatis causis uindicta percep
ta expulsae uxoris dotem uindic& donationemq;
recipiat. et continuo si uoluerit. aliam ducat uxo
rem. Nam si crimina certa non fuerint ut sol&
fieri. femina morum leuitate displiceat maritus
donationem suam reuocet et ille quicquid ab ea p
ceperat. mox refundat. & post biennium. aliā ducat
uxorem. quod si nec morum culpa docebitur. et so
la ē̄ dissensio animorum. Mulier quae innocens
expulsa ē. a marito & donationem a uiro factam sibi
uindic&. et suam dotem reuoc&. Ille uero in perp&uo
solitarius permanebit. Nec praesumat alterius
mulieris coniugio sociari. Mulier uero ad aliud ∴ post annū.
coniugium si uoluerit transire permittetur.
Propter communes uero liberos. si fuerint ea prae
cepit obseruari quae in iure. de ret&en[...]tionib;
statuta sunt pro numero filiorū [...] Paulus in libro
responsorum dicit sub titulo. de re. uxoria.

XVII. DE TUTORIBUS ET CURATORIBUS CREANDIS.

Imp constantinus a. & caesar ad bassum ppo.
Dat. iiii id oct aquil constantio a. v & licinio caesare cons

INT. Si pupillis actio inferatur quamuis adulti uideantur, ad litem uenire non possunt. nisi fortegas eorum curiae testificatione firmetur. aut certe prouisus curator patrimonium pupilli uel negotium tueatur. Dat. vi k. mar. mediolano titiano & promoto consulibus.

INT. Quotiens de pupillorum tutela tractatur. debent primi patriae cum iudice secundum aetatis minorum. aut tutorem aut curatorem eligere. ut ille qui susceperit tutelam. tali electione possit esse securus. Quae tamen electio. circa eas personas obseruetur. quae nec testamento decretae sunt. nec propinquitate ad id officium adducuntur. De aliis sane minorum commodis. legum priorum statuta praecepit obseruari.
Dat. xii k. febr. mediolano constantino a. iiii. & licinio cons.

INT. Mulieres mortuis maritis. si ipse uoluerint tutelam suscipere filiorum. priusquam hoc adsumant actis profiteantur se non esse nupturas. sed hoc ipsum non extorquendum est. sed si maluerint. hoc uoluntate propria fateantur. Nam si ad alias nuptias migrare uoluerint tutelam filiorum admi nistrare non possunt. sciant hoc etiam uiri qui sibi iungendas matres postulant paruulorum. Quod si mulieres tutelam administrare coeperint. filiorum. et postea nupserint. ille qui in consortium recipitur. maritale bona sua nouerit obligata & se ad ratione

reddendam minoribus esse futurum. Addatur eti
am illud quod mulier nisi maior aetate fuerit tute
lam suscipere prohibetur. De his uero qui cum lege
ueniunt ad tutelam. si qui ex his uidebitur. aut de
ceptus facultatibus a minoribus uilis admitti non po
terit. Ne minoribus bona depereant. sed illi ac
cedant in tutelam qui integritate mentis et
certa propinquitate iunguntur. Nam si defuerint
personae quas diximus. et mater tutelam suscipere
noluerit. tunc sicut prius constitutum est
electio iudicis uel prouincialium tutores
minoribus deputabunt.

XVII. QUI PETANT.

Imp. Constantinus a. et iulianus caesar habe
or. fita e clarissime nobis.
Dat. id. iul. constantino. a. VIII. et iuliano caesr. cons.

INT. Si auus paternus defuerit. auus maternus.
etiam ad auias tam paternas quam mater
nas sub et ad tutores paruulorum petendos legis
praeceptione constringi. si tamen testamentarii uel le
gitimi filii deesse probantur. Quod si nepotibus
paruulis tutores prouidere dispexerint. iubet
eos huius modi dispendio subiacere. ut si forte
cesserit. luctuosa hereditas de successione
minorum quibus tutores aut non petie
rint aut noluerint prouidere habean
tur extranei.

XVIIII. DE ADMINISTRATIONE TUTORUM ET CURATOR.

Imp. constantinus a. et caesar. Dat. vi. kl aprl.
treueris uolusiano et anniano consulibus.
INT. Quicumq; tutor siue curator neglegentia
administrationis suae debitor minoribus con
probatur. nouerit facultates suas ita obliga
tas. ut si non satis fecerit. ratione deducta bona
sua a minoribus loco pignoris teneatur.
Dat. iiii. kl. noub roma sabino et rufino consulibus.
INT. Si in his quae minoribus donari possunt pa
tris neglegentiam siue conludium donationis
solemnitas inpleta non fuerit. id quod minori depe
riret de proprio cogetur exsoluere.
Dat. xiii k mart constantinopoli dulcitio et zenophilo cons.
INT. Si forte cesserit ut minoris possessionem
iuris enfitheutici. hoc est. quod ex fisci bonis parentes
eorum habere meruerunt. sub qualibet pstatione tenuerint.
et hoc per neglegentiam siue proditionem tutoris aut
inminutum fuerit aut certe sublatum. quicquid
perierit a tutore uel curatore esse reddendum.
Dat. vi k mart constpli archadio iii. et honorio ii. aa. consulibus.
INT. Mox ad tutelam qui saccesserit. adhibitis
continuo primatibus ciuitatis uel defensore cum
officio suo suscepta pupilli bona factore rerum cons
cribunt inuentarium. Et si quid erit in pecuni
a uel argento uel quae non possunt uetustate
perire. praedictorum anulis obsignata repo
natur. et nulla occansione minuatur. neq; id pupil
lo dum in annis minoribus fuerit. plib; aut alius

causis nouerint conmittendum; seducsq; ad perfectā aetatem omni integritate seruentur; in omnibus reb; proficiente diligentia; Nam si minores eius facultates sunt ut non sit patrimonium illis. & tantum modo substantia in rebus mobilibus inuenitur; sciant tutores sibi ēē permissū ut uindere praesumant mobilia & agros conparare ut minoribus inea parte prospiciant; si uero non ē eiusmodi substantia unde praedium conparetur hanc iubentur habere diligentiā ut pecunia colligatur et conpendus usurarum aut quibus lib& aliis reb; cōmodū pupillis adquirant; Aut si forte tenuitas substantiae erit exinde saluare pupillis substantia ministretur; Et si ita egerit ā tutore pupillus nouerit quaesiturus usurā.

EXPLICIT LIBER III.

INCIPIUNT CAPIT DE LIBRO IIII.

INCP LIBER .IIII.

I DE DECRETIONE UEL BONORUM POSSESSIONE

Impp Theod & ualentinianus aa ad senatum post alia.
Dat VIIII kł nouemb dd nn th XII & ualentiniano II aa consulibus.

INT. Cretio et bonorum possessio antiquo iure a praetoribus petebatur. quod explanari opus non est. quia legibus utrumque sublatum est. et ideo infans licet loqui non possit. tamen heredi ta tem sibi debitam capit. cui moriens pater aut qui proximius fuerit ex lege succedat.

II. UNDE LIBERI.

Impp. Archadius et honorius aa aureliano ppo.
Dat pr id nn. octb constpli. archadio IIII. & honorio III. aa cons

INT. Filia si tempore nuptiarum a patre fuerit.

dotata & pater postea intestatus moriatur. si in reliqua patris substantia uult cum aliis fratribus equalis ac cedere dotem uel quicquid acceperit tempore nuptiarum hereditati paternae cum fratribus diuidenda confundat. quod si noluerit. sit his quae percepit pro sua portione contenta.

IIII. DE CARBONIANO EDICTO.

IMPPP. Ualentinianus. theod. & archadius. AAA. rufino ppo.

Dat. IIII. id. octbr. constantinopoli. theod. A. III. & abundantio cons.

INT. Si quis moriens ex legitimo matrimonio pregnantem reliquerit uxorem iubet lex mulierem a propinquis quousque ad partum ueniat custodiri. Quaecumque legitimo tempore ediderit. is qui natus fuerit pro sua portione in patris hereditate succedat. Et usque ad quintum decimum annum aetatis suae. quae a patre derelicta sunt sine ullius repetitione possideat futurum ut suas postmodum per curatorem aut excipiat aut exerat actiones.

IIII. DE TESTAMENTIS ET CODICELLIS.

Imp. Constantinus. A. & constans & caesar. ppo.

Dat. X. kl. ian. constantio. A. VII. & constante consulibus.

INT. Si quis non fecerit testamentum sed uice testamenti fecerit codicellum. In quo codicello legitima heredis institutio teneatur. & hunc ipsum eodem numero testium id est VII. aut V. subscriptionibus faciat confirmari. si minus quam V. ualere non poterit. sicut & ceterae uoluntates. Nam secundum superiorem

legem. si condito testamento postea factus fuerit codicellus. & in eo alium quam in testamento fecerat heredem uoluerit nominare. in eo codicello heredis institutio non ualebit.
pp mediol x kl febr timasio & promoto consulibus.

INT. Si quis moriens principi propinquis uel amicis eius aliquid per codicellum aut epistolā crediderit relinquendum. pietatis intuitu id pceptum non ualere. sed si quid tali modo priuatis fuerit derelictū. & de talibus cartolis orta fuerit fortasse contentio in iudicis discussione consistat. utrū possit scriptura prolata iure subsistere. Ceterum principi uel eius proximis. quicquid testamento aut nuncupatione dimittatur. hoc sibi legibus ualere permittatur.

Dat xii kl aprilis arcbadio iiii. & honorio iii. aa. cons

INT. Si moriens scribit aut dictat cartolam. testamenti praetermiserit. forsitan ut uocabulum poneret. aut ciuilis id est quia quinque testium. aut praetoriae iuris. quia septem testium erit subscriptione firmandum. Unde si maiorem uel minorem testium numerus & testator in principio dixerit euocasse usque ad quinque subscriptorū numerum. etiam si non relegant testamentū ualere permissum est. Ita si sicut minor numerus in pedit uoluntate. sic quicquid supra fuerit. non nocat testamentum. Quia & lex ipsa constituit.

quia superfluxuris inpedire non debeant. hoc etiā observandum ut testator signandum testibus offerat testamentum. Nec ideo habeatur infirmum si alicui de subscriptoribus testator aliquid legati nomine dereliquid.
Dat̄ VI kl oct bris constantinopolim caesario et attico consulibus.

INT. Testamenta omnium vel reliquas scripturas apud censuales in urbem romam voluit publicari. hoc ē. in reliquis regionibus apud curiae viros testamenta vel quaecumque scripturae actis firmare solent gestorum alligatione muniantur. Si vero mortuorum voluntates actis reseratae non fuerint nihil valebunt.

Dat̄ III id mart̄ const pt. cons. vii et palladio cons

INT. Placuit voluntatem defunctorum ea ratione servari. ut si deficiens quis non fecerit testamentum. non potest quicumque propter fecto uti quia inperfectum relinquit. Nec admittat hanc testificationem principis clementia. si forte dicat aliquis audiui morientem velle ut principi vel etiam his personis quae potestate adiunctae sunt vel cuiuscumque potestatis taliter deputatum hanc vocem admitti non patitur. Et sicut legitimas scripturas vel in sua persona vel in quascumque alias potestates sive in privatos valere mandavit.

ita in perfectam & subtalitestificatione prolatā
paententis ualere nō uoluit.
Dat. x. kl. iulii rau. ddnn. honorio xii. & theod. viii. aa. cons.

~ pscriptum est

INT. Siquis conditor testamento decennio superstes fuerit & suam non mutauerit uoluntatem. quod ante decennium factū ē. uacuum remanebit.

Dat. xvi. k. mrt. constpl. uictore u. c. consulib.

INT. Siquis per scripturam condiderit testamentum & postmodum sine scriptura hoc ē. per nuncupationem suā iterandā crediderit uoluntatem. uel si codicellis qd ē. fideicommissum. potestatem heredi suo commiserit. ut ex qua uoluerit testatoris ordinatione succedat. & tunc in primordio adeundę hereditatis suam publicare non desinat uoluntatem. utrum ex testamento an per nuncupationem. an per fideicōmissum hereditatem sibi eligat uindicandam. Quod si prima electio eius fuerit superata ad alterā ei transire non liceat. quia unius petitione concessa de reliquis se nouerit excludendum. quia una petitio alias a peste euidenter exclusit. extrema pars legis istius ideo non habetur scripta uel exposita quia nouella lege calcatur.

V. DE LITIGIOSIS

IMP. Constantinus. A. ad prouinciales post alia. Dat. k. aug. basso & ablauio cons.

INT. Res quae proposita actione repetitur.

transferri a possidenti ad alterum nulli s contrac tibus potest. Neque inde aliqua fieri scriptura per mittitur. si prius. lis. de qua agitur non fuerit iniu ditio diffinita.

VI. DE NATURALIBUS FILIIS ET MATRIBUS EORUM.

Imppp. Ualentinianus. ualens et gratia nus. aaa. ad ampelium. ppo.

Dat. xvi. kl sept concionati gratiano. a. ii. et probo. cons.

INT. Obseruandu de naturalibus filiis lex ista constituit. ut si quis habens ex legittimo matrimonio filios uel filias. siue mascu los. nepo tes ex filiis. uel patrem et matrem ex qua cumq; muliere id. e. ingenua. nata uel facta suscep erit naturales. Non amplius quam unciã de facultatib; suis nouerit naturalibus conferendã. Nam si de fuerint ex omni parte personę superius nomi natę. Tunc naturalibus filiis uel muliere de qua nascuntur. tres uncias. tantu non amplius noue rit qui quis ille. e. seposse conferre. Virgo ma

Dat. x. kl mart conspt. tauro. et felicem cons.

INT. Haec lex interpraetationem non egit quia ad hoc solum intromissa. e. quia posterior omnibus. e. et priorem quae a posteriore damnata fue rat. confirmauit.

VII. DE MANUMISSIONIB; IN ECCLESIA.

Imp. Constantinus. a. osio epo.

Dat xiiij. kl mai crispo. ii. et constantino. ii. aa cons.

INT. Qui manumittendi in sacrosca ecclesia habue
rint uoluntatem. tantum .e. ut sub prae
sentia sacerdotum seruos suos uelit absoluere.
nouerit eos suscepta libertate. ciues .ee. romanos.
Nam si clericis suis mancipiis dare uoluerint.
libertatem. etiam si extra conspectum fecerint
i. fuerint sacerdotum uel sine scriptura uerbis absoluti.
manebit. sicut ciuibus romanis integra et ple
na libertas.

.VIII. DE LIBERALI CAVSA.

IMP. constantinus .A. ad maximu ppo.
Dat xiiii K ag sirmio probiano et iuliano cons

INT. Si aliquis in libertate positus ad seruitium
conetur addicere. iubet pulsatus ex ordi
natione iudicis. per populos et per publicum duci.
ut defensorem sui status inueniant. et inuentum
adsertorem. per chartam per se iudice ne silentio
ingenuitas obprimatur. Quod si aut ipse sibi ad .ee.
Aut adsertorem non potuerit inuenire. tradatur
domino repetenti ad seruitium non ad poenali
supplicio. Ita ut non per hanc traditionem ex in
tegrum spem libertatis amittat. Nisi cum habuerit
locum inuento adsertorem libertatis suae sta
tum adserat legibus audiendas. quod si talem
ordine reparata lite qui pulsantur ingenuos
se .ee. docuerint. tunc ille .A. quo ingenuitas
in(iu)ste fuerat appetita tot mancipia his quos ad
seruitutem uocabat eius aetatis et sexus dare

cogatur. Illis in condem nationem non adnumeran
dis. qui dum causa trahitur in litem nati ee̅. probantur.
Quod si ex his qui ad seruitutem uocantur. dum pro ad
sertorem requirendum aut alia occa sione causa
protrahitur. aliqui moriuntur. & heredes eorū
statum ingenuitatis obtinuerit. pro illius persona
quae in lite mortua est. heredibus suis eius conpen
satio sicut & pro uiuis a pulsante. reddenda est.
Si uero ille moriatur qui liberos conabatur addi
cere. & filios aut heredes demittat. si persequi
uoluerint causā quam pater aut auctor in
choauerat. & uicti fuerint. ad supra scriptam.
satis factionem tenendi sunt. ut alia tot man
cipia male pulsantes. satis faciant. Si uero age
re noluerint. nec persequi eos temptauerint.
sed etiam in custodia ab auctore redactus absol
uerint. Erunt a multae condemnatione securi.
quia non in auctoris suiuitaum praestaterunt.
Quod si forte minores sint & tutor eorum uel cura
tor causas eorum aduersus ingenuitatem prosequi
uelit. & fuerit superatus. ipse de propria facultate
ad satis factionem tenendus ē. Si uero post secunda
reparationem adsertor inueniatur periculo suo ad
dicti causam. crediderit replicandam. ut si uincat
peculium aut seruitia susceptorum. uel ipsos red
dere debeat. Similiter & ille qui pulsat dato
fideiussore. promittat se p̄dictum numerum. uel
meritū mancipiorum. uel quod ab his in peculio

re poscit satis faciat cum fuerit superatus.
Dat. xv. k. mrt. thessalonica seuero & ruffino cons.

Imp. Minorum dictus si post uiginti & quinque aetatis suae annos iam maior effectus si seruierit aut in rebus emptoris actor aut cuiuslibet rei ordinatus fuerit constitutus. cum de ingenuitate sua proclamauerit. sine p̄ iudicio seruitii quod gesserit audiatur. nec hoc ei praeiudicium generet quam eius a quo emptus est. domum aut utilitatis in annis maioribus usus est. ordinas se. hoc etiam de libertatis lex haec praecepit custodire ut qui intra quattuordecim annos fuerit manumissus. & actum in maiori aetate post ingesserit patronum in libertati eorum actus non praeiudicet seruitutis. sed cum uoluerint suas aut de ingenuitate aut de libertinitate intra tempora legibus constituta proferant actiones. sic etiam si quis ingenuus minor a quolibet fuerit edoctus. et liberum esse nesciens fuerit a nutritore. distractus & actum uel utilitatem illius a quo emptus est. ut seruus gesserit. priusquam triginta annorum praeiudicio teneatur. potestatem habeat reclamandi & quasi minoris priusquam tempora subplerentur. amissam recipiant libertatem. Quicquid uero ei is ille a quo emptus sunt uel tradidit uel donauit. quaecumq: ex re ei suae administrationis ratione proficit. Totum retinendi ac reuocandi habeat potestatem. Si uero huiusmodi

personis aliquid a quibuscumque aliis aut testamento aut donatione conlatum est id solum sibi iam liberi uindicent. Nam quod de re patroni libertus uel emptoris ingenuus dum seruiret & proficit libertati redditus. libertus patrono ingenuus emptori restituat. Hii uero qui in annis maioribus constituti sunt scientes se esse ingenuos uel libertos si ad quieuerit in ea ad quam scientes sua uoluntate transeunt. seruitute permaneant.

Dat prid. k mart burso & ablauio cons.

IT. Lex aliquando fuerat promulgata ut si quis sedecim annos sine ulla molestia nullo repetente uel pulsante uixiss&. sed postea in seruitio non ueniret. sed hoc illis prodesse non poterit quod de ingenuis patribus & colonis mulieribus uel ancillis constiterit procreatos. Nisi forte patres eorum pro filiorum capite dominis quorum ancillas in consortio haben aut uicaria mancipia cum peculiis aut redemptione status eorũ soluerint. si uero patres hoc se persoluisse non docean non poterint conditionem matrum mutare aut mancipia dominus deperire. & iã si de propriis dominis nascantur. Nisi per manumissionem seruilem conditionẽ carere n. possunt.

Dat VII k octob const pb th. A. III & abundantio cons.

IT(EM) Qui uiginti annos non occulte sed publice in libertate durauerint et aliquid offi cii uel militiae praesente et tacente pet(i)tore gesserint. Adsertorem quaerere dieos necessita non manebit. sed ipsi per se sine uo luerint aduersum petitorem. quod libertati eorum competit exsequentur. Circa alios uero qui nescientibus dominis latuerint prioris legis ordo seruabitur

VIIII. DE HIS QUI NON A DOMINO MANUMISSI SUNT.

Imp. constantinus. a. ad bassum.
prop. id iul constantino . a. et licinio caes. cons.

IT(EM) Si aliquis mancipium manumittere praesumpserit alienum et sub id praesentia principis uel ecclesia fecerit. ac poena teneatur. ut et manumissus a domino reuocetur. et alia duo mancipia eius dem aetatis aut sexus aut certo artificii quod ille qui est manumissus susceperit dare cogatur. Siue ro ille qui manumissus dicitur. repetente dominum. sub hac perscriptione superauerit. ut iam firmitatem. status sui temporibus tueatur. Tunc ille qui manumisit non est constringendus ad poenam. dum ille qui repetit praeiudicium. domini sui. incurrerit. aut taciturnitate nutrierit.

X. DE LIBERTIS ET EORUM LIBERIS.

Quecumque persona servilis a domino suo fuerit secuta libertatem. Si postea ceperit superbire aut patronum id est manumissorem suum leserit amissa libertate qua meruerit in servitio merito revocetur

Imp. constantinus. a. ad concilium bizacinorum.
Dat. vi kal. aug. coloniae agrippinae pacatiano et elariano cons.
Int. Quaecumque persona servilis a domino suo fuerit consecuta libertatem si postea superbire coeperit aut patronum id est manumissorem suum laeserit amissa libertate quam meruerit in servitio merito revocetur.

XI. DE VECTIGALIBUS ET COMMISSIS

Imp. constantinus. a. ad iunium rufum consularem emeliae et leguriae.
Dat. k. iul. crispo. ii. et constantino. ii. cons.
Int. Vectigalia sunt quae fisco vehiculorum subvectione praestantur. hoc est. ut litoriis locis navibus aut per diversa vehiculis merces deportant cuius rei conductelam apud strenuas personas tricennio esse percepit et continuo hanc exactionem aliis iterum permittendam qui maiorem summam praestationis obtulerit. Ex qua conductione aut exactione si qui plus quam praeceptum fuerit exigerit. imputaverint aut mercatorem vel provincialem sub hac exactione gravare coeperint periculo capitis se noverint esse damnandos.

XII. DE ACTIONIBUS CERTO TEMPORE FINIENDIS

Imp. theodosius. a. asclipiodoto. ppo.
Dat. viii k. dec. constantinopoli victore. vc. cons.
Int. Haec lex licet in reliquis rebus fuerit abrogata propter hoc tamen ut poneretur oportuit

quia de tricennio loquitur. quod pupillis quamdiu sub tutoribus agunt non debeat inputari. sed ubi ad eos annos peruenerint quibus curatores habere possint. id est. uir ad quintum decimum. et puella ad tertium decimum annum. Ex eo in causis eorum tricennalis actio quaeadmodum omnibus subponentur. sicut et nouella ualentiniani testatur. quiuidetur haec obscurius inter cetera posuisse. quae tamen ita dicit. excepto priuilegio pupillaris aetatis quod diuae memoriae patris nostri theodosii lege concessum est. intra eadem tempora terminetur. Nam et hoc lex ista euidenter exponit. ut sicut illa quae perpetua erant ad tricennium iussa sunt reuocari. ita omnes causae quibus infra tricennium tempora constituta sunt suis quibusque locis et temporibus obseruentur. hoc est. ut quaecumque seu de uicennio. seu de decennio seu de quinquennio seu de anni spatio posita sunt et his similia nullatenus ad tricennium perducantur.

XIII. DE QUINQUENNII PERSCRIPTIONE.

IMPP. Honorius et Th. AA. palladio ppo. post alia. Dat. VIII id. iul. rauenna eustasio et agricola cons.

INT. Quicumque rem fiscalem per quinquennium possedisse probatur. ita ut a nullo exinde fuerit expulsus. et hanc ipsam rem aliquis sibi petere a principe uoluerit. possedenti in tantum lege consultum est. ut etiam tuitionem ferre possessore

INT. V ANNOS

iudicem iusserit & conpetitionis constitutionem ordinauerit rescendendam. Si tamen ille qui possedit sine ulla inquietudine per quinquennium sedocuerit possidere qui ab hoc spatio temporis ab eo qui sine molestia possedit & ad fiscum suum ius sit excludi.

XIIII. DE RE IUDICATA.

IMPPP. Gratianus ualentinianus & theod. AAA. ad potitum ui. cm. postalia. Dat. x. kl. octb. rom. ausonio & olibrio cons.

INT. In causis priuatorum talis ratio obseruetur ut nullus alterius iudicis nisi sui sententia teneatur.

XV. DE SENTENTIIS EX PERICULO RECITATIS.

IMPPP. gratianus ualentinianus & th. AAA. elearco ppo. Dat. x. kl. ianr. constpli. antonio & siagrio cons.

INT. Obseruare iudices specialiter debent ut in omnibus causis sententia quae deliberata fuerit constitutis pariter partibus recitetur. ut ab his a quibus causa dicta est ad integrum quae dicta est fuerit sententia cognoscatur.

Dat. k. aprt. honorio. VIII. & bottio cons.

INT. Quicquid praesentibus partibus in causis fuerit ordinatum. habebit plenissimam firmitatem nec poterit inmutari.

XVI. DE FRUCTIBUS & LITIS EXPENSIS.

IMPP. Ualentinianus & ualens. AA. olibrio. pa. Dat. VII. k. mai. treuer. ualentiniano nb. & uictore cons.

INT. Quisquis rem alienam male possederit si iniudicio fuerit superatus. quod rem sibi non debitam occupare praesumpserit. sed & ille qui conuentus

INT iud

INT iudices.

&certo domino reddere peruasa uoluerit. Non solum pro hac ipsa re reddenda cum superatus fuerit teneatur. sed & fructus rei ipsius duplo ex eo tempore quo res peruasa e. cogatur exsoluere. Non quales se ipse dixerit collegisse. sed quales per diligentem culturam consequi pro rei domini utilitas potuisset. & illi etiam qui rem alienam scientes usurpare praesumpserit ad ieiunuasi loci usque ad consummatam litem similis ratio exigatur. Nam qui simpliciter sine praesumptione aliqua rem tenuerit ex eo similiter soluat. ex qua re in iuditium deducta quod rem male possedecit. Conscientiam ipsius coeperit non latere. heredes quoque eorum in his dam nis siuicti fuerint quibus auctor ipsorum similimodo subcumbant. Addimus quoque eius modi personis ut & sumptos & expensas litis ex eo die & quo de tali re coeperint litigari usque dum finiatur pulsantibus reddant. Nam & ipsi qui alios possidentes pulsare temptauerint. si ea in iuditio repetant. quae sua probare non possint. similiter sumptus & expensas litis pulsantes possessoribus reddant quantu eos toto litis tempore dispendiis fecerit

Dat̄ III kal̄ con̄pl̄ti. asclipiodoto & mariniano cons.

HT. Postea quam inter partes fuerit diffinitum iuditio intercedente negotio quaecumque actio. propter repetendos sumptos uel expensas litis obtenta fuerit nullam habeat firmitatem. quam iudicati forma non continet. quia quicumque qd̄ in iuditio aduersario praesente non petit. post et de eadē

relitem aliam non poterit inchoare.

XVII. DE USURIS REI IUDICATAE.

IMPPP. Gratianus ualentinianus et theodosius aaa. eutropio ppo. Dat. XV K. iul. tessalonice gratiano V. et theodosio aa. cons.

INT. Debitor qui post conmissum iudicium a quo uictus fuerit debitam summam implere neglexerit transactis duobus mensibus duplam centesimam debiti ipsius usque in diem solutionis se nouerit redditurum. ita tamen ut medietatem rei iudicatae mox cogatur inferre. quia non inmerito sicut male fidei possessor duplos fructus. ita et qui post iudicium tardior ad reddendum fuerit. duplam centesimam reddet. sed tamen hoc contra creditorum malitiam quibus debitorum ad dicta fuerint ordinamus ut non uelint propter duplicandae centesimae suo uitio tardius exsequi quod fuerit iudicatum. Unde debebit creditor ternis interiectis mensibus post datum iudicium contestari ut sic duplam centesimam possit exigere. Nam si collectam pecuniam habuerit debitor et oblatam ille qui uicit noluerit pro lucro duplicandarum centesimarum modum accipere. signatam eam debitor apud idoneas faciat sequestrari personas. Ut damnum usurarum postea non possit incurrere. Hoc quoque praecepimus obseruari. ut si debitoris cautio cum omni firmitate proferatur. et usurae per annos plures cum capitali debito sequa uerint a debitore amplius non petatur. sane post iudicium duplam centesimam quam reddi iussimus. taliter soluat. ut de capitali debito tantum

malitiam quibus debitores

duplae usurae reddantur. De illud uero quod in
usuris ante iudicium credit simplae tantum centesima ad&.

XVIII. QUIBUS BONIS EX LEGE IULIA CEDERE POSSUNT. IMPPP. Gratianus. ualentinianus. & th. aaa. ad basilium cut. pp. rom prët. k oct. ausonio & olibrio. cons.

INT. Nullus qui aut fiscali debito aut priuato probatur obnoxius. sed si aurum argentum uel mobile quodcumq; debuerit ob hoc se credat a debito excusandum de rebus suis se facere cessionem. sed poenis adflictus quaecumq; debuerit cogatur exsoluere. nisi forte eius modi persona sit. quae se probet omnem substantiam suam aut naufragio aut latrocinio aut incendio aut cuiuslibet maioris uiolentiae impetu perdidisse.

·i· quod dicat

APUD ACTA IMP. THEOD. A. D.

In omni cessione professio sola quaerenda ē.

ITEM DIX. In omni cessione sufficit uoluntatis sola professio.

Dat. die k mai honorio viii. & euodio consulibus.

INT. Quaecumq; aliquis alteri cesserit. profiteatur se tantum rem cessisse uel causam. hoc ē. aut gestis aut scriptura aut testibus. & sola uoluntatis illius professio pro omni uoluntate firmitate sufficiat.

XVIIII. QUORUM BONORU.

IMPP. Archadius & honorius. aa. petronio. uc. hispaniarū. Dat vi. kal aug mediolano olibrio & probino. cons.

INT. Iustum. ee. decernimus. ut quodcumq; auctor

usque in diem uitae suae tenuerit. p(ro)p(ri)etatibus heredibus debeat consignari. illi post ea cui conp(e)t(i)t actione seruata. uerum quoque intestatae uxoris suae facultatem quae sine filiis recessit consanguineis eius qui legitimi sunt tradere mox sine ulla dilatione praecipimus. et maritum proponere minime prohibemus. si quas sibi conp(e)tere putauerit actiones.

XX. UNDE UI.

IMP. Constantinus. A. seuero.

Dat. K. nou. medl. constantino. A. uii. et constantio. C. cons.

INT. Omnes iudices specialiter admonemus. ut nullus absentibus dominis res eorum praesumat inuadere. sed contra inprobos homines omnia per personam iudicis uindicentur. saluo principali negotio. quod si quis aduersus absentem negotium habere causatur. et si cui ulli qui peregrinantur rem suam conmiserint gubernandam. nec actor uel procurator eorum aut aliquis seruorum ad dicendam causam domini aut absente aut nonin iungente cogatur. sed si quid eis fuerit sublatum. mox his qui domino absente exclusi sunt. cum interpellauerint reformetur. Ipse uero dominus si forte per neglegentiam seruorum res recepta non fuerit cum de peregrinis redierit possessionem suam nulla temporis momenta beneficio etiam si annus excesserit nullatenus recipere prohibetur. sed restitutis in integrum omnibus quae eo absente sublata sunt integra causae actio proponatur. Inter legitimas

dumtaxat et integra aetate personas· quia dignum
ē· ut contra malitiam eorum qui praesentes sunt ta
liter absentibus iubeamus· ee consultum·

Impppp. Gratianus ualentinianus et th. aaa. ad potitū· uic.
s Dat̄ prid idoct̄b· treueris fragrio et eucerio cons.

Int· Quicumq; causam non ita agere uoluerit ut ad
uersarium suum publice patefacta actione conue
niat· et dominum possessoris aliqua ratione turbauerit·
ita ut negotio ipso careat· ut eam causam nū quam ua
leat reparare· qui prius rem uoluit auferre· quam quā
sperare et a iudice ut deberet audiri· Similiter et ille
omni causa priuetur· qui iudicis ordinatione suppressa
iuditium se habere dicens alienam possessionem sua
praesumptione peruaserit· quod si tutores etiā
uel curatores minorum conludio aliquo protorum nego
tiis alienam rem subeat qua diximus temeritate per
uaserint ut minorum causa depereat. Nullum mi
noribus praeiuditium fieri ex tutorum uel curato
rum temeritate permittamus· sed pro prietatem
suam sine dilatione recipiant· Curatores autem uel
tutores amissis rebus suis pp̄ et uo exilio deputentur.

s Impppp. Ualentinianus th. et arthadius. aaa. ad messianum c rip.
Dat̄. viii k iul· treuir· timasio· et promoto cons.

Int· Cognouimus rem fisci nostri uiolenter aliquos
inuasisse· sed nos euidenti lege praecipimus ut siquis
aut fiscalem rem aut priuatam ante sententiā
a iudice prolatam inuaserit· et noluerit expecta
re litis euentum· perdat negotium qui contempsit

expecta re iudicium. Ille uero qui huius praesump-
sit inuadere qd per iustitiam apud iudicem potu-
erat obtinere. habita aestimatione talem rem aliã
domino restituat. qualem noscitur ante iu-
dicium peruasisse.

Impp. Archadius et honorius aa. arriano cos. legoriae.
Dat. xv. kl. ian. medil. archadio iiii. et honorio iii. aa. cons.

Int. Propter absentes leges uolumus iterare ut quic-
quid fuerit eis a qualibet persona sublatũ totũ amicis
eorum uel proximis uel seruis cum iudicẽ interpellauerint
sine dilatione reddatur. Ut res quas discedens
dominus in sua proprietate dimisit integre ab actori-
bus domini quousque redeat iudicetur. Quaecũq;
autem in militia constitutis uel absentibus peruasa fu-
erint sine aliqua iubemus dilatione restitui.
Dat. v kl. ianr. medil. caesario et attico. cons.

Int. Nec per principis praeceptionem si a litigatore
fuerit obtenta, ł nec per responsum iudicis si fuerit
interpellatus. absente domino possessio illius au-
feratur. quia prius conueniri debet ille qui possi-
det. et nisi inter praesentes iudicium dari non potest.
Nec negotium terminari. Nam quicumq; alienam
uel absentis rem crediderit occupandam. nouerint
etiam heredes suos. similiter pro hac auctoris p-
sumptione obnoxios ee. mansuros.

Impp. honorius et th. aa. iuliano ii. proc. africae.
Dat. pr. id. n. mar. constantio et constante cons.

Int. Ad recipiendum momentum. id e. intra anni

spatium cuius libet persona agere potest si per obreptionem fuerit facta petitio alterius parti praeiudicare non poterit praeterea cum legittima persona non sit nihil ualet actio contra aetatem minorem quae contra curatorem suum potius debuit ius ratione proponi.

:tutore

XXI UTRUM VI.

Impp. Archad. et honor. AA. uincencio ppo. galliarum pala. Dat. iiii id. iul. mediol. stallicone et aurilliano. cons.

INT. Si coloni rei alienae ad alios dominos forte confugerint primum est ut fugitiuos suos de cuius iure exisse noscuntur momenti beneficio possessor sine dilatione recipiat. Et sic de eorum origine audiatur. Ne requiratur in iudicio. ut prius titulum litis petitor scribat. quia nihil ad litis ad momentaria non pertinet actionem.

EXPLICIT LIBER. IIII.

INCPNT CPTL LIBRI V

X. De inquilinis et colonis. Hoc est qui colonum alienum in fuga positus.
XI. Ne colonus inscio domino suo alienet peculium
uel litem inferat ciuilem.
XII. De longa consuetudine. EXPLICIUNT CAPIT.

INCP LIB V

I. DE LEGITIMIS HEREDITATIBUS.

IMP. Constantinus A. ad Bassum PPO.
Dat. XIIII K. Ian. Rom. Crispo II et Constantio II cons.

INT. Si mater ius liberorum non habeat hoc est si ingenua
tres partos si uiuos et liberta na quattuor non ediderit.
et unicum filium intestatum fortas se perdiderit et filius
moriens patruum unum uel plures aut certe patrui uel
patruorum filios uel nepotes plures cum matre relique
rit qui tamen emancipati non fuerint mater in tertia
portione intestati hereditate succedat et duas par — it. in filii
tes patruus uel si plures patrui fuerint aut filii uel ne
potes sibi met uindicabunt. Quod si mater ius liberorum
habeat et patruus uel patrui cum matre superfuerint et iam si
emancipati sunt. duas partes de bonis filii intestati mo
rientis mater consequitur. quae ius liberorum habet.
et tertiam patruus uel patrui. Quod si defuerint
patrui filii patruorum quanti fuerint equales sibi per
capita faciant portiones. Quod si filii patruorum defue
rint simili etiam nepotes patruorum diuisione succedant.
sed in hac successione sola constitutio praesens sufficit ut
inter matrem patruus eorum qu e filios et nepotes
bonorum possessio praesumatur. Quae si forasse

adita non fuerit. et hii qui adire debuerant moriunt. heredes eorum a successione non aditae hereditatis excludit. Quia euidenter haec lex constituit ut non adita hereditas non transeat ad heredes.

Impp. Ualentinianus. et ualens. aa. ad auxonium.
Dat. iiii k. ian. conspli. ualentiniano. u. et uictore.

INT. Si moriatur quis. et relinquat matrem et fratrem consanguineum. id est. uno patre natum. uel etiam adoptiuum id est. gestis ante curiam adfiliatum qui consanguinei locum habendus est. Consanguineus frater uel adoptiuus matrem in toto a successione mortui fratris excludunt. Quod si emancipatus fuerit consanguineus aut adoptiuus et moriatur frater superstitibus emancipatis fratribus et matre patruus eorum quae filios filias uel nepotes et iam emancipatos fratres euidenter excludunt. Ita tamen ut si ius liberorum mater habuerit duas partes de morientis filii hereditate praesumat. et tertiam emancipati fratres quos constat esse superstites. quod si mater ius liberorum non habuerit. tertiam mater consequitur. et duas partes etiam emancipati filii exclusis patruis possidebunt.

Imppp. Gratianus ualentinianus. et th. aaa. ad hilarium ppo.
Dat. xi k. mar. medi. merobaudii. et saturnino. cons.

INT. Filia quae fiduciata nomen habet hoc est. emancipata. si intestata moriatur. et relinquat superstites patrem matrem. et filios. excluso patre et matre etiam si ius liberorum

defuncta non habeat. fili soli in eius hereditate
succedant.
IMPPP. Ualentinianus. theodosius. et archadius.
AAA. constantiano ppo. galliarum.
Dat. v K mrt timasio et promoto cons.
INT. Si aliquis moriatur intestatus. et filios uel fili
as superstites uel nepotes ex filia mortua dere
linquat. filii in sua portione succedunt. Nepotes ex
filia de portionem matris suae. tertiam perdunt.
quae superstitibus auunculis eius. et materteris pro
ficit. si uero quis moriatur intestatus et relinquat
ex filia nepotes. et filios non dimittat. sed fratrem
et sororem superstites derelinquat. tres partes in
hereditati aui materni. siue nepotes uel neptis ex filia
uindicabunt. quartam frater uel soror aui defunc
ti iuxta legis huius ordinem consequatur. Si uero
mulier. id est. paterna. uel materna. auia intestata mori
atur. et relinquat filios. et ex mortuo filio uel filia
nepotes. equaliter. de patris uel matris portione nepo
tes uel neptes. tertiam perdant. quam patruis et a
mitis. ex auiae paternae bonis. auunclis et materteris
ex auiae. maternae bonis sicut et de aui materni
conquirunt. Nam si patruus et amita uel auuncu
lus et matertera fortas se defuerint. ad fratres
uel sorores auiarum tres uncias. et ad nepotes.
nouem perueniant. Nam in aui paterni heredita
te nepotes uel neptes. ex filio mortuo. de patris por
tione. nihil perdunt. si uero auus uel auia nepotes.

ac nepotis ex filia intestamento suo praeterierint. aut non probatis causis exheredauerint. actio illis de inofficioso contra testamentum. aut uel auiae quae matri eorum conpetere potuit. legis bene ficio tribuetur.

Impp. Archadius et honorius. AA. auriliano po.
Dat. prid. n. oct. constantinopoli archadio IIII. et honorio III. AA. cons.

Int. haec lex similis est superiori sed hoc amplius habet quod dotem pro filia in generum facta uel quicquid ipsa filia accepit tempore nuptiarum post mortem aui intestati nepotes confundere iubet. ita ut dote in hereditate confusa duas partes de id quod mater eorum erat habitura sus cipiant. Aut si noluerint confundere nepotes sint acceptis tempore nuptiarum rebus uel sola dote contenti.

Impp. honor. et th. AA. maximo ppo
Dat. v. kal. oct. rau. th. A. montes et constantio cons.

Int. In bonis auiae emancipatio patris aut matris nepotibus non inpediant sed per dito treante in ea quam lex eis tribuit portione succedant.

Impp. Th. et ualentinianus AA. albino po.
Dat. III. k. fb. rom. th. XIII. et ualentiniano cons.

Int. Similis est haec lex superiori sed quia euidentior est et ista inseruimus. Nam illa hoc amplius habet quod et de adoptiuo filio loquitur.

Idem AA. Ad senatum urbis romae post alia.
Dat. sub die VIII id. nou. rau. th. XII. et ualentiniano II. consulibus.

INT. Mater ius liberorum habens mortuo filio uel filia
si superstites alias filias habuerit. et filium non ha
buerit cum filiabus equalis sorte succedat. hoc est. ut mater mediam cum filiae quantae fuerint
mediam uindicet portionem. ita ut si alium mari
tum non acceperit portionem quam consecuta est faci
endi de ea quae uoluerit habeat potestatem. si uero
alium maritum acceperit. quicquid filius uel filia
mortua aliunde adquisitum reliquerint mater
perpetuo iure uindicet. De bonis uero prioris mari
ti portionem quam ex hereditate filii morientis
fuerit consecuta sorores mortuorum fratrum sibi
mox post matris obitum uindicabunt. quod si filius
uel filia qui moriuntur matrem ius liberorum ha
bentem superstitem dimiserint. et sorores secta
men filios habeant. filii eorum in integra patris
uel matris facultate succedant. ita ut ma
ter uel sorores ab hac successione habeantur
extraneae. Hoc et de nepotibus et pronepotibus filio
rum lex ista constituit.

ID. AA. Higerio PPO.

Dat. XII kl. mrt. const. ptli Tauro et qui fuerat nuntiatur cons.

INT. Haec lex constituit ut omnes propinqui uxo
rem ab intestati mariti successione prohibeant.
et maritum similiter a successione intestatae uxo
ris excludant. sed si propinqui omnino defuerint.
tunc sibi inuicem excluso fisco maritus
et uxor succedat.

VII. DE DECURIONIBUS. ID EST. CURIALIUM.

IMP. Constantinus. A. rufino. ppo.
Dat. k. decb sirmio constantino et licinio caesare cons.
INT. Si curialis intestatus moriatur. neque filios
neque proximos derelinquat. Curia cuius ordine
submouetur. quicquid reliqu erit uindicabit.
Ita ut nullus audeat ea quasi bona caduca a princi
pibus postulare. quod si fecerit non ualebit. Ita
testamentum faciendi curialibus lex ista tribu
it potestatem.

III. DE CLERICORUM ET MONACHORŪ.

IMPP. Th. et ualentinianus. AA. ad taurū. ppo et patricium.
Dat. XVIII. k. ianr. ariuindo et aspari cons.
INT. Si quis epc uel quos lex ipsa commemorat.
aut quilibet religiosi. uel religiosae intes
tate sine filiis propinquis. uel uxore decesserint.
qui tamen nec curiae quicquam debuerint. nec
patrono. quicquid reliquerint ad ecclesiā
uel monasteria quibus obsecuti fuerint p
tinebit. Qui si testari uoluerint habebunt li
berā potestatē.

IIII. DE BONIS MILITUM.

IMP. Constantinus. A. bonoso magistro militū.
Dat. V. k. mai. ariopoli rufino et eusebio cons.
INT. Milites si sine legittimo herede intesta
ti decesserint. et proximos non habuerint.
eorum bona. qui in eodem offitio militant.
uindicabunt.
IMPPP. Ualentinianus. ualens. et gratianus. AAA.

DE POSTLIMINIO

ad seuerianum ducem. Dat xvii. kl iunii remis gratiano a. i. et dagaleifo cons.

IMPP. Quicumque necessitate captiuitatis ducti sunt et non sua uoluntate sed hostili depraedatione ad aduersarios transierunt. quaecumque in agris uel in mancipiis ante tenuerunt. siue a fisco possideantur. siue aliquid ex his per principem cuicumque donatum est. sine ullius contradictione personae tempore quo redierint uindicent ac praesumant. si tamen cum aduersarius non sua uoluntate fuerint sed captiuitate se detentos esse probauerint.

Impp honorius et th. aa. theodoro ppo.
Dat. iiii. id dec rau honorio viii. et th. iii. aa cons.

IMPP. Hii qui ab hostibus tempore captiuitatis ducti sunt. si ab aliquibus uel ad uictum uel ad uestitum aliquid acceperint. cum redire ad propria uoluerint. minime aliquid pro eorum requiratur expensis. tamen si praetium pro captiuo suo predator acceperit quod dedisse eceptor probauerit. sine dubitatione recipiat. quod si praetium non habuerit. quinquennio seruiat captiuus emptori et post quinquennium sine praetium ingenuitati reddatur. Qui cum ad propria redierint omnia sua integra et salua recipiant. Si quis itaque huic tam iuste praeceptioni resistere temptauerit. nouerit se in exilium deportandum. si uero possessor fuerit.

facultatem suam fisci iuribus addicendam sane cristianos qui redemptione studere debent pro captiuis uolumus ee sollicitos; Ad curiales etiam sollicitudo ista pertineat ita ut omnes iudices sciant decem libras auri fisco se daturos qui huius legis praeceptum neglexerint.

VI DE INGENUIS QUI TEMPORE TYRANNI SERUIERUNT.

Imp. Constantinus A. ad uolusianu.
PP. VIII K. mart. rom. uolusiano et anniano cons.

INT. Ingenui qui tyranni temporis addicti sub fuerint seruituti ingenuitati reddantur. quod siquis sciens hoc ordine addictum ingenuu in seruitute tenuerit. nouerit in se legibus uindicandum.

VII. DE EXPOSITIS.

Imp. Constantinus A. ad ablauiu. ppo.
Dat. XV. K. mai. cost. pli. basso et ablauio cons.

INT. Quicumq; expositum recenti partu sciente patre uel matre uel domino collegerit aut suo labore edocauerit in illius a quo collectus e. potestate consistat seu ingenuu seu seruum que nutriuit ee uoluerit.

Impp. Honorius et th. AA. militio ppo.
Dat. XIII K. apr. rau. honorio VIII. et th. AA. cons.

s. pueru INT. Qui expositum uel puellam sciente domino uel patrono misericordiae causa collegerit in eius dominio permanebit si tamen contes

tationi de collectione eps uel clerici subscripserit. quem postea suum dicere quisque non poterit. quem proiecisse probatur ad mortem.

VII. DE HIS QUI SANGUINOLENTOS EMPTOS UEL NUTRIENDOS ACCEPERINT.

Imp. Constantinus. A. italis suis.
prp. xv k sep sir dc constantino. A viii. & constantio A iiii. cons.

Int. Si quis infantem a sanguine emerit & nutrierit. habendi eum & possedendi habeat potestate. sane si nutritum dominus uel pater recipere uoluerit. aut eius clemmeriti mancipium nutritori debet. aut prtiu nutritor quantum ualuerit qui nutritus e. consequatur.

VIII. DE FUGITIUIS COLONIS INQUILINIS ET SERUIS.

Imp. Constantinus. A. ad prouinciales.
Dat iii. k nou pacatiano & hilariano cons.

Int. Si quis alienum colonum sciens in domo sua retenuerit ipsum prius domino restituat. & tributa eius quamdiu apud eum fuerit cogatur exsoluere. ipse uero qui noluerit ee qd natus e. in seruitium redigatur.

Imppp. Gratianus. ualentinianus. theod. AAA. cinegio. ppo. Dat viii. kl noueb. constantinopli honorio. A. viii. & eudocio. consulibus.

Int. Si quis colonum alienum aut sollicitauerit aut occultauerit si priuati hominem sua sollicitudine susceperit. sex auri uncias domino reddat.

si fiscalem sollicitatum tenuerit · libra auri
cogatur inferre ·

X · DE INQUILINIS ET COLONIS ·

IMPP · Honorius & theod · AA · palladio ppo ·
Dat VII · kl iul rauenna mo naximo ·

IT · Si quis colonũ alienũ iure · sua uel in fuga lap
sũ uel in sua uoluntate migrantem tri
ginta annos habuerit · ac si suũ uindic& · Qui sin
tra triginta annos inuentus fuerit à domino cum
filiis secundum legem sibi debitis · & omne peculio
reuoc&ur · quod si forte mortuus fuerit ·
filii eius cũ mercedibus suis uel patris mortui à
domino reuocentur · Colona &iam si uiginti annis
in alieno dominio & iure permanserit · à priore
domino non requiratur · si tamen intra uiginti an
nos inuenta fuerit · & de alieno colono filios susce
perit · cum agnationes parte tertia reuoc&ur ·
quia colono duae partes agnationes secuntur ·
sane ne separatio coniugii fiat · Illũ cuius colonus ẽ ·
uicariam mulierem & pro tertia agnatione muli
eris domino conpensare praecepimus · si uero mu
lier iuris alieni ingenuum maritum duxerit · om
nis mulieris agnatio ad eius dominum pertinebit · quod e
hic ẽ minus de colonae agnatione · in nouellis legibus
inuenitur ·

XI · NE COLONUS INSCIO DOMINO SUO ALI
NET PECULIUM UEL LITEM INFERAT CIUILẼ ·

IMPP · Ualentinianus & ualens · AA · ad clearcũ uicariũ asiae ·

Dat. VI K. febr. ualentiniano et ualente consulibus.

INT. Intantum domini coloni in omnibus tenentur obnoxii. ut nescientibus dominis nihil colonus neque de terra neque de peculio suo alienare p̄sumat.

XII. DE LONGA CONSUETUDINE.

Imp. Constantinus A. ad maximum.

Dat. IIII. K. mart. constantinopoli. iuliano A. IIII. et salustio cons.

INT. Longa consuetudo quae utilitatibus publicis non inpedit pro lege seruabitur. EXPLICIT LIB. V.

INCIPIT LIB. VI.

I. UT DIGNITATIS ORDO SERVETUR

Imppp. Gratianus. ualentinianus et theod. AAA. ad clearcum ppo.

Dat. III. K. ianr. constantinopol. merobaude II. et saturnino consul.

INT. Nemo sibi honores uel dignitatē quā a principe non meruerit p̄sumat. qui a sicut eis qui meruerunt dignitas ornamento est. ita notamaculandi sunt. qui p̄sumunt.

Id. AAA. ad praetextatum ppo.

Dat. XII. K. ianr. mediol. ricomere et eliarco consulibus.

INT. Si quis p̄sumpserit quam non meruerit a principe dignitatē sacrilegii reus habeatur. EXPL. LIB. VI.

INCIPIT LIB. VII.

I. DE DEPRAEDATIONIBUS. DRE MILITARI.

Imp. Constantinus A. et caesar.

Dat. III. K. mar. seuero et rufino. cons.

INT. Si quis cum quibuslibet hostibus p̄das egerit aut p̄da cū p̄donibus diuiserit incendio concremet.

EXPLICIT LIB. VII.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI · VIII ·

INCIPIT LIBER · VIII ·

I · DE TABULARIIS LOGOGRAPHIS ID EST CENSUALIBUS

IMPP · Archadius · et honorius · AA · adriano · ppo ·

Data VIII kal. Ap. mediolano uincentio et frauito cons.

IMPS Siue in sole da prouincia siue per singulas ciuitates tabularii fuerint ordinati hoc est qui rationes publicas tractant ingenui a prouincialibus ordinentur et coloni uel serui ad hoc offitium nullatenus admittantur · Quia quibus fides publica conmittenda est · tales elegi debebunt de quibus querela esse non possit · et quod si dominus colonum aut seruum suum tabularium

.ee. consenserit. pro consensu dominus hac multa feriatur. Ut quicquid colonus ille uel seruus detrimenta admiserit. hoc dominus sine mora restituat. Colonus ille uel seruus uerberatus. fisci iuribus addicatur.

II. De cursu publico angariis et parangariis

Impp. Archadius et honorius. aa. messale ppo.

INT. Siquispiam paruered(um) aut parangariam non ostensa euectione. quae tamen pro publica facta sit necessitate p(rae)sumpserit. periculo curatoris siue defensoris et principalium ciuitatum. ad ordinarium iudicem dirigatur. singulas libras auri per singulos paruerodos uel parangarias. fisci iuribus inlaturos. quam parte si rector prouinciae atque officium eius conludium praebere uoluerint. duplum ex suis bonis nouerint exigendum. haec lex int(erpretatione) non eget.

III. De exsecutoribus et exactoribus. hoc est ut die dominico actio conquiescat

Imppp. Gratianus. Ualentinianus. et theod. aaa. ad principium ppo.
Prd. kl. nou. aquileia accept. viii. k. decembrem honorio nob. et euodio cons.

INT. Dies solis qui dominicus merito dicitur. Omnium hominum actio conquiescat. Ita ut nec priuatum nec publicum debitum requiratur. Nulla iudicia neque priuata neque publica fiant. Quod qui non obseruauerit. reus sacrilegii teneatur.

IIII. Ne quid publicae laetitiae nuntii ex descriptione

Imppp. Ualentinian. theod. et archad. aaa. habedacian. k. noub.
Dat. iii. k. mai. mediol. timasio et promoto consulibus.

INT. Quando gaudia publica nuntiantur. nihil inuitis prouincialibus gratulationis nomine exigatur.

V. De donationibus

Imp Constantinus a ad maximu ppo
Dat iii non februarii rom sauiano & rufino consulibus.
INT. Donatio aut directa e aut mortis causa conscri
bitur. Donatio directa e ubi in psenti res donata tra
ditur. Mortis causa donatio e ubi donator du aduiuit
re quem donat sibi reseruat. scribens si prius mortuus fue
ro quam tu. res mea ad te perueniat. Ut postea ad illu cui
donat non ad heredes donantis res donata perueniat. Quod
si prius moriatur cui res mortis causa donata e. res in iu
re pmanet donatoris. Est & alia donatio ubi donator
obligat illu cui donat. Ut aliquid faciat. aut n faciat. Id e.
si aliquid iubeat fieri. quod inpossibile iudicetur. Aut qd
honestati contrariu uideatur. Aut si ordinet fieri quod
honestum e. & possit impleri. Quia tunc infirmatur do
natio. quando conditiones honestatis. possibiles imple
tae non fuerint. Na si inhoneste & inpossibiles donatio
nes ponantur. Remotis conditionibus. firma donatio e.
Est tertia alia. In qua sibi donator. certu tempus donationis
reseruat. Quae tamen omnes donationes superius
conphensae. si modum excesserint lege conscriptu. Un
de possunt certe psonae de inmodica donatione propone
re. Hoc e. si quartam sibi facultatis suae donator n
reseruauerit n ualebunt. sed praeterea illa donatio
contra lege est. Siquis re in litem posita quae repetit
aut directo ordine donet. aut conditione contra bonos
mores. hoc e. causam cuius libet criminis donator. in
donatione conscribat. Minoribus uero si quid fuerit
per donatione a quocuq; oblatu siue conlatu. Tutores

uel curatores eorũ debent studere. Ne quid firmitate
donationis desit. Quod si eorũ neglegentia donatio ad
effectum pducta non fuerit. ad eorum dispendiũ ptine
bit. Ita ut quicquid minoris donatione perdiderint.
tutores uel curatores illi de propria facultate restitu
ant. In conscribendis autem donationibus. hic ordo
seruandus ē. Ut donatio nomen prius contineat dona
toris uel illius cui donatur. Deinde res quae donatur
siue in agris siue in mancipiis siue in quibus lib& rebus at
que corporibus nominatim in donatione conscribendae
sunt. Non occultae sed publice. Non priuatim uel secre
tae. sed ut aut in tabulis aut in cartis. aut ubicumq;
legatur. facta donatio. Quam tamen donationē si litte
ras nouit donator. ipse subscribat. Si uero ignorat psen
tibus plurimis eligat qui pro eo subscribat. Et hanc ipsa
donationem & gestorũ solemnitas & corporalis traditio
subsequatur. Ita ut si mobilia donantur. psentibus pluri
mis tradantur. Si uero ager uel domus donatur. quod
moueri non potest ut inde donator abscedat. Et nouo do
mino pateat. res donata. si tamen sibi de his rebus usũ fruc
tũ donator [illegible] nõ reseruauerit. gesta uero donatio
nũ. aut apud iudicē aut apud curiā alliganda sunt.

IMPP Honorius & theod. áá. maximo ppo.

Dat. prid. k mart constant pt dom honorio á xi & constantio uc cons.

INT Quicumque de rebus propriis reseruato usu fructu
cuilib& aliquid quacũq; donatione contulerit uel in dotē
dederit. & sibi usũ fructũ reseru& rē. tradidisse cognos
citur. Quia reseruatio usu fructu & iã si stipulatione inserta

non fuerit pro traditione habeatur.

VI DE REUOCANDIS DONATIONIBUS

Impp Constantinus & Constans aa ad philipphum ppo.
Dat XI kl oct limenio & catulino consulibus.

INT Donatio in emancipato filio a patre facta si laesum pater se ee probauerit reuocetur.

Id aa ad orfitum ppo
Dat V kal apr arbitione & lolliano cons.

INT Siquis filios non habens bona sua uel partem bonorum libertis donauerit si is qui donauerat filios postea habuerit donationes in libertis factas ad integrum reuocantur siue uacuantur.

Id aa ad orfitum ppo
Dat VIII k iulii sirmio datiano & cereale consulibus.

INT Siquis filius donatione matris aliquid fuerit consecutus & eam postmodum laeserit probatis in iudicio laesionibus causis donationem mater si uoluerit in integrum reuocauit. Quod si mater haec quae filio donauit ad secundas nuptias transierit contra donationem per quamcumq; occasionem ueniendi nullam habeat potestatem. Seruatis de reliquo legibus quae sub titulo de secundis nuptiis continentur.

Impp Theod & ualentinianus aa ad senatum post alia.
Dat VI id nouemb rauenn dd nn theodosio XV & ualent II aa cons.

INT Siquis filio filiae nepoti ex filio uel pronepote ex nepote emancipationis tempore aliquid donauerit id nisi probatis in iudicio manifestis offensarum causis reuocare non poterit.

VII· DE INGRATIS LIBERIS·

Imppp· Ualentinianus· Ualens & gratian· aaa ad praetextatum ppo
Dat· v· k sept ambianis lupicino & iouino consulibus·

Int Filii emancipati si iniuria patris· grauemque fuerit pro
bari posse in tuleri(n)t & conuicti fuerint hoc fecisse·
recisa emancipatione in familia reuocantur·

VIII· DE HIS QUI ADMINISTRANT UEL PUBLICUM
OFFICIUM GERENTIBUS DISTRACTA SUNT UEL DONATA·

Imp Constantin· a ad ueronicianum uc asiae palia·

Int Damus prouincialibus facultatem ut quicumque sibi
a numerariis qui diuersis rectoribus obsecuntur·
cum quaesti fuerint aliquas uinditiones extor
tas irritas inanesq; efficiantur· & male uindita
ad uinditoris dominium reuertantur· amissione
etiam pretii inlicitis & detestandis emptoribus puniendis·
Dat xiiii· k ianr optato & paulino cons· haec lex expositione non indig

VIIII· DE
GENERIS ET CRETIONE SUBLATA

Imp Constantinus· a consulib praetorib; & tribunib; plebis senatui salutem dicit·
Dat kag aquileia rec apud uitam rufinum ppo in senatum septembrio constant & licinio cons·

Int Legis istius reliqua pars in aliis legibus continetur·
hoc tantum de reliquis legibus plus habet ut patres qui
filiorum res gubernare ius sibi ut negotia eorum summo
mo studio & integritate agere procurent· nihil p
neglegentiam eorum filiis pereat· sed fructus re
rum maternarum sine aliqua neglegentia redigi
uel uindi faciant· Ut ex tempore conpetenti sicut lex
uel nola dicit portiones suas filii sine inminutione percipiant· : aliqua

res filiorum patribus alienare non liceat hoc·ē·nec
uindere nec donare· quodsi fortas se psumpserit
emptor uel qui donator accesserit· Grandi se sol
licitudine & cura custodiat· Ne filiorum res a pa
tre conparatas aut donatas accipiant· aut scientes
aut etiam nescientes· sed conpellant qui uinditor uel
donator fuerit & filioru· res in suar & ē nec potestate ut pro
bet suum ēē· quod tradet etiā aut suspitionem suā
posset abstergere· fideiussorem a patre uindito
res percipiant qui oblegatione rerum suarum·
damnum emptori non faciat· Quia defuncto pa
tre licet filius res suas a quibuscumq: personis siue uen
ditae siue donatae a patre fuerint· in suum domini
um reuocare··

Idē A· Iulio seuero.

Dat·VIII·Id sept· medl accep·Non octb constantino·A·V·& liciniō·cons.

Idē. Materna bona filiorum· defuncta uxore pater
ita possedeat· ut usum fructum debis habeat sed quan
tum aut quam diu habeat lex nouella constituit· Dis
trahendi tamen aut donandi nullam ex his pater ha
beat potestatem· sane si filium mortua matre eman
cipauerit de bonis maternis id·ē· de emancipati fili por
tione ipse filius muneris causa de maternis bonis tertiā
offerat portionem quae tamen in ipsius proprietate
mansura ē· ita ut eam pater bonis uiris diuidentibus
consequatur· si tamen tantum patris nomen ad hoc
adduci potuerit ut rem filioru impia cupiditate susci
piat· aut alius derelinquat studere tamen filios dec&

ut id quod parentibus causa emancipationis obtu lerint seruitio et pietate recipiant.

IMPPP. Gratianus. ualentinianus et theodosius aaa. ad hesperium ppo.
Dat. prid. kal. aug. accepta iiii kl. sep. ausonio et olibrio consulibus.

INT. Pater uxore mortua filiorum bona ita pos sedeat ut ex his ei nec uindere aliquid liceat nec donare. nec quolibet alio ordine alienare. similiter et quae eum q: auiuel proaui materni nepotibus neptibus pronepotibus uel donauerint uel fortasse reliquerint in alias personas transferre patri quo libet ordine non licebit. sane si quid extraneorum donatione uel munere filius in familia positis facultates accesserint. uel ali parentes quam qui supranominati sunt contulerint. id totum a patre adquiratur. ut faciendi ex hoc quod uoluerint habeant potestatem.

IMPP. Archad. et honorius aa. florentio ppo
Dat. id. octobris mediol. olibrio et probino consulibus

INT. Quicquid a nepotibus uel pronepotibus auorum uel auiarum maternarum munere uel testamentum uel successione aut qualibet scriptura peruenerit. id praecipuum hoc est proprium post patris obitum uindicabunt. neq: in quo heredum communione mittendum est quod auorum expressis nominatisq: personis maternorum fuerit largitate conlatum.

IMPP. Th. et ualentinianus aa. ad senatum urbis romae p alia.
Dat. viii id. nou. rauenn. xii. et ualentiniano. ii. aa. cons.

INT. Uxor si superstite marito defecerit et omnes filios

∴ pronepotibus
∴ a

in patris potestate dimiserit. pater de maternis filio
rum bonis usumfructū habeat usque ad illum tēpus
quo lex nouella constituit. Quod si post matris obitū p̄
filios uel filias pater emancipauerit de eorū portionib;
quos liberos facit triantem. á filiis p̄o conlata liberta
te pcipiat iuri suo ppetuo uindicandū. Quod si supres
tite matre pater filiū uel filias emancipauerit. quia
non potest matre uiua de filiorū portionibus uindicare.
tertiā portionē necesse erit ut post matris obitū. si
supestis pater fuerit. á singulis emancipatis filiis uiri
lem. id ē. de uno mediā. De duobus tertiā. De tribus quar
tā pcipiat portionē in usufructu. quousque uixerit pos
sidendā. Quod si aliqui filii uiua matre á patre eman
cipati fuerint. & aliqui fortasse non fuerint. circa eman
cipatos uel non emancipatos. eadem quae superius cōp̄
hensa ē. a patre forma seruetur. Quod si mortua uxore
filii non fuerint. & nepotes uel neptes ex filiis auus paternus
habuerit qui omnes in aui potestate cōsistunt. eademq; de
filiis circa nepotes in omnibus forma seruetur. Aut uero
si aliquos ex ipsis nepotibus auus emancipare uoluerit.
tertiam similiter sicut & de filiorum partibus accipiat
portionē. Itā & de pro nepotibus similiter. obseruari lex
ista constituit

IDĀĀ. AD SENATUM POST ALIA.

Dat̄ viii id. nouē. raū thxii & ualentiniano ii. cons.

INT. Si amissa matre patre superstite unus uel una
de filiis seu emancipatus seu non emancipatus sine filiis
moriatur. pater mortuo filio in totam illius portionē.

iure succedat. Quod si aliam uxorem duxerit haec quae de maternis bonis mortuus filius dereliquit. pater usufructuario tantum ordine possedebit post cuius obitum ad fratris mortui ex eodem matrimonio natis quod ille de maternis bonis habuit reuertat. Aliunde uero filio qui morit. adquisita in proprietate patri resedebunt. Quod si filius uel filia uiuo patre habentes filios moriantur. pater res nepotum sicut filiorum iure usufructuario tenebit. Si uero hii qui moriuntur emancipatus uel emancipata moriatur. In portionibus eorum integrum filius iussi sine ulla potestate succedant.

X. DE BONIS QUAE FILII FAMILIAS EX MATRIMONIO ADQUIRUNTUR.

Impp. Th. et Ualentinianus AA. ad senatum. p(er)celia.
Dat. VIII id. nou. Rau. Th. XII. et Ualentiniano II. AA. cons.

INT. Sicut id quod auus uel auia materna nepotibus pronepotibus positis in patris potestate donauerint. patri non adquiritur. Ita ut quicquid maritus uxori uel uxor marito in patris potestate positis donauerint aut testamento dimiserint. id a patris dominium minime pertinebit. sed hoc sibi filii ad integrum uindicabunt. EXPL. LIB. VIII.

INCIPIUNT CAPIT. DE LIBRO VIIII.

:2 h

·/· [illegible] auguriatores consuluerint q nocturna [illegible] celebrauerint [illegible]
[illegible] doemonu inpletes hominu turbant.

INCIPIT LIBER VIIII.

I. DE ACCUSATIONIBUS ET INSCRIPTIONIBUS

IMP. Constantinus A. ad octauianū comitē hispaniarū.
Dat. prid. ... corduba ... Gallicano et Basso cons.

INT. Quicumque damnabile uel puniendū legibus crimen admiserit non se dicat in foro suo id ē in loco ubi habitat debere pulsari. sed ubi crimen admissum ē ab eius loci iudicib; uindicetur. Nec de eius persona ad principem referatur.

IDē A. Ad agricolā ppō. v. id. feb. probino et iuliano cons.

INT. Feminis nisi in sua suorumq; causa quemquā accusare non liceat quia susceptione alienarum causarum legibus prohibentur. Aduocatos etiam conmonendos ne contra leges suscipiant in alienis causis feminas litigare cupientes.

IDAA Ad maximum ppo.

Dat. XII K. iun. Sirmio accep. Rom. Constantino A. VII. & Constantio caes. cons.

INT. Siquis iratus crimen aliquod temere cuilibet obiecerit. conuicium non est pro accusatione habendum. sed permisso tractandi spatio. id quod iratus dixit. per scripturam se probaturum esse fateatur. quod si fortasse resipiscens post iracundiam quae dixit iterare aut subscribere fortasse noluerit. non ut reus criminis teneatur.

Impp. Ualentinianus & Ualens AA. ad Ualerianum ppo.

Dat. VII K. decemb. Remus Gratiano A. & Dagalaifo consulibus.

INT. Tam ciuile negotium quam criminale accusationem professio manu accusatoris conscripta praecedat.

IDAA. Et Gratianus A. ad Florianum comitem post alia.

Dat. id. nou. Marciano Ualentiniano & Ualente III cons.

INT. Criminum discussio ibi agitanda [illegible] ubi crimen admissum est. Nam alibi criminum reus prohibetur audiri.

IDAA Ad Florianum comitem post alia.

Dat. V. id. nou. Constpli Ualentiniano & Ualente III AA. cons.

INT. Nisi inscriptione celebrata reum quemquam non fieri nec ad iudicium exhiberi. quia sicut conuictum poena constringit. ita & accusatorem si non probauerit. quod obiecit.

IDAA. Lauditio psidi Sardiniae.

Dat. prid. id. ag. Car. nunc Gratiano III. & Equitio uc cons.

INT. Non credendum est contra alios eorum.

confessioni qui in criminibus accusantur. Nisi se prius probauerint innocentes. quia periculosa ē. et admitti non debet rei aduersum quemcumq: professio.

Imppp Gratianus. ualentinianus. et theodosius. aaa ad marinianum uic. hispaniarū.

Dat. vi k. iun. pacatiano merobaud. iii. et saturnino cons.

Int. Quicumq: alium de homicidii crimine periculosa uel capitali obiectione pulsauerit. Non prius a iudicibus audiatur. quam se similem poenā quam reo intendit subscripserit subiturum. Et si seruus alienus accusandus ee. crediderit. se simili inscriptione constringat futurum. Ut supplicia innocentium seruorum. aut poenam aut facultatum amissione conpenset. [l. capitis sui.]

Id. AA. Cinegio ppo.

Dat. prid. k. mai. constpli. archadio a. i. et bautone cons.

Int. In criminalibus causis uel obiectionibus per mandatum nullus accuset. Nec si per rescriptum principis hoc poterit inpetrare. sed ipse qui crimen intendit. praesens per se accuset. inscriptione praemissa. Iudices autem puniendi sunt. et dānandum officium si fortasse tacuerint. si innocentem nisi praemissa in subscriptione subdendum crediderit quaestione.

Imppp. Archad. et honor. aa.

Dat. iii. n. aug. constpli. archadio iiii. et honorio iii. aa. cons.

Dimitte.

Int. Rei non multo tempore in carcere uel in custodia teneantur. sed celeriter aut innocentes absoluantur. Aut si conuicti fuerint criminosi sententia puniantur.

Impp. honorius & theod. aaa. cons. b. p torib. tribūs plebibus salutē dicunt

Dat. viii id. aug. rau. asclipiodoto & martiano cons.

Int. Ante inscriptionem nemo efficiatur criminosus. Nam inscriptionem per ordinem factā tunc a iudice suscipiendus ē. reus & custodiae cum accusatore tradendus ē. Ea tamen ratione ut tam accusati quam accusatoris dignitas aestimetur. et unum quemq; ante discussionem ita iudex faciat custodiri ut eorum natalis aut dignitas patiuntur. Sane his qui crimina sua in quaestione confessi sunt. de aliis si dicere uoluerint a iudice non credantur. quia iure & legibus constitutum ē. ut spontanea professione reus reum non faciat. Neq; illi de altero credatur. qui se criminosum esse confessus est.

Int. q. t nulli criminoso licet accusare

II. DE CVSTODIA REORV̄.

Imp. Constantinus a. achindino ppo.

Dat. k. aprl. achindino & proculo cons.

Int. Viri ac mulieres etiam si criminis equalitate iungantur. Non tamen in unius carceris custodia teneantur.

Imppp. ualentinianus. ualens. & gratianus. aaa. ad probum. ppo.
Dat. iiii k. iul. constpl. gratiano a. & probo. cons.

Int. Si de carcere reus fugerit ab eo cui est traditus requiratur. qui si eum non poterit praesentare nouerit se neglegens custus illius se aut damnum aut poenam qui fugerit subiturum.

Impp. honor. & th. aa. ciciliano ppo galia.
Dat. viii k. febr. honorio viii. & th. iii. aa. cons.

Int. Omnibus dominicis diebus iudices sub fida custodia de carceribus reos educant. ut eis a christianis uel a sacerdotibus substantia praebeatur. & ad balneum praedictis diebus sub custodia religionis contemplatione ducantur. si quide iudices hoc implere neglexerint. poenam quam lex ipsa constituit cogantur implere. :quã.

IIII. NE PROPTER CRIMEN MAIESTATIS SERUUS DOMINUM UEL PATRONUM LIBERTUS SEU FAMILIARIS ACCUSET.

Imppp. ualentinianus. gratianus. & ualens. aaa. ad maximum. ppo.
Dat. id. mar. ualente v. & ualentiniano aa. cons.

Int. Seruus dominum accusans. non solum audiendus non est. uerum etiam puniendus. nisi forte dominum de crimine maiestatis tractasse probauerit.

Impp. Archadius. & honor. aa. eutitiano. ppo.

Dat̄ vi id nouḃ constpt caesario & attico cons.

INT. Si seruus dominum aut amicus uel liber
tus siue domesticus patronum accusauerit.
uel detulerit cuiuslib& criminis reum statim in
ipsa initia accusationis gladio puniatur; quia
uocem talem extingui uolumus non audiri; nisi forte
te dominum aut patronum de crimine maiesta
tis tractasse probauerit.

Impp honorius & th. aa. ad senatū p̄ alia.
Dat. vi id aug rau. asclepio doto & mariniano. cons.

INT. Liberti accusatores patronorum ubi primū
in accusationis uocem proruperint puniantur.

IIII. AD LEGE IULIA DE ADULTERIS

Imp. Constantinus. a. africano.
Dat. iiii no feb. eracleo. constantino. a. vii. & constantio. c. cons.

INT. Tabernae domina hoc. ē. uxor tabernarii si
inuenta fuerit in adulterio accusari potest. ;
si uero eius ancilla uel quae ministerium tabernae
p̄buit. in adulterio fuerit dep̄hensa pro uilitate
dimittetur; sed & si ipsa taberrnarii uxor tā uilis. ministe
rio officium egerit. in adulterio fuerit dep̄hensa. accusari n̄ poterit a marito.

DA. Ad euagriū ppo. Nicomediae. iiii k̄ mai. constanti
no a. vi. & constant. uc. cons.

INT. In adulterio extraneam mulierem nul
lus accus&. ; sed propinqui ad quorum no
ta pertin& hoc. ē. frater germanus. frater patrue
lis. patruus & consubrinus; reliqui tamen ante

inscriptionem si accusata adquieuerit. possunt per
satis factionem ueniam promereri, reliqui ab hac
accusatione prohibentur. Mariti sane etiam ex
suspicione accusare permissum est.

Imppp. Gratianus ualentinianus et theod. aaa. cinigio po.
Dat. IIII id. dec. b constpl. archadio a. I. et bautone cons.

Int. De adulterio uxorem maritus per tormen
ta familiae utriusque: hoc est suae et uxoris quaere
re permittitur, si tamen illo tempore quod ad
missum dicitur haec ipsa mancipia praesentia
aut in eadem domo fuisse probantur. Similiter
et si mortem sibi ab uxore adultera maritus para
tam fuisse conquiritur, utriusque familiae discus
sione quaeri licet, similiter etiam familiae u
triusque poena quaerendum est, si maritus mortem
uxori quaelibet ratione parauerit.

Imppp. Ualentinian. theod. et archad. aaa. cinigio ppo.
Dat. prid. id. mar. tessal. theod. a. II. et cinigio cons.

Int. Nec iudaeus cristianam nec cristianus
iudaeam ducat uxorem, quod si fecerit cu
iuslibet accusationis uelut in adulteriis
uindicetur.

Idem aaa. Urgerio uc. urbis romae.

Int. Omnes quibus flagitiosus est uirili corpus
muliebriter constitutum alieni sexus
damnare patientiam, nihil enim discretum.

uidentur habere cum feminis. et huius modi scelus spec
tante populo flammis ultricibus expiabunt.
ppo in foro traiani v. iiii. id. aug. ualentiniano iii. et neuterio.
haec lex interpretatione non eget.

Imppp. Th. arcad. et honor. aaa. rufino ppo.
Dat. vii. id. dec. const. arcadio a. ii. et rufino uc

Int. Cum adulterium maritus accusator obiece
rit dotis aut donationis repetitio conquies
cat. quia ciuilem repetitionem misceri criminali
accusatione non oportet.

Idem aaa. rufino ppo.
Dat. iiii. id. dec. constpli. th. a. v. et abundantio cons.

Int. Qui in adulterium accusantur. etsi se pro
pinquitatis aut amicitiarum excusatione de
fenderent. si fortasse aliquo libet tempore se
cretum crimen publica coniunctione prodide
rint. eos uelut manifestos adulteros
placet puniri debet.

V. SI QUIS EAM CUIUS TUTOR FUERIT CORRUPERIT

Imp. Constantinus a. ad bassum uc. it. al.
Dat. prid. non. apr. aquileiae constantino a. vii. et constantio caes. cons.

Int. Ubi primum puellae sub tutore uiuentes
ad annos peruenerint nuptiales. et quicumque
petitor accesserit. non prius puella iungatur.
nisi uirginitas illius quod a tutore seruata sit.
fuerit adprobatum. Nam si ab ipso tutore coniuncta

eius uiolata uirginitas. statim exilio deputetur.
et res ipsius omnis fiscus usurpet.

VI. DE MULIERIBUS QUAE SE SERVIS PRO PRIIS IUNXERUNT

Imp. Constantinus A. ad populum.
Dat. III k. iul. sirdicae constantino A. VII. et constantio cons.

Int. Siqua ingenua mulier. seruo proprio se oc
culte miscuerit capitaliter puniatur. seruus
etiam qui in adulterio dominae conuictus fuerit.
ignibus exuratur. In potestate habeat huiusmo
di crimen. quicumque uoluerit accusare. serui
etiam aut ancillae. si de hoc crimine accusationem
detulerint. audiantur. ea tamen ratione.
ut si probauerint. libertatem consequantur.
si fefellerint. puniantur. hereditas mulieris quae
se tali crimine maculauerit. uel filiis si sunt ex
maritis susceptis. uel propinquis. ex lege uenien
tibus tribuatur.

VII. AD LEGEM IULIAM DE UI PUBLICA ET PRIUATA.

Imp. Constantinus A. ad catulinum proconsulem africae.
Dat. XV k. mai. sirdicae gallicano et basso. cons.

Int. Conuictus in iudicio de euidentis uiolentiae
crimine. capite puniatur. Nec sententiam iudicis
qui damnatus est. qualibet appellatione suspendat.
et si fortasse homicidia ab utraque parte conmissa fuerint
in illum uindicetur. qui uitalium per caedem expellerit

uiolenter egressus e.

III·X· Ad bassum ppo.

ppo. iii. n. octb. constantino a. v. et licinio caes. cons.

§ INT. Si quis aduersarium suum ita apud iudicem crediderit accusandum ut se adserat uiolentiam pertulisse, ad probationem rei eum conuenit adteneri; quod si probare non potuerit quem dixerat uiolentum eadem poenam suscipiat quam ille quem inpetit conuictus potuisset excipere. De reliquo haec lex praetermittenda e. quia in quarto libro e. sub titulo uigesimo; Unde ui quae tamen temporibus posterior inuenta est habetur exposita.

Impppp Ualentinianus th. et archad. aaa. ad albinum ppo.

Dat. prid. n. mar. medl. ualentiniano a. iiii. et neuterio cons.

§ INT. Serui si inscio domino confessi uel conuicti fuerint uiolentiam conmisisse addicti tormentis grauibus puniuntur; si uero iubentibus dominis uiolentiae crimen admiserint, domini qui inlicita praeceperunt notantur infamiae, et nobilitatis uel honoris sui dignitate tenere non possunt; serui autem qui talibus dominorum furoribus paruerunt in metallo detruduntur. Ceterum non liceat iudicibus discussionem uiolentiae deferre uel dimittere uel donare; qui si probauerint uiolentiam et non statim uindicauerint, nouerint se

periculum subituros. Uel si autem personae quae
bis aut frequenter admisisse uiolentiam conpro
bantur, constituta e legibus poenam supra scriptae
omni modis feriantur.

T. VIII. DE PRIUATIS CARCERIS CUSTODIA. 5

Imppp. Ualentinianus Th. et Arch. AAA. Asterio ppo. Augustali.

Int. Si quis post hac reum priuato carcere re[t]inuerit, sana
r[e]t reos maiestatis habeatur.

Dat. prid. k. mart. Tess[alonica] Th. A. II et Cinigio cons. IST IIT IIII P[O]C

T. VIIII. DE EMENDATIONE SERUORUM. 5

Imp. Constantinus A. ad Maximum et Macrouio.

Dat. k. mart. Sirmio Constantino ucc. cons.

Int. Si seruus dum culpam dominus uindicat
mortuus fuerit, dominus culpam homicidii non
tenetur, quia tunc homicidii reus est, si occidere uo
luisse conuincitur. Nam emendatio non uocatur
ad crimen.

T. X. DE EMENDATIONE PLURIMORUM. 5

Impp. Ualentinianus et Ualens AA. ad senatum.

Dat. prid. k. dec. Ualentiniano et Ualente AA. cons.

Int. Propinquis senioribus lege permittitur
errorem uel culpas adul[es]centium propinquo
rum patria districtione corr[ig]ere, id est ut si
uerbis uel uerecundia emendari [no]n possint,
priuata districtione uerberibus cor[ri]gantur.
Quod si grauior culpa fuerit adulescentium [qua]m priuata

emendari non possunt. in notitiam iudicis deferat.

XI AD LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS.

Imppp. Ualentinianus. ualens. & gratianus. aaa. ad probum. ppo. prop.
Dat. VIIII kl febr. rom gratiano. a. II. & equitio cons.

Int. Si ue uir siue mulier infantem necauerit. rei homicidii teneantur.

Imppp. Ualentinianus th. & archad. aaa. ad prouinciales.
Dat. VII kl iul tatiano & symmacho cons.

Quod morf n requiritur

Int. Quotiens ad faciendam rapinam aliquis aut iter agentem aut domum cuiuslibet nocturnus spoliator adgreditur. huiusmodi personis qui uim sustinent. damus etiam cum armis licentiam resistendi. Et si pro temeritate sua occisus fuerit ille qui uenerit. mors latronis ipsius animae n. requiratur.

XII. DE PARRICIDIO.

Imp. Constantinus. a. ad uirinum. uc. africae.

Dat. XVI kl decb accep prid id mart. cartagine constantino a. V. & licinio caesare consulibus.

Int. Si quis patrem matrem fratrem sororem filium uel filiam uel alios propinquos occiderit. remoto omnium aliorum genere tormentorum. insuto de coriis sacco. qui culleus nominatur. in quo commissus fuerit. cum ipso etiam serpentes claudantur. Et si mare uicinum non fuerit in quolibet gurgite proiciatur. ut tali poena damnetur.

nulloumquam tempore obteneat sepulturam.

XIII. DE MALEFICIS MATHEMATICIS ET CETERIS SIMILIBUS.

Imp. Constantinus A. et caes. ad bassum ppo.
Dat. XV. kl. aug. aquil. crispo et constantino. cons.

Int. Malefici uel incantatores uel inmissores tempestatum uel hi qui per inuocationem daemonum mentes hominum turbant omni poenarum genere puniantur.

Imp. Constantinus A. et iulianus caes. ad populum.
Dat. VIIII. k. febr. medil. constantino A. VIII. et iul. caes. II. cons.

Int. Quicumque pro curiositate futurorum uel inuocatorem daemonum uel diuinos quos hariolos appellant uel haruspicem qui auguria colligit consuluerit capite puni etur.

Impp. Ualentinianus et Ualens AA. ad secundum ppo.
Dat. V. id. sept. diuo iouiano et barroniano. cons.

Int. Quicumque nocturna sacrificia daemonum celebrauerint uel incantationibus daemones inuocauerint capite puniantur.

XIIII. AD LEGEM FABIAM HOC EST QUI FILIOS INUOLANT ALIENOS.

Imp. Constantinus A. ad domitianum celsum u.c. africae.
Dat. k. aug. constantino A. III. et licinio. c. cons.

Int. Hii qui filios alienos furto abstulerint et ubi

cumq; transduxerint siue ingenuus siue seruus sit morte puniatur.

XV. AD LEGEM CORNILIAM DE FALSO.

IMP. Constantinus A. mechilio hilariano correctori lucaniae et britiorum.

Dict. IIII K. febr. accep. K. aug. sabino et rufino consulibus.

INT. Si quis curialis uoluntate morientis aut quolibet publicum documentum scripserit et de falsitate accusator seposita primitus dignitate si necesse fuerit subdatur examini qui si conuincitur a curia non expellitur sed curiae dignitati priuabitur. id est ut honoratus esse non possit. Tabellio uero qui ad manuensis nunc dicitur. etiam si ad curiae peruenerit dignitatem. si de falsitate accusatus fuerit aut conuictus subdatur examini. Ut per ipsum per quem confecta est scriptura e ueritas adprobetur.

IMPPP. ualentinianus gratianus et ualens AAA. ad maximum ppo. ppo XVI K. mai. ualente V. et ualentino A. cons.

INT. De falso potest criminaliter et ciuiliter agere. Ciuiliter cum aliquis in quibuslibet scripturis non falsi crimen obiecerit sed ueritatem scripturae quaerere uelle se dicit. Nam et si ad iudicem uenerit accusator. et falsi crimen intenderit iudex tribuat accusatori spatium utrum criminaliter agere. an ciuiliter uellet. Quis ire uersi ad iudico.

id ut deliberet.

in obiecto falsitatis crimine perseuer& in potestate
iudicis erit utrum inscriptione celebrare uell& — crimen.
a obiectum sine inscriptione discutere. Quod cum
iudex de obiectione falsitatis audierit seu inscripti
one habita seu omissa aut in accusatum si falsitas ad
probatur. aut in accusatorem si falso obiecerit profe
ratur ex lege sententia. 5

XVI. UICTU CIUILITER AGERE ET CRIMINALITER POSSE.

Imppp. Valens. gratianus. et ualentinianus. aaa.
ad antonium. ppo. Dat. pridie idus ianuar. treueris. ua
lente. vi. et ualentiniano II. aa. cons.

INT. Sunt causae permixtae ciuiles pariter et cri
minales, et possunt haec causae ita diuidi ut prius ciui
les deinde criminalis agatur. Si uoluerit accusator.
ita ut si quis de re sua fuerit uiolenter expulsus et rem
ablatam ciuili primitus malluerit actione repetere.
momentum sibi restitui petat. et si de causa proprieta
te is qui expulsus est ciuiliter fuerit superatus cri
minali postmodum actione seruata recepto primitus
momento potest postmodum inpetere uiolentum.
De testamentum etiam si quis conmendatum a testa
tore testamentum in fraudem he redes
fortasse subpresserit et heres scrip tus in
iuditio restitui petat testamentum per iudicem mo
menti beneficio restituto potest postmodum de sub

presso testamento criminalem proponere actionem; & reliquis similibus causis similis actio tribuatur.

XVII. DE FALSA MONETA.

Imp. Constantinus A. Leontio PPO.

Dat. XV kl. mar. Antiochiae Placido & Romulo cons.

Int. Praemium accipiat quicumque adulterum monetarium prodiderit; & is qui proditus est, si de monetae adulteratione conuictus fuerit, ignibus concremetur.

XVIII. SI QUIS SOLIDI CIRCULUM EXTERIOREM INCIDERIT UEL ADULTERATUM IN UINDENDO SUBIECERIT.

Imp. Constantinus A. Leontio PPO.

Dat. VII kl. aug. Gallicano & Basso cons.

Int. Si quis solidum circulum aut adulterum supprae sserit aut falsam monetam fecerit capite puniatur.

XVIIII. DE RAPTU UIRGINUM UEL UIDUARUM.

Imp. Constantinus A. ad populum.

Dat. kl. ap. aqs. Constantino A. VI. & Constantio cons.

Int. Si cum parentibus puellae nihil quisquam ante dif finiat ut eam suo debeat coniugio socia re. & eam uel inuitam rapuerit uel uolentem. si raptori puella consentiat pariter puniantur. Si qui uero ex amicis uel familia

Casus ubi raptor et puella puniantur si illa raptori consensum praebuerit

aut fortasse nutricis puellae consilium raptus de
derint aut oportunitate p(rae)buerint rapiendi lique
factum plumbum in faucibus et ore suscipiant. Ut me
rito illa pars corporis concludatur, de qua hortamen
ta sceleris ministrata noscuntur. Illa uero quae ra
pitur inuita quae non uocibus suis de rapto reclamaue
rit ut uicinorum uel parentum solatio adiuta libera
ri possit, parentum suorum ei successio denegetur. rap
tori conuicto appellari non liceat. sed statim inter ipsa
discussionis initia a iudice puniatur. Quod si fortas
se raptor cum puella e parentibus paciscatur, et
raptus ultio parentum silentio fuerit p(rae)termissa, si ser
uus ista detulerit latinam percipiat libertatem. si latinus
fuerit ciues fiat romanus. parentes uero qui raptori in
ea parte consenserint exilio deputentur. Qui uero
raptori solatia praebuerint siue uiri siue feminae sint.
ignibus concrementur.

Dat. VIII kl. decb. gratiano A. III et eqtio cons.

INT. Si accusationem raptus uel per metum uel per
uoluntatem per quinquennium quisque distulerit.
a die raptus expleto quinquennio accusandi ultra non
habeat potestatem. sed post quinquennium nec de tali
coniunctione raptoribus aliquid obponatur. Et filii
omnes legitimi habeantur.

XX. DE RAPTU UEL MATRIMONIO SCIMONI

Aliu̅ uirgin̅u̅ uel uiduaru̅

Imp̅. Constantinus. A̅. ad orfitu̅.
Dat. XI K. septb. constantino A̅. VII. et constante. cons.

Int. Quicumq: uel sacratam d̅o̅ uirginem uel uiduam fortasse rapuerit si postea eis de coniunctio ne conuenerit pariter puniantur.

Imp. Iouianus. A̅. ad secun̅du̅. p̅p̅o̅.
Dat. X K. septb. antonino et siagrio. cons.

Int. Si quis non dicam rapere sed uel adtemptare haec lex e̅ matrimonio iungendi causa sacratas uirgines uel inuitas ausus fuerit capitali sententia positionem non feriatur. Dat. XI K. mart. antiochiae iouiano A̅. et uaromano. c̅.

XXI. Ad lege̅ iuliā rep̅ et undaru̅.

Imppp. gratian̅ ualentinian̅ et th̅. A̅A̅A̅. ad flauianum. p̅p̅o̅. p̅ alia.
Dat. IIII K. mart. merob et saturnino. cons.

5 Int. Omnes iudices sciant quia quicquid male rapuerint. si ipsi non reddiderint. a suis heredibus esse soluendum.

XXII. De his qui latrones uel in alus criminib: reos occultauerunt.

Imppp. Gratian̅ ualentinian̅ et th̅. A̅A̅A̅. ad flauianu̅ p̅p̅o̅ p̅ alia.
Dat. IIII K. mar. merob et saturnino. cons.

Int. Si quis sciens in domo sua latronem susceperit aut occultauerit aut eu̅ eum iudici fortasse tradere neglexerit. si ingenua et uilior persona e̅. fustigetur.

Si uero melior dampnũ ad arbitrium iudicis feri
atur. Si uero actor uel procurator inscio domino
hoc fecerit ignibus concremetur.

XXIII. DE HIS QUI PLEBEM AUDENT CONTRA PUB
LICAM COLLEGERE DISCIPLINAM.

IMPPP. Gratianus ualentinianus et theodosius
AAA. florentio ppo agustali.

Dat XIII. kl iul constantino imp ricomere et clearco cons.

INT. Si quis populum ad seditionem concitaue 3
rit dampnis grauissimis subiacebit.

XXIIII. DE FAMOSIS LIBELLIS.

IMP. Constantin. A. ad ualerianum uc. afric ppiuk
apt. chartagine constantino A. V. et licinio C. cons.

INT. Qui famosam cartam ad cuiuscumque iniuriam
et maculam conscripserit in secreto et in publico ad
fixerit in uemendamque proiecerit illum contra
quem proposita est cartola non nocebit. Nec fa
ma eius aliquid derogauit. Sed si inuenire potu
erit qui huius modi cartolam fecit constringa
tur ut probet quae conscripsit. Quod si etiam quae
conscripsit probare non potuerit fustigetur
qui infamare malluit quam accusare.

Dat XIIII k feb constant pt honorio nob et euodio cons.

INT. Si quis cartolam famosam in cuiuscumque
iniuriam uel infamiam in publicum p[illegible] positam

uiderit & relegerit & non statim discripserit & cuicumque quae in ea legerit fortasse retulerit ipse uelut auctor huius criminis teneatur.

XXV. DE QUESTIONIB: IMPERATORU

IMPPP. Gratian. ualent. & theod. AAA. albutiono uc machedonuce.
Dat. VI. kal. april. trebir. gratiano & honorio cons.

INT. Diebus quadragesimi pro reuerentia religionis omnis criminalis actio conquiescat.

XXVI. UT INTRA ANNU CRIMINALIS ACTIO TERMINETUR.

IMPPP. Ualentin. archad. & theod. AAA. desiderio uc
Dat. ualentiniano iterum & archadio u. & bautone cons.

INT. Quicumq: inscriptione promissa cuiuscumq: criminis reum accusare uoluerit ab eo die quo inscripserit intra annum peragat propositas actiones. qui si distulerit infamis effectus bonorum suorum quartam partem mulctabitur.

Dat. XII. kal. febr. rau. honorio VIII & theod. III. AA. cons.

INT. Iudices qui inscriptione praemissa criminalia negotia audire coeperint. a die inscriptionis si inducias aut accusator aut reus petierit intra annum praestari debebunt ut haec actio intra anni circulum finiatur. Quod si accusator intra annum quae proposuit probare distulerit absoluto reo poenam suscipiat legis superiore

conpraehensa. Quod si talis persona sit ad cuius de formitatem infamia non pertineat. exilio deputabitur. Tamen si inter accusatorem et reum ita iudice praesente conuenerit. ut pro instructione utriusque partis anni integri induciae tribuantur. debet a iudice non negare. futurum ut pars quae post inducias fuerit superata districtiori sententia feriatur.

XXVII. DE ABOLITIONIBUS.

Abolitio est obiecti criminis.

Imp. Constantin. A. ad Iunucrianum pp.

Dat. VI. kl. decemb. Sirdic. Constantino A. V. et licinio. cons.

INT. Si quem poenituerit accusasse criminaliter. et inscriptione fecisse. de id quod probare non potuerat. si ei cum accusato innocente conuenerit inuicem se absoluant. si uero iudex eum qui accusatus est criminosum esse cognouerit. et inter reum et accusatorem pro correptionem de absolutione reatus conuenerit. is qui reus probatur remoto conludio poenam expiat legibus constitutam.

Dat. pr. id. oct. treueris nepotis et uicturiae. cons.

ista lex sine expositione scribenda est.

Impp. Archad. et honor. AA. ceciliano ppo.

INT. Abolitione inuito reo postquam fuerit officiu custodiae traditus intra dies XXX. accusatori

petenti dari permittimus; post hoc tempus nisi reus
consentiat censemus non esse tribuendam. Si vero in
genuos aliquos vel ut testes criminis petitus ab ac
cusatore deductus esse constiterit solam custodiae
iniuriam tolerasse qui testes dicantur. esse non
conscii eorum ab accusatoris sumptibus consulen
dum est. Quod si ingenuorum licet plebi orum
corpora fuerint laesa verberibus tormentisque ve
xata abolitione etiam duarum partium consensu
petitam: iubemus vigorem iuditium denegare et
crimen propositum cuius examen tormentis iam
coeperat agitari nec tamen a iudice dimitti. quam in
se reum probato crimine vindicetur. aut in accusa
tore per formam sententiae damnatio referatur.
et cetera.
Dat. VIII. k febr. ravenna honorio VIII. et theod. aa. cons.
IT. Si criminis accusator intra XXX. dies aboliti
onem petierit etiam invito reo a iudice concedatur.
et liberi et accusatus et accusator abscedant. post
XXX vero dies quam accusatus custodiae fuerit tradi
tus. nisi abolitionem et reus et accusator a iudice pe
tierint accusatori solo non esse praestandam quod
si testes exhibiti ad petitionem accusatoris fuerint.
et in custodiam missi si fuerint. et abolitio petita praesti
sumptus quos fecerunt taque fuerit. testes eis accusator exsolvat.

Nam si testes exhibiti ab accusatore poenae subia
cuerint etiam si consentiant partes abolitio ali
dicibus denegetur. sed aut in accusatum si con
uictus fuerit aut in accusatore si non conuice
rit legibus sententiam iudicis poenae quam pas
surus erat reus. accusator excipiat.

XXVIII. DE INDULGENTIIS CRIMINUM.

IMPPP. Gratian. ual. et th. AAA. ad neuterium ppo.
Dat. v. k. mar. medl. archadio A. I. et bautone cons.

INT. Sacrilegus. adulter. incestus. reus. raptor.
sepulchrorum uiolator. ueneficus. maleficus.
adulterator monetae. homicida. diebus paschae
nullatenus absoluantur. Reliqui omnes quos
minorum causarum culpa constringit diebus
uenerabilis paschae specialiter absoluantur.

XXVIIII. DE CALUMNIATORIBUS.

IMPPP. Gratian. ualentinianus et theod. AAA. hillibi
co com. et magistro utriusque militiae.
Dat. III id. mar. medl. honorio A. III. et euticiano cons.

INT. Calumniatores sunt quicumque causas ad se
non pertinentes. sine mandato alterius propo
suerint. Calumniatores sunt quicumque iusto
iudicio uicti causam iterare temptauerint. Ca
lumniatores sunt quicumque quod ad illos non per
tinet petunt. aut in iudicio opponunt. Calumniatores s.

qui sub nomine fisci facultates inpetunt alienas et innocentes quietos esse non permittunt. Calumniatores etiam sunt qui falsa deferentes contra cuius cuiuscumque innocentis personam principum animos ad iracundiam commouere praesumunt qui omnes infames effecti exilio in detruduntur

XXX. DE POENIS

Imp. Constantinus A. ad Catulinum.

Datum non. nouemb. acc. Treueris XV. kal. mai. ad Romam Tio uolusiano et Anniciano consulibus.

Int. Iudex criminosum discutiens non ante sententiam proferat capitalem quam uel reus ipse fateatur aut conuictus uel per innocentes testes uel per conscios criminis sui aut homicidium aut adulterium aut maleficium conmisisse manifestius conuincatur.

Dat. VIII. id. dec. Bremis Gratiano A. et de Galeuso cons.

Int. Siquando aliquem maiores personae aut alicuius dignitatis uiri uocantur in crimine. Iudex et reum dominis referat aut de huiusmodi personis quid fieri debeat dominorum praeceptionis ita constituat.

Dat. XV. kal. sept. Verona Antonio et Siagrio cons.

Int. Si princeps cuiuscumque graui accusatione conmotus quemquam occidi praeceperit non statim

a iudicibus quae ab irato principe iussa sunt co̅
plectentur. sed xxx diebus qui puniri iussus ē.
reseruetur. donec pietas dominoru̅ iustitia
amissa subueniat.

Dat·v·kl̅ aug constantpl theodoro uc cons.

INT. Poena illum tantum sequatur qui crimen
admisit. propinqui uero adfines uel amici sami
liares uel noti si conscii criminis non sunt non tene
antur obnoxii. Nemo de propinquitate crimi
nosi aut de amicitiis timeat. Nisi quis sce
lus admiserit.

XXXI NE SINE IUSSU PRINCIPIS CERTIS IU
DICIBUS LICEAT CONFISCARE

Imp theod. & ualentinianus caes adigeriu̅ ppo.

Dat x kl̅ feb cons pti dd th. x. & ualentiniano c. cons.

INT. Nullus iudicum priuatas facultates fisci nomi
ne proscribere aut occupare praesumant. sed ad
rerum dominos referat causam p quā hoc aliquis
mereatur & quod iussum fuerit obseruetur.

XXXII DE BONIS PROSCRIPTORU̅ SEU DAMNATORU̅.

Impp ualentinian & ualens aa. ad symmachu̅ ppo.

Dat v kl dec mediol diuo ioviano & uarroniano cons.

INT. Si quis pro crimine suo occidi uel damnari me
ruerit. crimen cum auctore deficiat. bona uero
eius ad filios uel ad heredes legitimos pertinebunt.

nisi forte maiestatis crimine damnatus sit aliquis quorum etiam filios de bonis damnati patris fieri iubemus alienos.

Dat. vi. id. april. constant. ppti merobaud. ii. et saturnino cons.

INT. Siquicumque damnatus pregnantem relinquit uxorem statim mulier de concepto suo iudices uel curiales contestur. ut cum pepererit in bonis damnati postumus hoc e. post mortem patris natus succedat.

Dat. iun. aq. constant. ppti archadio iii. et honorio iii. aa. cons.

INT. Quicumque damnari proscribique meruerit ab eius facultatibus bona uxoria sequestrentur. Ita ut et dotem qua marito uxor aut eius parentes obtulerant et donationem quam ante nuptias pro coniunctione perceperat uxor retenat sibique uindicet a bonis praescriptae facultatis alienae quia mariti crimine uxor non potest obligari.

Dat. xiiii k. feb. const. ppti uincentio et priuato cons.

INT. Bona e. qui proscribi meruerit a quocumque intra biennium non conpetantur. Si quis uero intra biennium proscripta bona petierit quod meruerit non ualebit. quia solet a misericordia nostra pietas commoueri et reddere quae merito commota ius sit auferri.

XXXIII. DE SENTENTIIS PASSIS ET RESTITUTIS ET LIBERIS EORUM.

Imp. constantinus a. ad maximum ppo
Dat. xvii kal. oct. sirmio crispo ii. & constantino ii. cons.
Int. Siquis pater in exilio missus filium suum in
in maiore aetate reliquerit. quaecumq: de
bonis propriis gessit filius iuxta sententiam pec
piani rata & firma permaneat. nec contra
aut testamentum. aut transactionem filii
reuersus pater uenire permittitur. sane cum
redierit pater si filium uiuum inuenerit filium
in iussum paterna potestate recipiat. ceterum
quod de rebus propriis absente patre filius gessit
reuersus pater reuocare non poterit. quicquid
uero filii in annis minoribus constituti fecerint.
parentis non ualebit. qui tamen si pro aetate uel
pro absentia patris aut tutores aut curatores
acceperint. Reuersus pater filios repulsis cura
toribus uel tutoribus cum omni facultate recipi
&. Ea tamen conditione. Ut rem filiorum ita
administret. ac regat ut non solum detrimen
ta non sentiant. sed studium patris res uel faculta
tes proficiant filiorum. quod si pater. aut pro
digus. aut neglegens. aut euersor. aut libidini
deditus. esse conuincitur. & filiorum res impie.

:id.

ac demente uastare ac delapidare cognoscitur. filii talis patris tamquam eo mortuo sub tutore aut curatore consistant. Quia sicut equum est. ut bonus & utilis pater rem filiorum regendam. administrandamq: recipiat. Ita iniquum est. ut in damnum filiorum reuersus facultates a tutoribus curatoribusue seruatas dementi subuersione dilaceret.

XXXIIII DE HIS QVI AD ECCLESIAM CONFVGIVNT.

Th & ualent inuict aa. antiocu pp.

Dat x kal. const. antiocho & basso cons.

INT Ecclesiae ac loca do dicata reis qui ibi de conpulsi timore confugerint ita uacent ut nullus locis scis ad direptionem reorum uim ac manibus afferre psumant. sed quicquid patuit in porticib: ut in atriis ut in domib: ut in areis ad ecclesiam adiacentib: ptin& uelut interiora templi pcipimus custodiri ut reos timoris necessitas non constringat circa altaria manere. & loca ueneratione digna polluere. sane si qui ad ecclesiam confugerint arma si qua secum portauerint mox deponant. nec se aestiment magis armorum psidio quam scorum locorum ueneratione defendi. quod si deponere arma noluerint & sacerdotis uel clericis non crediderint. sciant se armatorum uiribubus extrahendos. Si uero extrahere de locis scis quelib& reum quacumq: ratione temptauerit potuerit se capitale supplicio ee damnandum. EXPL. LIB. VIIII.

i. ad loca

8

71

INCPNT CAPITULA DE LIBRO · X

Ti Deiurefisci;
Tii Delocatione fundorū iuris enphiteutici reipublicae ·
Tiii Deactorib: et procuratoribus etconductoribus reipriuatae hoc·ē· quicausas adsenonpertinentes prosecuntur ·
Tiiii · Debonis uacantib: ·
Tv · Depetitionibus etultro datis etdelatoribus hoc·est siquiincrimen punit ·
Tvi Sipetitiones sotius sineherede defecerit hoc·ē· siunusexillis quiexmunere ·
Tvii · Deaduocato fisco ·
Tviii · Defiscidebitoris ·
Tviiii · Defide etiurae hastae ·
Tx · Dethesauro hoc·ē· quiinterra sua autinaliena · thesauro inuenerit ·
Txi · Demetallis etmetallarius · EXPLICIUNT CPL ·

INCIPIT LIBER DECIMUS

Ti · DEIURE FISCI ·

Imp · Constantinus ·A· adsenatum rationaelem africaepostalia · Datxv kl ianr romi inforo troiani constantino ·ā· u· eliano·ū·c·

INT Quicumq: agri atq: mancipiae quibuscumq; personis defiscinri iuredonantur apudeos quibus donatae sunt · sine suspitione aliqua uolumus permanere contra ordinatores domorum dominicarum poena proposita sicontra

praeceptionem facere cognoscantur.

II. DE LOCATIONE FUNDORUM IURIS ENPHITHEUTICI ET REI PUBLICAE ET PRIUATI.

Imppp. Ualentinianus ualens gratianus. aaa. ad probū ppo. Dat v k iun̄ treueris modesto et aristeo consulib;

INT Omnibus curialibus conducendorum reipublicae agrorum ac saltuum licentia denegatur; Illud specialiter obseruandum ut nullus curialis uel de extraneis ciuitatibus agros aut loca supra scripta sub qualibet condicione suscipiat; Ne sub hac occasione seruitia curiae debita non inpendant.

III DE ACTORIBUS PROCURATORIBUS ET CONDUCTORIBUS REI PRIUATAE

Imp Constantinus a. ad philippum uicar. urbis romae. Dat III non̄ mart̄ eracliae constantino a. III et licinio III consulibus.

N

INT Quicumq; ab actore dominico uel a procuratore fuerit alicuius iniuriae inprobitate uexatus de eorum calumniis uel de praedationibus ad principem conuolare debebit; quaeres si potuerit adprobari eos qui circa prouintiales talia facere uisi sunt placuit incendio concremari; Quia grauioram poenam principes constitui uoluerunt in eos qui sui iuris sunt et sua debent custodire mandata; Data k aug. mediolano ualentiniano et ualente consulibus

INT Iulianum principem bene ac salubriter statuisse certissimum ē. ut actoris domus dominicae. nullis necessitatibus turbarentur. aut fatigarentur iniuriis; Quas eis frequenter rectores prouintiarum per suggessiones principalium facere consueuissent; Cuius facti constitutionē intantum rationabilem necessarium iudicamus. ut firmam permanere iubeamus.

IIII DE BONIS UACANTIBUS

Impp Constantinus a ad seuerum ppo recitata III non a in pala
tio constantino a VII & constanti o caes consulibus

Int Non inquietentur hii quibus aliqua pro suo labore aliquo donaui
mus sed omnibus quae his donauimus in ipsorum iure positis; Et si qui eos
inquietare uoluerint a iudicii audientiam ptrahantur 7 sine aliqua
molestia possedentes ius suum pulsatus ualeat confirmari omnibus
quae de actore int priuatos acta fuerint ad nostram notitiam referen
dis ut & nostris inquietatus remediis adiuuetur.

V De petitionibus et ultro datis et de dilatoribus

Imp Constantinus a ad populum Dat & pp in foro diu traiani De delatorib;
K dec constantino a & licinio caes cons

Int Dilatores dicuntur qui aut facultates prodiderint alienas
aut caput inpetent alienum Quicumq; delator cuius libet rei ex
titerit in ipso proditionis initio a iudice loci correptus continuo
strangulet ur 7 & ei incisa radicitus lingua tollatur Ut is qui proditor
futurus e nec calumnia nec uxor illius audiatur
Dat K ap constantinopoli constantino & albino cons

Int Custodientes iustitiam nomen persequimur dilatorum Ita ut
cum agniti & conuicti fuerint dilatores gladio puniantur
Dat XVI K decemb thesalonicae gratiano a V & theodosiano a I cons De crimine

Int Quisquis in crimine maiestatis inuentus fuerit & punitur bona ei maiestatis
fiscus adquirat Ita ut nullus aliquid ex eius facultatibus sibi uelut munifi
centiae iure audeat postulare Et si aliquid contra legis crediderit pos
tulandum ne id quod petiit accipiat & uiolator legis habeatur si quid
tamen nullo petente arbitrio de talibus bonis cuiquam crederimus
donatio huiusmodi firma permaneat

VI Si petitionis socius sine herede defecerit

IMP. Constantinus a. ad migdonem castrensem palatii
Dat. XII k. apr. anthiociae constant. o. a. III & licino consulibus
INT. Si aliquis ex his mortuus fuerit ad quos nominatim munificentia nostra processit & nec testamentum fecisse nec filios reliquisse noscitur placet ut portionem eius his cum quo pariter defunctus accepit id est socius eius adquiret merito enim socius praefertur ubi nulla fili persona interuenisse cognoscitur.

VII. DE ADUOCATO FISCI

IMP. Constantinus a. aliano ppo. africae postalia.
Dat. VI id. noub. treueris constantino a. quarto & licino IIII. consul.
INT. Hii qui fisci nostri comoda uel utilitatem tuentur hanc debent custodire mensuram neglegentes circa ea quae nobis iure debentur exsistant & nec prouintialibus calumniatores dum aliquid ab his iniusta fisci nomine repetunt adprobentur.

VIII. DE FISCI DEBITORIBUS

IMPPP. Ualens gratianus & ualentinianus aaa. fortunatiano crp.
Dat. prid. non. iul. erapoli gratiano IIII. & merobaude consulibus
INT. Si prolati breues uel a quocumque dimissi inueniantur in quibus sibi quicumque alios suos faciat debitores nullis causationibus prolatis neque aliis euidentibus documentis nullam adscripti breues obtinent firmitatem.

VIIII. DE FIDE ET IURE HASTAE.

IMPPP. Ualentinianus theodosius & archadius aaa. ad magnillum u. c. africae.
Dat. XIII. k. iulii aquilino accep. id. ian. ad romam post consolatum simmaci.
INT. Quicumque publici debiti inormitate constringitur ut non possit hoc ipsum debitum nisi uindicta propria facultate dissoluere in eiusmodi debito hanc exsecutores uel exactores formam seruare debebunt ut non ita rem percipitent ut res minore quam ualet

& praetio distrahatur. nec talis sub quolibet conludio prouideantur emptores. ut & debitor ppri&atē pdat & parū fiscus adquirat. : ingenio

X. DE THESAURIS

IMPPP. Gratianus ualentinianus & theodosius aaa. ad populum constantinopoli

Dat. VI. K febr thesalonicae gratiano ā v. & theodosio I. a consulibus

INT. Siquicumq; thesaurū in sua terra inuenerit. ei ex integro quod inuentum ē adquiratur. & nullam calumniam pertimescat. si uero in loco alieno thesaurū casu inuenerit. eum qui loci dominus ē in quartarum rerum inuentorum deb& admittere. ad tamen nullus effodiendo loca aliena praesumat ista requirere.

XI. DE METALLIS ET METALLARIIS

IMPPP. Ualentinianus theodosius & archadius aaa.

Dat. XVII. K ap. constantinopoli theod. ā III. & abundantio conss.

INT. Quicumq; m&allū dicens sub alienis aedificiis quaelib& saxa uel marmora effodienda crediderit. ut p eos fundamentorū firmitas incipiat uacillare. huius inquisitionis huius licentiam denegamus, nedum nobiliores lapides se quaerere asserunt. uel cauindere. uel subtrahere aliena fundamenta praesumant. :S

EXPLICIT LIBER DECIMUS

INCIPIUNT CAPITULA DE LIBRO XI

I De annona & tributis
II Sine censu uel reliquis fundum conparare non posse.
III De super indicto.
IIII De exactionibus
V Ne damna prouincialibus infligantur
VI De extra ordinariis siue sordidis muneribus
VII De discussoribus.

xpi regnat
Theod

EXPLICIUNT CAPITULA DE LIBRO XI.

INCIPIT LIBER XI.

I. DE ANNONA ET TRIBUTIS.

IMPP. Ualentinianus & ualens aa. ad probum ppo.
Dat. XVII k. iun. remis gratiano & dagaleufo consul.

INT. Ista lex hoc praecepit ut in inferendo publicis horreis tritico q. debitor possessor pro rata canonis sui tribus inlationibus id ē quaternis mensibus singulas debitorum partes adceler&. ut per annū summa debiti canonis impleatur. Erit autem in ipsius arbitrio si celerius potuerit debita frumenta conuehere.
Dat. IIII id. iul. concionaci gratiano II. & probo consulibus

INT. Hii qui heredes testamento scripti sunt hereditariorum agrorum onus id ē tributum cogentur agnoscere. Quod si hereditatem sibi damnosam crediderint caedant his omnibus quae eis de hac ipsa hereditate poterant peruenire.

II. SINE CENSU UEL RELIQUIS FUNDUM CONPARARE NON POSSE.

IMP. Iulianus a. ad secundum ppo.
Dat. XIIII k. mar. anthiociae iuliano IIII. & salustio consulibus

INT. Fundum nullus audeat conparare sed omnes pro his agris qui ad eos quoquomodo peruenerint publici canonis impleant

functiones. nec de solutione tributi quicumq; liberum sit pacisci. sed siue donetur ager. siue uindatur. factus dominus. integra rei tributa suscipiat.

Dat. xv. k. octb constantinopoli tatiano et simmacho consulibus

INT. Quicumq; cuius libet rei dominium quolibet ordine adquisierit. continuo pro ea parte qua possessor effectus e. publicis libris nomen suum petat adscribi. ac se promittat tributum agri cuius possessor e. soluturum. ut remota deuictore id e. de priore domino in qui et udinem in praesentem dominum solutio deferatur.

III. DE SUPER INDICTO NOTA QUOD SUP

IMPPP. gratianus ualentinianus et theod. aaa. ad probo consulib;

Dat. xvii k. iun. mediol. antonio et siagrio consulibus

INT. haec lex hoc praecipit. ut nullum per rectores prouintiae sup indictum prouintialibus inponatur. nisi forte exactore processisse. praeceptio dominica conprobetur. Tunc enim id quod sup indictu e. aut petiti aut exigi poterit quando a rerum domino cognoscit constitutum

IIII. DE EXACTIONIBUS

IMP. Constantinus a. ad afros

Dat. xv. k. iun. sirdicae constantino et maximo consul.

INT. Quicumq; agrorum suorum tributa implere contemnent. agri eius qui a tributa sua contemnit exsoluere. ab actore uindantur et qui conparauerint. firmo iure hoc ordine conparata possedeat.

Dat. k. marc. rauenn. honorio viiii et theodosio v. aa. consulibus

INT. haec lex hoc praecepit. ut exactores ad exigendas tributarias functiones. idoneos ee mittendos. Ita ut si de his populi accusatio ulla processerit. id e. quaerella deposita fuerit. in eorum loco alii dirigantur. ut habita diligentiae sui inquisitioni. sui in dispendia prouintialium desup exactionis crimine conuinci potuerint et capitali

periculo subiaceant· & ex eorum facultatibus inquadruplum quae sunt super exacta reddantur ludices uero prouintiarum triginta libras auri se poenam nouerint feriendos· si haec quae statuta sunt implere neclexerint

V NE DAMNA PUINTIALIBUS INFLICANTUR

IMPP· Ualentinianus & ualens AA· ad probum illirici
Dat· prid· K· octb· agripini sualentiniano ualente A· consulibus
INT· Si quicumq; ex his qui prouintiarum rectoribus coniunguntur· aut militant· uel qui agunt indiuersis officiis principatum· Uel quicumq; occasione publici actus uidentur ee· terribilis· si rusticano alicui necessitatem seruitii uelut sui iure mancipio inposuerit· aut seruum ipsius· siue bouem in sui operis utilitate transtulerit· siue xenia aut qualibet munera crediderit exigenda· uel sibi oblata non recusauerit· ultimo exilio deputetur & rerum suarum amissione priuabitur·

VI DE EXTRAORDINARIIS SIUE SORDIDIS MUNERIBUS

IMPP· Ualentinianus & ualens AA· secundo ppo·
Dat· XV· K apl constantinopoli ualentiniano & ualente consulibus
INT· haec lex hoc praecepit nihil debere á prouintialibus indictis titulis p&i· nisi ea tantum quae earum dominis iniuncta constiterit· & hoc iubetur ut quicumq; aliquid super exigendum quadrupli redebitione conponat· sed & ad ordinarios iudices hanc exquaesitionem iubet excurrere· ut etiam si quid in puintis eorū a quibuscūq; psonis aut curialibus factū ē· & iū eos similis damni poena castiget·

:crediderit

VII DE DISCUSSORIBUS

IMPP· Archadius & honorius AA· missale ppo·
Dat· V· K decb mediol· filicone & turiliagso u· c· consulibus

INT Lex ista hoc iubet in hoc maximam praedam exactorum depro
uintialibus exercere ut post emissas securitates iterum polipticos
et securitates incipiant postulare quam ab his non pro publica utilitate
fieri sed ut securitates inuentae non fuerint maior his praeda nas
catur. Ideoque statuit ut si securitates rationibus publicis uel in po
lipticis exactorum continentur iterum per cupiditatis nequitia non repetantur.

VIII DE APPELLATIONIBUS ET POENIS EA
RUM CONSULTATIONIBUS

De appellationibus.

IMP Constantinus A. ad Catulinum post alia
Dat. III non. nouemb. Treueris A A XV K mai ad Romito uolusi
ano et Anniano consulibus

INT Lex ista hoc praecepit non debere appellantem aut carceris cus
todia aut cuiuslibet iniuriae adflictione constringi. Exceptis tamen
criminalibus causis in quibus similis accusantem et accusatum condi
tio poene custodieque constringit. Et eorum appellationes dicit debe
re recipi sed ita ut qui appellauerit in custodia teneatur quousque
ad alium iudicem crimina obiecta perueniant ut discussis ad integrum
omnibus aut de absolutione aut de damnatione accipiat sententiam in statuam.

INT Lex ista hoc iubet non debere iudices prouintiarum adsertionis ap
pellantium ad suam iniuriam reuocare quia hoc nec nouum nec alienum
a iudicns esse cognoscitur. Et ideo hoc iubet ut liceat litigatori uitiatam
causam appellationis remedio subleuare hoc etiam specialiter praeceperunt
ut appellatur nec in carcerem nec in quacumque custodia redigatur
sed ad agendum negotium suum lib obseruet. PP V id. iun. post
Constantinopoli Constantini iterum et Constantio

INT Lex ista hoc praecepit ita ut etiam in criminalibus causis ubi uita
utriusque partis in dubium deuocatur liceat appellari nec appellan
di uox denegetur ei quem in supplicio sententia distinatur.

VIIII DE REPARATIONIBUS APPELLATIONUM

Impp. Ualentinianus & ualens aa. ad modestu ppo.
Dat. vi id. decb. constantinopoli ualentiniano IIII & ualente IIII cons.
INT. Lex ista hoc praecepit: ut si quis uid&ur iniustae in causa sua uictus reparatis ante tertium mensem temporibus quae appellationi uidentur fuisse concessa, statim hoc ipsum in aduersarii sui notitiam deducere procurent & intra tempora quae appellationi constituta sunt: de hoc ipso negotio is qui appellauit ut sibi credit conpl&ere agere n̄ mor&ur. quod si facere neglexerit sententia quae aduersus eum lata fuerit perseuer&, et data executione in omnibus adhuc compleatur

X SI PENDENTE APPELLATIONE MORS INTERUENERIT

Imp. Constantinus a. ad bassum ppo. post alia
Dat. XIII k. iun. sirmio crispo II & constantino aa. consulibus
INT. Si unpendente adhuc appellatione mors interuenerit litigatoris appellantis heredibus eius qui appellauit quattuor menses eius cuius auctor mortuus ē ad tractandum negotium debere praestari. nec eum debere ad dicendam causam p̄cipitari. nec ignorantiā litis quā non ad integrum tractauit damnum uideatur incurrere.

XI QUORUM APPELLATIONES NON RECIPIANTUR

Imp. Constantinus a. ad catulinum
Dat. IIII non. nouemb. treuer. acc. XV k. mai. a roma uolusiano & anniano consulibus; In ciuilibus causis uel leuioribus criminibus quae legibus non tenentur inserti appellationi constituta legibus dilatio praestanda ē & suspendenda ē p appellatio nem sententia iudicantis. Ad uero homicidis adulteris uel reliquis quos lex ista conp̄hendit si conuicti confessiq; fuerint & appellare uoluerint dilatio deneg&ur. sed statim in manifestis criminibus conuictus iudicis ē sententia praeferenda. aut certe de magnis crimini

bus & maioribus personis ad principis ē notitiam deferendum.

Dat. VIII id mart. antioc. rufino & eusebio consulibus

INT Inmanifestis fiscalibus debitis nulli paenitus appellationem debere praestari quia non oportet publicare rei commodum qualibet dilatione suspendi

Dat. VIII id iul. ualentiniano nuper uictore consulibus

INT Chronopium epm̄ a multis episcopis fuisse damnatum & studiis se eum ante iudicium sententia quia iustae prolata fuerat appellatione suspendere. Ex qua sententia quia iusta prolata fuerat appellare minime debuisse. In qua eum grauimulta id ē quinquaginta libras argenti addictum fuisse dicit. Quae tamen summa ipsius multae non fisco prodesse iussa ē sed pauperibus erogari.

ppō xv k mart. gratiano a. III & equitii cons.

INT Omnis qui huiusmodi negotia discutiunt hoc specialiter obseruare debere ut manifesti debitores appellationis suffragio non utantur. Nec euidens debitum ulla possint appellationis dilatione suspendere.

Dat. non. apl. treueris ausonio & olibrio cons.

INT Haec lex specialiter ut si quis a quocumque conditum testamentum appellationem deferre uoluerit ut non debeat reserari & scriptum heredem ad eunda hereditate suspendere & in hac parte iudex appellatori uoluerit praebere consensum ut quo minus scriptam uoluntatem non consequatur effectus tam ipse iudex quam is qui appellauerit uiginti libras auri fisco cogatur exsoluere.

XII SI DE MOMENTO FUERIT APPELLATUS

Imppp Ualentinianus theodosius & archadius aaa ad cusignium ppō

Dat. XIIII k dec. mediol. honorio nb & euodio consulibus

INT. Si de momento fuerit appellatum momentariae causae audientiam proprietate ob ee paenitus non debere quamlibet de momento uideatur aliquid iudicatum quod in effectum sit appellatione suspendi iubet tamen restituto momento causam proprietatis in integrum debere cognosci.

XIII DE POSSESSIONE AB EO QUIBUS PROVOCAVERIT TRANSFERENDAM

IMPPP Ualentinianus theodosius et archadius aaa. proculo ppo.
Dat. xv k. iul. aquileia tatiano et symmacho consulibus

INT. Siquicumque in una causa duobus iudicius fuerit superatus et adhuc eandem agendi pertinatiam uoluerit retinere et iterum appellandum ee putauerit in aduersarium eius continuo possessio transferatur.

XIIII DE FIDE TESTIUM ET INSTRUMENTORUM

IMP. Constantinus a. ad seuerum comitem hispaniarum
Dat. IIII non. mai. constantinopoli dalmatio et zenophilo consulibus

De multiplici scriptura

INT. Siquis multiplici scriptura contractum suum munere cupiens de una re uinditionem et donationem proferat uel quaecumque alia documenta omnia rescindantur quia inpugnantes cartolas lex haec uetat admitti.
Dat. VIII k. decemb. nassio optato et paulino consulibus

INT. Testes prius quam de causa interrogentur sacramento debere constringi ut iurent se nihil falsi ee dicturos.
Hoc etiam dicit ut honestioribus magis quam uilioribus testibus fides potius admittatur. Unius autem testimonium qualibet splendida et idonea uideatur ee persona nullatenus audiendum.
Dat. prid. id. non. treuer. ualente vi et ualentiniano II aa consulibus

INT. Quicumque scripturam in audientiam protulerit ueritatem eius

probare uideatur. Quia hoc in omnibus causis statutum est ut scriptu
ram prolator adfirmet. Nam si is qui scripturam protulit eius
non adstruxerit ueritatem ut falsitatis reum esse retinendum
Dat. XVI k. ianr. ricomere et clearco consulibus +

INT Quotiens quolibet accusator aliquid de aduersario suo eo absen
te suggesserit. et ante discussionem utriusque partis paenitus non credatur.
Dat. k. aug. archadio bautone consulibus

INT Presbyteri citra iniuriam quaestionis. id est sine supplicio corpo
rali posse testimonium dicere. Alii uero clerici qui eorum or
dinem subsecuntur si ad testimonium dicendum adhibiti fuerint
sicut legis praecipiunt audiantur. Ita ut salua sit contra praes
biteros falsi actio si in aliquo docebuntur fuisse mentiti. Quia
magis poenae digni sunt. quibus cum lex reuerentiam praestet. suae
professionis inmemores in mendacii crimine deteguntur.
Dat. XII k. april constantinopoli archadio III et honorio II consulibus

INT Lex ista hoc praecepit ut possessio non a possessore sed a peti
toris partibus requiratur. Quia omnem probationem ab eo quaeri
debere dicit qui petit, itam rem desiderat obtinere. non ab illo qui se
iuste retinere contendit. praeter illum tantum casum ubi interroga
ri necesse est possidente. utrum ex sua persona an ex successio
ne coeperit possidere.
Dat. XII k. febr. honorio VIII et theodosio III AA consulibus

INT Quicumque testes necessarios habet. dummodo idoneos qui non
sint causae. aut culpae participes. studeat qualiter eos suo
sumptu ubi causa dicenda est. debeat exhibere. EXPL LIB XI

INCPN CAPTA DE LIBRO XII

I. De decurionibus id est de decurialis de susceptoribus propter
et archariis hoc est ut publicas functiones non secretae

+ De accusato et eo qui accusat.

Si festus presbiter iudicaris de paulo dix non est consue tudo romanis donare aliquo homine priusquam qui accusatur presentes habeat accusatores locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina.

D

Ut probatio a petitore non a possessore requiratur

De testes necess

D

sed praesente alii suscipiant
II De susceptoribus p̄p̄ positis & arcariis hoc ē exactorum publi
cae citra conscientiam iudicis fieri non debere

INCIPIT LIBER XII DE DECURIONIBUS

Imp̄ Constantinus ā ad euagrium ppō id marc constanti
no ā iii & licino consulibus

INT Nullus iudex uacationem indebitam tribuat curiali nec eum de
suo officio studeat liberare nam si ita tenuisse cuiuscumq; curialis
& exausta facultas ē ut ei publici honoris necessitas non credatur ad
principis iussit referri notitiā ppō. uuii k iuñ paulino & iuliano consulib;

INT Siquicumq; curialis de ea in qua natus ē ciuitate ad aliā transi
re uoluerit conditionem curiae debitam nullatenus possit eua
dere nec sibi hoc ipsum mereri interposita supplicatione temp
tauerit ut nec ullo argumento necessitatis aut seruitia ciuita
tis suae pro eo quod habitationem mutare uoluit possit euadere
nam qui cumq; hoc fecerit & se in alia ciuitate transtulerit
hoc ibi & ut utraq; seruiat ciuitate. Id ē in una pro conditione nas
cendi & in alia pro habitandi uoluntatem deseruiat
Dat prid non agī basso & habundantio consulibus

INT Minores decem & octo annorum aetate curiales nec nomina
ri aut quibuscumq; nec ad seruitia adplicari debere quia haec
lex sufficere credit ut a x & septem annis necessitati publicae
si necesse fuerit adplicentur. Ita ut siqui infra hanc aetatem
ante nominati iam fuerant absoluantur
Dat prid id āgī basso & ablauio consulibus

INT Lex ista hoc praecepit ut nullum curialem nisi omnibus cu
riae officiis per ordinem actis aut curatoribus aut defen
soris officium debere suscipere nisi omnibus ut dictum ē

ante muneribus satis fecerit quae patriae ordine debentur. Nam si praefatus contra hanc praeceptionem quolibet suffragio aut sub quocumque obtentu honoris se munere uoluerit et obtentis careat et ubi rerum domini fuerit dirigatur.
Dat. VIII k. iul. eusebio et ypacio consulibus
INT. In correctione curialium certam pacientiam iudices debeant retinere. ut in corpore uel in sanguine curialium non facile audeant adseruire. Nam si qui contra hoc fecerit ipse quidem iudex quinque libras auri. et praeterea officium eius decem libras auri fisco inferri cogatur.
Dat. k. mart. antiochiae iuliano IIII et salustio consulibus
INT. Haec lex hoc praecepit eum qui pater probatur esse XIII filiorum non solum aut curiae seruitia non tenendum. uerum etiam si curialis sit honoratissima quiete donandum.
Dat. III non. april. constantinopoli archadio a. I. et rufino consul.
INT. Si quis filiam curialis acceperit. et haec ipsa in coniugio ei mortua fuerit et omnia ad maritum quemcumque supradicta ui debatur possedere. testamenti uoluntate peruenerint omnibus curiae necessitatibus maritus ille qui heres esse teneatur obnoxius
Dat. non. mart. mediol. archadio IIII et honorio III a. a. consulibus. Ista lex interpretatio non indiget
Impp. honorius et theodosius a. a. liberio ppo. post alia.
Eos curiales qui non expletis muneribus declinarunt. esse quod nati sunt. reddi urbibus ad debita censura praecepimus. et cetera.
Dat. VI k. decemb. rauenn. honorio VIII et theodosio III a. consulibus
INT. Quicumque curialis factus seruitus quae debebat adhibito officio declinauit. ad ciuitatis unde discessit seruitia reuocetur

II. DE SUSCEPTORIBUS EIUS PRAEPOSITIS

ET ARCARIIS · IMPPP gratianus ualenti
nianus · & theodosius · aaa · cynegio ppo ·
Dat · vi k decemb rauenn honorio · ninobi & euodio consulibus
INT E xactores · & susceptoribus publicae functionis · non secretae
sed publicae · praesentibus aliis curialibus uel populo · sine cessita
tis · agendas excipiendas qi suscipiant · & qui nominati uel electi fue
rint · iudicibus innotescant · & sciturus his qui de electione talium fue
rint · apud acta professi · Quod si quid euerterint · ad eorum á quibus
electi sunt · dispendium pertinebit ·
Dat prid k · decb constantinopoli honorio ninob & euodio consulibus ·
INT L ex ista hoc iubet non debere exactores qui uno anno exigerit ·
secundi anni exactionem suscipere · & possessores superflua exac
tione uersari · sed hoc obseruare debere · ut annis singulis iudicia
ria electione mutentur; nisi forte aut consuetudo ciuitatis · aut
raritas curialium per biennium eos exactores ēē · conpellat ·
aliter enim si factum fuerit · & iudicem & officium suum pariter
& grauis poena constringat EXPLICIT LIBER · XII ·

INCPN · CAPTA DE LIBRO · XIII

I De lustrali conlatione hoc ē · siquicumq; · rem · quia ei nata
non ē · aut quem non emet uindet ·
II · De censu siue adscriptione · hoc · ē quibus exactionibus · Expl capt

INCIPIT LIBER · XIII ·

I · DE LUSTRALI CONLATIONE

IMPPP gratianus ualentinianus · & theodosius · aaa · habe ·
postumitene kmo ninob
Dat · vi id · nouemb · ricomere · & clearco consulibus
INT S iquicumq; rem quae ei nata · ē aut quā non emit · uindat · adso
lutionem aurariam minime teneatur · siue ro emendi · uindendique ·

studio probabitur hoc illuc quae discurrere etiam simili
tans ē adsolutionem teneatur aurariam

II. DE CENSU SIUE ADSCRIPTIONE.

IMPP. Constantinus agg. ad populum ppō. xv k febr
romae constantino ā IIII. et licinio consulibus.

INT. Si tabularii aut hii qui exactiones libri tradunturpo
tentiores potuerint. reuelare. et quod releuauerint inferio
ribus addiderint. Is qui grauatum se probauerit. non ampli
us dissoluat quā secundum censum ostenderit suscepisse.
Dat. id non iun. remis. lupicino et iuuino consulibus

INT. Si aliquis in causā publicā occupatus cum discriptio age
retur. per absentiam suam se grauatum ee. quaeratur intra
anni spacium apud iudicem loci quaerelas suas sibi nouerit
fuisse concessus. quibus transactis agendi copiam denegetur. Expl. XIII.

INCIPIT LIBER. XIIII.

I. DE COLLEGATIS

IMPP. Archadius et honorius āā. gracco cons. campaniae.
Dat. VIII k ian. mediolano caesario et attico consulibus

INT. Collegati si de ciuitatibus suis forte discesserint. ad ciui
tatis suae officia cum rebus suis uel ad loca unde discesserunt.
reuocentur.

De quorum filiis haec seruanda conditio. ē. Ut si de colona uel
ancilla nascantur. matrem sequatur agnatio. si uero de inge
nua et collegiato. collegiati nascantur Expl. LIB. XIIII.

INCIPIUNT CAPITULA DE LIBRO XV.

. allegare debebit. Nisi ipso praesente fuisse constat. non plus quam quinque menses ad
exsequendas quaerelas suas

hoc e quiterrorem conpulsis dum mortem timet excipere ad pdandum si fortasse cum hoste se coniunxerit. EXPLICIUNT CAPITUL.

INCIPIT LIB. XV. DE OPERIBUS PUBLICIS

T. I. IMPP. Julianus A. hiedecio ppo aegypti post alia. prop. IIII non decemb. Antiochiae mamertino et neuitta consulibus

INT. Si qui in ciuitate consistentes in locis publicis sibi domos forte construxerint eas sine inquietudine possidere debebunt.

Dat. XI k. iul. mediol. olibrio et probino consulibus

INT. Quotiens aedificia uetustate consumpta necesse fuerit reparari. ad ipsam reparationem tertiam partem de pprio fiscus inpendat.

T. II. DE AQUAE DUCTO

IMPP. Archadius et honorius AA. asterio comit. orientis post alia. Usum aquae ueterem longoque dominio constitutum singulis quibusque locis manere censemus. nec ulla nouatione turbari. Ita tamen ut quantitate singuli quam uetere licentiam praecipiunt more usque in praesentem diem perdurante percipiant. mansura poena in eos qui ad inrigatione agrorum uel hortorum dilicias furtiuis aquarum meatibus abutunt.

Dat. k. noub. caesario et attico consulibus

Haec lex interpretatione non indiget

T. III. DE INFIRMANDIS HIS QUAE SUB TYRANNIS AUT BARBARIS GESTA SUNT

IMPP. honorius et theodosius AA. constantino comite et patricio

Dat. k. mart. rauenn. theod. A. VII. et palladio u. c. consulibus

INT. Quicumque hostium terrore conpulsus dum mortem timet excipere ad praedandum secum hostibus fortasse coniunxerit non propter hoc uocetur ad crimen quod p conseruandam uitam fecit inuitus. sane si quid apud eum depdare se dederit et residuum inuenietur quod euidenter agnoscitur hoc solum reddere

dominosine calumniā compellatur. EXPLICIT LIB. XV

INCIPIUNT CAPITULA DE LIBRO XVI

INCIPIT LIB XVI.

I. De epis ecclesiis et clericis

IMP. Constantinus. A. octauiano correctori lucaniae & brittiorū. Dat. XII. K. nouemb. const. p. A. uellicinio consulibus.

INT. Lex haec speciali ordinatione pcepit ut de clericis non exactores. non alictos facere. Quicūq; sacrilega ordinatione psumat. quos liberos ab omni munere. id ē. ab omni officio omniq; seruitio iub& ecclesiae deseruire.

Dat. epist. tulliano. VIII. K. octb. atr. Non. octb. arbitione & lolliano cons.

INT. Specialiter prohib&ur. ne quis audeat apud iudices publicos epm accusare. sed in episcoporū audientiā pferre non differat. quicquid sibi pro qualitate negotii putat posse conp&ere. in episcoporū aliorū iudicio quae asserit contra epm debeant diffiniri.

Dat. K. iun. ualente & ualentiniano consulibus.

INT. Quoties ex qualib& re. ad religionē ptinentē. int clericos fuerit nata contentio. id. specialit obseru&ur. Ut conuocatis ab epo diocesianis prbis. is. quae in contentione

uenerint iudicio terminentur. sane si quid obponitur cri
minale. ad notitiā iudicis in ciuitate qua agitur deducatur.
Ut ipsius sententia uindicetur. quod probatur crimina
liter fuisse concessū.
Dat. K. decemb. rauenn. basso & publico consulibus.
Quemcumque clericū eps suus malae uitae ee probaue
rit & eum de gradu suo pro morū prauitate deiecerit.
uel si ipse clericus sua uoluntate professione reliquerit.
Clericatus continuo a iudice curialibus adiungatur. Ut si ita
in natalibus & facultatibus ē. idoneus. Cum in ipso se curia
les officiū suum implere conpellat. si autē infirma psona ē.
int collegiatos seū obseruare. uel quo aptus fuerit in publico
seruire. Lex ista constituit. ita huiusmodi psonae. a curiali
bus. quolibet con ludio nullatenus excusentur. Quod si factū
fuerit pro singulis psonis curiales. binas libras auri fisco
a se nouerint inferendas.
Dat. viii. id. mart. rauenn. theod. a. viii. & constantio. c. iii. cons.
INT Quicumque clericatus ^utuntur^ officio. Extranearū mulierū
familiaritate habere prohibentur. Matrum sororū uel
filiarū sibi solatia intra domū suā nouerint tantum ee con
cessam. Quia nihil turpe in talibus psonis fieri uel cogita
re lex natura pmittit. Ille uero mulieres sunt in solatio reti
nendae. quae in coniugio fuerunt ante officiū clericatus.

II DE APOSTATIS

Imppp. Gratian. ualentinianus & theod. aaa. ad eppasiū ppo.
Dat. xii. K. iun. pataui merobaudo. ii. & saturnino consulibus.
INT Reliqua pars legis de manicheis ideo facta non est.
quia in nouellis euidentior inuenitur.

III. DE IUDAEIS CELICOLIS ET SAMARITANIS

Imp Constantinus. a. ad felicem ppo post alia.

Eum qui ex iudaeis xpianus factus est inquietare iudaeis non liceat. Vel aliqua pulsare iniuria. pro qualitate commissus istiusmodi contumelia punienda et cetera.

Dat. XI. k. nou. constantinopoli proposita. VIII. id. mai. nepotiano et facundo consulibus. Lex ista interp. non eget.

Imp Constantinus. a. et iulius caesar ad talasium ppo.

Si quis lege uenerabili constitutam ex xpiano iudaeus effectus sacrilegis coetibus adgregetur. Cum accusatio fuerit adprobata. facultates eius dominio fisci ius simus uindicari.

Dat. V. non. iul. mediolano constantio. a. VIII. et iuliano. c. II. cons. Ista lex interpretatione non eget.

IIII. NE XPIANUM MANCIPIUM IUDAEUS HABEAT

Imp Constantinus. a. ad felicem ppo.

Si quis iudaeorum xpianum mancipium uel cuius libet alterius sectae mercatus circumciderit. minime in seruitute retineat circumcisum. sed libertatis priuilegiis qui hoc sustinuerit patiatur. ic h

Dat. XI. k. nou. constantinopoli ppo. VIII. id. mai. nepotiano et facundo consulibus.

INT Si quis iudaeorum xpianum seruum uel cuius libet alterius sectae emerit et circumciderit. a iudaei ipsius potestate sublatus in libertate permaneat.

V. DE RELIGIONE

Impp. Arcadius et honorius a a. apollodoro procons africae.

Quotiens de religione agitur. episcopos conuenit agitare. Ceteras uero causas quae ad ordinarios cognitores ut ad usum publici iuris pertinent legibus oportet audiri. Dat. XIII. k. sept. pa tauii theodoro u. c. ht. exp. n eg. THEODOSIANI CONSTITUTIONUM. EXPLICIT LIBER. XVI.

INCIPIUNT CAP̄L
NOUELLARUM DIUI THEODOSII

TUT

INCIPIT LIB NOUELLARUM DIUI THEODOSII.

I. DE THEODOSIANI CODICES AUCTORITATE.

Impp. Theodosius & ualentinianus a a florentio ppo orientis.
Dat xv k mart constantinopoli theodosio. a. xv. consulibus.

Int haec lex nouellarum legum constitutiones praecepit confirmari.

II. Domino ualentiniano inclito uictori & triumphatori semper a. filio. theodosius. pp & uus. a. pater.
Dat k octob constantinopoli. ardabure. uc. consule.

Int haec lex nouellarum legum constitutiones praecepit confirmari.

III. DE IUDAEIS SAMARITANIS HERETICIS ET PAGANIS.

Impp. Theodosius & ualentinian a a florentio ppo orientis.
Dat prid k febr constantinopoli theod. a xvii. consulibus.

Int haec lex specialiter iubet ut nullus iudaeus. et nullus samaritanus ad nullam militiae aut ad ministrationis honorem possit accedere. Neque defensor ciuitatis officium ulla ratione suscipere. neque carceris esse custodes. Ne forsitan sub specie cuiuslibet officii xpianos uel etiam sacerdotes sub quacumque occasione iniuriis audeant fatigare. Ne supra scripti qui inimici legis nostrae sunt. legibus nostris aliquos aut condemnare. aut iudicare praesumant. Nullam denuo audeant construere sinagogam. Nam si fecerint nouerit hanc fabricam ecclesiae catholicae profuturam. & quinquaginta pondia auri auctoris fabricae esse multandos. sed hoc sibi sciant esse concessum. ut ruina sinagogarum suarum debeant reparare. hoc etiam specialiter in hac lege comprehensum est. ut nullus iudeus

seruum aut ingenuum cristianum audeat quacumq; per suasione in sua lege transferre. quod si fecerit amissis facultatibus. capitē puniatur. de reliquo uero haec lex damnat sectas. quae nominatim in hac lege continentur insertae.

IIII NE CURIALIS P̄DIUM ALTERIUS CONDUCAT AUT FIDE IUSSOR CONDUCTORIS EXSISTAT

Impp Theodosius & ualentinianus aā florentio ppō.
Datē vi id april. constantinopoli theodosio ā consul

INT Nullus curialium in fiscali. uel in priuato agro conductor accedat. nec pro aliquo conductore. fideiussor exsistat. quod si quis curialem in agro suo susciperit conductorem. aut pali quo conductore fideiussorem acceperit curialem. actionē suam nouerit in omnibus uacuari. nam & ager ipse qui a possessore curiali conductus ē. ut fisci uiribus uindicetur. Curialis uero pro sua praescriptis conditionibus. & iam si causationem fuerit non teneatur.

V DE TUTORIBUS PUPILLIS NOMINANDIS

Impp Theodosius & ualentinianus ā florentio. ppō.
Datē vi id iul constantinopoli theodosio ā xvii. & festo ū. c̄ const

INT Lex ista liberat matres. a poena illa quae fuerat in theodosiani codices corpore. constituta. Quod si non uidissent filiis tutoris ut rerum inuentarium non fecissent. faciendi de rebus suis testamenta uel rerum donandi cui uoluissent non haberent liberam potestatem. & insup notarentur infamia. sed haec constitutio. ut matrem de p̄dicta poena liberat. ita minoribus in hac parte consuluit. ut si mater tutelam

filiorum gerendam legitime susceperit & seiuris iurandi interpositionem constrinxerit. Si ad alias nuptias contra promissa transierit. & alium tutorem filiis deducta ratione non dederit. aut quae eam constiterit debere nonante persoluerit. contra legis huius ordinationem ueniens. non solum eius bona si debetrix extiterit. a filiis teneatur obnoxia. Uerum etiam secundi mariti qui obligati personae coniunctus ē facultas in eo quod debitum processerit. loco pigneris teneatur. donec omne debitum quod ratio tutelae inuenerit suppleatur. Nam etiam pupillis in ea parte lex ista praestat auxilium ut patre defuncto. filio inpuberi id ē infra annum xiiii. haec personae quae ei defuncto possunt legibus & iure succedere. si non aut agendam tutelam ipsi susciperint aut petierint tutorem. qui res eius aut ipsum minorem debeat gubernare. ab eius successionem habeantur extranei. illis sine dubio profutura successio. qui ad petendos tutores lege non tenentur adstricti. & defuncto cognationis gradu inueniunt ēē propinqui

XVI CONTRA SENTENTIAS PRAEFECTORUM PRAETORIO INIUSTAS POST SUCCESSIONĒ INTRA BIENNIŪ SUPPLICANDUM

Impp Theodosius & ualentinianus aa talasio pp illiricae. Dat iii id agt constantinopoli theod a xvii & festo ū c consul.

INT haec lex confirmat ut sicut mulier post mortem mariti omnia quae de rebus mariti quolibet ordine peruenerunt. totum filiis profuturum debeat conseruare. hoc etiam patres de rebus maternis simili obseruatione custodiant. excepto quod eis fuerit filiorum morte quaesitum. Ea ratione sicut lex theodosiani in octauo libro declarat. si ad secunda uota

INT contra iudicē aduersus cuius potentiā non licuerit appellari iubet haec lex ut ci priuatus effectus fuer intra bienniū liceat cuicumque qui iusteo ppsi sus ē rerū de minus supplicare ut illū iterū audientiae depute tur. Quod si intra bienniū post successionē illius non supplicauerit quae contra eos fuerant iudicata ser uentur. Et perpetuā tene ant firmitatē.

DE PATNIS SIUE MATERNIS BONIS Impp Theodosius et ualentinianus aa florentio ppo. Dat viiii id febr constpli a xvii et festo ū c cons.

nonueniuo

uenerit· aut forte nonuenerit· res· quae filiis iussae sunt· re
seruari· Post quorum obitum si alienatae uel oblegatae
quoq; pacto fuerint· ubicumq; eas potuerint inuenire· adsu
um dominum filios praecepit reuocare· Nam pmisit ut mu̅li
er desponsalicia donatione quam amarito percipit· si propri
um mulier nihil habeat· dotem exinde ipsi marito possit offerre·
Causas uero filiorum patres agere utiliter &cum summa uti
litate constituit· Et ut diuidere aequaliter inter filios fa
cultates maternas· aut per se aut per quos elegerint habe
ant potestatem· Sane de omnibus rebus uxoris quae ad propri
&atem mariti quolib& titulo uel nomine seu donatione· seu
testamento· seu morte filii peruenerunt· &iam si ad alias
nuptias nontransierit· si mortuo eo hereditatem eius filii
adire noluerint· omnia quae de maternis bonis maritus quo
cumq; ordine habuit adquisita· filii sibi sicut reliquas mater
nas facultates· apud quoscumq; inuenerint uindicabunt·
simili ratione si & mater marito mortuo· &iam si ad secun
das nuptias non uenerint· si hereditatem eius filii adire noluerint· omnia quae de patris facultatibus mater eorum quo
quomodo ut superius dictum ē· adquisiuit· filii post mortem
matris cuius hereditatem repudiauerint· ad integrum sibi
uindicent ac defendant· Quia iustitiae intuitu ēē constat
prospectum· ut quia nihil de illius parentes rebus qui posteri
or moritur habere dinoscitur· uel ea quae ex prioris mor
tui parentes bonis ēē· constat· ad filios habeant integram
pertinere· reliquum uero huius legis· in aliis legibus
hab&ur expositum

VIII NE DE CURIA AD SENATORIAM

DIGNITATEM UEL AD ALIQUEM HONOREM ADSPIRET

IMPP Theodosius & ualentinianus aa adsenatum urbis constantinopolitano

Dat. prid. id. septb constantinopoli theodosia a xviii & festo consul.

INT Haec lex hoc praecepit. ut nullus curialis natus adaliquos honores adspiret. nec dignitatem aliquā supplicando tempt& adsumere. nisi tantum officia curiae debita se nouerit subiturū

VIIII. DE TESTAMENTIS

IMPP. Theodosius & ualentinianus aa florentio ppo.

Dat. prid. id. septb constantinopoli theodosio a xvii & festo ū c. consulibus

INT Haec lex multa confirmat. quae de testamentis in theodosiani corporis auctoritate conscripta sunt. sed hoc amplius contin&. ut si aliquis iure praetorio condiderit testamentum. id ē quae septem testium subscriptionibus confirmatur. si auctor testamenti litteras scit. octauus ipse subscribat. sin autem aut subscribere non potest aut litteras nescit. tunc octauum pro se adhibeat subscriptorem. nam & si subscriptores nesciunt quid in testamenti pagina contine&ur. testamentum ex hac re. non habeatur infirmū. Testamentum uero nihil de&rahitur. nisi per plures dies dicatur fuisse dictatum. dum modo uno die sub praesentia testatoris. simul omnis rogati. aut testatores subscribant. ac suis singulis subscriptum muniant testamentum. per nuncupationem quoq; hoc ē. sine scriptura qui suam publicare maluerit uoluntatem. Conuocatas simul una hora septem testibus. primum pro qua re. eos uenire rogauerit.

euidenter explanet, ut quia testamentum non fecit illi
apud gesta defuncti publicent. et alligent uoluntatem.
siquis autem facto legitimo testamento. aliud postea face
re noluerit testamentum. non aliter quod prius factum est
reddatur infirmum. nisi sequens testamentum omni fuerit
firmitate conscriptum. et legitimo testium numero robo
ratum. nam si inperfecta fuerit. forsitan deficientibus
secunda uoluntas tunc ualeat. si in primo testamento quod
fecerit extraneos scripsisse heredes. et postea in secun
da uoluntate. illos instituit. uel ad successionem uocauit.
qui etiam si non testatus fuisset. poterant in hereditate
defuncti abintestato succedere. quae tamen posterior
uoluntas defuncti licet non sit perfecta. sic in omnibus quae
scripta sunt ualeant. ut quinque testes iuris iurandi relegione
confirment. testatore ad hoc eos conuocasse. ut remoto
priore testamento. secunda in propinquis suis quam perfice
re non ualuit condere uoluntatem. quae in omnibus uel cir
ca omnes firma permaneant

T. X. DE ALLUUIONIBUS ET PALUDIBUS

Impp. Theodosius et ualentinianus a. cyro ppo
Dat. XI k. octb. constantinopoli ualentiniano a. et anatolio
uiris clarissimis consulibus

Int. Hac lege constitutum est. ut si fluuius alueum suum paula
tim in alia parte contulerit. terram ille adquirat cuius
finibus spacium terrae dinoscitur contulisse. quam rem
beneficio aquae possessoribus adquisitam nullus uel ut
fiscale audeat uindicare. cuius rei tributum nullus adi
ciat. siquis etiam paludes suo studio diriuauerit et ad

usum fertilitatis adduxerit · similiter hoc is · qui excoluit · sine censu perpetuo iure possideat ⁊ neq; quisquam hoc audeat aut nostra munificentia postulari

XI · DE BONIS CURIONUM ET DE NATURALIS FILIIS EORUM IN CURIA MITTENDIS HEREDIBUSQUE SCRIBENDIS

Impp Theodosius & ualentinianus aa apollonio ppo · Dat · xvi k ianr · constantinopoli maximo ii · & paterio uc const

INT Siquis habuerit legitimos filios · & naturales habuerit · id · lex ista constituit ut · id obseruetur quod est in theodosiani corpore constitutum · ⁊ hoc est · ut extantibus legitimis filiis · octauam hereditatis naturalibus uel eorum matribus pater si uoluerit derelinquat · ⁊ si uero legitimos filios non habuerit & naturales habuerit · & eos heredes facere fortasse uoluerit · non aliter poterit · nisi ut prius eos corpori curiae sub gestorum testificatione coniungat · ⁊ & sic si uoluerit · integras ad eos siue donatione siue testamento heredes scribendum · transferre poterit facultates ⁊ Quartam uero patri uel matri · auo · auiae · quibus de inofficioso testamento actio sub perpetui specialiter reseruata ⁊ hoc seu curialis seu libera curia naturalibus filiis ita conferre · legis istius ordinatione permittitur · ⁊ Ita ut in ea ciuitate uel cuius territorio habitat · naturales filios constituat · ⁊ Curiales quod sicut ad solet in duabus prouintiis ei possessio uel habitatio fuerit · & uoluerit eos in ciuitate sua facere curiales · hoc lex ista permittit · ut in qua prouintia elegerit · dummodo in metropolitana ciuitate · instituenda naturales filios curiales

pater habeat potestate.
Dat. v. id mar. constantinopoli post consulibus dioscori
& eudoxi uicario consulibus.

INT Lege accuriales testamento facere minime prohi
bentur. sed ita aut legitimis filiis si uoluerit facultates
suas integras sine imminutione aliqua derelinquant.
Ceterum si filii legitimi non fuerint quae lib& &iam extranea
rum aut curiae scribere permittantur heredem. sed ita ut
heres qui conditionem curiae nullam deb&. quartam here
ditatis acceptae curiae sine aliqua imminutione mox
refundat. Quod si is qui heres scriptus est integram heredi
tatem habere uoluerit. pro quarta illa quae curiae depu
tatur. pretium quantum ualuerit dare non differat.
Agri domus uel quicquid latere non potest. communi aes
timatione texentur. De pretio uero aut quicquid
latere potest heres scriptus curiae praebeat sacramenta
secundum fidem pretium soluturus. Quod si noluerit probatis
omnibus. tres partes heres. & quartam curia uindicabit.
De cautionibus uero quae testatori curiali debentur
simili portione diuisis &iam quae testator curiales debuis
se conuincitur. tres partes heres & quartam curia credi
toribus sine dilatione dissoluat. Pactiones quae inter here
dem & curiam de hereditatis diuisione factae fuerint fir
mae permaneant. filii uero & nepotes & pronepotes qui
auis & proauis puerilem gradum succes serint seu scrip
ti heredes sint seu ab intestato succedant. siue curiales sint
siue aut curiali beri de hereditate sibi debita uel dimissa
quartam partem curiae nomine paenitus non amittant.

Filia etiam curiales neptes proneptes se curiali ipsius civitatis in matrimonio iuncta fuerit · auo proauo intestatis in inte gra hereditate succedit. Et si testatus fuerit et has personas relinquat heredes · quartam portionem curiae refundere coguntur. Quod si filia neptis auo proneptis aut patre auo uel proauo uel in minori aetate uel uiduae relinquantur heredes · postea quam ad annos pubertatis accesserint trien nio expectent. Ut si curiali eius ciuitatis nupserint · integram hereditatem sicut eis uel debita est. uel dimissa sine aliqua inmi nutione possideant · Si uero ei nupserint qui curiae nihil debe ant · quartam partem hereditatis a die mortis auctoris curiae cum fructibus sine dissimulatione dissimulant. Et si sine marito uoluerint perdurare · quartam similiter curiae cum fructibus reddant. Quod si rem relictam aut parentibus tenere noluerint · sacramento praelato de quantitate here ditatis quartam partem curiae in pretio mox refundant.

Matri quoque et auiae si tamen curiales maritos habue rint · quartam portionem hereditatis defuncti filii uel nepo tes quae eis adquisita est · lex ista a curiam non iubet auferri. Nam si quis curialis quemlibet extraneum sed tamen curialem scribat heredem · et ipse quartam qua portio curiae ipsius est · non refundat. Curiales etiam si legitimos filios non habuerint · et habuerint naturales · si uoluerint eos curiae iungere · et he redes scribere · uel donatione in eos propriam conferre subs tantiam · faciendi habeant potestatem

Filia quoque naturalis si curiali nupta fuerit · liceat ei proprias et donare et relinquere facultates · ea condicione · ut patre matrem uel quibus actio de inofficioso testamento con

p&it nullatenus praeter mittat· sed eis legibus debitam uel donationis uel mortis tempore hoc ē. quartam portio nem reseruat· Expt· Nouelle diui· Theod

TITULI·

INCIPIUNT· NOUELLARUM DIUI UALENTINIANI

INCIPIT NOUELLAE DIUI UALENTINIANI A

DE FRUCTIBUS INTERMARITUM ET UXOREM EXPENSIS FILIIS UEL HEREDIBUS MINIME INPUTANDIS

DD NN IMPP Theod & ualentinus aa ad albinum ppo·

Dat· III id· septb rauenna theod a· XVII & albino u c· consul·

INT Si uir uxorem superstite moriatur, fructus quos stante coniugio constat expensos· postea a communibus filiis seu ab

heredibus mater repetendi habeat facultatem. Quod et si
uxor uiuo marito decesserit. maritum praecepit eadem lege
constringi. Ut ipse a filiis uel heredibus uxoris de ipsis fructi
bus qui communes expensi sunt. paenitus nihil requirat.

Tit De mani cheis

Impp Theodosius et ualentinianus aa albino ppo.

Superstitio paganorum quoque damnata temporibus inimica
publicae disciplinae. et hostis fidei xpianae ad excidium sui
clementiam nram non inmerito prouocauit. De mannacheis
loquimur. quos execrabiles et toto orbe pellendos omnium
retro principum statuta iudicarunt. Nec dissimulationem
crimina nuper detecta patiuntur. Quae enim et quam dictu
audituque. obscaena in iudicio papae beatissimi Leonis coram se
natu amplissimo manifesta ipsorum confessione patefacta
sunt. Adeo. ut eorum quoque qui dicebatur episcopus et uoce
propria proderet. et omnia scelerum suorum secreta pers
criberet. Quod notitiam nram latere non potuit. quibus tutum
non est neglegere. tam detestandam diuinitatis iniuriam
et inpunitum relinquere scelus. qui non solum corpora decep
torum. sed etiam animae inexpiabiliter polluuntur. Unde
albine pater. p.k. et inl. et p cura magnificentia tua hoc nos in
aeternum uictura lege statuisse cognoscat. Quam in omnium
prouinciarum faciet notitiam. edictis propositis peruenire.
Ut ubicumque terrarum quisquis mani cheorum fuerit dep
hensus. poenas quas in sacrilegos iura sanxerunt. auctoritate
publicae seueritatis excipiat. Sitque publicum crimen et omni
uolenti sine accusationis periculo. tales arguere facultas.
Nec cuiquam licitum tutumque sit. aut celare tales. aut talibus

cohibere. cum omnia de his a nobis confirmata sint. r&ro prin
cipum constitutu. ut nouerint uniuersi haec edictali lege pro
posita mannacheos dignitate militiae & urbium habitatione pri
uandos. ne quis innocens. talium conuersatione aut soci&ate ca
piatur. successiones. nec capiant nec relinquant. sed fisci pri
uiribus adgregentur. nec his quod palā interdicimus ulla
fraude quaeratur. iniuriam careant actione. contractus liberos
omnino non habeant. primates uniuscuiusq; militiae uel of
ficio. mox exigenda p[er] apparationem uestram decim libra
rum aurium multa percellat. si quem hac superstitione
fuerit pollutam sinerent militare. neq; enim aliquid nimi
um in eos uid&ur posse de cerni. quorum incesta peruersitas
relegionis nomine. lupanaribus quoq; ignota uel pudenda
committit.

Dat̄. xiii k iul. romae ualentiniano ā v. & numo. ū c̄. consul.

Haec lex interpra&ationem non egit

T. III. DE HOMICIDIIS CASU AN UOLUNTATE FACTIS.

Imppp Theodosius. & ualentinianus. a ā maximo

INT. Lex ista p̄cepit. ut si quis ad principem conuolauerit. asse
rens se casu homicidium perp&rasse. nam non uoluntariae.
aut se homicidium fuisse conmissum. & si per supplicationem
aut rerum dominis ueniam potuerit imp&rare. aut rectore
prouintiae ubi casus iste emissus ē. id specialiter deb&
inquiri. Et si certa fuerit suggessio supplicantis ueniam
mereantur obtentam. C. Verum si uoluntariae habita discus
sione conuictus fuerit. homicidium conmisisse. eadem poena
excipiat. quae de homicidiis legibus hab&ur expressa.
Inp&rata non ualeant. & capitali sententia feriatur.

reliqua constituta lex ipsa declarat

IIII DE TESTAMENTIS

IMPP Theodosius & ualentinianus AA albino ppo & patricio
Dat XII k nouemb aetio III & v. aurelio & symmacho uu cc
ppo in foro diui traiani ante late dicto albi iterum ppo & patricio

INT haec lex de aliis titulis testamentorum. id amplius habet. ut in coniugio positi si filios non habeant. seu maritus uxorem. seu uxor maritum uoluerit relinquat uxorem. quod si ius dicitur liberorum. quia etiam si in una carta suam condere maluerit uoluntatem. ut inuicem se heredes scribant. quia alteri superstis extiterit. dimissam rem iuxta legis huius ordine uindicabit. ita tamen ut his personis quibus lex concedit. si fuerint de inofficiosi quaerela actio reseruetur.

IMPP Theodosius & ualentiniano AA albino III ppo & patricio
Dat VII k ianr romae aetio III & symmacho u c consulibus accep VI k ianr romae pp v k ianr in foro traiani consulibus

INT haec lex licet alia replicet quae in aliis legibus habentur exposita tamen hoc amplius obseruandum esse praecepit. ut sic ubi fuerit testandi uoluntas & testes forsitan defuerint. uoluntatem suam propria manu praescribat. quae prolata post defuncti obitum. plenam obtinet firmitatem.

V. DE SEPULCHRIS

IMPP Theodosius & ualentinianus AA albino ppo & patricio

Diligenter quidem legum ueterum conditores prospexerunt. miseris & post fata mortalibus eorum qui sepulchra uiolassent. capita persequendo. sed quoniam noxiae mentes caeco semper in facinus furore rapiuntur. & se ad poenas dudum statutas existimant non teneri. necesse est seueritatem

novari quā uidemus: actenus inpune contemptā. Quis enī
nescit qui &os sollicitari funestis ausibus manes & horri
bile uiolentiā defunctorū cineribus inferri luce palā sepul
chris excedunt'. Et quicquid religio u&at in usum licentiae
traxit sacrilega p̄sumptio' fines malorū iā nec mortuis
datur in quorū supplicia constructio miserendae sedis
repitur. Scimus enī nec uacua fides ē. solutas membris ani
mas habere sensum & in originē suā spm̄ redire caelestem.
hoc libris ue&eris sapientiae. hoc religionis quā uenera
mur & colimus declaratur archanis. & licet occasus ne
cessitatē mens diuina n̄ sentiat. Amant tamen animae
sedem corporū relictorū & nescio qua sorte rationis oc
cultę sepulchri honore la&ant'. Cuius tanta p man&
cunctis cura tēporibus. ut uideamus in hoc sumptu nimio
pra&iosa montiū m&alla transferri' operosasq; moles
censu labo parente conponi. quod prudentiū certe intelle
gentia recusar& si nihil crediderit. eē post mortē'. Nimis
barbaṗte ē. & uesania crudelitas munus extremū luce ca
rentibus inuidere. & diruti s pinexpiabile crimen sepulchris
monstrare caelo corporū reliquias humanitorū huius
nefandi sceleris inter c&eros reos uehementior clericos
quaerela p sequitur'. quos potentis talibus in morantes
frequenta spexit dies tristitior ferro accincti uexant.
sepultus & oblitis nominis caelo ac sideribus p̄sidentes
cinerū contagione pollutas sacris altaribus manus infu
derunt. tanto in profundā caliginē conscientiae suae
stupore dimersi ut reuerendis audeant int̄. eē misteri
is. Et post excidia funerū. credant dm̄ posse placari.

quem nocentes p̄cantur incassum · quem uita melior exo
rat · conmissorum talium foeditate ne diutius tempora n̄r̄a
maculentur · ac edicti tali lege damnamus · quisquis igitur
sepulchri profundi uiolator quid is & locis ipsius hostis ef
fuderit · quisquis ex his quaelib& marmorum uel saxa subtu
lerit poenae mox habeatur obnoxius · Seruus colonus qui
in hoc facinorae dep̄hensus · duci prouincias ad tormenta con
uenit · si de sua fuerint tantum temeritate confessi · luant
conmissa sanguine suo · si dominum inter supplicia nullo
interrogante nexuerint · pariter puniantur · Ingenui quo
que quos similis p̄sumptior eos fecerit si fortasse plebei
ex nullarum fuerint facultatum poenas morte p̄soluant ·
Splendidiores autē uel dignitatibus uel bonorum suorum
medi&ate · multi pp& ua notent infamia · Clericos uero
quos tamdiu corporis constiterit auctores digno s credi
mus maiore supplicio uehementius erit coherendus ē
quē peccasse meretis · scelus omne grauius facit clari
tudo p̄sonae intolerandum nimis exsecrabile n̄ ferendum · in
ducere nomine & titulum scitatis & abundare criminibus ·
Quisquis igitur ex hoc numero sepulchrorum uiolator
extiterit · ilico clerici nomen amittat & stilo proscrip
tionis addictus pp& ua deportatione plectat · Quod ita ser
uari oporteret censemus · Ut nec ministris nec antestibus
sacrae religionis in tali causa statuamus eē parcendum ·
facescant quaerelae nullius innocentia sauciamus no
centes · tantum lex n̄r̄a p̄sequatur · sed qnm plerumq; statutis
salubribus dissimulatione uenalium iudicium negatur effectus ·
P̄ praesenti iubemus edicto ut prouintiae moderator adminiculo

municipiū fultus censurā nr̄ae legis exerceat. Et hic & nemo reus possit fascibus aut securibus reluctari. Si quis tamen extiterit sic supbus sic in poenis sic rebellis in cuius nequeat ire iudiciū amplissimas potestates directa relatione mox instruat. Ne seueritas iusta lentetur. Quod si uiolatores sepulchri quos potuerit secundū formā sanctionis huius punire neglexerit uel de superiobus referre distulerit. facultatibus & honoribus priuetur. Cuius quisquis siue adhuc in potestate positus siue priuatus propt̄ omissā poenā uiolatores sepulchri uoluerit accusatorē mergere. habeat liberā facultatē. Nec dilatores formidet inuidiā cū proemio magis dignus sit qui se constanter in probus odisse monstrauerit. albine. p̄. k̄. ag̅. inlustrissima magnificentia tua & p̄clara legem quā pietatis & religionis amore concepimus. prouintiis prouintiarūq; rectoribus celerit̄ innotescere propriis iubebit edictis ut criminosis poena reddat̄. Innocenter uiuentibus. gratulatio. pax sepultis.

Dat̄. III. id. mart̄. rom̄. accp̄. VII. k̄. apr̄. rom̄. calipio u̅c̅. cons̄. ppo̅ in foro traiani. VIII. id. apr̄. ante lata edicto albini & ppo̅ & patritio. Haec lex interp̄tationem non eget.

V. DE LIBERTIS ET SUSCEPTORIBUS EORŪ

Impp̄. Theodosius & ualentinianus. a̅a̅. ad albinū ppo̅ & patricio.

Dat̄. III. non̄ iun̄ rom̄ calipio & ardabure u̅c̅. acc̅ in foro traiani V. id iun̄ ante lata edicto albini u̅c̅.

INT̄ Lex ista constituit ut liberti qui ciues romani effecti sunt ab heredibus manumissorū siue filii sint siue extranei proposita iniuriae actione qua se dicant laesos. pro occasione istius ingratitudinis. ad seruitiū nullatenus

reuocentur. sed si talis casus emerserit qualis contra alios in
genuos sic de iniuriis apud iudicē actio proponat. De succes
sionibus uero libertorū. hoc ē. ciuiū romanorū id censuit ob
seruandū ut libtus siue libta. si unū filiū seu plures habue
rit. ipsi facultatē suā morientes si uoluerint integrā dere
linquant. Contra cuius uoluntatē neque filii ex patrono.
neque nepotes ex filio ulla uenire potuer̄ ratione. Quod si
libertus libtaue qui defuncti fuerint filios n̄ habuerint
& testari fortasse uoluerint. tertiā facultatis suae ma
numissorū filiis. nepotibus qui ex masculis nati fuerint dere
linquant. filius uero manumissores earumq; filios & nepotes
ab hac hereditate salua pagina testamenti securi si uoluerint
ptermittant. Quia feminae ad istas hereditates paeni
tus n̄ uocatur. Nisi forte illi libti de duabus partibus pro
gratia aliqua filiabus uel nepotibus ex filia patronorū
suo uoluerint conferri iudicio. Si uero libti nec filios di
miserint nec nepotes. si patrem matrē fratrē sororē
& ipsos libertos ciuesque romanos factos ēē. constiterint.
quos suprestites derelinquunt. Tunc medi&atē sibi patro
ni heredes uindicent. & medi&atē supra scriptis psonis
de gradu defuncti. Liberti qui ciues romani fuerint uiuo
manumissore decesserint si sine uoluntate patroni con
dere uoluerint testamenta. paenitus n̄ ualebunt. Qui auc
toritate manumissorū omnia lex ista seruabit. Con
tra filios uero uel nepotes nec libertus nec libertate testi
moniū dicere in quacūq; causa psumant. Quod si fecerint.
lic& recipi. nulla liceat ratione. Tamen quicūq; liber
ti contra filios uel nepotes patroni contrariū testimoniū
dederint puniant.

VII · DE INDULGENTIIS RELIQUORUM

Theodosius & ualentinian̄ · áá · consulibus p̄toribꝫ tribunis pleb̄
senatui suo salutē dicunt.

Si uos liberique ur̄i ualetis bene ē · nos exercitusque nr̄i
ualemus. Licet aliae occupationis extiterint · ultra dif
ferri non potuit. A pudue recundiā eni conscientia menda
ci genus ē · promissa tardare. Sciamus licet deuotionē
possessorum fisci debita · nulla uel parua deberi · tamen
quod in huius discussionis officio & nullius & modici · una
eademque condicio ē · Euidenter exponimus cui desig
nate necessitate placeat subueniri · putabitur enim
conscientia nisi nr̄o studio corrigatur · quantū ad pro
posita nr̄m fessos incommodis sufficientibus beneficiis
adiuuare. Uerū obstitit inuida plerumq; subreptio
qnm̄ non potest tantū quantū libet intenta cogitatio
prouidere. Ut probis & iam latentes nocendi aditus
obstruatur. Discussores ad prouincias non electi sicut
conperimus sed ambientes ire dicuntur. Quod nobis &
proceribus nr̄is aliarū sollicitudinū more constrictis
efficere inueniunt otiosi hoc modo facultates posses so
rū miserabiliter concederunt · & hinc magis incommodū
unde remedia directa prouenire · Ubi trepediā prouin
tiā talis discussor adierit · stipatus calumnia rū minis
tris sup̄bit elatus. Inter obsequia sumptuosa exp&it
adminicula. Prouintialis officiis oscularis & iā saepe
coniungit multiplicato & hominum numero & officio
rum quantum auaritiae libuerit terror extorqueat.
Prima sunt uenientes exordia profert & reuoluat.

Super diuersis numerosisque titulis terribiles iussiones p̄ten
dit. Minutarū supputationū caligines inexplicabili obscu
ritate. Confusasq; inter homines uersutiarū nescius hoc
amplius agunt. quod minus intellegi possunt. securitates
expellunt annorum serie. & uetustate consumptas. quas
seruare nescit simplicitas. & fiducia nihil debentes. Reuera
enim aut quoquomodo pereunt aut quasi iusta contingit
occasio dep̄dandi. Ut si extant redimendū ē. ut ferantur.
A cceptio tanta fit apud inprobū rei arbitriū merito noceat
cartolā cū perit nihil proficiat n̄ perisse innumerare.
Deinde clades saeua custodia suspendiorū crudelitatis &
uniuersorū tormenta. quae inter alios ad crudelitatis
p̄tinax egregius quaesitor expectat. Collega futurorū
palatinus orator instat apparitio turbolenta. Urget
inmitas exsecutio militaris. indignū facinus. haec decuri
bus uelut inter hostes pecuniae placitis non alligationū iusti
tia non miserationi finiri. Tanta uexatio cū nihil umquā
fisci utilitatibus prosit. Tamen non desinet iterari quasi
aliquid efficaciter gestū. uix dū uno e prouincia decidente
cum nouis auctoritatibus alter excurrit. si utilis publi
co esse non potuit qui ante p̄rexit. superfluū ē. ire alte
rum aeque prouincialibus obfuturū. Hunc nos patres
conscripti fomitem p̄niciosi ardoris extinguimus nec
patimur ulterius ad exactorū interitū deseruire.
Peri d&erior possessor effectus. nobis proficit n̄ gra
uatus. Uindantur induciae his qui non possunt ēē.
soluendo cū dilationibus. r edempta publica magis
ad tenuit. functionē amittit. sine dubio fiscus quod

commodo suo exactor augmentat. superiorū igitur patres conscripti omniū temporū reliqua tā arcaliū quā utriusq; aerarii usque ad incipientē primā indictionem iubemus ad indulgentiā pertinere. Nemo prorsus quolibet designatū tēpus transactu discutiat. solu ē. numquā caluniandā securitas quam aeternitas nr̄a concedit. Licet hanc humanitatem cunctis adquiescem sciamus posse sufficere. Tamen addimus qua prouisionem nr̄ā magis posse gratā prestari. Nemine deinceps licebit ad hoc negotiū arbitrio uniusiudicis adspirare. Utrū mitti debeat inspector publicus tractatus ante deliberet. & sublimes uiri parentes patriciiq; nr̄i. Necnon magnificus uir pfectus ptorio qui communionis utilitatē uirtutū suarū magnitudinē bonis cū puigiles & cogitent & tuentur. cū aulicis potestatibus pro sua moderatione disponant. si iusta necessitas cogit qualis psona mittatur. Nihil inpudenter audebit quē elegit talium uirorū examinatus adsensus. Necesse ē. ab eo integritatis reuerentiā custodiri. qui nouit se tot custodes habere quod iudices. Aliter. pgenti ad prouintiā & fortunarū & famae iubemus ee. discrimen. reuocetur publici timore periculi quem occulta cupiditas festinare compellit. Similis condicio manebit. officiū eius potestatis quae discussorē mittere cupiens. n̄ fideliter suggesserit. ut adtestationē gestorū forma mittendi quā statuimus deberi seruari. Sardiniā abhoc excipi placuit. qm̄ apud non nullā calliditate quadā maxima pars pecuniae resedit. quā exactā publicis oportuit erogationibus adpublicari. Cū satis fecerit ad ipsam quoque beneficia nr̄a perueniant inlustri uiri

Comitis cum rei priuatę insinuatio patefecit. dudu nram clementia pcepisse intra africam sicut p alias prouincias a directione quinquennii ptiodi stractoru pdioru ab emptoribus deberi suppleri. palatinos super hac re. olim directos necdum quid proficerint retulisse. Quare nolumus hunc titulum interptationis huiusce iussionis adiungi. Ne sub occasione optationis accepta consumant. Dici enim reliqua non possunt. Unde non residua pars sed omnes quae sperari potest summa debetur.

Dat. non mar romae ualentiniano. a. vii. et albino uc. cons.

Haec lex intptatione non egit.

VIII. DE TRIGINTA ANNORUM PRAESCRIPTIONE OMNIBUS CAUSIS OBPONENDA

Impp. Theodosius et ualentinian. aa. firmino ppo.

Boni principis cura uel prima uel maxima ee. qui et e prouinciali u propitia sollicitus mente tractare. quibus quanto plus fuerit humanitatis inpensio tanto pronius amor deuotionis incumbit. Haec e enim natura mentis humanae. ut quod ammittat ex commodo. conpenset in gratia. et animos praestitis largiores interiore quodam uinculo caritatis obstringat. Iuuat itaq; iuris ppetui enfitheutici patrimoniales iuris reipublicę uagas aeternasque calumnias. et nullo temporu fine conclusas. certis et designatis terminis limitare qua nob necessitate ferendae legis iusta inposuit quaerimonia plurimoru quis fere institui iurgia quae aui ac pro aui nescierunt. quae alia inprobu litigatore ta ualida defensio submouet. si possessorem nec saecula infinitu

tpri sacta defendunt. praeterea tantae aetatis iniuria
uehementer offendit. Quod quibusdam nec militiae suae
priuilegia suffragantur, dum eis non excubiarum labore
perfunctis inpingi contumeliosum status conperimus quaes
tionem. Et quos siue uerecundiae constitutione natalium splen
dor conspicuus per clarorum officiorum scrinia probauerunt.
Nemo erubescendae obiectionis urgueri emeritos aulicis
honoribus uiros sibi ad laqueos uilissimi colonatus tunc
periculosius laborare quando post continuos obserua
tionum labores et residuo uitae optata debent quiete
gaudere domini uero nolas nullas suos fideliter serui
entes cum libuerit iugo seruitutis absoluunt. Et quod esse
non poterant qualitate nascendi. manumissionis
beneficio consecuntur. Indignum facinus deteriorem con
dicionem liberis esse quam seruis. Ut humilis abiectaque for
tuna legibus quod non habeat adquirat. Nobilior quod
habuit obtinere non possit. Absit a temporibus nostris ut
id conscientia nostra permittat. Quin immo hunc nobis glo
riae titulum uindicamus. Ut nostro studio grauissime
consuetudinis licentia. Deest enim nostris specialiter reme
dius uetéri nosae ualitudinis aduersa curare medicinae.
huius laus aeterna contingit cum nos tam salubres aequita
tes auctores aetas et praesens et futura declarat. Ad quam
beniuolentiam praecipue nos ortata est lex domini patris
clementiae nostrae theodosii perennis augusti qua uirtu
tum suarum more secutus humano generi profunda quie
te prospexit constituens post. xxx. annos nulla paenitus iurgia quae medio tempore mota non fuerant. excitari

cuius inuicti principis laudibus & iam p̄sente legē neces
se .ē. adplicari. Ille namque pia mente praestando uia huic
alterius p̄buit. qua beneficia eius latius penderentur.
Praecipimus igitur propt̄ quorundā prauas interp̄ta
tiones quibus sanctio memorata n̄ suffiet. dū minuti
a siuris & captiosa uerba sectantur. ut quae spacialit̄
ius sa sunt. specialiter abrogentur. Cum generalitatis
designatio uniuersa consumat. Nec aliquid eē possit
exceptū quod non p illū ueneerabile constitutū hoc temp
torio uocabula concludatur. dicendo enim omnia nul
lum paenitus cuius lib& latis aut causationis fomitē derelinq̄&.
De originariis & colonis. inquilinis ac seruis. utriusq;
sexus. peculiis atque agnationibus designati iuris. id .ē.
pp& iu patrimonialis enfiteuciariu & reipublicae. post
.XXX. annorū curricula. Nulla deinceps actio moueat̄.
Et negotiū de quo p expressa tempora solemniter ne
mo pulsauit. Nouiū nemo p̄ponat. Quod & in omniū con
summatione causarū ius sum .ē. debere seruari. Aequū
.ē. enim tot annos sine interpellatione decursos. nullo
nomine. nullo prorsus occasione subuertit. Ac si cons
titerit memoratū temporis intcessis se silentiū. & iā has
causas quae sub fiducia nemo p̄sentis actione ablaturū
motae sunt nec finitae. huius sacrae p̄ceptionis auc
toritate uolumus aboleri. Qui aut inchoari tales
nolumus actiones. ita male inchoatas habere oport&
extinctas. Intra hac sane tempora si cepta lis. fuerit de
originaria uel agnatione cespites designati. hanc formā
erga possidentes seruari p̄cepimus. Quae lege diui

parentis nr̄i honori de colonis utriusq; sexus iuris priuati
euidenti diffinitione conscripta ē· scilic& ut aut p̄sona femi
nea uiginti annorū· aut uirili triginta rep&ente p̄scriptio
obiecta submoueat· Quod & in illa parte obseruare con
uenit· quae statuta· ē· de agnatione taliū p̄sonarū· Et
lic& rem omnibus causis generaliter profuturam animi
ne temerari posse credamus· Tamen nequos sacrilega
temeritas ad subreptionē quācūq; conpell& audacia
p̄sumentis· Triginta librarū auri poena p̄cell&· Eadē
manebit palatinum officium utriusque aerarii· Nec n̄
officium culminis tui uel cunctorū iudicū prouinciarū
ut pari sorte· quae salubriť constituimus· periculo
&iam salutis suae inlibata conseruent· firmine pr̄ k
ā inl. & praecelsa magnitudo tua p̄ quā nouimus uni
uersitatis qui&em studiosā diligentia custodiri legē
cunctis prouinciis uniuersis litibus adplicandā· p̄ pp̄s r̄
uulgauit edictis· Ut post triginta sicut dictū ē· annos
p̄ nitiosa diuersarū omniū causarū propositio conqui
escat· Dat· xv· k· iul· rauennē asterio & protegene uc· cons·
— haec lex inter p̄tata non· ē·

VIIII· DE COLONIS UAGIS ET AGNATIONE EORUM ET ADVENIS

IMPP̄ Theodosius & ualentinianus· a a· firmino pp̄o &
patricio· Dat· prid· k· febr̄ rom· adelfio uic· consulibus·

INT· Lex ista constituit ut si colonus propriū domi
nū fugerit & triginta annis p̄ diuersorū domos aut
agros fortasse latuerit· & nonnisi implātum tricē
simū annum a die fugae suae praedictū colonum

dominus potuerit peruenire. Abeo aput quem inuen
tus fuerit. Tricennali annorum praescriptione domi
nus qui fugam coloni sequitur excludatur. Secunda
iterum condicione concurrente. ut si forte apud tres
personas denis annis colonus ipse habitauerit. ille eum
uindicet. apud quem posteriori tempore inuenitur.
Tertia condicio est. ut si inter eos apud quos per tricennium
habitauerit fuerit orta contentio. ipse praedictus colo
nus addicatur. apud quem per illos triginta annos maiori
annorum numero dinoscitur habitasse. De colonae
uero fuga par. apud quoscumque habitauerit. forma ser
uetur. Ea tamen condicione seruata. sicut de coloni iure
prius dominus triginta annorum numero. de repetitione.
Ita et impleto uiginti annorum numero. de repetitione
colonae. domini petitio repellatur. Ita tamen ut si filii
qui infra uiginti annis nati fuerint. quando adhuc colona
domino conpetebat. Aut domino qui colonam praeiudicio
temporis perdidit. secundum constitutionem quae sub titu
lo de episcopali iudicio processit. debeant reuocari. Post
uigesimum autem annum. nati illius domino adquirantur. cui
colonam tempus adduxerit. Iubetur etiam. ut de talibus
personis commutatio non negetur. Ita ut uicaria man
cipiatam pro colona quam proportione filiorum dare coloni
dominus mox procuret. Quod etiam conuenerit et pro
colono is. cuius colona est. pari constitutione debebit
implere. Aduenae ingenui qui se colonae iungi uolu
erit alienae. quia saepae fit ut contubernia electa
contempnant. gestis profiteantur. se de domo dominio

++ biinis

forma ... colonum

colonae cui coniunctus fuerit. nulla ratione discedere & ingenuitatem manente. nullam habeat licentiam euagandi. Aut cui iunctus fuerit deserendi. Ingenua idemque mulier si contubernium coloni elegerit. alieni si ei denuntiatum non fuerit coloni sint domi nio profuturi. quoscumq; eius partus ediderit. Post denuntiationem uero quoscumq; ediderit non colonos sed seruos nouerint ēē futuros.

IX DE CONFIRMANDIS UEL ADMINISTRANTIBUS PUBLICUM OFFICIUM

Impp̄ ualentinianus ā̄ firmino ppō & patricio
Dat̄ prid̄ k̄ feb̄ rom̄ adelfio ū c̄ consulibus

INT̄ haec lex praecepit. ut quicquid in administratione positis. uel in quolibet officio militantibus. leges anteriores. id specialiter praescribebant. ut nihil aut conparare aut commutare aut donatum suscipere. tempore militiae uel administrationis. eis. ulla ratione liceret. sed nunc ualentiniani imp̄. a lege praeceptum ē. ut omnes administrantes uel militantes. aut in quocumq; officio publico constituti sunt. & conparandi. & commutandi. & accipiendi donationis titulo habeant liberam potestatem. Solum ē. ut nullus probet in huiusmodi scripturas. aut pro metum aut per fraudem subpositae personae. aut uiolenter extortas. id ē. aut in carcere constituto. aut in quibuslibet uinculis posito. aut aliquo se tormentorum genere suppliciorumq; perpesso. aut forsitan praecium se quod instrumentis scriptum ē.

Non docuerit percepisse tunc uero non solum instru
mentum si fuerit uacuatur · sed talis emptor et pos
sessionem reddat · et praetium uinditori · Quod ins
trumentis contin&ur insertum · cogatur implere ·
Sin vero nihil horum uinditor · ut dictum · ē · fortas
se protulerit · et contra uinditionem hanc uoluntatē ·
factam sub tali obiectione · uenire temptauerit · cum p
positam poenam quam non ualuerit conprobare me
rito · durante possessionem in iure illius · aut quo fuerit
conparatam praetium uinditor quod accepit emptori ·
cui calumniam intulit · absque ulla dilectione restituat ·
Curiales &iam quibus hucusq: si decret&i interpositio
ne res suas uindere · curiae non licebat · ⁄. aut aliqua re aut corpore
si certa fuerint necessitate constricti · debitum quod pro
utilitate publica contraxit · dum creditorum poenas
metu& supplere festin&. Quicquid sub tali necessitate
uindiderit · omni firmitate subsist&. Nec interposi
tio decreti quaeratur · sed tantum cū curiales sui · quos
necessitas eius poterit non lectere · in ea uinditione sub
scribant · et nihil emptori de empta · re · calumniae ·
paenitus obponatur · sed rē conparatā emptor perpe
tuo iure possedeat · ita tamen ut forte si aliqua frau
de intercedentibus cū curialibus suis qui subscriptores
iubentur accedere · uinditor se probauerit fuisse decep
tum · tā emptores quam susceptores dispendio uindi
tor reddatur indemnis · Curiales uero · si ad uocatio
nē · uenire uoluerit aut aliquam militiā · sperare ·
prouideant huiusmodi personas quae

quaerimonia ipsorum debeant expedire. Prouisuri ut nihil per eos rei publicae posset inminui. Nam ad se omne dispendium nouerint pertinere et se ad locum in quo alium substituerat reuocandū. Reliquum uero huius legis ideo interp̄tandum non ē quia hoc in usum prouintiae istae non habebit.

XI. DE PARENTIBUS QUI FILIOS P̄ NECESSITATE DISTRAXERUNT ET INGENUI A BARBARIS UENUNDENTUR NEQUE A TRANSMARINA DUCANTUR.

Imp̄ ualentinianus. A. aetio patritio consulibus.
Dat̄ prid̄ K febr. rom̄ adelfio. u. c. consulibus.

INT. Hoc p̄cepit lex. quicumque ingenui filios suos in qualibet necessitate seu famis tempore uindiderit ipsa necessitate conpulsi. Emptor si quinque soledos emit. sex recipiat. sedecim. duodecim soledos similiter recipiat. Aut si amplius. secundum supra scriptam rationem augmentum p̄cii consequatur. Nam si huius modi personas aliquis ut ad extraneas gentes aut transmarina loca transferre aut uenundare p̄sumpserit. ipse qui hoc contra statuta p̄sumpserit. sex auri uncias fisco se nouerit inlaturum.

XII. DE EPISCOPALI IUDICIO ET DE DIUERSIS NEGOTIIS

Imp̄ ualenianus. A. firmino. ppo. et patricio.
Dat̄. VII. K̄ mai. rom̄. ercolano. u. c. consulibus.

INT. Lex ista de diuersis rebus multa constituit. sed inprimis de clericis quod dictū ē. ut nisi per conpromissi

uinculo iuditium episcopale non adeant. Posteriori
lege maioriani abrogatum est. de reliquis praecepit ut
si quis laicus clericum seu in ciuilibus seu in criminali
negotio per auctoritatem iudicis ad publicum publicaue
rit. pulsatus sine ulla dilatione respondeat. Ecclesiam
seu pro peruasione rei alicuius seu pro quibuscumque gra
uibus iniuriis ad iuditium fuerint prouocati. licet in
criminalibus causis. per alium nulli liceat responde
re. Episcopis tamen et praesbiteris hac lege praesta
tur. ut in talibus causis misso procuratore. responde
ant. sine dubio ut ad eos redeat sententia iudicati.
In reliquis uero criminalibus causis. ubi de scelere persona
conuincenda est. suam in iuditio praesentiam exhibere
procurent. Quod si tertio conuenti per executorem
ad iuditium uenire noluerint. sententiam ex
cipiant contumacis. Clericus si aliquem lite pulsaue
rit. in foro illius quem ad iuditium prouocat audi
atur. si tamen pulsatus non adquieuerit. ad episcopi uel
praesbiteri uenire iuditium. Quod si aliud fecerit ille
qui pulsat. defensores causae ipsius taliter notari prae
cepit. ut ab omni offitio et prosecutione causarum ha
beantur extranei. Nullum ecclesiam originarum inquili
num ac seruum siue colonum. ad clericatus offitium
iubet accedere. neque in monasteriis recipi. neque per hanc
occasionem debitam conditionem possit euadere.
Nec corporatus ciuitatis. alicuius qui publico seruitium
debet nec curialis uel colligatos clericos esse praesumat.
Clericos quoque praecepit ut negotiationis nullatenus

exercere p̄sumat· Quod si fecerint uelud alii ne
gotiatores a iudicibus emendentur· De corpora
libus nam q; publicis nullum fieri defensorem·
ecclesiae lex ista constituit· Quod si quis ex curia adqui
euerit ut fiat defensor ecclesiae· nouerit res suas om
nes aut illi corpori unde discesserat adplicandas et se
ad seruitium ciuitatis in suo corpore euocandum· Man&
iudicem et offitiū eius prouinciae si eos non reuocauerint
graui sicut ipsa lex loquitur dicit poena feriendos·
Diaconus qui ex curialibus uel ex quolib& corpore pub
lico facti sunt· praecipit pro se ad agenda quae uti
litate publicae debentur· suffectus dare debeant·
Quod si n̄ dederint ipsi ad conditionē debitam reuocent(ur)·
Nā episcopos atq: praesbiteros non deb& hanc lege
constringi nisi tantum ut de peccatrimoniis suis quae
sunt maioriani lege constitute· euidenter obseruent·
Originarios uero uel seruos· qui ad honorem ecclesi
asticum adspirauerint· debere intriginta annos ado
minis reuocare· Ita tamen ut diaconus pro se uicari
um si habuerit reddat· Et omne peculium suū domi
nus eius usurp&· Quod si uicarium non habuerit
unde reddat· ipse ad conditionem· propriam reuo
cetur· Nam omnes clericos iub& ut nullas alias causas·
nisi actos tantum ecclesiasticos· agant· ut publica
loca per ecclesiarum separatione non destruant·
De successione quoq; hoc sperni aliter credidit inseren
dum· ut si uir uxore uiua moriatur· et filios non
habeat· sed aut patrem aut matrem dimittat·

desponsalicia donationem quã fecit. medietatem
sibi uxor uindicet. et medietatem patri aut matri
defuncti mariti qui superstitis eorum fuerit. sine diffi
cultate restituat. Quod etiam si uxori talis casus
euenerit de dote. quam ab uxore maritus accepit. simili
ratione id est medietatem parentibus. aut si unus eorũ
superstes fuerit. se nouerit redditurum. Quod si pa
rentes superstites fuerint. nec filii persona coniugis
quae altero super uixerint. et dotẽ et donationẽ sibi iure
perpetuo uindicabit. Ita ut faciendi de id quicquid uo
luerit. habeat liberã potestatem. Mulier uero quae filios
derelinquit. si marito superstite intestata defecerit ma
ritus eius hoc est pater eorum facultates ab uxore
dimissas. pro usufructu in sua habeat potestate. Ita ut
cum unusquis filiorum ad uicensimum aetatis suae an
num peruenerint medietatem. portionis suae sine dilati
one percipiat. et medietatem pater sibi in diem uitae suae
ad usum fructum reteneat. Quod si alicui transactio uice
simo anno medietatẽ portionis suae dare noluerit fructus
eius medietatis. quam daturus erat post mortem patris fi
lius et mater superstiti filio. et alii propinqui qui fuerint
de paterna ∴ a successoribus eius habita aestimatione   ∴ hereditate
recipiat. quos patri exigere pro sua potestate non ualuit.
De diuortiis uero inter coniuges sublecta nouella legi
quae sunt a diuo constantio ordinata praecepit obserua
ri. Tricinalem uero legem in omnibus negotiis ita iubet
euidentius custodiri. ut omnia tempora quae in infinitũ
negotia extendebant. quia diuersi in quadraginta annos

diuersi iuris consultores · de aliquibus rebus perpetuam
facerent actionem · specialiter censuit · ut omnia de
omnibus causis infra triginta annorum curricula con
cludantur. Praeter sicut de postliminio dictum est · ut
illi anni saluo tricennio captiuis inputari non debeant ·
in quibus hostium dominatione detenti sunt · Quae ta
men lex tricennalis · sicut illa tempora ad triginta an
nos reuocat · quae amplius litem fecerant propaga
ri · Ita reliqua quae infra triginta annos suis quibusque
locis euidenter iussa sunt obseruari · in omnibus praecepit
custodiri · Nam etiam si lis infra tricennium incho
ata fuerit et non diffinita · quasi nec cepta fuerit ita
habeatur extincta · Excepto pupillares causae quibus
pro aetatis fragilitate sicut lex diui theodosii continet
constat esse consultum · Ea tempora intra tricennio
non inputentur · in quibus minores sub tutorum iuben
tur potestate consistere · A quibus tamen si post uige
simum et quintum annum ex eo quo conpetere actio
coeperat · lis · fuerit contestata · quinque tantum annos
super tricennium pupilli · sic iubet augeri · Ita ut com
pletis triginta et quinque annis · sicut reliquorum cau
sae infra triginta annos · ita eorum · infra triginta
et quinque annorum spacia concludantur · Pupillo
rum uero causae uel lites quae antequam ad uigesimum
et quintum annum peruenerint contestatae fuisse
probantur · intra tricennium sine adiectione quin
quennii modis omnibus consumantur ·
De petitoribus uero constitutum est · ut si petitor

aduersarium suum pulsatum in iudicio deferre uoluerit·
quem aut sub fideiussione aut cautione fecit adduci·
et non festin& intra quattuor menses [illegible] in quibus tam
iudex ad audiendas reliquas causas uacare dinos
citur· ut actionem quam proposuit debeant expe
dire· Ille quem conpulit audientiam obseruare·
sumptos et expensas liter· á p&itore recipiat· et liber
abscedat· salua tamen integritate negotii illius p&i
toris· qui ad praesens protarditate· sumptuum·
uel expensarū dāna sustinuit· Nam si quis pulsa
tus in iudicio ad eē· uoluerit· post tertiam conuentio
nem· sciat se contumacis sententia· subiturum· Id ē·
ut quicquid si adfuiss& in iudicio addicendus erat·
P&enti litigatori· quasi uictus exsoluat· Quicumq;
autē· si de agro uel de domo fuerit pulsatus· sine fi
deiussionem· alicuius· caueat se ad futurum· eē· iudi
cio· Nam si pecuniā quis ab eo· repet&· fideiussorem
pro quantitate pecuniae unde pulsatur dare debebit·
si de hoc debito uoluerit parare [illegible] conflictum·
tunc tamen fideiussor ab eo requiri non deb& quando
pulsatus in his locis in quibus audientia ē· non minoris
debiti ipsius possessionis habere probatur· si qui si iudicē·
pro quibuscumq; causis aduersum sibi senserit aut
habuerit forte susceptum· uocem appellationis ex
hibe&· ut cum eis successum fuerit integro negotio
apud alium iudicem amotis dilectionibus possit audi
ri· In ea uero causa iudiciariae potestatis id ē· inlustri
appellari non deb&· In qua usq; ad centū soledos fuerit·

iudicatum · si quis dominus duorum fuerit praedio
rū · et de una possessione ad aliā quae iuris sui ē · man
cipia originaria uel colonaria transtulerit · et ad
diuersos dominos fundus utterq; peruenerit nihil contra
ordinationē domini prioris aliunde translectis man
cipiis repetere aut pulsare praesumat · sed cui aut
uinditus aut donatus aut dimissus · ager fuerit ·
in eo enim statū possedeat · in quo ab actore constat fu
is se dimissus p̄ceptū ·
De colonorū uero agnatione id remota ambiguitate ·
hac lege constat ee · praeceptū ut secundum legem
quae ad pall ... diū data ē · De colono et colona int
duos dominos diuidetur agnatio · Id ē · ut coloni
dominus duas partes filiorum · et tertiam colo
nae dominus sibi debeat uindicare · quae uero actio
nis perpetuae fuerunt · et ad tricennium · prouoca
tae sunt · placuit adnecti · Id ē · hereditatis petitionis ·
Si tamen ab auctore cui conpetebat fuerit inchoata ·
finalis actio homicidii · furti tutelae gestae · de fu
gitiuis · de curialibus · uel de collegiatis reuocandis · emp
ti uinditi · locati · et conducti · negotiorum gestorū ·
mandati pro socio · EXPLICIUNT NOUELL DIUI UALEN
TINIANI · X ·

INCIPIUNT CAPITL NOUELL DIUI MARTIANI ·

I · Neminē exhiberē de prouincia ad comitatum nisi ad relectionē iudicis
a quo fuerit appellectū · hoc ē quia aduersariū suū qualibet obiectione pulsauerit
in prouincia sua ille qui pulsatur suas exserat actiones · et rlq · II · De indulgentiis reli
quorū · III · De p̄sidiis ciuitatū omniū · IIII · De matrimoniis senatorū · V · De testam
ti clericorū

INCP̄T NOV̄ LL̄ R D̄I V̄ MARTIANI AGST

Neminem exhibere de prouintia ad comitatum nisi ad relationem iudicis a quo fuerit appellatum

Impp. ualentinianus & marcianus a̅a̅ edictum ·

Data · ui id octob constantinopoli ualentiniano a̅ iiij. & albino u c · consulibus ·

INT. Siquis aduersarium suum aut repetitione aut criminis obiectione pulsauerit in prouintia in qua consistit ille qui pulsatur suas exerat actiones · nec aestimet aduersariū suum · alibi aut longius ad iuditium pertrahendum · ille uero qui pulsatus fuerit si iudem suspectum habuerit · liceat appellare · Simili etiam et militantes ordine teneantur · ut et ipsi apud conpetentes iudices · quas conpetere · sibi cre dunt exserant actiones · quia omnibus legibus cons titutum ē · ut auctor rei forum sequatur ·

II · DE IN DULGENTIIS RELIQUORUM

Impp · Ualentinianus & martianus a̅a̅ palladio ppo

INT. Lex ista hoc continet · ut per prouintias relaxatae beneficio principis tributorū · reliquae non quae rantur · Tamen quod actum ē · si apud exactores residisse constiterit · id · praecepit ut publicis de beat utilitatibus non perire · sed quod exactū ē · a r&entatoribus in thesauris inferatur · & ad pro uintialibus uel a possessoribus quod non solutum

non fuerit non quaeratur·

·IIII· DE PRAEDIIS CIUITATUM OMNIUM·

Impp ualentinianus et martianus ad palladio ppo· orientis·
Dat· VI kł febru· constantipli· martiano ·A· consulib: ::

INT· Si quis de fiscalibus agris uel edificiis donatione principis uel uindicione uel qualibet ratione ad priuatos fortasse per uenerit· id lex ista constituit ut soluto canonae a possessoribus in ppetuo teneantur· et impletis fiscalib: debitis illis qui possident· hereditatibus suis relinquendi a quibus uoluerint donandi habeant potestatē·

·IIII· DE MATRIMONIIS SENATORUM·

Impp· ualentinianus et martianus ·A· ad palladiū· ppo·
Dat· prid non aptis constntptlim· aetio et studio ·u·c· cons·

INT· hac lege pmissum ē· ut exceptis uilibus infamibusq: psonis quas lex ista commemorat pauperes et sine ulla dignitate natalium dummodo honestas et honestus parentibus procreatus senatores sui uoluerint uxores elegendi et ducendi habeant potestatem· quod ex omnibus exemplis legis huius· sine dubitatione pmittitur·

·V· DE TESTAMENTIS CLERICORŪ·

Imp martianus ·A· palladio· ppo·
Dat· ·kł mai· constantinopoli antimio ·u·c· cons·

INT· Sci monialibus uiduis diaconis sis omnibusq: relegiosis matronis· hac lege pmittitur· ut seu testamento seu p fidei commisso· sup nuncupationē· seu per codicellos· uel quibuslibet aliis scripturis qui uoluerint ecclesiae episcopos presbiteris uel diaconibus et omnibus clericis reliquendi

habeant potestatem · et si uoluerint heredibus suis
cumque post eorum obitum substituere· habeant po
testatem · EXP

EXPLICIT NOVELLARŪ
DIVI MARTIANI·

xiii

INCPT NOVELL DIUIMAIORIANI

EXPLICIT TITULUS · NOUELL DIUIMARTIANI ·

INCPUNT NOVELL · DIUIMAIORN ·

I · DECURIALIB; ET DEACTIONE UEL DISTACTIONEPRAEDIORU EORUM ET DIUERSIS NEGOTIIS ·

IMPP · Leo · etmaiorianus · a basilio · ppo ·

Dat viii · idus nouemb · rauennaleone · & maioriano consulibus ·

INT · Lexmaioriani · Decurialibus quaecustodienda sint euidenti obseruationeconstituit infratriginta · tantum ordinesuum quemdeseruirent curiales debeant reuocari · nam decolligiatis illaspecialiter obseruari confirmat · quaelex intheodosianico dicis corperescripta declarant · itaq; praecepit utsicurialem · Cuiuscumq; possessionis actor domino nesciente susceperit · et nontriennis acto anno adciuitatem curiae cuidebetur fecerit euocari · siingenuus fuerit · ipseactor incollegiis deputetur · siseruus · fustibus uerberetur · nam sicum conscientia

domini curialem intra anni spacium tenere praesump
serint. & non ordini suo sicut dictum est post annum
sine mora reddiderit. Nouerit ipsum praedium
in quo inuentus fuerit curialis secundum praedii perdi
:curialis: turum. filia uero si aut seruo aut actori aut procura
tori sese coniunxerit. aut dominus agri iunctum esse
permiserit. & non post anni spacium curiae fue
rit restituta illa quidem continuo parentibus curi
alibus in hereditatem successura reddatur. Quia
per eam se se curiali iunxerit ordo poterit reparari.
Ille uero cuius contubernio curialis filia fuerit macu
lata. si colonus est. collegio deputetur. si uero seruus fu
erit in tormenta deficiat. filia uero curialis ciuita
tis succe curialem accipere noluerit maritum & suam
. deserens ad aliam se contulerit ciuitatem. quartam
portionis ordini curiae suae quem dispexit de faculta
tibus suis cogatur inferre. ad aliam ciuitatem
sine dubio paritura. In quacumque se transtulerit curialis
filius. si curialem maritum acceperit. sine dubio
paritura. si autem curialis uel corporatum. Nolen
tes esse quod nati sunt. clerici esse maluerint. & in quo
cumque officio ante diaconatum fuerint constituti.
ad origini suae officium sine dilatione aliqua reuo
centur. si uero iam diaconus aut presbyter aut certe episcopus
:officia: fuerit ordinatus. siue munia sua soluerit siue de patri
monio suo nihil alienare praesumant. qui si masculini
sexus filios uel propinquos habuerint quibus tantum
personis curiae necessitas ut obseruari possit in
ponitur. illis statim medietatem de facultatibus -

qui suscepto femineo

suis dare non differat. Medietatem sibi ad usum fructum retineat.
Quod si aut filios aut propinquos uiriles dumtaxat sexus non
habuerit. & filias habebit. quas lex a necessitate publica
facit alienas. Tunc eis sex uncias bonorum suorum tradat. Si
tamen curiales maritos acceperint. per quos & necessi
tas publica possit impleri. & ex quibus nati curiales meri
to appellentur. Quod si curialibus non fuerint copula
te. curiales praedicti patrimonium ad ciuitatis suae or
dinem pertinebit. Si qui uero de his quos superius diximus.
sine excusatione honoris debere ad suum ordinem uel ori
ginem reuocari. Ad ecclesia esse rectam confugerit. archi
diaconus teneatur. ut eum debeat praesentare. Sane si
quis curialem latentem sub aliqua commodi inter
cessione uendiderit qui eum magis debuit reuocare. No
uerit se capitali supplicio puniendum. Iubentur & iam curiales
ut praedia urbana uel rustica sine decreto interpositione non
uindant. Nisi potestatibus referatur. quia uendendi arte
necessitas inmineat curiali. Mancipia autem distrahendi
sine decreto habebit liberam potestatem. Dummodo quinque
priores curiae testes in ea uenditione subscribant.
Nam & hoc curialibus uoluit esse consultum. Ne aut hii
qui reuocantur ad curiam. aut illi qui in graui culpa
tenentur obnoxii. Tam facile tormenta sustineant. Nisi
ad potestatem dignissimam. sub fide iussionis uinculo di
rigantur. Ut ipse de eorum factis possit & ferre senten
tiam. Nec utor do curiae pro unius culpam excipiat. Nisi
tantum is qui probatur obnoxius. Nec in hus rebus unde iu
dici aliqua pro sportola conferuntur. curiam praecepit sentire
dispendia. Reliqua uero pars legis interpretata non est.

qui a hoc quae continet usucaurent et certe ad intellegendū non habentur obscura.

II DE EPISCOPALI IUDITIO ET DE CETERIS NEGOTIIS ET NE QUIS INUITUS CLERICUS ORDINETUR.

IMPP Leo et maiorianus. a a. ricomeri uiro inl. com. et mag. mil. utriusq; militiae atque patricio de re necessaria. Dat. xv. k. april. arelato magno et apollonio. uc. consulib;.

INTP. haec lex adeo ad integrū non habetur scripta quia etiam quae de diuersis negotiis loquitur. In reliquis legibus euidenter interpretatae habentur expressa. Sed hoc amplius habet quod ad locū scribi fecimus. De his qui inuita clericia ordinantur. quod per se sine interpretatione intellegi potest.

III. DE ORTU IMPERII DIUI MAIORIANI.

IMP Maiorianus. a. ad senatum.

Imperatorē me factū patres conscripti urae electionis arbitrio. et fortissimi exercitus ordinationē agnoscite. adsit tantae famatione omniū propitia diuinitas. quae regni nri augeat pro ura utilitate et publica successus qui ad sustinendi principatus apicem nō uoluntate mea sed obsequio publicae deuotionis accessi. Ne aut mihi soli uiuerē aut ingratus reipublicae cui natus sū sub hac recusatione iudicarer. Dicatis quoque iano kalendis suscepti feliciter consulatus ereximus fasces ut presens annus nascentis imperii nri incrementer suscipiens. Nro etiā nomine signaretur fauete nunc principi quē fecistis. Et tractandarū rerū curae participate nobiscū. In imperiū quod mihi uobis adnitentibus datū est studius cōmunib;

augeatur. Praesumite iustitiā nr̄is uig&e tēporib;
& sub innocentia ae merito proficere posse uirtutes. Nemo
delationes metuat. & nunc specialiter persequimur
Nullus calumnias reformid&. Nisi quas ipse commo
uerit. Erit apud nos cū patre patriaque nr̄o. richeme
re. rei militaris peruigil cura romaniurbis. Statutique
cōmunibus excubiis & ab externo hoste & ad domestica cam
clade liberauimus propitia diuinitate seruemus. Puto
institutiones nr̄i uobis in. ēē. notitiā. quam ibi amore
ur̄m uitae & periculorū quondā socius indubitanter
expondeo. Enitar tamen rebus cōmunibus si superna
concesserint auctoritate principis & obsequio collegae.
Ut ur̄m in me uobis non possit displicere iudiciū. & manu
diuina optamus uos felicissimos & florentissimos. p
multos annos beneualere. sc̄smi. ordinis patres conscripti.
Dat. III. id. ianr̄. rauenna maioriano A. I. consulibus.

IIII DE INDULGENTIIS RELIQUORŪ.

Imp. Maiorianus. A. basilio. ppo.

Ut prima mundo sacri principatus nr̄i rudimenta
fulserunt. his potissimū salubres rei publicae cogitati
ones. quibus uniuersitati remedia inpendenda con
plectamur sibi regni nr̄i. nouitas uindicauit. fessa
prouintialiū uaria. atque multiplici tributorum ex
actione. fortunas & extra ordinariis fiscaliū solutionū
oneribus adtritas solutae inlationis amissae substantiae
& defectū sui. & iam in his quae merito fuerant soluen
das. sensisise super indictacius quidē titulis in praeteri
tū possessor exhaustus dū aegrae solutionis trahit.
sub inpossibili deuotione. reliquias & pro tēporis;

cursu nobis subinde purgetur. Uenientiũ indictionum tributis. & in redimendis adtenuatur indutis. Coacer uatae in unã sarcinã. obnoxietatis obruitur. & p̃cedentib; diutatis. Neutiquã sufficiens ad futurã quoque inlatione minus idoneus inuenitur. quapropter tribuendae inmu nitatis beneficiis. prouintialiũ spes. uiresq; fouendae sunt Interest enim clementiae nostrae pia mandare. Defes sis & subiectorũ angustiis in tempore subuenire. Ut in ueterati nexibus liberi. ad aequae. in posterum publi cis secundũ more conpendiis inferenda sunt. posibilita te incipiant habere soluendi. & idcirco mansura in ae ternũ. Lege sancimus uniuersorũ fiscalium titulorum uel ad arcae magnificentiae tuae. uel ad utrumque. ae rarium pertinentium. Reliqua usque ad p̃sentis unde cimae indictionis initium a possessoris non petenda. quae sub generalis indulgentiae beneficio relaxamus obnoxi os. Atq; hoc ita pro cunctorũ remedio constitutum. sub aperta uolumus diffinitione seruari. Ut quicquid ex p̃te ritis indictionibus usq; in p̃sentẽ undecimã reliquorum ẽ. quod uel apud possessorem resid& uel in priuatum. Ut fi eri interueniente uersutia adsol&. Nexũ emissa curi alibus uel canonicariis uel quibus lib& aliis cautione migra uit. penitus. non petatur. Ut exactione non careat stipu latio quam pro fiscalium calculo contempta. Praeman su&udinis relaxauit humanitas excepta suarii canonis ratione cui propter urbis uenerabilis copia. Nihil uolu mus indulgentia interueniente decerpi. Ad illam quo q; dispositionẽ partẽ augustae mentis prouidentia sensũque conferimus. Ut prouintiales. nr̃os quos in

munes a reliquis fecimus. Deuotos in posterum & semper idoneos
remota feralium conpulsorum acerbitate facimus. Praefectiani
siquidem atque palatini uel aliarum potestatum apparitores
conplectentium titulorum exactione suscepta contra u&erem mo
rem per prouincias discurrentes. Enormibus exactionib;
possessorem curialemque concutiunt. Et ita omnia pro arbi
trio suae depraedationis extorquentium. cum aliqua pars certa
uel minima publicis conpendiis inferatur. Duplum aut ampli
us sportulis auidus & praepotens exsequutor accipiat. Hinc est
quod ductus prouidentia dispositioque maiorum quam in om
nibus sequimur. & sequenda conmisit. Quibus adnitenti
bus per singularum municipes. ciuitatum moderatione trac
tabili fiscalium tributorum celebretur inlatio. Quasi acer
uius humilis notusque conpulsor pro sui conpendii utilita
te tractatus. & confestim depraedationibus uel exactorum
aditu. audituque fiscalis prouinciae cognitus subueni
r&. Nunc uero canonicarios superioris militiae auctori
tate terribilis. & in prouincialium uiscera & damna saeuien
tes. nec arguere quisquam apud prouincialem iudicem po
test cum resupina apparitori. & totum sibi de superioris cingu
li fastidio blandientes. potestas prouincialis examini sub
iecta famul&ur. Nec de longinquis prouinciae regionibus cum
magno sumptuum expensarumq; detrimento ad comitatum nostrum
uenire audeat. Ille qui queritur cui sub durum pacientiae
gemitum tolerabilior uid&ur depraedatio saeuientis. quam
sub magno obseruationis incommodo sustinendos inpe
trandae ultionis euentus. Hinc est quod per iniuriam
conpulsorum destitutae ordinibus ciuitates idoneum
nequeunt habere curialem. Quod exigentium aucto

auctoritate p̄ territi possessores. propria iura distrahunt. Cum non tantū amisso fortunarū. sed saeua custodia. & sus pendiorum crudelitas formidatur. quae inmitis apparitor & exsecutio militaris pro commodo suae pietatis exercet. ac ne ulterius canonicariorū uenalis inprobitas publicis fortu nis. inferat priuatisque dispendium. uet erimore reuocato. prouintiarum rectores celebrandae exactionis summa res piciat. per quorum officia profligari iubemus annuas functiones. ita ut duodecimae indictio initio. Nullus pala tinus. nullus armatae potestatis minister accedat. Sed uniuersā fiscalia quae de prouintiis speranda sunt. p loco rū iudices inferantur. Quos aut neglegentiae culpa respici at. aut laus manebit industriae. ita ut. ipsis moderato ribus ad admonendum tantomodo. directus exsecutor in mineat. & quia totū pro remedio possessoris. serenitas n̄ra. constituit. quem tributorum gratia soluendorum. fruges suas. sub oportunitatib; uendentem. uolumus per tēporis interualla refoueri. Trina per annum uice. singulari indictionum quantitas. speranda soluatur. & quadrumenstruis inlationibus annae functionis cele bretur. exactio. Cuius summa ita ut distinctum est. mo deratores admonentes diligentiam. ad arcam uolumus congruae. exactionem. transmitti. Habenda sarati o ē. potentiū personarum. quarū actores p prouintias solutionem fiscalium. neglegunt. dum pro sinterrore. fastidu minime perurguentur. ac se in p̄ dus retinent contumaces. Ne adeos. praeceptum iudicis possit. aut conuentio peruenire. & id arto clarissimarum domo rū uel potentium. iubemus auctores. seu procuratores

in his ciuitatibus iudices per prouinciā · discurrentis uisa
cere & exhibere p̄sentiā · Jn quarū territoriis p̄diasu
orū sciant ee patronorum · & tā diu publicas · inherere
conspectibus · Quamdiu in eodem oppido morari uide
rint · cognitorem · Quod & uās sacrę domus nrāe · obser
uare iubemus autores · Nā siquis ex memoratis · defue
rit ac sep totū annum pulsandos · conueniendosque ·
subtraxerit · raptus ad supplicium · id quod exacto · In
dictionis tēpore minus intulisse conuincatur · Duplum
cogatur exsoluere · sicut enim uexari incongrue exac
tionis incommodis deuotis nolumus ita rebelles · iuste seueri
tatis uigore p̄sequimur · Jllud quoq; prouidendū ē ne pro
uinciales iudices falso in obiurgatione apparitorū sugges
tionibus commenticisque ducantur · quia deos haec exactio
ne translata erepta in manium commodorum p̄dam · me
suis fraudibus lugent · Ac propterea hoc eis tribuimus
dignitates · Ut de inductis actibus · & de suae adsertio
ne diligentiae referendi ad mansuetudinem nrā ha
bent facultatem · Ut nos potissimū de eorū adminis
tratione iudicemus · quorū suggestiones inter quas li
b& publicas curas sacrae prouidentiae adtentione dig
namur · Basili · p̄ · K · āā · in · I · & p celsa magnificen
tia tua huius legis saluberrima constituta p̄ positis diuul
gauit edictis · Ut ad prouinciales remedia concessa pue
niant · & iudices ex nrā p̄ ceptione cognoscant · Jam dus
triae ac uigilantiae suae · exactionē publicarū reditā
potestatē · Ut non leuiter arguendi sint · si augusto
n̄ in artem dissimulationē nequiuerint respondere iudicibus ·
Dat̄ vii · id mart̄ rauenna ipso ā consulibus ·

IV. DE DEFENSORIB; CIUITATUM.
IMPP. LEO ET MAIORIANUS AA.

Uniuersis rectoribus prouinciarũ de ciuitatum per omnes
prouincias positarum raritate cogitantes. quibus fugien
tibus incolis defensorũ auxilio distitutis. quiunũ queq; ciui
ũ ab inprobitatibus insolentem. antiquae ordinationis
studio uindicare. Consueuerat. sollitudo nr̄is ordinatio
nibus submouenda possidendi priscae consuetudinis
morem. reuocandũ ẽẽ. censuimus. ut prouisimori
b; honestate. prouidentia uiriiudicio uniuersitatis.
electa auctoritate. tuendae inciuitatibus suis ple
bis accipiant. & quaecũq; utilitatem. publicã respi
ciunt concessae p leges. priuilegia dignitates. uel
exsequendi. uel insinuandi auribus. mansuetudinis
nr̄ae. habent potestatem. hoc enim modo fieri po
test ut repraessis p eos insolentiae uitiis quoque quiac
cedentia inprouinciarũ. nostrorum parte tractatũ
intenti curis maioribus ignoramus eorũ. ad emen
dandũ suggestionib; instruamur. & qui p iniuriam
conpulsorum rurales habitationes & solitudines expe
tunt sub defensorum tuitione degentes publicis se urbi
ũq; conspectib; repetita domicilii habitationem restituant.
quapropter pceptionis nr̄ae. tenore pcepto. uniuersa
rũ ciuitatũ. quae sunt inhabitantiũ. frequentia cele
bres in tuae potestatis. arbitrio constitutae munici
pes honoratos plebẽque commoneat. ut adhibito trac
tatu atq; consilio sibi elegant defensorem. factũq;
dematurent. ut sub hac sollemnitate desideria urbiũ
singularũ. ad nostram masuetudinem dirigant.

quia ipsos prouinciales propter expensas uel itineris laborem
ad comitatum uenire non patimur. Ut compertis eorum mori
bus atque personis. quos praeter ambitum. dignos tali minis
terio. & honore iudicemus. idoneos. defensores. con
firmato constituat.

XVI. DE AEDIFICIIS CURIALIUM.

IMPP. Leo & maiorianus. ameliano pu.

Nobis rem publicam moderantibus uolumus emendari.
Quod iam dudum ad decolorandam urbis uenerabilis faciem
detestabamur admitti. Aedes siquidem publicas in qui
bus omnis romae ciuitatis consistit ornatus passim dirui
plectenda urbani offitii suggestione manifestum est.
dum necessaria publico operi saxa finguntur antiqua
rum aedium dissipatur speciosa constructio. & ut parum
aliquid reparetur. magna diruuntur. hinc iam occasio
nascitur. ut etiam unusquisque priuatum aedificium cons
truens per gratiam iudicum. In urbe positorum prae
sumere. de publicis. necessaria & transferre non du
bitet. Cum haec quae ad splendorem. urbium pertinent
effectionem. Debeant etiam sub reparatione seruari.
Generali lege sancimus. cuncta aedificia quae uel in templis
aliisque monumentis. a ueteribus condita propter usum uel
amoenitatem publica surrexerunt. Ita a nullo distrui atque
contingi. Ut iudex qui hoc fieri statuerit. quinquaginta
librarum auri inlatione feriatur. Apparitores uero atque
numerarii qui iubenti obtemperauerint. eis uanae uti
quam suggestione restiterint. fustuario supplicio subditos.
Manuum quoque amissione truncandos. per quas seruanda
ueterum monumenta temerantur. Ex his quoque locis conpetitor

actenus uindicar&. r. reuocanda subreptio. Nihil se iubemus auferri. quae ad ius publicum nihilhominus redeunti ablectarū rerū uolumus reformatione reparari. Submota in posterum licentia conp&endi. Siquid sane aut propter publicā alterius operis constructionem. aut propter dispendiū reparationis usū. necessaria consideratione deponendū est. hoc apud amplissimi uenerandi senatus ordinem congruis. instructionib; p̄cepimus alligari. Utrū ex deliberato fieri oportere consueuerit. ad mansu&udini nrāe conscientiā referatur. Ut quod reparari. nullo modo uiderimus posse in alterius operis. nihilhominus publi transferri iubemus ornatum. Amelianae. p̄. K̄. ĀĀ. quapropter inl. magnificentia tua saluberrima sanctione propositis diuulgauit edictis. Ut quae pro utilitate urbis a&ernae prouida constituta sunt. famulatus congruo & deuotione seruentur.

Dat. v. id. iuli. rauenna. ipsis. ĀĀ. consulibus.

VII. DE BONIS CADUCIS. SIUE PROSCRIPTORŪ

Impp. Leo & maiorianus. ĀĀ. ennodo.

Sublimitatis tuae insinuationū probamus. qua fisci conpedita. supprimi. p prouincias plerūque iudicum uenalitate commemoras. Cū enim caduca bona uel proscriptorū sed & eorū quos in scelere dep̄hensos sine legittimo herede iuris uigor insequitur. priuato aerario conp&ere uideantur occulta. Quibusdam fraudibus aerarii nri commodia abiurantur. Quod specialiter factū nuper in damnatione seuerinae mulieris quae p̄ egisse adseritur necē mariti in piceni prouincia indiscussū

praeterire non debet ennodi frater amantissime
Unde auctoritate cuius successionẽ ·· prouidas
conprobamus · Pracmatici nr̃i · secuta praeceptum ·
ordinatis · in articulo palatinis antelecto prae · sere
nitatis oraculo · prouintiarum iudices interminatio
ne proposita auctoribus propriis admonebit · ut ad
huiusmodi fraudibus temperantibus uenalitatis
studium · aestimationis suae periculo anteferre non
debeant curatori · Posthac ut ubi similis casus oc
currerit · palatinũ instruatur officium · Ad pice
niuero · consularem districtior pceptio dirigatur ·
ut omni censu pdictae mulieris disquisito · inues
tigatis quoque uel in unum substantiã · reductisq;
ex eo intercepi · aut perire potuerunt a tempore ·
questionis uel poenae · Qua nocens · imperii fructus
quoque uel pensionum · emolumenta discutiat · si
qua & iã apud diuersos · retentatores sunt · Conuen
tis his quibus · non potuerit iure conquiri · ad utili
tatem fisci reducta · ac de omnib; missa relatione
instruat amplitudinis tuae · iudicũ sicuti fisco ·
Commoda prouisione repertum est quod latebat
ita rectio profuturũ · nulla fraude aut dissimulati
one depereat ·
Dat · prd · nonas febru · rauenna · leone & maioriano · uc · cons

VIII · DE SCĨ MONIALIBUS UEL UIDUIS ET
DE SUCCESSIONIBUS EARUM ·
IMPP · Leo & maiorianus · aa · basilio · ppo ·
Susceptis regendi · imperii · gubernaculis

cogitare debemus · quemadmodum nr̄a · respub
lica & ar mis · & legibus & integrae religionis
reuerentia conserue tur · adque proficiat ·
Cum plurimus sub hac emendatione confertur ·
si nobilium feminarum amplectenda generositas
procreatis · liberis multiplicata subcres cat · si pie
neces situdis · inter p̄sentes & filios · Nullis insidiarū
uitiis inmutenter · & uerum dī cultum · mens non
inuita suscipiat · hoc enim quamprimum · nr̄i egere
maiores ut rem publicam armis & religione fun
darent · Cuius sacrosc̄ae ueneratione · ledi com
mentis mortalium figmentisque prohibemus ·
quis enim ferat paren tes filias quas oderunt
his non tam dtare quam damnare cosiliis ut ea inan
nis adhuc minoribus constitutas necessitati continuae
uirginitatis addicant · ac ne adulis centibus animis ·
aliud uelle sit liberum capitibus inuitarum sacrum
uelamen inponunt · Cum huius modi obseruatio
philosophiam religiosa mente suscipiens · Non
cogentis imperio · sed spontanea & matura delibe
ratione capiatur · Uitandae & enim sunt · & ma
gis adtemtionis bus · transeundae humanae cupidi
tatis inlecebrae inquas p̄cipuae primae a&atis
ardor inpellit · ut iuuentutis calore sedato · dō · dica
ta uirginitas · praeter illum paenitentiae uitium ·
ad senectute annos & caelestis militiae palmā
peruenire mereatur · Quid enim prodest · si cupidi
tas uirginalis · patria potestate conpraessa · sudolā

uoluntatem. Nubendi aste concipiat. Et a legitimo
reuocata consortio. ad inlicitas trahantur inlecebras.
Unde ne per huius modi impietatem parentum eges
tas & obprobriū personis nobilibus inrog&ur. &
quod p̄cipuę. submouendum est. inrisionibus exse
crandis omnipotentis dī contrahatur offensio. Edic
tali lege sancimus filias quas pater mater uae. a se
culari permixtione translatas cristianae fidei ser
uare p̄ceptis continuata uirginitate censuerint in be
atae uitae proposito permanentes. Non ante suscepto
honorato capitis uelanimae consecrari. Quam qua
draginta annos aetatis emensa talibus infulis in
offensa meruerint. obseruatione decorari. Ut mola
temporis remes. & caelestes. consuetudo seruitii
ad perfidiam uoluntatem. nouis desideriis aditū
non relinquant. Quia ante diffinitum temporis spa
cium sanctimonialem puellam adulta sex sui uotis
calentem memoratorum. quisquam parentum. uela
fecerit atque permiserit. tertia bonorum parte.
multetur. Eadem poena constringi etiam illa. quae
parentibus desit ut intra p̄dictae aetatis annos uolu
erit consecrari. Diaconi quoque qui huic rei ministe
rium. contra interdicta praebuerint proscriptio
ne plectentur. & quia earum coepit causa tractari
quas ad diuinae religionis cultum cupientes de
migrare uolumus. Non coactas si qua parentum.
odiis obligata p̄positum. seruandae uirginitatis in
duerit quae a fratrū consortio paricidali quadam

modo q(ue) arte cobtrahitur. Ne aut cupulae trahenda
maritali. patris matris uel congrua largitate. aut
eorum decedentium aequa cum reliquit. filius succes
sione potiatur parentum obeuntium mortem iam libe
ra. Necdum quadraginta annos quibus uelari ne
quiuerit aetatis. Egressa nubendi. ex quo suae potes
tatis esse legem coeperit licentiam sortiatur. Neque enim
sacrilega iudicanda est. quae se hoc ante noluisse aut
certe non posse conplere ad petiti coniugii honesta
tate prodiderit. Cum xpianae religionis institutio
atque doctrina melius esse censuerit uirgines nubere
quam inpacientiae ardore naturali professe pudici
tiae. non seruare uirtutem. Cum itaque in matrimonium
nuptias secuta conuenerit. exheredatio illi ob hoc a pa
rentibus uehemens aut sola ttillatiae quantitas relic
ta. non noceat sed scriptis heredibus uel suis in uiri
lem portionem uel extraneis in dimidiam tamquam
praeterita secundum normam ueteris iuris adcrescat.
Digna siquidem tali praemio et successionem censen
dum est. quae procreationem liberorum professa
generositate familiae suae ab interitum nitatur uindi
care illis autem quae spontaneo laudabili. quae pro
posito sanctimoniae obseruantiam uirginitatis amo
re susceperit in tantum fauemus ut si forte profa
na cupiditas inproborum. deuotam deo mentem per
crimen raptus uiolare temptauerit. Non solum di
ualium constitutorum. qui admiserit subiace
at ultioni. Uerum etiam cuilibet accusationi reddatur.

obnoxius· Ita ut qui pollutum· tanto scelere· homi
nem rebus probatis post haec constituta pertule
rit· addicta censu facultatibus q; pociatur· quod nos
usq; adeo á religionis feminis· iubemus arceri· & iā
siquis simile aliquid in quacumque temptauerit pa
ri se nouerit supplicio ē feriendū· Uiduarum sane
obstinationibus· permouemur· Quae nulla prole susceptā fecunditatem suam· reparationemque fa
miliae repudiata coniugii iteratione condemnant·
& solitariam uitam· Non colliguntur religionis
pudicitiae amore famulentur· sed potentiae ambitū
orbitatis suae casibus uiduitatisque captantis lasciui
ae uiuendi eligunt· libertatem· quibus ad omnem
licentiae usum aut sollicitantium ficta religio perso
narum aut fauore calidi captatores adplaud& has
ad onestioris uitae trámitem sancimus ut marítali
obitu distitutam mulier quadrigenariae· in ordo
nec procreare· pa&atem liberos· potest intra
quinquennium· Nubat· Cui dat concurrentes lus
tri largimur· indutias· super spatium legitimi temporis
luctus merore deposito elegendi honestiores nupti
as· habeat potestatem in uiro saecularem uitam·
& coniugales tedi aspero sadamnauerit· Emenso
ut dictum quinquennio in uiduitate persistens· mox
cum germanis fratribus uel sororibus eorumque
filiis uel parentibus propinquis· Quae per quos famili
ae origo repararatur suas diuidat facultates·
aut sibis fortasse defuerint· cum fisco matrimonium

paraatur. Nihil intra lustrum temporis illius quod luctui
deliberationem que deputauimus. alienaturam. Dep
dictas sexuncias se ēē cognoscens quas parentibus uel
propinquis statuit serenitas nostra proficere usu fruc
tu tantum contenta uiuendi qua & cū se probare poterit
studio castae castitatis secundas nuptias respuisse cum
liberalis fuerit in propinquis. illarum uero ratio
diuersa est secundas nuptias non dimigrent. ut
adfectuosam decedentis uiri memoriam. In alendis
& locupl&andis filiis sollicita pi&atē conseruent
quas nubendi si hoc noluerint libertatem suscepta a con
ditione superius aenarratae diffinitionis absoluimus.
ita ut filiis ex patrimonio priore susceptis. si hoc tam̄
pars uoluerit filiorum dato fideiussore prospici
ant. qui salua fore corporum omnia sponsaliciae
largitatis euidente sponsione promittat obtionē
sane continuę uiduitatis matribus. eatenus relaxa
mus ut filius in gremio indulgentiae suae positus
uel donationibus pro merito prosequatur uiuen
tes uel heredes sub p̄ma uoluntate constituant il
lud sane latus diualis constitutionis abolemus quo
uidebaetur matribus fuisse permissum ut ex q̄ān
titate ex sponsaliciae largitatis in unum filium
si uellent portionem. maxima conferendi haber&
liberam facultatem. in quam nos filias aequa iube
mus lance succedere siquidem recta illa donati
o inter bona paterna. numerabitur quam in uxo
rem maritus contulit. tempore nuptiarum

siuero matri· contra religio personarum sanguinis
propositumque pietatis· Externus heris insidiator
q; subrepserit· Quicquid habeat· Non iustis cau
sis exheredationis extantibus sinedubio proba
turus ē· quiuidetur filiis anteferri· Donatum fue
rit uelrelictum autinlitigioso alienatum· transla
tūque commento: idtotū abeisdem filiis uindicetur·
&quia sāe tractatur anobis utilitas filiorum quos &nu
mero siueprocreari proromani nominis obta
mus augmento &procreatis conpetentia com
moda perire Nonpatimur· hocnecessaria puta
uimus p̄cauendum utmarem feminamque·
iungendos copula Nuptiali parcondicio utrūq;
constringat id ē· utnumquam minorem quam
exigit futura uxor sponsalicia largitate·
dotis titulo se nouerit conlaturam futuris puellis
acparentibus· puellarum uelquibuscumque·
Nupturis ambos infamiae maculis inurendos
quifuerint sinedotem coniuncti· Itautnecma
trimonium iudicetur· Neclegitimi exhis filii
p̄creentur ᵃsane· Quoniamquorundā cupiditati
bus obuiandum est· quigenerorum exhauriunt
facultates· Acsibi uel filiabus suis uelsubornatis
quibuscumq; personis priusquā aliquid· DeNupti
arum pactione Nosconstituant abincautis iuuenib;·
&futuri coniugii desiderio concitatis multa faci
unt occulta fraude conferri· Quaesecuta solemni
tate uotorum filiabus refundant· Autfortema

iore amore perfidiae sibi existimant adquisi
sita. Unde huius callidi friuoli quae conmentita nul
lum ee iubemus effectum. Ut infirmato talis
colore contractus suiuris postea uener. uindi
cat uel actione proposita securus reposcat. quic
quid per inlicita post hac contractus imaginē
alienare conpulsus est. inter cetera captatorū
etiam audiitas conprimenda est. Qui non nū
quam ignotorum poene lectulis adsidentes
animo. si ipsa corporū aegritudinem fatiga
tos. et sincerā iā iudicia non habentes simula
ta affectione depravant. Ut inplerā que consan
guinitatis et necessitudinem suarum frequen
oblita. extraneus scribere uideantur heredes
cum insidiosa munuscula dirigantur. Cum
subornantur medici qui priua persudeant.
et neglecto medendi studio fiant alienarū
cupiditatum ministri quibus omnibus serenitas nra
diligenti examinatione perpensis. hoc psenti lege
decernit. ut sibi is qui nulla testatori propinquitate
coniungitur. Neque ex his personis est quibus
etiā ab intestato defferri. Quocumque gra
du uel titulo. poterat antiquo iure successio
heres fuerit institutus legatū fidei commis
sū ue perceperit. Ex relictis rebus atque corpo
ribus tertiā publico inferat portionem. quate
nus hoc saltim metu et testatorum. iniquitas et
captatorum cesset inprobitas. Quae omnia

constituta in futurum adiectae legis uale
re praecepimus · basili · p · K · AA · in · E · igitur &
praecelsa magnificentia tua saluberrimam ·
sanctionem propositis · diuulgauit edictis ·
ut omnes intellegant · remotis in religiosarum
mentium fraudibus in piisque · mentes hoc
constitutum fuisset quod emendationi mo
rum utilitati quae publice reducta · in terra
sua uotum omnium socia pietate profici
at · Dat VII K nouembris · rauenna leone &
maioriano · AA consulibus ·

EXPLICIUNT · NOUELLAE DIUI
MAIORIANI · A ·

INCIPIUNT · NOVELLAE · DIUI SEUERI
I · A · DE ABROGATIS CAPITIBUS DIUI
MAIORIANI · A · ADLOCUM ·

IMPP · LEO & SEUERUS AA · basilio ppo · & patricio ·
· Dat · X · K mart · rome basilio · uc · consulibus ·

INT · haec lex imperatorum leoni & seueri
ea quae maioriani lex de diuersis rebus quas
ipsa obseruandum praeceperat · specialiter uacua
uit · & id tantum quod rationabili & priscis
legibus congruum fuit credidit reseruandum
quod ipse sua constitutione confirmat · Di
cens illud tantum ex eadem lege retinentes
quod ueterum legum confirmat auctoritas · Ita
que ut post uiri obitum relicta uxor usum fruc
tum tantum sponsaliciae donationis habeat

& nihil exinde alienare p̄sumant · siue ad alias nuptias uenerit seu certe non uenerit · Nec aliis nisi tantū omnibus filiis suis ex eodem patre genitis cui uoluerit de filiis aliquid exinde pro sua uoluntate donare · san deusufructu suo quod ei lege concessū est · Donandi cui uoluerit habebit liberam potestatem · Nam ea quę omnibus tantum filiis · aequaliter · iussa est reseruare · Nec minuat · Nec inter filios pro suo arbitrio · diuidere ulla ratione p̄sumant · hoc tamen · matribus hac lege praestantur ut salua filiorum utilitate fideiussores retinenda hac ipsa sponsalicia donatione dare non debeat · Quia tale spatio graues & sufficit quod uel hac lege uel prioribus statutis constat · ēē · prospectum · ut etiam si matres secundo nupserint · eorū maritorum facultatis loco pigneris obligentur · & si quid ipsę matres exinde p̄sumpserint · de facultatibus eorum inlata sibi filii · Damna resarciantur ·

EXPLICIT LEX · DIUI SEVERI ·

INCIPIT GAIUS INSTITUTIONUM LIBER PRIMUS DICIT

EXPLICIUNT CAPITULA.

I. DE LIBERTIBUS SERUORUM

Omnes homines aut liberos ee aut seruos. sed ex his ipsis qui liberi sunt alios ee ingenuos. alios libertinos ingenuos qui ingenui nati sunt libertinos. qui pro iusta seruitute manumissi liberi fiunt. Ingenuorum omnium unus status est. Libertorū uero ideo non unus. quia tria sunt genera libertatum. qui a liberti aut ciues romani sint au latini aut dediticii. Tamen qui ciues romani sunt. qui latini. qui dediticii. breuiter explanatū est. Ciues romani sunt. quibus tribus modis id est.

Latini

Dediticii

testamento aut in ecclesias aut ante consulem fu
erint manumissi. Latini sunt qui aut per episto
lam aut inter amicos aut conuiuii adhibitione
manu mittuntur. Dediticii sunt qui post admis
sa crimina suppliciis subditi & publicae pro cri
minibus caesi sunt. aut in quorum facie uel corpo
re quecumque indicia aut igne aut ferro inpraes
sa sunt aut deleri non possint. hi si manumissi
fuerint. dediticii appellantur. sed inter haec
tria genera libertatum. Ideo ciues romani me
liorem statum habent. quia testa facere & ex
testamento. quibus cum que personis succede
re possunt. Nam latini & dediticii. nec testa
menta condere. nec sibi ex testamenta condere
aliquid dimissum possunt ullatenus uindica
re. Tamen latini certis rebus priuilegia ciuium
romanorum libertorum benefitio peruenire.
Nam latini patronorum benefitio id est si ite
rum ab ipsis aut testamento aut in ecclesia
aut ante consulem manumitt tatatur. Ciuium
romanorum priuilegium consecuntur. Non ta
men omnes domini seruos suos manu mittere
possunt. Nam si aliqui multa debita habeant. cu
ius substantia a creditoribus detenetur obnoxia
in fraudem creditoris sui seruos suos manumitte
re uoluerint. Conlata manumissio. Non ual&.
ut si liber ut ciues romanus liberos non habuerit
& in fraude patronis sui seruos suos manumittatur.

similiter data manumissio. Non ual&. p̄terea
minor quicumque uiginti annorum dominus li
bertatem seruo dare non potest. nisi forte tan
tum minor manumissus cui pater suus. & ma
ter a patrono donati sunt. eodem manumit
tat. aut certe pedagogum aut conlactaneū
manumittat. Nam quam lib& dominus id ē.
a quattuordecim annos egressus testamentū
facere possit. & heredem instuere & legata
relinquere libertatem tamen seruus non po
test in hac aetate conferre.

II DE NUMERO SERUORUM TESTAMENTO MENUMITTENDORUM.

Constitutum est quantum seruorum numero
testamento de quanta familia liceat manumitti.
hoc ordine ut si quis duos seruos hab& am
bos manumittere possit. qui uero tres. duos tes
tamento manumittat. qui quattuor. similiter du
os. qui sex tres. qui decim. quinque. qui XI XII
qui XIII XIIII. qui XV. XVI. qui XVII. similiter
V. qui XVIII VI. & ab hoc numero usque ad tri
ginta hab tertiam partem manumittere lic&.
qui amplius quam triginta habuerit. usque ad
centum. quarta de numero seruorum manumit
tere potest. qui uero plures quam centum habue
rit. quintam partem manumittere potest.
sed & hoc statutum est ut de quamlib& gran
di familia nulli amplius quam centum testamen

to manumittere liceat. Nam qui uoluerit. aut in ecclesiā. aut ante consulem aut inter amicos aut per epistolam manumittere potest. his manumissionibus omne familiam iugo seruitutis absoluet. Nam si quis testamento plures manumittere uoluerit. quam contin& numerus suprascriptus ordo seruandus est. Ut illis tantum libertas ualeat. qui prius manumissi sunt. usque ad allum numerum. quem explanatio contin& superius conpꝛhensa. Qui uero postea supra constitutum numerum. manumissi leguntur in seruitute eos certum est. permanere. quos nominatim serui uel ancillae. in testamento manumittantur. sed confusae omnes seruos suos his qui testamentum facit liberos facere uoluerit. Nulli paenitus firma esse. iub&ur. hoc ordine data libertas. sed omnes in seruili conditione. Qui hoc ordine manumissi sunt permanebunt. & si ita in testamento. seruorum manumissio adscripta fuerit. id ē. in circulo. qui primus qui posterior. nominatus sit. Non possit agnosci. Nulli ex his libertatem ualere manifestum est. si agnosci non potest. qui prior qui posterior. fuerit manumissus. Nam si aliquis in egritudine. constitutus in fraudem huius legis facere uoluerit testamentum. sed epistolis aut quibuscumq; aliis rebus seruis suis pluribus. quā

per testamentum. lic& conferre uoluerit. li
bertates. & sub tempore mortis hoc fecerit
hi qui prius manumissi fuerint usque ad nu
merum superius constitutum liberi erunt. qui
uero post statutum numerum. manumerum ser
ui sine dubio permanebunt. Nam incolumes quos
cumque diuerso tempore manumisit inter eos
qui per testamento manumissi sunt. Nullatenus
conpotentur.

III. DE IURE PERSONARUM

Aliquae personae. sui iuris sunt. aliquae.
alieno iure subiectae sunt. Itaque cum ostenditur.
quae personae alieno iuris. subiecte sunt. tunc
euidenter agnoscitur. quae sui iuris sint in potes
tate itaque dominorum sunt serui quam potesta
tem omnes gentes habere certum est sed distrin
gendi in seruos dominis pro sua potestate permit
titur. Occidendi tantum seruos suos. domini licen
ciam. Non habebunt. Nisi forte seruus dum procul
poe modo caeditur. casu forsitan moriatur. Nā
si seruus. dignum morte. crimen admiserit
his iudicibus. quibus publici officii potestas
conmissa est. tradendus est ut pro suo crimi
ne puniatur. In potestate &iam patrum.
sunt filii ex legittimo matrimonio
procreati.

IIII DE MATRIMONIIS.

Legitimae sunt nuptiae si romanus romanā

Nuptiis interuenientibus uel ex consensu du
cat uxorem sed non omnes personas uxores
ducere licet. quia nec patri filia. Nec filio matre
Nec auo neptem. Nec nepote auiam. quod non so
lum de personis. quae nobis propinquitatem
coniunctae sunt. sed etiam uel adoptiuis.
hoc est. ad filiatis iussum est. obseruari. Nam
et si per emancipationem adoptio dissoluatur.
Nuptias tamen inter has personas semper
constat inlicitas intra fratrem quoque et soro
rem siue de eodem patre ac matre nati fuerint.
siue diuersis matribus aut patribus matrimonia
esse non possunt inter adoptiuos etiam fratres
inlicita sunt. Coniugia nisi forte adoptio eman
cipatione fuerit dissoluta. Nam si mancipa
tione interuenerit. Nuptiae inter huiusmodi
fratres licito contrahuntur fratres quoque
et sorores filiam uxorē ducere non liceat so
rorem quoque patris hac matris uxores acci
pere non licet. neque uitri socrum suum. Nec
socero norum uxorem accipere non licet. Neq;
uitrico priuignam. Nec priuigno nouercam.
fratres etiam amitinos. uel consubrinos.
In matrimonium iungi. nulla ratione per
mittatur. sed nec uni uiro duas sorores habe
re. Nec uni mulieri duobus fratribus iun
gi permittitur. Quia siquis incestas uel
nefarias id ē. quae sunt superius conp̄

haesae nuptias inierit. Nec uxorem habere uidetur. Nec filios. Nam hi qui ex huius modi conceptione nati fuerint. qualibet uideantur patrē uero nullatenus habere censentur. Et tamquā si de adulterio. Concepti fuerint. conputantur qui spurii appellantur hoc est. sine patre. filii regula iuris. hoc continet. Ut qui legittime concipiuntur. Tempore conceptionis statum sumant qui uero non de legittimo matrimonio concipiuntur istatum sumant. Eo tempore quo nascuntur. ac proinde legittima coniunctione conceptus etiam si mater eius istatum mutet id ē. si ancilla fiat illa e qui legittimae conceptus est. ingenuus nascetur. Nam qui non de legittimo matrimonio concipitur. similiter eius ancilla dum pregnans est libera facta est. is liber nascitur. si uero ex ingenua ancilla pregnans facta fuerit seruus nascetur. qua non legittimae se uulgo conceptus est.

XV. DE ADOPTIONIBUS

Adoptio naturae similitudo est ut aliquis filium habere possit. quem non generauerit. Et ipsa adoptio duobus modis fit. Una quae adrogatio dicetur. Alia quae adoptio. Adrogatio est quando patrem. non habens. adoptatur. et ipse se in potestate adoptiui. patris dat. Et ideo adrogatio dicitur quia et ille qui adoptat apud curia interrogatur.

utrum illum quem adoptat filium habere · uellit · & ille qui adoptatur · interrogatur utrū idfieri uellit · illa uero alia adoptio est · ubi quis patrem habens · ab alio patre adoptatur · & ita ille qui adoptatur de certi patris potestate discedit · & in adoptiuis patris · ēē · incipit potestate · Quae adoptio sine gestorum alligatione nullam obtin& firmitatem · Nam & feminae adoptare possunt ut loco filiarum adoptiuis patres habeantur · feminae uero · adoptare non possunt quia nec filios a se · natos in potestate habent · spadones autem qui generare non possunt adoptare possunt · & licet filios generare nōn possunt quod adoptare rit · filios habere possunt · si quis uero filios habens · sedederit adoptandum · Non solum ipse in patris adoptiui potestate redigitur · sed & filii eius si tamen auum paternum non habuerint in adoptiui patris transeunt · potestatem quam nepotes ·

VI · QUIBUS MODIS FILII EXEUNT DE POTESTATE PATRIS ·

Filii qui in potestate patris sunt · mortuo patre sui iuris fiunt · sed si hic filius qui morte patris sui iuris est factus ē · filios habeat · qui n eius post patris sui obitum erunt filii potestate · Nam si pater moriatur & auus paternus uiuat · nepus & filio sui iuris · esse non potest · quia in aui

remanet potestate. quia uo mortuo sui iuris effi
ciunt. Item si moritur pater & relinquat fili
um emancipatum & ex eodem filio emancipa
to. tunc nepotes liberi & sui iuris sunt & in patris
emancipati potestate non ueniunt. Item depo
testate patris exeunt filii si pater eorū in exilio
missus fuerit quia non potest filiū ciuem romanū
in potestate habere homo peregrinae condici
onis effectus. Item si filius uiuo patre in exilio
missus fuerit in potestate patris ciues roma
ni ēē non potest quia similiter peregrinae
conditionis factus agnoscitur. Item si ab hostib;
pater captus sit in potestate quamdiu apud hos
tes fuerit filios in potestate non habebit sed si de
captiuitate euaserit iure postliminio omnem si
cut in aliis rebus ita & in filios recepit potesta
tem. si uero pater qui ab hostibus captus est incap
tiuitate moriatur. ab eo tempore filii si sui iuris
efficiuntur sed filius masculus tribus emancipa
tionibus de potestate patris exit. & sui iuris effi
citur. Mancipatio autem. hoc ē. manus traditio.
Quaedam similitudo uinditionis est. quia in eman
cipationibus praeter illū hoc est. certum pa
trem alius pater adhibetur. Qui fiduciari
us nominatur. Ergo iste naturalis pater. filiū
suum fiduciario patri mancipat. hoc est ma
nu tradita a quo fiduciario patre naturalis.
pater unum aut duos nummos quasi in similitu

dinem prima accepit · & iterum eum acceptis nu
mis fiduciario patre tradet · hoc secundo & ter
tio fit · & tertio eum fiduciario patri mancipat
& tradet · & sic de potestate patris exiit · Quae
tamen mancipatio solebat ante praesidem fieri
modo ante curiam facienda est · ubiquinque
testes ciues romani in praesentia erunt & pro illo
qui libri pensa appellatur · id est staterem
tenens · & quia intestatus appellatur · alii
duo · ut septem testium · Numerus impleatur ·
Tamen cum tertio mancipatus fuerit filius
a patre naturali · fiduciario patri hoc agere
debet · Naturalis pater ut ei a fiduciario pa
tre remancipetur · & a naturale patre ma
numittatur · Ut si filius ille mortuus fuerit
ei in hereditate Naturalis pater non fiduciari
us succedat · faeminae uel nepotes masculini ex
filio una emancipatione de patris · uel aui ex
eant potestate & sui iuris efficiuntur · & hi
ipsi quamlibet una emancipatione de patris
uel aui potestate exeant nisi a patre reman
cipati fuerint · & a naturale patre · manu
missi succedere · eis · Naturalis pater non
potest · nisi fiduciarius a quo manumissi
sunt · Nam si remancipatos · sibi naturalis pater
uel auus manumiserit · ipse eis in hereditate
succedit quod si habeat quis filium & ex eo nepo
te · & uoluerit filium · emancipare & nepotes in

sua potestate retinere in arbitrio eius est. aut si uo
luerit nepotes emancipare & filium in sua potes
tate retinere. & hoc ei pro iuris ordine licere
manifestum est quod non solum de nepotibus
similiter facere potest.

VII DE TVTELIS.

Tutores aut legitimi sunt aut testamen
tarii. Legitimi sunt qui pupillo per uirilem
sexum propinquitate coniunguntur. & qui
proximior fuerit de agnatis ad ipsum le
gitima tutela pertinet. quia is qui proxi
mius fuerit ad tutelam ipse proximus est
& ad hereditatem. testamentarii sunt quos
pater aut aui paterni testamento suo tutores
filiis aut nepotibus delegauerint. quod si nec
testamentarius tutor fuerit nec legitimus
tunc & inquisitione iudicis pupillis tutores
dantur.

VIII DE CVRATIONIBVS.

Pater actis pupillaribus annis quibus tutores
absoluuntur ad curatores ratio minorum
incipit pertinere. sub curatore sunt mino
res aetates. maiores euersores insani hii
qui minores sunt usque ad uiginti quinque an
nos impletos sub curatore sunt. Qui uero e
uersores aut insani sunt omni tempore aetatis
suae sub curatore esse iubentur. quia
substantiam suam rationabiliter guber

nare· non possunt·

VIIII DE REBUS.

Gaius superiore commentario· de iure perso
narum aliqua disputavit; Nunc in hoc com
mentario de rebus iterum tractat; omnes itaq;
res aut nostri iuris sunt· aut divini aut publi
ci; Nostri iuris sunt· quae in proprietate nostra co
noscuntur; Divini iuris sunt· ecclesiae· id est tem
pla dei· vel ea patrimonia hac substantia· quae ad
ecclesiastica iura pertinent; publici iuris sunt·
muri· fora· portae· theatra· circus· arena· quae an
tiqui sancta appellaverunt· pro eo quod ex in
de tolli aliquid aut contingi non licet; sed haec
omnia in nullius bonis sunt; ideo iure publici s.
esse dicuntur; sed et res hereditariae· ante
quam aliquis heres exsistat· id est· quando dubita
tur utrum scriptus aut legitimus heres succe
dere debeat· in nullius bonis esse videntur; prae
terea quaedam· res corporales sunt· quaedam
incorporales; Corporales sunt· quae manu tan
gi possunt· velut ager· mancipium· vestes aurum
argentum et his similia; Incorporales sunt· quae
tangi non possunt; qualia sunt ea quae non in
corpore· sed in iure consistunt· sicut est here
ditas et obligationes de diversis contractibus
scriptae; et licet hereditas vel emptio aut di
versis contractibus· res corporales in se habeant;
·ius tamen ipsius hereditatis vel emptionis aliorumq;·

contractum · incorporale · est; incorporalia
etiam sunt iura p̄diarum · urbanorum uel rusti
corum · p̄diorum urbanorum iura sunt; stilli ci
dia fenestrae cloacae; altius erigendae domus
aut non erigendae · & luminum · ut ita aliquis
fabric& ut uicinae domui lumen non tollat; p̄di
orum uero rusticorum iura sunt uiae uel iter p̄
quod pecus aut animalia debeant ambulare
uel ad aquam duci · & aquaeductus; quae simili
ter incorporalia sunt haec iura tamen rusti co
rum p̄diorū seruitutis appellantur; Item re
gulariter · constitutum est · ut superposita in
ferioribus cedant; Id ē ut si quis in solo nostro
sine nostro p̄missu domum aedificauerit · ad eum
cuius terra est · domus aedificata perteneat; uel
si aliquis in agro nostro arbores aut uineam ·
uel plantas quascumque posuerit · similiter
sup̄ficius · solo cedi · uel si messem in campo semi
nauerit; Omnia haec quae in terra aliena iac
tantur · domino terrae adquiruntur; Quod &
de cartis uel pargaminis scribat · lic& aureis ·
aut argenteis litteris · similiter eius · est scrip
tura cuius cartae aut pergaminae fuerint;
quod & d& tabula hoc ē si aliquis in tabula mea
pictura fecerit · obseruatur · quia statutum ē
ut tabulae picturae cedat · quod si quis ex uuis
meis uinum · aut spicis frumentum · aut
ex oliuis · oleum fecerit · eius uinum triticū ·

uel oleum · ē · Cuius spicae aut uuae aut oliuae
fuerint; siquis etiam ex tabulis alienis nauem aut
armarium aut quodcumque ad usum pertinens
fecerit · simili ratione · eius erunt · quae facta fue
rint · de cuius ligno facta probantur; similiter
etiam si ex lana uel ex lino alieno uestimentum ·
fecerit · eius erunt uestimenta · Cuius lana aut
linum fuisse probatur; · sed in his omnibus supe
rius conp̄hensis · Quicūque in terra aliena ali·
quid posuerit aut aedificauerit : aut haec quae
dicta sunt aliquid fecerit · illis qui aliena prae
sumpserint · hoc conpetit · ut in expensa uel inpen
dia quae in his fecerunt · a domino qui rem fac
tam uindicant recipere possint; · Adquiritur
autem nobis · Non solum per nos met ipsos · sed
et per eos qui in potestate nr̄a sunt · sicut filii uel
serui; quia quicquid his a qualibet persona do
natum uel uenditum fuerit aut heredes fuerint
instituti · id patribus et dominis · sine aliqua
dubitatione conquiritur; p̄ter eos filias quib;
per leges et castrense peculium habere permis
sum est; · hi uero serui qui in usu fructu nostro
et in proprietate alterius sunt · hoc tantum usu
fructuario adquirere possunt · quod opere aut
manibus suis fecerint · aut de mercedibus ope
ris sui acceperint; Nam si eis aut hereditas
aut legatum dimittatur · aut donationis ali
quid conferatur · id proprietario domino · Non

usu fructuario adquiritur.

X DE TESTAMENTIS.

Per uniuersitatem hoc est omnia semel bona adquirimus. & hereditate. emptione. adoptione; quia his que ad optaueramus. si sine patre .e. cu omnibus bonis suis ad nos transit; id quoq; statutu .e. quod non omnibus liceat facere testamentu. sicut sunt hii qui sui iuris non sunt. & alieno iuris subiecti sunt; hoc .e. filii tam ex nobis nati. qua adoptiui. Item testamenta facere non possunt. inpuberes id .e. minores quattuordecim annorum. aut puellae duodecim; hii qui furiosi id .e. mente insani fuerint. non possunt facere testamenta; sed hii qui insani sunt. interualla ipsius insaniae habeant. per interualla quibus sani sunt. possunt facere testamenta.

XI DE EXHEREDITATIONE LIBERORUM.

Hi qui filios in potestate habent. curam gerere debent. ut testamentu faciens. masculu filiu aut nominatam heredem instituat. aut nominatam exheredet; nam si masculum filiu in testamento praeterierit. non ualet testamentum; si uero filiam praeterierit. non rupit testamentu. filia praetermissa sed inter fratres suos legitimam stante testamento suam sicut alii fratres consequitur portionem; si uero testamento extranei heredes

scripta fuerint. stante testamento filia medie
tate hereditatis adquiret; Nam si facto tes
tamento in quo masculus filius praetermis
sus. ē. euenerit. ut uiuente adhuc patre. fili
us qui p̄termissus. ē. moriatur; sic quoq; quam
libet filius ille mortuus fuerit testa mentū
quod factum. est non ualebit; Postumorum
duo genera sunt; qui a postumi appellantur.
hii qui post mortem patris. de uxore nati fuerint.
et illi qui post testamentum factum nascuntur;
. et ideo nisi is. qui testamentum facit. in ip
so testamento. conp̄henderet. Quaecumque fili
us aut filia mihi natus nataue fuerit. heres mi
hi sit. aut certe dicat exheres sit. ualere eius
Non potest testamentum; Quia superius iā dic
tum. est. legitime concepti pro natis habebun
tur; Nisi quod melior conditio. ē. postumae. quā
natae; quia nata si p̄termissa fuerit. non rū
pit testamentum; postuma uero. sicut mascu
lus testamentum rumpit; si quis post factū
testamentum adoptauerit apud pupillum qui
sui iuris. ē. hoc ē qui patrem. non habet aut apud
p̄torem illum adoptauerit. qui in potestate
patris. ē. quasi ei filius natus sit. sic itae eius rū
pitur testamentum; posteriori quoque
testamento quod iure factum. est. id quod
ante iure factum fuerat rumpitur; quod
si facto posteriore testamento heres

scribtus. aut ante addictionem hereditatis. aut
uiuo testatore defecerit. aut condicio possibilis.
sub qua heres institutus ē. inpleta non fuerit. his
qui testamentum fecit. intestatus moriuidetur.
quia testamentum quod fecerat. testamento pos
teriore cassum ē; & quod posterius factum ē.
his rebus quas diximus infirmatur; Alio quoque
modo. testamenta iure facta infirmantur; si ali
quis post factum testamentū minuatur. id ē. aut
ab hostibus. capiatur. aut pro crimine in exilio
deputetur. similiter & is qui adoptatus fuerit.
testamentū quod antequā adoptaretur fecerat.
non ualebit. Heredes. aut sui sunt. aut necessarii
sunt. aut extranei. Sui heredes appellantur. filii
aut nepotes ex filiis masculis. quos in potestate auus.
uel pater habet. Necessarii sunt heredes. serui qui cum
libertate heredes instituuntur. Necessarii ideo. quia
aut uellent. aut nollent. necesse ē. eis heredes eē.
Nam qui creditoribus tenentur obnoxii. & putant se
non tantū in substantia. quantū in debitis relinquere.
ipsi seruos suos manumittunt. heredes necessarios
faciunt; quo magis heres quā dominus infamiā incur
rat. cū heres eius. id ē. hereditas domini. pro debitis uen
ditur & creditoribus dantur. Extranei sunt. qui nullo propinquitatis gradu testatoris iunguntur;
sed eos quicumque pro arbitrio suo. scribit heredes.

XII. DE LEGATIS

Legatorū genera sunt quattuor. Uindicationis.

damnationis. sinendimodo. & p̄ceptionis; Uindi
cationis. legatum. ē. sitestator. sic locutus fuerit.
illum seruum. tibi do. aut lego. uel illam rem tibi p̄
sum. e. habe uindica; quod post mortem testato
ris. statim legatarius. non ex pectato herede sibi
p̄sumit; quam si p̄sum, p̄serit. nec pro p̄sumpto
legato ab herede. potest calumniam sustinere;
Nec si aliena res fuerit quae legata. ē. legata
rius. hoc poterit ad herede rep&ere; si per uin
dicatione. Una res multis legata sit. Et singu
li hanc ipsam rem p̄sumere uelint. aequales
singuli de re legata capiunt portiones. per damna
tone isto ordine legatū dimittitur. Ut testator in
testamento suo scribat. tu heres meus. illi hoc
da. aut illud illi ab herede meo dare iubeo. Inquo
genere legati &iā alienae res. per legatum dimitti
possunt; & necesse. ē. heredi aut redemere
eā rem iuris alieni. ē. & legatario tradere.
Aut is. cuius res. ē. uindere noluerit. quantū
res illa ualuit legatario in p̄tio conpensare; qđ
si testator rē alienam quasi suam credens. p hoc ge
nus legatū reliquerit. legatarius hoc ab herede
rep&ere non potest. & inutile. ē. legatū; Nam si
sciens alienā ēē. p legatū dederit. necesse. ē. ab here
de aut ipsam rem. aut aestimatione rei. in p̄tio
legatario dari. C&erū inter damnationis lega
tū. & uindicationis. hoc inter. ē. quod p uindicatione
res alienae relinqui non possunt; per damnatione.

eo pacto quo superius conp̄hensum ē. Potest ille
&iā res quae in rerum natura non sunt p̄ dam
nationem legato dimitti possunt, uel si ita testa
tor in testamento scribat. fructus qui ex illo
agro nati fuerint. aut id quod de illa ancilla na
tum fuerit. quod in legato uindicationis fieri non
potest. quia non potest haec legatarius testa
to mortuo continuo uindicare. Ē. inter le
gatum uindicationis & damnationis ista simili
tudo. Est: quod per legatum uindicationis
sive damnationis, si con iunctim. id ē. duobus
aut per pluribus una res in legato dimissa fuerit.
omnibus in utroque legato simul ab omnibus
p̄sumatur. Inter legatum uindicationis & damna
tionis ista distantia ē, ut si disiunctim id ē. singulis
quaecūq; res per legatum damnationis relicta fu
erit. singulis integra debeatur. id ē. ut unus rē
ipsā accipi&. & alii aestimationem rei ipsius in p̄
tio ab herede p̄cipiant. Sinendi modo haec legati
uerba sunt. Ille heres meus rem illam illum p̄mitte
p̄sumere. & sibi habere. Nam & propriam rē testa
tor & heredes sui & alienam p̄ sinendi legatū relin
quere potest. In quo legato hunc non quidē heres
legatario rem quae relicta iube&ur tradere. sed
uindicari legatario n̄ p̄mittitur prohibere. Prae
ceptione suero legatum non nisi uni ex heredibus
dari potest. Ut aliquid ei ex hereditate p̄ p̄puum
relinquatur. Et si aut coniunctis. id ē. multis. aut

disiunctis singulis relinquatur. Omnibus una res tantū quae nominata est debeatur. Non uni res. & alii aestimatio; sicut in legato damnationis est constitutitutum.

XIII DE LEGE FALCIDIA

Lege falcidia constitutū ē. quicumque heres fuerit institutus. quartam partem totius hereditatis habeat. Quod si testator hereditatem suam legatis exinanierit; hoc statutum ē. ut falcidiam sibi de inminutione legatorum heres retineat. Constante nihilominus testamento.

XIIII DE FIDEI COMMISSIS

Potest aliquis recto iure heredem instituere. & rogare eum ut hereditatem suam. aut omnem aut ex parte alii p fidei commissum reddat. Nā si heredem directo iure non instituere fideicommissarius non potest ad aliū acceptā hereditatē transmittere. Sed in hac quoque re. hoc obseruandū ē. quod de falcidia supra iam dictum ē. ut heres institutus & iā si omnem hereditatem alii restituere. Rescriptū sit ita hereditatem alii restituat. ut quartā sibi ex ipsa hereditate retineat. Et singulae quaecūq; res p fideicommissum. dimitti possunt. hoc ē. aut fundus aut domus. aut mancipiū aut argentū. ab ipso fideicommissario. alteri fideicommissum dimitti potest. Et a legatario licet legatū dimitti n̄ possit. fideicommissum potest. & non potest propriae res. a testatore per fideicommissum dimitti possunt sed & iā

ipsius heredis aut legatarii. aut cuius lib& extra
nei. Nec legatarius. cui p testamentum patrū
dimissum ē. plus alii per fidei commissum. quam
id. quod consequitur reddere iubeatur. Cum au
tem. alienas res. p fidei commissum relinquitur.
Necesse ē. heredi uel legatario. rem illam. quae
per fidei commissum ē. aut redimere. aut fidei com
missario dare. aut ptium eius rei quanti existimata
fuerit fidei commissario numerare. sicut in damna
tionis legato fieri diximus libertates. Etiā seruis per
fidei commissum dari possunt. Ut heres uel legatarius
ea mancipia manumittat. quae testator ab eis sibi
manumitterent sperant. Nec interest. utrū hoc testa
tor de suis seruis an de ipsius heredes uel de legatarii
aut de aliis fieri iubeat. Quod si de alienis fieri fece
rit. similiter cog&ur heres emere ipsum seruū & manu
mittere. sed si illum dominus suus noll& uendere.
perit p fidei commissum Data libertas. quia in hac
re. heres aestimationem in ptio dare ñ cogetur. sed cū
p fidei commissum libertas datur. is qui manumissus
fuerit. non testatoris sed heredes libertus ē. Prae
rea inter fidei commissa ad eum cui aliquid dimis
sum ē. herede mortuo puenire. si talis fuerit con
dictio testamenti. Nam legatum ita relinqui non
potest. Item legatum p codicellum relictum non
ual&. & nisi codicelli testamento non fuerint con
firmati. fidei commissum uero &iam si codicelli
testamento non fuerint confirmati. nihilominus

debitor. item plegatarium legatū alteri relinqui n̄ potest
sed fidei commissum potest. Item seruo alieno directa liber
tas dari non potest. p fidei commissum potest. Item p co
dicellum nemo heres institui potest. quāuis testamento
confirmati sint. sed is qui testamento heres fuerit ins
titutus. potest codicellū rogari ut hereditatē quae ei
data ē. alii eam totā uel pro parte restituat. Quod
ualidum ē. etiam si codicelli testamento n̄ fuerint
confirmati. Item p fidei commissum rogare eū pos
sumus. Ut cū moriatur. alii eā hereditatem uel to
tam uel pro parte restituat. Et quia sicut superius
dictum ē. etiam post mortem heredes. fidei commis
sum ei cui relictū ē. dari potest. Quod hoc ordine fit.
ut testator scribat. illū hedem instituo. et uolo. ut cū
mortuus fuero ad illū hereditas mea perueniat. p̄
terea et in hoc alia fidei commissorum. et legatorū
conditio ē. Quia fidei commissa si tardius quam scrip
ta ē soluta fuerit usurae et fructus debentur. Legato
rum uero usurae non debentur. sed ex more solutionis.
si per damnationē relicta fuerint. duplicantur.

XV. DE INTESTATORUM HEREDITATIBUS.

INtestatorū hereditat[illegible] primum ad suos he
redes ptinent. Sui autem heredes appellantur. filius
filia. nepus. neptis. pronepus. proneptis. ex nepo
te. Quia omnes p uirilem sexū descendentes. sui uocan
tur. et naturales sunt hae psonae. et adoptiuae. Ad
optiuorū enim comparatione. legitimi. naturales
appellantur. Sed ita nepus ut neptis ex filio. auo sui

heredes sunt. si pater eorū de potestate patris.
aut morte aut emancipatione discesserit. Nā
si eo tēpore quo aliquis moritur. filium in potesta
te habeat. & ex eo nepotes. illi uiuo patre suo & in
potestate aui constituto. sui heredes auo ēē non
possunt. Similiter postumi qui si uiuo patre nati fu
issent in potestate eius futuri erant. sui heredes s̄ī.
Si quando aliquis moriatur. & reliquerit filium aut
filiam. & ex alio filio mortuo nepotes neptesue. filii
uel nepotes ex filio defuncto patre uel auo hac ra
tione succedunt. Ut filius uel filias suas portiones
accipiant. & nepotes ex filio portionem quā pater
eorū erat habiturus accipiant. Quia regulariter
constitutū ē. ut inter suos proximior longiore gra
du positos non excludat. et non in capita. sed in stir
pē diuidatur hereditas. Itē si quis moriens filiū non
relinquat. sed ex duobus masculis filiis dimittat
Nepotes. hoc ē. ex uno filio. unum uel duos nepotes.
ex altero tres. aut quattuor; similiter sicut superius
dictū ē. in stirpem non in capita hereditas diuidatur.
Hoc modo ut illi duo nepotes ex uno filio. medietatē
pcipiant. & illi quattuor ex alio filio. aliā medieta
tē. hoc ē. ut tales accipiant portiones. Quales pa
tres eorum si uixissent. habituri erant. Si uero de
fuerint sui heredes. tunc hereditas defuncti ptin&
ad agnatos. Agnati enim sunt. per uirilem sexum
defuncto propinquitate coniuncti; Id ē. consangui
nei fratres. hoc ē. de uno patre nati. Nec disputari

potest · si de diuersis matribus nascuntur ; Qui
uno patre geniti sunt · Item patruus · id est frater
patris · fratris sui filio agnatus est ; Ipso modo sunt
fratres patrueles · hoc est qui de singulis germa
nis nati sunt hoc ordine agnoscuntur · Qui sunt
agnati sicut supra diximus · per uirilem sexum propin
quitate coniuncti · tamen omnibus simul agna
tis lex hereditatem propinqui intestati · dat · sed
· is · qui defuncto mortis suae tempore · proximio
res inueniuntur · In feminis uero alia conditio est ·
quia inter feminas sola tantum soror consan
guinea habetur · Agnato germano suo defunc
to ab intestato ei agnati iure succedat · Reliquae
faeminae hoc est · amita · id est · patris soror uel
fratris filia · Nec in capiendis hereditatibus pro
pinquorum legitimae sunt · Nec masculos pro
pinquis agnationis iure succedunt ; Ipsarum uero
hereditates ad masculos propinquos agnationis
iure perueniunt · Regulariter constitutum est ·
ut inter agnatos proximior · posteriorem exclu
dat · & inter eos non in stirpem · sed in capita ab
intestato diuidatur · hereditas · Nam inter suos
sicut superius diximus alia ratio · est · proximi
or · posteriorem non excludat · & semper
hereditas in stirpem · non in capita diuidatur ·
Nam si quis moriens dimittat germanum ·
& ex altero germano filios germanos · frater
qui a gradu proximior · est · solus succedat ·

fratri s filii non succedunt. Item si moriatur quis et duo
bus germanis fratribus dimittat filios dumtaxat
masculos. ex uno fratre dimiserit duos. ex alio quat
tuor. similiter masculos omnes quidem fratrum
filii patruo ab intestato succedunt. Sed non in stir
pem sed in capita. Ita ut illi duo ex uno patre. du
as accipiant portiones. et illi quattuor ex alio. quat
tuor accipiant portiones. Nam sorores si habue
rint in patrui hereditate non ueniunt. Sicut nec soro
ris filii in auunculi hereditate succedunt. Nam et
hoc regulare est constitutum. Cognata tunc in
testatorum propinquorum hereditate capiant quan
do aut sui aut agnati defuerint.

XVI. DE OBLIGATIONIBUS.

Oblegatio in duas species diuiditur. Nam
omnes oblegationes aut ex contractu
nascuntur aut ex culpa. Quae ex con
tractu nascuntur quattuor genera sunt.
quae singula hoc ordine distinguntur. aut
enim hae re contrahitur oblegatio aut uerbis
aut litteris. aut consensu. Hae re contrahitur.
quotiens aliqua cuicumque mutuo
dantur. quae in his rebus continguntur. quae pon
dere numero mensura continetur. hoc est.
si pecunia numeretur. uel frumentum detur. ui
num. aut oleum. aut ferrum. argentum uel
aurum quae omnia numerando pensando.
aut metiendo. ad hoc damus. ut eorum fiat

quieta accipiunt· Et nobis statuto tempore· Non ipse
res· sed aliae eius naturae quales datae sunt· atq; ipsi
us ponderibus numeratae uel mensuratae reddantur·
Propter quod mutuū appellatum · ē· quasi a me
tibi ita datum sit ut ex meo tuū fieret· Uerbis contra
hitur oblegatio· ex interrogatione· dantis & res
ponsione accipientis· Aut si illa e qui dat· inter
roget hoc mihi dabis· qui accepit respondit· dabo·
aut in oblegatione debitores· si aliquis fideiussor
accedat· ille qui personam fideiussore tradet·
interroget istū fide tua eē· iubes· & ille respon
dit· fide mea eē iubeo· In hac condicione· Non solū
illae· qui debitor · ē· & is· qui fideiussor extitit ob
legantur· & non solū fideiussor· uiuet· sed heredes
ipsius· si ille defecerit· tenentur obnoxii; Creditor
autem · qui pecuniam dedit in potestate habeat redden
dā pecuniā· quē uellit tenere· Utrū ipsū debito
rem · ac fideiussorē· sed si debitorē tenere elegerit· fide
ius sorē· absoluet· Quia uno electo quem idoneum
creditor iudicabit· alterum liberat· Sunt & aliae ob
contrac ta legationes quae nullo ꝓcedente interrogatione absol
ui possunt· Id ē· ut mulier si sponso uxor futura
dotem dicat· quod tā de mobilibus rebus· quā de fun
dis fieri potest· Et non solū in hac oblegatione ipsa
mulier oblegatur· sed & pater eius & debitor ipsius
mulieris· si pecuniam quam illa debebit sponso crede
tricis· ipse debitor in dotem dixerit· hae tantum tres
ꝑsonae nulla interrogatione ꝓcedente· possunt dic

tione dotis legitimae obligaret. Aliae uero personae si pro muliere
dotem uero promiserint communi iure obligari debent. id est ut in
terrogata respondeant. et stipulata promittant. Item et alio
casu. Uno loquente. et uno sine interrogatione alio promittente;
contrahitur obligatio. Id est si libertus patrono. aut domino.
aut munus aut operas. se daturum esse iurauerit. exponendum
hic. Quid sit. utrum munus. uel opere. in qua re. supradicti
liberti. non tam uerborum solemnitate. quam iurisiurandi
religione retinentur. sed nulla altera persona hoc ordine
obligari potest. Praeterea inutilis promissio. etiam sti
pulatione interueniente facta sit. si id aliquid se daturum
promiserit. quod sui iuris non est. Hoc est si aut ingenuum
hominem quasi seruum se daturum promittat. Aut si mortuum
aliquis quem uiuum credebat promiserit. Aut locum sacrum
aut sanctum. aut religiosum daturum se quicumque promiserit.
propterea inutilis est promissio. Si aliquis rem sub tali condi
tione promittat. quae conditio impleri pro rei diffi
cultate non possit. Praeterea inutilis est et interroga
tio et responsio. si ita aliquis interroget debitorem.
post mortem meam uel tuam illud dari spondens. quod
propterea inutilem uisum est. quia a persona heredis ob
ligatio incipere non potest. et ideo nec heredi credito
ris. heres debitoris tenetur obnoxius. Item inutilis
est obligatio si dicat creditor pridie quam moriar. haec
dare spondens. uel interroget debitorem pridie quam mo
riaris. Similiter et haec stipulatio inutilis iudicatur.
quia non potest scire quando sit pridie quam aliquis
moriatur. Nisi postquam mortuus fuerit. Item si purae

interrog& creditor & debitor sub conditione promittat;
Uel si creditor decim soledos debitorem interrog& & de
bitor quinque promittat. Hoc ordine integrum debi
tum uacallare cognosceatur. Si aliquis nobis pecuniā
debeat. possumus debitorem nrm̄ conpellere. ut pecu
niā quā nobis redditurus erat. alteri se caueat reddi
turū. Nec potest ei cui pro nr̄o debito cau&ur. de cauto.
& non numerato. sicut fieri sol& aliquid disputationis
afferri. Et cum id quod a nobis accepit alteri cauerit
redditurum in litteris oblegatio fit. Aut a re in psonam.
aut a psona in psonā. A re in psonā. uelut si id quod ex emptio
ne. aut conductione. aut soci&ate debes. alii reddas a p
sona in psona. Uelut si id quod mihi alter deb& oblegatio
nes. Ex emptionibus & uinditionibus. locationibus con
ductionibus. soci&atibus. & mandatis. Quia in huiusmo
di rebus consensus magis quam scriptura aliqua. aut
solemnitas quaeritur. In quibus rebus &iam inter ab
sentes oblegatio contrahi potest. quod in aliis re
bus. fieri potest. Emptio igitur. & uinditio contrahi
tur. cum de ptio inter emptorem. & uinditorē. fue
rit diffinitum. &iā si ptio. non fuerit numera
tū. Aut nec pars ptii. aut arra. data fuerit locatio
& conductio. simili ratione consistunt. Ut consensu
&iam uerbo diffinito &iā inter consentientes fir
ma permaneat. soci&atem inire possumus. aut om
nium bonorū. aut unius alicuius negotiationis. Et po
test ita iniri soci&as. si tamen hoc inter socios. Ut unius
pecuniam d&. & alter operam suā pro pecunia ponat.

& huius rei diffinitio. Licet in uerbo inita uel &
ita ut quicquid societatis tempore quolibet modo
fuerit adquisitum. sotiis commune sit. Permanet
autem inita societas. donec quamdiu in ipso consen
su perseuerant. Quia sicut consensu contrahitur.
etiam dissensu dissoluitur. Ergo societas dissolui
tur. aut morte unius socii. aut contraria uolun
tate. aut capitis diminutione. id est. si unus ex soci
is sicut frequenter supra diximus. capite fuerit
diminutus. Similiter et mandare uerbo potest.
et cum uerbis mandatum fuerit. oblegatio contra
hitur. Possumus enim aut nostra negotia aut ali
ena cuicumque agenda mandare. dummodo ho
nestum aliquid agi mandemus. Nam si contra bonos
mores aliquod mandare uoluerimus hoc est si cui
cumque mandemus. ut alicui furtum faciat aut ho
micidium. aut adulterium. aut mittat in his re
bus mandati oblegatio non contrahitur. Sol
uitur autem mandatum aut morte cui mandatum
est. aut contraria illius uoluntate. qui mandauit. sed
is cui mandatur. mandati formam egredi non
potest. aut si egressus fuerit mandati reus in et
obnoxius. et quam extra mandatum egit. non pre
iudicat mandatori.

XVII · QUIB; MODIS OBLEGATIO TOLLATUR ·

Tollitur oblegatio soluti debiti. praeterea
aliquotiens tollitur oblegatio. etiam si aliud
quam cautum fuerit. & debito ret creditori

reddicatur. Nec nisi quicumque p pecunia
quam creditori debuit. ad quiescente creditore
agrum aut argentum aut mancipia aut ali
as quas lib& species. habita aestimatione con
sentiente creditor reddiderit. oblegatio euiden
ter tollitur. quia de oblegationibus quae ex con
tractu nascuntur. ut diximus. super ẽ. ut de his
oblegationibus quae ex delicto nascuntur. sim
pliciter disputemus; Ex delicto nascuntur oblegatio
nes. Si aliquis furtum fecerit. uel bona aliena
rapuerit uel damnum alteri dederit aut iniuriā
fecerit. quarum omnium rerum. uno genere ex
delecto nascitur oblegatio. Furtorū genera
sunt. quattuor. manifesti. nec manifesti. et
Concepti. & oblati. Manifestum furtū. si quando
furtum ex cuiuscumque rem tollit. & in ipso furto dep
henditur. Nec manifestū furtū appellatur. furtū
quamquod lib& dū fier&. inuentū non ẽ. tamen furtū
factū fuisse probatur. Conceptū furtū dicitur.
cū apud aliquẽ alterum res furata inuenitur. Ob
latū furtū dicitur. cū res furtiua alicui ita a fure
datur. ut apud ipsum furem inueniri non possit.
Praeterea qui rem alienam inuito aut nesciente
domino contingit. uel tollere aut de loco mouere
p̄sumit. furtū facit. Et si quis rẽ. utendā acceperit.
aut commendatū apud se habuerit. & ea aliter usus
fuerit quā accepit. furti ac tione tenetur. Prae
terea si quis iumentū alterius ad hoc accepit. ut eū

quinq; milibus ducer& sedecim milibus. aut lon
gius quam ab illo qui dedit fuerit constitutum dux
erit. furti reus e. & multa p̄terea quarum
harū similia sunt; secundum & ille furti tene
atur; sed & ille furti actione teneatur. qui
opem. aut consilium. aut studium commoda
rit; uelut si quis pecuniam quā in manu aliquis
tenebat excusserit ut alius eam rapere possit.

EXPLICIT LIBER GAI FELICITER.

INCIPIUNT TITULI EX PAULI SENTENTIARUM CORPORE

LIBER PRIMUS.

EXPLICIT TITULI EX PAULI SENTENTIARUM.

INCIPIUNT PAULI SENTENTIAE

EX CORPORE SENTENTIARUM
PAULI HUIC CORPORI CONUENIT
ADNECTI IN THEODOSIANO PRO RE
DEMENDIS LITIBUS NON INUENI
UNTUR INSERTA.

·I·

INCIPIT LIBER PRIMUS.

PAULI SENTENTIARUM.

I. DE PACTIS ET CONUENTIS.

Omne pactum · posteriori pacto · dissoluitur · licet pa riat exceptione. .lex.

INT. Si de una re inter ipsas personas duae pactiones fiant · posterior ualebit · Neque contra leges neque contra bonos mores pacisci possumus · si inter aliquos conueniat · ut de admittendo crimine uel inferenda uiolentia · aut de rebus · quod leges aut honestas prohibet aut de rebus alienis aut de bonis uendentes · aliqui paciscatur · haec pactio nec ualere non possunt. Post rem iudicatam · pactum nisi donationis · causa interponatur · seruari · non potest. .lex.

INTP. Post rem iudicatam pactio inter eos qui litigauer · tunc obtinet firmitatem si de summa quam iudicio · constat addictam · ab eo qui uicit aliquid concidatur.

II. DE COGNITORIBUS · ET PROCURATORIBUS

Omnes infames qui postulare prohibentur · Cognitores fieri non posse · etiam uolentibus aduersariis.

INT. Infames sunt · qui propter aliquam notantur infamiae et ideo tales personae ad agendas causas · nec mandatum dare · nec suscipere · ab altero possunt · etiam si hoc eorum aduersarii adquiescant. Femina in rem suam cognitor · id est operam suscipere non pro lex

hibetur. tamen si dominae si dominae & procuratri
ces fiant pro re iam sua agere possunt. in rem
.lex. suam cognitor procuratorue ille fieri potest. qui
pro omnibus postulat.

INTP. Nec procurator in causa aliena nec pro
curator & dominus ut pro sua agat infamis
persona fieri potest.

lex INTP. Actio iudicati non solum in dominum
aut in dno. sed etiam heredi & heredem
datur.

INTP. Actio de exsecutione iudicatarum re
rum non solum ipsi auctori qui egit concepit sed
& heredi similiter debetur. Nam & heredes
uicti ab herede uictoris absolutionem iudica
ti nihilhominus retenetur.

III. DE PROCURATORIBUS.

lex Mandari potest procuratio in presenti &
nudis uerbis & per litteras & per nuntium & apud ac
ta presidis & magistratus.

IST INTR N INDIGET.

Procurator aut ad litem aut ad omnem nego
tium aut ad partem negotium aut ad res ad
ministrandas datur.

INTP. Procurator eas tantum agere potest quas ei
euidenter constiterit fuisse commissas.

IIII. DE NEGOTIIS GESTIS.

.lex. Qui negotia alia gerit & bonam fidem & exac
tam diligentiam rebus eius pro quo interuenit

psentare deb&. IST. INR. N. INDIGET.
Tutor post finitam tutelam. si in admutatione durauerit. necessariu gestorum pupillo uel curatori eius tenebitur. IST. INR. N IN DIG. lex.
INT. Tutor si pacta tutela. id e. impl&is pupillaribus annis uoluerit in ipsa administratione persistere. De actis negotiis pupillo uel curatori eius. Non tutelae sed negotiorum gestoru cogendus e reddere rationem. Si pecuniae quis negotium gerat. Usuras quoque totius temporis praestare cog&ur. & periculum eorum nominu quibus collocauit agnoscere. si litis tempore soluendo n sint. Hoc enim in bonae fidei iudicus seruari conuenit. lex.
INT. Qui pecunia exercuit aliena. usuras eius reformare cogendus e. Et si minus idoneis psonis de hac ipsa pecunia fortasse crediderit. pro ipsorum psonis quae soluere non possunt. Damnum ipse qui talibus psonis credidit sustinebit. Mater quae filioru suoru rebus interuenit. actione. gestoru .gestoru & ipsis & eoru tutoribus tenebitur. lex
INT. Mater quae se in r&inendis rebus filioru miscuerit. tam ipsis qua tutoribus eoru negotioru gestoru coget reddere ratione. Filius familias uel seruus si negotiu alicuius gerant. in patrem dominu uel peculio tenus actio dabitur. lex
INT. Si filius familias aut seruus sine eius su patris aut domini negotia gesserint aliena. & ex hoc inueniant obnoxii. tantu dani pater uel dominus sustinebit.

lex. quantum in eorum peculio poterit inueniri. | Si pater uel domi
nus seruo uel filio familias negotia aliena agenda commi
serit in soluendum tenebitur. / ista int. non eg.

lex. INT. Pater si emancipati fili. res. sine ulla exceptione a se
donatas administrauit. filio actione negotiorum gestorum
tenebitur. ~~IST INT p N IN DG.~~

Interp. Si pater ea quae emancipato filio sine aliqua conditio
ne donauerat. administrare presumpsit. filio emancipato
pro his quae in rebus eius gessit negotiorum gestorum tenebi
tur actione. Qui cum tutor curator ue non esset sol. si pro
tutore curatore ue. res. pupilli ad utilitatem administra
uit. actione negotiorum gestorum pro tutore curatore ue
tenebitur. IST INT N IN DG.

V DE CALUMNIATORIBUS

lex Calumniatore qui sciens prodensque per fraudem nego
tium alicui conparauit. IST INT N IN DG

lex In priuatis & in publicis iudiciis omnes calumniosi extra
ordinem pro qualitate criminis plectantur.

INT Qui autem apud cunctos iudices aut apud priuatos iudices
fuerit de hac obiectione conuictus non expectata ordi
nis sententia prout causa fuerit supplicio subdetur.

VI DE REIS INSTITUTIS

lex De his criminibus de quibus quis absolutus est ab eo qui accu
sauit refricari accusatio non potest.

Filius accusatoris si hoc crimen quod pater intendit post
libertatum reum persequi uellit. ab hac accusatione remouen
dus est. IST INT N IN DG

Crimen in quo alius destitit uel uictus discessit. alio subicere

nonprohibetur. ISTINT NIN DC

XVII DE INTEGRI RESTITUTIONE.

INT Integri restitutio dicitur. siquando res quaelibet aut causa quae perierat. in priorem statu reparat. uel. id quod alicui sublatu e. reformatur. Hoc enim quod p ptore e antea fiebat. modo p iudices ciuitatu agendu e. Ita ut eoru causae uel res in integru reuocentur. Qui aut p amorem potestatis alicuius conpulsi sunt. aut fraude uel errore decepti sunt. aut p captiuitatem. aut p quacumque iniusta necessitatem. substantia suam. aut statu ingenuitatis pdidisse noscuntur. Aut si qui pro necessitate longinq; peregrinationis absentant. Uel ad restanda ea quae in damnis minoru gesta ee probantur. Integri restitutio. plusqua semel non e decernenda. Ideoque causa cognita decernitur. ut in integru res. uel causa redeat. Non nisi semel a iudice potest. cognita causa praestari. Si aliquis. ut se de. ui. latronu uel hostiu uel populi liberaret. aliquid emancipauit uel promisit ad metum n pan et. mercedem eni de pulsi metus tribuit.

INT. Quicumque aliquid ut se de hostibus uel de seditione. populi. aut latronum in petu liberaret. causa mercedis ut euaderet. aut promisit. aut dedit. hoc promet u se dedisse. Non poterit alligare. Nec reuocare quod dederit. seu ius per metum mancipatus. quicquid adquaesierit uel stipulatus sit ei adquiritur. qui uim passus e.

INT. Si cum domino uis infertur. seu ometu interuem

ente dederit. & apud eũ cui datus fuerit aliquid quolib&
pacto adquisierit. cum seruum ipsum dominus cuius ẽ.
in lata receperit. ad eum omnia quae seruus adquisie
rit ptinebunt. Uis ẽ maior rei imp&us qui repelli
non potest. IST INT Ñ IN DG

Qui quem in domo inclusit. ut sibi rẽ mancipare aut
promittere. extorsisse mancipationẽ uid&ur.

INT Qui aliquem in domo suo clausum tenuit. quascumq;
ei scripturas extorserit. non ualebunt. qui quem ferro
uinxit ut sibi aliquid trader& uel uender&. uim. intu
lisse uid&ur. IST INT NON IN DG

Qui in carcerem quẽ d&rusit. ut aliquid ei extorquer&.
quicquid ob hanc causã factũ ẽ. nullius ẽẽ momenti.

VII DE DOLO

Dolus ẽ cum aliud agitur aliud simulatur. IST INT Ñ IN DG

Qui dolum uel m&um adhibuit. ut res ad aliũ transie
rit. uterque de ui. & dolo actione tenebit.

VIIII. DE MINORIBUS UIGINTIQUINQUE ANNORŨ

INT Minores ae&ate si grauiora crimina admiserint.
p aetatem se ñ poterunt excusare. Qui minori manda
uit ut negotia sua agat. ex eius psona in integrũ resti
tui ñ potest. nisi minor sua sponte negotiis ei interuenerit.

INT Si qui maior annis minoribus integri restitutionem
p mandatũ negotia sua agenda conmiserit. ex pso
na minoris integri restitutionẽ accipere ñ potest.
nisi forsitan minor sine mandato uoluntarie se
causis miscuerit alienis. si maior effectus rem quã
minor egit. pacto uel silentio conprobauit. aduersus

hocquoque inintegrum frustra restitui desiderat.

INT Siquis id quod minori aetate gessit postquam maior effectus est usque ad expletum uicesimum octauum annum silentio suo et taciturnitate reuocare noluit. De hac re in integri restitutione postea ren potent. Si minor minori heres existat heres ex sua persona non ex defuncti integrum restitui potest.

INT Si minor minori successerit. Non ex persona defuncti illi qui heres est sed ex sua agere potest. hoc est si ille qui defunctus est uiginti trium annorum sit succedens. Uiginti existius qui successit aetate tempora conputanda sunt. Minor si in his quae fideiussit uel fide promisit uel spopondit uel mandauit integrum restituendum reum principalem non liberat.

INT Si minor maiorem fide dicat. licet ipse teneri non posset. tamen quem fide dixit teneri potest. Qui sciens prodensque se pro minore obligauit. siud consulto consilio fecit licet minoribus succurratur. ipsi tamen non succurratur.

INT Qui sciens minorem hoc argumento pro eo fideiussor accessit. Ut excusatio minoris aetatis fideiussionem suam in postero liberaret. Minor quidem aetatis beneficio liberatur. Sed ad soluendum debitum fideiussor qui hoc argumento usus est retinetur. Minor aduersus emptorem in integrum restitutus pretio restituto fundum recipere potest. fructus enim in conpensatione usurarum penes emptore remanere placuit.

INT Si minor praedium quod uendiderat per integri restitu

tione reddito emptori pretio receperit. fructus ab emptore perceptos recipere non potest. sed eos quanti fuerint in conpensatione usurarum ius sum est inputari. Minor aduersus distructionem eorum pignorum & fiduciarum quas pater obligauerat. si non ita ut opor[tuit] a creditore distracte sunt. restitui in integrum potest.

INT Minor annis .XXV. ea quae pater eius obpignorauerat. uel fiduciae causa posuerat. si uiliori pretio quam oportebat a creditore distracta conuicerit. potest soluto debito ad recipiendam rem suam integri restitutionis auxilium promereri.

X DE PLUS PETENDO.

INT Causam perd& quicumq; aut commendatum siue commodatum aliquid alibi quam placuit dari pet& ierit. aut plus quam datum est dari poscerit. aut ante tempus quam redibitio promissa est pet& ierit reformari. uel meliorem speciem quam dederit postulauerit.

XI DE SATIS DANDO.

INT Quicumque hereditatem ex defuncti uoluntate aut testamenti condicione possid&. quam alter sibi debitam esse contendit. pet& itor iure postulat. Ut ei a possessore satisdatio d&ur. Quae omnia hereditaria corpora salua futura esse promittat. Usque in cognitionis euentum. Ut si possessor ex hac re conuentus in huiusmodi satisdationem non prouiderit. Dato a pet& itore fideiussore. ad eum hereditaria corpora transferuntur. si uero nec pet& itor satisdatorem dederit. penes possessorem usq; ad euentum iudicii possessio remanebit. Usufructuarius

& deutendo usufructu satisdare debet. Deinde usuru. ac si ipsi pater familias uteretur.

INT. Usufructuarius proprietatis domino dato re dare compellitur. si usufructum suum non aliter quam ipse proprietatis dominus utipotuit diligenter.

XII DE IUDICIIS OMNIBUS

INT. Hi qui in causis suis falsa principum rescripta detulerint. ut falsarii puniuntur. Qui falsum nesciens alligauit. falsi poena non tenebitur.

Ista in caput domini patroni ue. Nec seruus nec libertus interrogari potest. Pregnantes mulieres. neque torqueri neque damnari. nisi post editum partum possunt.

Qui de se confessus est. in alium torqueri non potest. Ne aliena salutem in dubiae deducant qui de sua desperauit.

XIII. DE IUDICATO.

Qui exhibiturum se aliquem in iuditio honorauerat mortuo eo pro quo honorauerit á peculo cautionis liberatur. Filius familias iussu patris manumittere potest. matris non potest.

INT. In eum qui alium curiae raserit uitiauerit uel quodcumque aliud scripturae genus sua presumptione turbauerit in eum. capitaliter non expectato. ordinis sententia uindicatur. si id quod emptum est. neque traditur. neque est mancipatur. uinditor cogi potest. ut tradat. aut mancipet.

INT. Si eam rem quem aliquis accepto pretio facta uinditione distraxit. tradere distulerit ad traditionem rei. quam uindidit omnimodis conpellendus est. Deteriorem

seruum facit. qui fugam suaserit. & qui furtũ & qui
mores eius corpus ue corruperit. qui ancillã alie
nam uirginem inmaturã corruperit. poena legis
aquiliae tenebitur.

INT. Haec duae secundũ legem aquiliam. similem poenã
habent. Ut cum his quae animo uel corpore corrupe
runt. Alia similia mancipia huiusmodi p̄sumptores
exsoluant. In pet&tione hereditatis ea ueniunt. quae
defunctus tempore mortis reliquit. Uel ea quae post
mortem ante aditã hereditatẽ ex ea adquisita sunt.
ista possessor hereditatis p̄sentia earũ rerũ quas de
dolo alienauit cum usuris prestantur. cogendus est.

INT. Si auctor de pet&tione hereditatis sibi debitae ita si
lentium suum gessit. id ẽ. ut nullam proponer& actio
nem. heres eius ab hereditatis ipsius pet&tione repellitur.

XIIII. DE UIA

Qui uiam publicã exarauit. ad munitionẽ eius solus
conpellitur. ISTINT N INDG

XV SI QUADRUPEDES DAMNUM INTULERINT

INT. Si alienum animal cuicũque damnũ intulerit.
aut alicuius fructus leserit. dominus eius aut aesti
mationem damni reddat. aut ipsũ animal tradat.
Quod & iã de cane similiter ẽ statutũ. fera bestiã in ea
parte qua populo iter ẽ. conligari pra&or prohib&.
& ideo siue ab ipsa siue propter ipsam ab alio alteri
damnatum datũ sit. pro modo admissi extra ordinẽ actio
in dominũ uel custodem datur. maxime si ex eo homo perierit.

INT. Fera bestia in ea parte qua populi transeunt uel

frequentant· ligari uel custodiri prohibuit? ne aut ipsa
aliquem noceat· aut furore eius quolib& casu ab altero
fortasse ledatur· Quod si factum fuerit· in dominum
qui hoc p̄cepit uel in custodem eius damni uel cuiuscumq;
lesionis actionem expectata ordinis sententia reue
ratur· Et qui irritatu suo fera bestiā uel quācumque
aliā in se prouocauerit· ea quae damnum dederit·
Neq; in eius dominū· neq; in custodem actio datur·

INT Quicumque fera bestiā uel quācumq; quadrupedē
prouocando quocūq; modo aduersum se incitauerit·
nec domino nec custodi eius poterit inputari· qui suo uitio
incurrisse dinoscitur·

XVI DE FINIUM REGUNDORUM

In eum qui p̄· uim· terminos deiecit· uel amouit· extra
ordinem animaduertitur·

XVII· DE SERUITUTIBUS

INT Uia quod eundo· ad rem nr̄am uta solemus· uel· iter·
quo p rem alienā ad rem nr̄ām p̄gemus· & actū id ē· qua
pecora minare consueuimus· Uel aquae ductū bien
niū non utendo· si quis usus non fuerit· perisse ei certis
simū ē· seruitus haurien dae aquae uel ducendae bien
nio actio omissa intercedetur· & biennio usu repatere cipit?

INT Usus hauriendae uel ducendae aquae· si biennio
distiterit· n̄· utenti perit· Et si iterū biennio in usum fue
rit reducta recipitur·

XVIII· DE FAMILIA HERCISCUNDE

INT Propter diuisionem bonorū communio· si quando
inter fratres intentio uertitur diuidendae rei· n̄ plus quā

semel arbiter deputatur. ut inter eos quae sunt communia habita aequitate distribuat. quo si deputatus a iudice arbiter in diuisum aliquid dimiserit communi consensu postea quisit. diuisionis medius elegatur.

XVIIII. QUEMADMODUM ACTIONES PER INFICIATIONEM DUPLICENTUR.

INT. Aliqua quae cum ab his quibus sunt debita repetuntur. si a debitoribus negata fuerint. dupli satisfactione redduntur id est. rei iudicata ligata per damnationem relicti id est. si qui heres legati titulo dare iussus est. et petitum negauerit uel si damnum. alicui per iniuriam factum quis sarcire noluerit uel de domo agri. cum auenditore emptor fuerit. circumscriptus. ut minus inueniat quam probatur scriptum. quae omnia superius conprehensa. secundum legem aquiliam duplicatur. Ex his causis quae pro inficiatione duplantur. pactum finiri non poss.

INT. Hae causae quae pulsatorum negotiatione duplantur. per pactum finiri non possunt.

XX. DE FIDEIUSSORE ET SPONSORE.

INT. Cum multi fideiussores extiterint. etiam si ad soluendum quae promiserunt probantur idonei. et possint omnes in solidum teneri. Tamen restitutio debiti inter eos diuidenda est. Ut unusquisque id quod eum pro portione sua contingit exsoluat.

XXI. DE SEPULCHRIS ET LUGENDIS.

Ob incursum fluminis uel metum corpus iam perpetuae

sepulturae traditu. solemnibus redditas sacrificiis per noctem in aliu locu transferri potest. IST IN N INDC.

Corpus in ciuitatem inferri n licet. Ne funestentur sacra ciuitatis. Et qui contra ea fecerit. extra ordine puniunt. IST

Quilug& abstinere deb& a conuiuiis ornamentis. & alba ueste. IST INTR N INDC.

Quicquid in funus erogatur. inter aes alienu primo loco deducitur. IST IN N INDC.

Quicquid in sepultura defuncti expensum fuerit. prius quam aliis creditoribus. de morali hereditate reddendum e. Qui alienu mortuu sepelierit. si in funus ei aliquid inpenderit. recipere id ab herede uel a patre uel a domino potest. IST IN N INDC.

IULI PAULI RECEPTARUM SENTIARUM. LIBER PRIMUS. EXPLICIT.

INCPNT CAPTL DE LIBRO II

INCIPIT LIB SECDS

I DE REBUS CREDITIS ET DE IUREIURANDO

INT. Cum de rep&itione pecuniae agitur. & probatio debitae pecuniae nulla profertur. ub& huius rei ambiguitatem sacramentorū interpositione finiri. Deferre iusiurandū. prior actor potest; Contrarium autem de calūnia. iusiurandū reo comp&it.

INT. Lic& prior p&itor offerat sacramentū. tamen cum nulla probatio debiti ē. is qui calumniam se pati dicit. potest fidē suā iusiurandi religione firmare. Si reus eū iurare uelit. actor illi necessitatē iusiurandi remisit. Et hoc liquido appareat. actio ineunda tur.

INT. Si quando pulsatus rep&enti pecuniā obtulerit sacramentū. & ille ei iurisiurandi necessitatē ultro concesserit. Non potest postea ab eo debitū postulare. Heredi eius cū quo contractum ē. iusiurandū deferri n̄ potest. quoniam contractū ignorare potest.

INT. heres eius cui pecunia credita dicitur. ad sacramentū uocari n̄ potest. quia quae egerit. auctor suus ad integrum scire n̄ potuit. Ei qui debito quocūq; modo confessus ē. docetur. ex ea re actio creditori non datur. sed ad solutionem conpellitur.

II DE PECUNIA CONSTITUTA.

INT. Si quis pro alterius debito pecuniam se promiserit redditurum. ad solutionem statutae promissionis est retinendus.

.III. DE CONTRACTIBUS.

INT. Stipulatio ē inter p̄sentes haec uerba quibus se inuicē partes obligare possunt. Ubi necesse ē. ut interrogationi petenti pulsatus. ad interrogata respondeat; uelut si quis pro alio fideiussor se dicat accedere. Qui cū se hoc responsione obligauerint ad solutionem etiam sine scriptura poterunt retineri. GAE.

.IIII. DE COMMODATO ET DE DEPOSITO PIGNORE FIDU.

Quicquid in rem commodatam ob morbum uel aliā rationem inpensum ē a domino recipi potest.

INT. Si facto incendio ruina naufragio aut quo alio simile casu res commodata amissa sit non tenebitur; eo nomine is cui commodata ē. Nisi forte cum possit rem commodatam saluam facere suam praetulit.

INT. Si seruum uel equū uel quaecumque alia aliquis ab altero ad usum tantū seruiendi commodata susceperit. et eos ad pugnā uel ubi periculū incurrant duxerit ad redibitionem commodatae rei merito a domino retinentur; Si rem aestimatam tibi dedero. ut ea distracta p̄tium ad me deferres. ea quae perierint siquidem ego te rogaui meo periculo perit. si tu de uendenda promisisti. tuo periculo perit.

INT. Si facto p̄tio rem uindendā aliquis cuicumq; tradiderit et dū ab eo uindenda p̄fertur. quacumque occasione perierit. ei perit. qui eam dederit distrahendā. Ceterū si rem acceptam non rogante domino sed p̄mittente eo qui accepit. dū uellit uenundare perdiderit. sibi rei p̄ditae ingerit detrimentū

V. DE PIGNORIBUS.

HT. Creditor sine condicione pignus sibi depositū tenens. ter. debitorem suū conuenerit. Ut soluto debito pignora sua recipiat. Quod si debitor noluerit post tres ammonitiones soluto debito pignora sua recipere. Creditor distrahendi pigneris habebit liberam potestatē. Si facto incendio. ruina. seu naufragio. aut alio simili casu res commodata amissa sit. Non tenebitur eo nomine. is cui commodata ē. nisi forte cum possit rē commodatā saluam facere suam praetulit.

HT. Si quis gregem equarū uaccarū uel ouium accepta mutua pecunia. pigneris creditori dederit. fetus earū ad debitorem ptinent. Ita ē. & si ancillam dederit. & partū ediderit. ad debitorem ptin&. non ad creditorē. Conpensatio debiti. ex pari specie. ex causa dispari admittatur. Uelut si pecuniā tibi debeā. & tu mihi pecuniā debeas. aut frumentum. aut c&era huiusmodi lic& ex diuerso contractu. Conpensare uel deducere debuit. si totum p&at. plus p&endo causā cedat.

HT. Si quis debeat alicui soledos decim. & ille qui deb& de quacumq; ratione. debeatur illi a creditori suo soledos quinque. & ueniat creditor ut hos decim soledos á debitore p&at. si probauerit ille debitor sibi ab eo quinque soledos deberi. quare illum in soleda pro totis decim soledis conuenit. Causam perdit. qui noluit debitū conpensare. similis ratio ē. de frumento uel aliis speciebus.

VI. DE EXERCITORIBUS ET INSTITUTORIBUS.

Filius familias. si uoluntate patris nauem exerceat.

patrem insolidum ob ea quae cesalu citre c eperit obligat
IST. INT. N. IN DC.

VII. AD LEGEM RODIAM. IDE DE NAUTICIS.

Leuandae nauis gratia iactus conmercium factu idem de nauticis .e. omnium intribulatione sarci antur. quod pro omnibus datum .e. IST LEX INT N DC

Naue uel arbore uitem potatis amissa uictoris. ad con tributionem non tenentur. nisi ipsis arborem salu tis causae ruentibus nauis saluasit. IST INT N INDC.

Iactu nauis leuata si perierit extractis aliorum pordi natores mercibus quoque eius rationem haberi placuit. qui mercis salua naue iactauit. IST INT N INDC.

Leuandae nauis gratia. mercis in scafam transiectae. atque ideo amissae intributione earum. quae in naui salue sunt refici conuenit. naue autem perdita con seruatae con mercibus scafe ratio non habetur. IST INT

Conlatio intribulationis. ob iectum salua naue fieri debet. IST INT N IN DC.

Sicut commoda sentimus ex acto proposita institu toris. ita et incommoda sentimus. et ideo in eum qui seruum siue filium filiam ue familias siue ancilla p̄posuit negotio uel mercibus exercendi eorum nomine insolidum conuenitur. IST INT N INDC.

VIII. DE INSTITUTORIBUS.

INT. Quicumque quamlibet personam aut ad exer cendum negotium. aut pro ratione culturae et con dendum et uindendisque fructibus p̄posuit. se cog noscetur. siquid dam ni eius actum accesserit ad eum

qui eum instituit p(er)tinebit. siue seruus siue liber. quod
cumque discipulus eoru(m) qui officinis tabernis praesunt.
Contractu(m) e(st) in magistris uel institutoribus tabernae
in solidum actio datur.

INT. Si quis condiscipulis uel mercennariis tabernario
rum. uel cuiuus lib(er)et officinae actum fuerit. ad
magistrum officinae uel institutorem tabernae
damnum quod accesserit p(er)tinebit.

VIIII. DE IN REM UERSO.

INT. Si seruus uel filius familias mutuam pecu
nia(m) a quocumque susceperint. et in utilitatibus
patris uel domini necessariisq(ue) rebus ea(m) expendis
se probatur. pro hoc debito patrem uel dominu(m) ad solu
tionem necesse e(st). r(e)teneri.

X. DE SENATUS CONSULTO MACHEDONIANO.

INT. Qui filios familias contra interdicta legum
inscio patre pecuniam co(m)modauit. ea(m) nec uiuente
nec mortuo patre ab eodem poterit postulare.

XI. AD SENATUS CONSULTU(M) UELLAIANO

INT. In omni genere causarum pro quibus cumq(ue) p(er)sonis.
mulieres fidem suam interponere prohibentur.
Mulier quae pro tutoribus filiorum suoru(m) indemnita
tem promisit. ad beneficiu(m) senatus consulti non p(er)tinet.

INT. In hac tantum mulier fideiussione tenetur. ut
si tutores filiis suis petet. et pro eis fideiussor exsis
tat filiis teneatur obnoxia.

XII. DE DEPOSITO.

INT. Cum in iudicio de rebus agitur commendatis.

simora in reddendo abeo cui conmendata sunt afferatur. prout res fuerit conmendata. ut usurae siue pecuniae aut fructus. si praedia fuerint debebuntur. In causa depositi conpensationis locus non e. sed res ipsa reddenda e.

INT. Si quis creditor debitorē in solutione tardante. rē sibi pro debito positam distraxerit. si quid amplius acceptū fuerit quā debebatur. quod plus acceptū e. restituimus sū e. debitori. quicquid creditor p fiduciarū seruū quaesiuit. sortem debiti minuit.

INT. Quicquid creditor p obpignoratū sibi pro debito seruū adquisierit. de summa debiti retrahatur. Debitor creditori uindere fiduciā non potest. sed alii si uelit uindere potest. Ita aut ex ptio eiusdem pecuniā offerat creditori. atque ita. re. mancipata in sibi rem emptori praestet.

INT. Creditor rem sibi obpigneratā a debitore emere non potest. sed debitor cū alia psona inire contractū potest. Ut accepta ab emptore pecunia debitū restituat creditori. Et sic postea rem suam a debitore liberā cui uoluerit uindat. si p subpositam psonam creditor pignus suū inuito debitori creditor conparauerit. emptio nō uidetur. Et ideo quandoque lui potest. Ex hoc enim causa pigneris uel fiducia finiri non potest.

INT. Creditor pignus quo a debitore accepit. nec p subposita psonā emere potest. Quod si factum fuerit agente debitore. soluto debito. emptio non ualebit. Si inter creditorē & debitorē conuenerit. Ut fiduciā

sibi uindere non liceat. non soluente debitore creditor
denuntiare ei solemniter potest & distrahere. Nec
enim in tali conuentione fiduciae actio nasci potest.

INT. Si conueniat inter creditorem & debitorem ut pig
nus a creditore non uindatur. non soluente debitore
debiti. creditor pignus post trinam conuentionē
uindere potest.

XIII DE LEGE COMMISORIA

Si creditorem fiduciae datam uni ex heredibus uel
extraneo legauerit. aduersus omnes heredes
actio fiduciae conp&it.

INT. Si creditor rem quam a debitore pignus acceperit
uni ex heredibus uel extraneo legati titulo derelinquat.
debitor pro pignere suo oblato debito omnes here
des creditoris poterit inuenire. si creditor rem fi
duciariam fecerit meliorem ob ea recuperanda
quod inpendit. iudicio fiduciae debitorem habe
bit obnoxium.

INT. Si quis creditor p̄dium sibi fiducia oblegatū
studio & opere suo meliorauerit. quicquid se p̄
melioranda re. inpendis se probauerit. ei a debi
tore reddendum ē. Nouissimus creditor pri
orem obligata pecunia quo possessione eum trans
feratur dimittere potest. sed & prior creditor
secundum creditorem si uoluerit dimit
tere non prohib&ur. quam quā ipse in pigne
re prior sit.

INT. Si duo creditores unum pignus debitoris habeant.

obligatum · id posterior creditor priori creditori offerat pecunia͞m · potest pignus obligatum ad se transferre · Item si prior creditor · lic& potior sit · in pignore r&inendo · si offerat pecunia͞m potest apud se pignus retinere · Seruus si mutuam pecunia͞m tempore seruitutis acceperit · ex ea obligatione post manumissione͞m conueniri Non potest · IST INT N INDG

XIIII DE USURIS

INT Pactum nudum dicitur · si cautio creditori a debitore in qua centesima se soluturu͞m p̄mi sit sine stipulatione fiat; & ideo usurae ex nuda cautione creditori paenitus non debentur · Usurae supra centesimam solutae sortem minuuntur · consumpta sorte rep&i possunt ·

INT · In pecuniis creditis cum solutio usurarum sortem aequauerit · si quid amplius creditori fuerit datu͞m · de capite debiti subtrahitur · si uero & centesima · & caput impl&um ē · quod amplius accepit · creditor reddere cog&ur debitori · Traiecticia pecunia propter periculu͞m creditoris qua͞mdiu nauigat nauis · infinitas usuras recipere potest ·

INT · Traiecticia pecunia dicitur · quae naui aut ad transmarina deferatur · deponitur quia maris periculo committitur · in quanta conuenerit usuras hanc pecuniam dare creditor potest · Usurae quae centesimam excedunt · per errorem solutae rep&i possunt ·

IST INT N INDG

XV · DE MANDATIS

XVI. PRO SOCIO.

Sicut lucrum ita & damnum inter socios commu nicatur. nisi quid culpa socii. uel fraude p̄sumpsit.

XVII. EX EMPTO. ET UINDITO.

INT. Siquis rem alienā uindiderit & p̄tium acceperit. ad redibutionem duplae pecuniae manebit obnoxius. si res simplici ter tradita seuincatur. tanto uinditor emp tori condemnandus est. quanto si stipula tione pro euectione cauus est.

INT. Siquicumq; rem simpliciter id ē sine poene interpositione emptori tradiderit & de eadem re. emptor fuerit superatus. in tantum ei uinditor manebit obnoxius. uelut si euectionis poenam. id ē duplum se redditu rum p̄tiū in uinditione permiserit. Re sempta mancipatione & traditione perfecta. si euin catur auctoritatis uinditor duplo tenus oblegatur.

XVIII. DE EO DO ID Ē DE SPATIO.

INT. Si uinditor cum mancipium distraherit de artificio eius uel peculio procaritate p̄ti mentitus ē emptori. in quantum sine peculio uel artificio ualere potuerat. tantum redde re conpellatur. aut certe mancipium uinditū recipere reddito p̄tio adquiescat. Ex die emp tionis si pars p̄tii numerata sit & fructus & operarū.

& foetus pecorum & ancillarum partus ad
emptorem pertinent

IT. Siquis agrum alienum cuicumq(ue) uen
diderit & postea hic ipse ager ab alio domi
no cuius erat emptori donatus sit, uinditor
empto[illegible]m in redibutionem p(re)tii quod acce
pit manebit obnoxius. Post rem tradita(m)
nisi emp[illegible]tor p(re)tium statim exsoluat usuras
eius praestare cogendus e(st).

IST INT N IND C

Mutus emere & uindere potest: furiosus
autem neque emere neque uendere potest.

IST INT N INDG

Seruus bonae fide conparatus (ra) si ex uetere
uitio fugere. Non tantum p(re)tium domi
nus sed ea quae perfuga abstulit reddere
cogetur. IST INT N INDG.

Cum probatio prioris fuge defecerit.
serui responsione credendum e(st). in se
enim interrogari non pro dominum
aut in d(omi)no uidetur. IST INT N INDG

;domino

In eo contractu q(ui) e(st) ex bona fi(de)di discendit instrumen
torum oblegatio sine te causa desideratur si
quomodo uoluntas de fide contractus positos
tendi. IST INT N INDG.

IT. In contractibus empti & uendita qui bona fi
de ineuntur uinditionis instrumenta superfluae
exquiruntur, si cumque (quo) modo res uendita & ac

cepto pretio qualibet probatione possit agnosci.
fundus eius uidelicet cuius nomine conparatum est.
non a quo pecunia numerata est. si tamen fundus
conparatori sit traditus.

INT. Si ager alterius nomine & alterius pecuni
a fuerit conparatus. eius esse cognoscatur
cuius nomine conparatus est. si tamen ipsi conpara
tori agrum traditum fuisse constiterit. Ille uero
pecuniam quam dederat. a possessore recipi
et. sicut multis aliis speciebus habetur expositum.
Electo reo principali fideiussor uel heres eius
liberatur. Non enim in mandatoribus
obseruatur.

INT. Siquis contempto fideiussore debitorem
suum tenere maluerit. fideiussor uel
heres eius a fideiussionis uinculo liberatur. siue
ro procurator litis uictus fuerit mandator eius
ad solutionem tenetur.

XVIIII. DE LOCATO ET CONDUCTO.

Homo liber qui statum suum in potestate ha
bens. & peiorare eum & meliorem facere
potest; atque ideo operas suas diurnas noctur
nasque locat. IST INT. N INDIG.

Fundi deterioris facti & cultore non exercita
te aedificiorum non refectorum culpam.
arbitrio iudicis domino a conductore sarci
ri potest.

XX. DE NUP TIIS.

Sponsalia tam inter puberes quam in
ter inpuberes contrahi possunt. IST INT.
Eorum qui in potestate patris sunt sine uolun
tate eius matrimonio iure non contrahuntur.
sed contracta non soluuntur. Contemplatione
enim pu^b^lice utilitatis priuatorum commo
da p̄feruntur.

INT. Uiuentibus patribus inter filios fami
lias sine uoluntate patrum matrimonia
non legitimae copulantur. sed si coniuncta fu
erint non soluantur. quia publicam utilitatē
antiquitas pertinere decreuit. ut procre
andorū liberorum causa coniunctio facta non
debeat separari. Inter seruos & liberos ma
trimonium contrahi non potest. contuberni
ū potest. IST INT Ū IN DO.

Neque furiosus neq; furiosa matrimonium
contrahere possunt. sed contractum matrimonium
furore non tollitur.

INT. Si quis matri^mo^nium sani contraxerit.
& uni ex duobus amentia aut furor
accesserit. ob hanc infirmitatem coniugia ta
lium solui non possunt. Uir absens uxorem
ducere potest. . femina absens nubere non po
test. IST INT Ū IN DO.

INT. Si uir in peregrinis aliqua fuerit occa
sione detentus. [illegible] absente eo
constitutam diem post [illegible] nuptiae

caelebrari ut ab amicis uel a parentibus eius suscepta puella ad domu mariti ducatur. Nam sicut uiro absente hoc ordine possunt nuptiae caelebrari. Ita femina absente non possunt. Libertum qui ad nubtias patronae uel uxoris filiae quae patroni affectauerit. pro dignitate personae metalli poena uel operis publici coherceri placuit.

INT. Libertus si ad coniunctionem patronae uel patroni filiae adspirare temptauerit in metallu detrudatur.

XXI. DE CONCUBINIS.

Eotem pore quo quis uxorem habet concubina habere non potest. Concubina igitur ab uxorem solo dilicto separat.

INT. Qui uxore habet eo tempore concubina habere phibet. Ne ab uxore eu dilectio separet concubinae.

XXII. DE DOTIBUS.

Dos aut antecedit aut sequitur matrimonium et ideo aut ante nuptias uel post nubtias dari potest. sed ante nuptias data eorum expectat aduentum.

INT. Dos dicitur quae a pertae sponsarum uiris datur quae tamen potest et ante nuptias et post nuptias dari. Lege iulia cauetur de adulteriis. ne dotale pdiu maritus inuita uxore alienet. IST INT N INDG.

XXIII. DE PACTIS INTER VIRŪ ET UXORĒ.

Fructus fundi dotalis constante matrimonio percepto lucro mariti cedunt. etiā pro rata anni eius quo factū ē diuortium.

INT. Fructus agri dotalis manente coniugio ad maritum pertinent. sed et illius anni quo matrimoniū diuortio separetur. ad maritum pertinere certissimum est. Omnibus pactis stipulatio subiaceri deb&. ut ex stipulatio actio nasci potest.

XXIIII. DE DONATIONIB; INTER VIRŪ ET UXORĒ.

Mortis causa donatio ē. quae inpendentem metu mortis fit. ut ē ualitudinis. peregrinationis. nauigationis uel belli. IST INT N̄ INDG.

Manumissionis gratia inter uirum et uxorem donatio fabore libertatis recepta ē. uel ut certe quod nemo fiat locupletior. Ideoque seruum manu mittendi causam inuicem sibi donare non prohibent.

INT. In coniugio haec sola donatio hac lege promittitur. ut mancipia sibi inuicem quae manumittant. Non quae habeant donare possunt. Inter uirum et uxorem nec per interpositā personam donatio fieri potest. IST INT N̄ INDG.

Inter uirum et uxorem contemplatione donationis imaginaria uinditio contrahi n̄ potest IST INT N̄

Suprestite eo qui matrimonii tempore donauerat. ante decedente cui fuerat donatum. Id quod donatū ē. paenes donatorē remaneat.

INT. Si manente coniugio uir uxori uel uxor marito aliquid donauerit. Si is cui donatum est prius mortuus fuerit apud donatorem ea quae donata fuerant remanebunt. Quocumque tempore contemplatione mortis inter uirum et uxorem donatio facta est morte secuta conualescet.

INT. Si inter maritum et uxorem matrimonii tempore mortis causa fuerit acta donatio, morte unius conualescat. Nam in donationis quae mortis causa fiunt. haec uerborum solemnitas custoditur. Illum agrum aut illam domum te malo habere quam me. te quam heredes meos.

XXV. DE LIBERIS AGNOSCENDIS.

Si serua conceperit et postea manumissa fuerit. liberum parit. Id enim fabor libertatis extorsit.

IST INT N INDG.

Si libera conceperit et ancilla facta pepererit liberam parit. id enim fabor libertatis exposcit.

IST INT N INDG.

Si ancilla conceperit et medio tempore manumissa sit. rursus facta ancilla pepererit. liberum parit. media enim tempora ei non nocere possunt.

IST INT N INDG.

Ex ea muliere natus quae ex causa fidei commissi manumitti debuit. si per moram libertati facta nascatur. ingenuus nascitur.

INT. Si ea mulier quae per fidei commissum manumitti iussa est. fidei commissario

in praestanda libertate quae ei mandata est
mora faciente peperit qui natus est ingenuus nas
citur. quia fideicommissario tarditas ingenuita
tis eius obesse non potest. Si mulier facto divor
tio gravidam se sciat intra trigesimum diem
viro denuntiare debet vel patri eius ut ad ventrem
inspiciendum observandumque custodes mittant
quo misso partum mulieris omnimodis coguntur
agnoscere.

IT. Siquaecumque mulier matrimonio per divor
tium dissoluto pregnantem esse se senserit et hoc
in notitiam mariti vel patris eius detulerit ut ad
inspiciendum vel observandum ventrem suum
custodes mittant. quos dum miserit partum mulieris
id est nativitatem sui heredes conpelluntur agnos
cere. si pregnantem se mulier esse non denunti
averit vel custodes ventris missos non admiserit.
liberum est patri vel avo natum non alere. Cete
rum neglegentia matris quominus suus patri
heres sit obesse non debet.

IT. Si post divortium pregnantem mulier
marito non indicaverit vel custodes ad
observationem ventris missos custodire non per
miserit. potest pater vel avus eum qui natus fuerit
non nutrire. sed neglegentia matris statutum est
ei qui natus est in successione patris nocere parentes
non debere. qui post mortem patris sine dubio
succedit. Si mulier se ex viro pregnantem negat.

per mittatur mariti ouentre inspicere. & uentricus todes dare. IST IN. N INDC.

Uenter inspiciatur per quinque obstetrices quod maxima pars earum denuntiauerit prouero habeatur.

IN. Quotiens de mulieris pregnatione dubitatur. quinque obstetrices. id est medice uentre iubentur aspicere. et quod plures ex ipsis agnouisse dixerint. hoc certissimum iudicatur. Obstetricem quae partum alienum adtulit ut subponi possit. summo supplicio adfici placuit. IST IN N INDC.

XXVI. QUEADMODUM FILII SUI IURIS EFFICIUNTUR.

Pater ab hostibus captus desinet filios in potestate. postliminio reuersus. tam filios quam omnia iuris sui in potestate recipit. ac si nunquam ab hostibus capiatur. IST IN.

Singulae emancipationes uel isdem uel aliis testibus fieri possunt. uel eodem die ut intermisse tempore. IST IN N. Emancipatio etiam die feriato fieri potest. IST IN N

Apud magistratos municipales. si habeant legis actionem emancipare & manumitti potest. IST IN N INDC.

Filius familias inuitus emancipare non cogetur.

XXVII. DE ADULTERIS.

Inuentam in adulterio uxorem maritus. ita demum occidere potest. si adulterum domi suae deprehendat. IST IN INDC. Eum qui in adulterio deprehensam uxorem non statim dimiserit. reum lenocinii postulare placuit. IST IN N INDC. In causa adulterii dilatio postulata inpetrari non potest.

XXVIII DE EXCUSATIONIB; TUTORUM

Inimicitias capitales quas quis cū patre defunctorū habuit á pupillis excusant ne paterno inimico pupillis conmittatr̄.

INT. Sicū patre minorū aliquis grauee inimicitias habuisse cognoscitur, á tutela pupillorū merito excusatur. Ne inimico paterno paruulorū defensio conmittatur. Ad curā cuiuusquis tutelā administrauit inuitus uocari non potest.

XXVIIII. DE POTIORIBUS NOMINANDIS.

Non recte potiorem uidetur nominare qui causam nominati potioris non expressit. IST INT. N̄ INDG

Potior quis ēē debet non solum gradu generis sed et substantia rei familiaris.

INT. Qui potior ad tutelam elegendus est. Non solum pupillo generis adfinitate propinquior sed e facultatibus debet magis idoneus adprobari.

Libertus quē pater tutorem dedit si minus idoneus dicatur. excusari quidem non potest. sed ad coniungi illi curator potest.

INT. Si a patre filii minoribus libertus tutor fuerit derelictus. si parum idoneus uideatur. Excusari quidem ab actione tutelae non potest. sed potest illi curator adiungi.

XXXI. ADORATIONĒ DIUI SEUERI.

Dolo tutoris curatoris ue detecto in duplū eius pecuniae condemnati conueniuntur. qua minores fraudare noluerunt. IST INT. N̄ INDG.

XXXII. DE FURTIS.

Fur est. qui rem alienā dolo malo contrectat.
INT. Fur ē qui rem alienā fraude interueniente tagerit.
Furtorū genera sunt quattuor. Manifesti. nec mani festi. concepti & oblati. Manifestus fur ē qui in faciendo dep̄hensus ē. Et qui intra terminos eius loci unde quid subtulerat dep̄hensus ē. uel antequā ad eū locum quo destinauerat peruenir&. IST INT Ñ INDG.
Nec manifestus fur ē qui in faciendo quidem dep̄hensus non ē. sed eum furtū fecisse negari non potest. IST INT Ñ
Concepti actione is ten&ur. apud quem furtū quaesitū & inuentū est.
Oblati actione is tenetur. qui rem furtiuā alio obtulit. ne apud se inueniretur. Furti actione is agere potest. cui interē rem non perisse. IST INT ÑINDG.
Concepti is agere potest. qui rem concepit & inuenit. IST INT ÑIN. Oblati is agere potest. penes quem res concepta & inuenta ē. IST INT Ñ INDG.
Manifesti furti acti & nec manifesti & concepti & oblati heredi quidē conpetit. sed in heredem non datur.
INT. Furtorum genera heres eius qui furtum p̄tulit. p̄se qui potest. Cuius uero heredes qui furtum fecerunt. ad poenā criminis teneri non possunt.
Seruus si furtū fecerit damnū ue dederit. nisi id pro sui quantitate dominus sarcire sit paratus. noxae dedi potest.
INT. Si seruus alicui furtū fecerit uel damnū dederit. si dominus eius pro eo reddere noll&. tradere eū uindictae pro qualitate facti debebit. Si seruus furtū fecerit deinde manumissus sit aut alienatus cū ipso manumissore

uel emptore agi potest. Noxa enim caput sequitur

INT. Si seruus furtum fecerit et postea aut manu missus fuerit aut uenditus. aut is. qui manumissus e. pro furti redibitione tenebitur aut emptor eius quia semper noxa caput sequitur. Filius familias si furtu fecerit deinde emancipetur. furti actio in eu datur. quia in omnibus noxa caput sequitur. IST INT.

Non tantum qui furtu fecerit. sed etiam is. cuius opera aut consilium furtum factu fuerit furti actione tenetur. IST INT N INDG.

Qui meretricem libidinis causa rapuit et celauit eu quoque furti actione teneri placuit. IST INT N IND.

Furti manifesti actio p̄ter quadrupli poena ipsius rei p secutionem generi uindicationi et condictionis continet.

INT. Furti manifesti. poena quadrupli. e. et ipsius rei quae e. sublata redibitio. INT. Furti concepti actio aduersum eu qui obtulit. tripli. e. poena et ipsius rei repetitio.

INT. Is qui rem furtiuam alii obtulit. ne apud ipsu inueniretur. poena tripli. e. et ipsius rei redibitio quae sublata cognoscitur. Furti quocumq; genere condemnatis. famosi efficitur. IST INT N IND.

Quaecumque in caupona uel in meritu scabulo diuersorio deperierint in exercito res eorum furti actio conpetit. IST INT N INDG.

Rem pignori data debitor creditori subtrahendo furtu facit quā si et ipse similiter amiserit suo nomine persequi potest. IST INT N INDG.

Pater ueldominus deeare quaefiliofamilias uel seruo subrepta .ē. furtiagerepotest. Inter .ē. enim eideferri actionem qui depeculio conuenitur. IST IN̄T.
Sifilium familias uelseruo furtoaliquid sublatū fuerit adpatrem ueldominum furtiactio pertinebit quiamerito eis haecactiodatur exquorū personis solentaliquotiens conueniri.
Sirem quā tibi conmendaui posteasubripuisfurti actiotibi conpetere. nonpotest reienī nostrae furtū facere nonpossumus. IST IN̄T Ṅ IN̄OḠ
Sicū furtum quisquaeritdānum iniuriaedederit actionem legisaquileiae tenebitur.
IN̄T Sicumfurtum quisquaerit damnum alicuiderit uel iniuriā fecerit secundumlegem aquileiam induplum damni inlati redibitionemultat.
Siuesegesꝑ furtum siuequaelibet arborescaesaesint induplum eius reinomine reusconuenit.
IST IN̄T. Ob indiciū conꝑhendendi furis praemiū promissū iure debetur. IST IN̄T Ṅ IN̄OḠ.
Quitabulis cautionesue subripuit inadscriptā summam furtiactione tenebitur. Necinter .ē. an cancellatae necnesint quiaexhisdebitū dissolutum inter .ē. conprobari.
IN̄T. Quitabulasautcautiones furtoabstulerit adeā summam redibitionis quam tabulaeuelchartae sublataecontinent furtiactione tenebitur. Nec inter .ē. utrū cautiones ipsae sinealiqua littera sint anfuerintcaraxatae autforsitaniāsolutae.

Seruus qui in fuga ē. a domino quidem possidetur. sed dns furti actione eius non tenetur. quia in potestate eum non habet. ISTI INT. N̄ INOG.

XXXIII. DE OPERIS LIBERTORUM.

Agentem patronū libertus obligatione dominus heres et operum solutus ualere cogendus ē. pro modo facultatum suarum.

INT. Si quis ita fuerit manumissus ut nec donum nec operas patrono praestare deberet. Et patronus eius aegens fuerit effectus eum pro modo facultatū suarum pascerunt et sustentare conpellitur.

EXPL. LIB. II. IULI PAULI SENTENTIARUM

EXPLICIUNT. CAPITULA. LIBRI. II.

INCIPIT LIBER III·

DE CARBONIANO EDICTO·

I Si fratri puberi controuersia fiat an pro parte inpuberis deferri causa debeat· uariatum ē· sed magis ē· ut deferri non debeat·

INT Si quis contra duos frs· id ē· unum puberem cuius aetas curatorem habere potest & alterū inpuberē causā habeat· si frater qui senior ē· per psonam fratris iunioris Hec causā dicat seu uoluerit excusare· ille qui senior ē· pro sua persona uel causa responderecon pellitur· quod &iā si curatorem non habeat adhibere sibi cog&ur· Na adultus se per persona pupilli paenitus non excus&·

II· DE BONIS LIBERTI·

In bonis liberti prius ē· patronus· quā filius alterius patroni· Itemq; prior ē· filius patroni quā nepus alterius patroni· IST IN TR N̄ IN DG

Libertus duos patronos heredes instituit· alter eorū uiuo liberto moritur· is qui sup ē· contra tabulas testamenti bonorū possessionē recte postulat·

INT Si libertus duos patronos heredes scripserit· & unus ex ipsis patronis uiuente liberto mortuus fuerit· ad illū patronū qui sup ē· quod ambobus dimiserat ptinebit· Libertorū hereditas in capita n̄· in stirpē diuiditur· Et ideo si unus patroni duo sint liberi· & alterius quattuor· singuli uirilesid ē· aequales portiones habebunt· IST IN TR N̄ IN DG

Patronus uel patroni liberi ex parte dimedia heredes

institutu aes alienum liberta proportionibus exsolue
recoguntur.

INT. Liberto mortuo patronus uel patroni liberi cū
secundum paginam testamenti in medietate eius
hereditate successerint debitum libe(r)ti pro portionū sua
rū quantitate restituant.

IIII. DE LEGE FABIANA.

Ea quae in fraudē patroni a liberto quo quomo
do alienata sunt fabiana formola tam ab ipso pa
trono quā á liberis eius reuocantur.

INT. Si libertus aliqua ex bonis suis hoc animo aliena
uerit. ne ad patronum uel ad filios patroni inter here
ditaria corpora peruenirent. id quod hoc ordine per
fraudem alienatum constiterit. potest a patrono uel
a filio ipsius reuocari.

IIII. DE TESTAMENTIS.

Testamentum facere possunt masculi post im
pletum quartum decimum annum. feminae post
duodecimum. spadones eo tempore testamentum fa
cere possunt. quo plerique pubescunt. id ē. annorum
decē & octo. IST INT. N̄ INDG

Filius familias qui militauit de castrensi peculio.
tā communi quā proprio iure testamentum fa
cere potest. Castrense enim peculium. ē. quod in cas
tris adquiritur. uel quod proficiscenti ad militiā
datur. IST INT N̄ INDG.

Caecus testamentum facere potest quia scire
potest adhibitos testes. & audire sibi testimoniū

perhibentes. IST INT N DG.

Furiosus tempore intermissi furoris testamtū facere potest. NO

IV. DE EUM CUI MORIBUS INTERDICIT°

Moribus per praetorem bonis interdicitur. hoc modo quando tibi bona paterna auitaque nequitia tua dis perdis liberos tuos ad aegestatem perducis. ob eam rem tibi aere conmertioque interdico. IST INT N IN DG.

ITEM DE TESTAMENTIS

Qui ab hostibus captus .e. testamentum quasi seruus facere non potest. sane ualet testamentum id quod ante captiuitatem factū .e. si reuertatur iure postliminio. aut si ibidem decedat beneficium legis corniliae quae lege etiam legitimae tutelae hereditatisq; firmat.

INT. Qui ab hostibus captus fuerit in captiuitatem positus quia seruus .e. non potest facere ~~testamtū postea~~ sed si quod testamentum ante fecit. si redierit. iure postliminio ualet. si ibidem defecerit. beneficio legis corniliae ualet in insulam relinetur ciuitatem testamentum facere potest et ex testamento capere.

INT. Qui pro aliquo crimine ad tempus aut in insulam religatur. aut in metallum deputatur. quia perpetuam damnationem non habet et testamentū facere potest. et si quidem testamento relictum fuerit obtinebit. et plures quam septem ad testamentum adhibiti non nocent. superflua enim facta prodes se iuris.

testamentum nocere non possunt. IST INT N D.

In aduersa corporis ualitudine mente captus eo de tempore testamentum facere non potest. prodigus recepta uitae sanitate ad bonos mores reuersus. et testamentum facere potest. & ad testam̄ti solemnia adhiberi potest. IST INT N IN DG.

Ex his qui ad testamentum adhibentur. si qui sint qui latine nesciant uel non intellegant. si tamen sentiant cuius rei intersint adhibiti non uitiant testamentum. IST INT N IN DG. Conditionum duo sunt genera. aut enim possibilis ē. aut inpossibilis. quae per rerū natura admitti potest. Inpossibilis quae non potest. quarum ex euentu altera expectatur altera inpossibilis submouetur.

INT. Si aliquis in testamento suo conditionē heredi instituat quā prius impleat quā hereditatē p̄sumat. Merito ad eā implendā quia possibilis uidetur. expectandū tempus ē. ut non p̄sumatur hereditas. quā diu conditio impleatur. Nam si inpossibili aliquid heredi fuerit iniunctū quod impleri paenitus n̄ potest. talis conditio statim submouenda ē. quia nullū scriptū heredi inpedimentū facit. Conditiones contra leges & decreta principū uel bonos mores adscriptae nullius sint momenti uelut si uxorem non duxeris si filios non susceperis. si homicidium feceris aut luxuali habitu processeris & his similia. IST INT N IN D.

Quotiens non apparet quis sit heres institutus, institutio non ualet quod euenit si testatur plures

amicos unius nominis habeat.

INT. Quotiens in testamento evidenter heres quis sit scriptus non exprimetur. Nulla firmitas est heredis. Nam si evenit ut testatoris amici plures uno nomine nuncupentur, debet testator quem de illis herede appellat rebus evidentibus declarare. ·/· scriptus

Heredes aut instituti aut substituti dicuntur. Primo gradu instituitur, substituitur secundo vel tertio scripti.

INT. Qui testamenta faciunt sicut instituere heredes ita et substituere possunt. Nam qui primo gradu heredes inscripti sunt instituti appellantur. qui secundo substituti. qui tertio scripti vocantur. Quia usque ad tertium gradum heredes substituere pro testatoris voluntate permissum est. hoc est ut secundum voluntatem testatoris ita substitutio ordinata servetur. Ea tamen ratione ut sicut committatur fidei heredes sic quibuscumque verbis testatur iniunxerit hereditas et ab instituto ab substitutum valeat pervenire. Substituere quis et pure et sub conditione potest et tam suis quam pervenire extraneis tam puberibus quam inpuberibus.

INT. Subtitutio et pure id est sine conditione fieri potest hoc est ut cum ad substitutum hereditas pervenerit ad tertium heredem non debeat pervenire. Sub conditione autem ita quis substituitur ut cum ille mortuus fuerit ad tertium heredem id est scripti hereditas quae est ab eo tenta perveniat.

Quae tamen substitutiones tam in suos heredes quā in alienis et tam in puberes quam in inpuberes fieri potest. hoc ē. et in pupillis et in adultas.

Inquo duult uncias testator hereditatem diuidere potest. impleto asse sine parte heredes instituta. ad prioris asses semissem equis portionibus ueniunt.

IN. Inquo duult uncias testator assem suum per diuersos heredes diuidere potest. Ut faciat si uoluerit. quindecim et uiginti uncias. et in maiori numero aut certe si uoluerit. et in minori numero potest. hoc ē. aut septem aut nouem. aut quod uoluerit. in minori modo uncias facere potest. si uero duodecim uncias impleuerit. id ē. totum assē. in testamento suo. et postmodum alteri dicat ille heres mihi esto et non dicat in quod uncias. quia nihil in pleto asse de hereditate remansit. illi qui in duodecim unciis heredes nominatim instituti sunt. medietatem tollunt. et medietatem illi qui post impletum assem heres ē. posterior sine portione aliqua nominatus. Quod si heredes instituti in duodecim uncias inueniantur. et postmodum heredem his uerbis testator instituat ut dicat. ex reliqua parte ille heres mihi esto. qui sic institutus ē. nihil debetur. quia impleto asse nihil quod ei testator relinqueret dinoscitur remansisse. Seruus alienus cum libertate heres institutus. institutionem non infirmat.

sed libertas ut alieno superuacuae data uidetur.
INT. Si seruum alienum aliquis data ei libertate
heredem instituerit institutio quidem uale (facta)
bit sed libertas alieno seruo data ualere non pote
rit. Filio & extraneo equis partibus heredibus
institutis si praeterita adcrescat tantum de su
auocauit quantum extraneo. si uero duo sint filii
instituti suis etiam extraneis dimidiam toll& quan
tum extraneo.
INT. Si quis filium suum extraneum equis
partibus testamento scribat heredes
filia praetermissa tantum de portione germani
sui quantum de extranei reuocauit. si uero duo filii
fuerint heres scripti filia praetermissa duobus fra
tribus tertiam toll& & extraneis dimidiam.
Talis postumorum institutio qui post mortem meam
postuminati fuerint heredes sint. tutae si uiuo eo
nascantur rumpunt testamentum.
INT. Si pater moriens in testamento suo sciens
uxorem pregnantem se habere ita scri
bat ut si qui filii post mortem ipsius nati fuerint
heredes sint. si post mortem patris nati fuerint
& testamentum pater non mutauerit rumpent
testamentum. Nepus postumus qui in locum patris
succedere potest ab auo aut heres instituendus est.
aut nominatim exheredandus. Nec agnoscen
dorum rumpat testamentum qui semel constituit
ad se hereditatem pertenere ac se eius rebus

inmiscuit repudiare etiam non potest & etiam si damnosa sit.

VII. DE SENATUS CONSULTO SILANIANO

Hereditas eius qui a familia occisus esse dicetur ante habita questionem adiri non potest neq; bonorum possessio postulari.

INT. Quicumque a familia sua occisus fuerit hereditas illius ab heredibus adiri non potest. nisi prius de familia quaestio fuerit uentilata & mors occisi fuerit uindicata. Occisus uidetur non tantum qui per uim aut qui per caedem interfectus est. uel iugulatus praecipitatus. sed & is. qui ueneno necatus dicatur honestati enim heredis conuenit qualemcumque mortem testatoris inultam non praetermittere. IST INT N IN DG.

Domino occiso de ea familia quaestio habenda est. quae intra tectum fuerit uel certe extra tectum cum domino eo tempore cum occidebatur. IST INT N.

Qui occisus dicitur si constet eum sibi quo quomodo manus intulisse de familia eius quaestio non est habenda nisi forte prohibere potuit nec prohibuit. IST INT NON IN DG.

Neroniano senatus consulto cauetur ut occisa uxore etiam de familia uiri quaestio habeatur. idq; iuxta uxoris familia obseruatur si uir dicatur occisus. IST INT NON IN DG.

Serui qui sub eodem tecto fuerunt ubi dominus perhibetur occisus & torquentur & puniuntur. & si testamento occisi manumissi dicantur. sed hii

torquentur qui cum occaso in itinere fuerint.
IST IN NON IN OG.
Serui de proximo si cum possint ferre auditis clamoribus auxilium domino non tulerunt puniuntur. IST IN N IN OG.
Serui qui in itinere circum datum a latronibus dominum perfugam deseruerunt adprähensos & torqui & summo subplicio adfici placuit. IST IN N IN OG.
Habetur de familia quaestio & si heres testatorem occidisse dicatur. nec interest. extraneus an ex liberis sit. IST IN N IN OG.
Omnibus qui contra uoluntatem defuncti faciunt ut indignis auferetur hereditas si nihil testamento in fraudem legis fuerit cautum.
IN. Heres scriptus qui aliquid contra ultimam defuncti fecerit uoluntatem ei ut indigno auferatur hereditas si tamen nihil contra leges in eius testamento fuerit conprehensum siue falsum siue ruptum siue irritum dicatur esse testamentum salua eorum disceptatione scriptus heres iure in possessione mitti desiderat. IST IN N IN OG.
Si inter institutum & substitutum heredem intentio de hereditate nata fuerit ille ein possessione rerum hereditariarum mittendus est qui institutus magis probatur quam is qui legitur substitutus. scriptus heres ut statim in possessione mittatur iure desiderat hoc per annum in petrare.

Cd. Si inter heredem institutum & substitutum controuersia sit. magis placet eum in possessione rerum hereditariarum mitti qui primo loco scriptus est.

nonpoterit · IST INT N INDG

Ineotestamento heres scriptus quodnequeuit
oportuit oblatum necpublice recitatū ē· he
res scriptus · inpossessionem mitti frustra
desiderat· IST INT N INDG·

Inpossionem earum rerum quas mortis tēpo
re testator nonpossedit heres scriptus prius
quam iureordinario experiatur inprobemitti
desiderat· IST INT N INDG·

VII· DE LEGATIS·

Perceptionem unius exheredibus nummi ligati
quidomino nō erant officio iudicis familiaehercis
cundae āquoheredibus praestabuntur.

INT· Sitestator uniexheredibus pecuniā quā in
substantiā nonreliquid dari pcepit nummi quiin
legatorelicti sunt legatario tēpore diuisionis aco
heredibus conplebuntur. Anteheredis institutionē
ligari non potest intermedias heredum institu
tiones siuealiter siueutquis adeat· potest interdū
dimidiū interdū totum debitor dimidiū si pu indica
tionē ligatumsit totū siperdamnationem· IST
INT N INDG· Communi seruo cumlibertate
& sinelibertate ligari potest: totumq; ligatū socio
testatoris adquiritur. IST INT N INDG·

Postmortem heredis ligari nonpotest quiani
hil abherede heredi relinquipotest·

INT· Constitutum ·ē· utsiquis heredisuo iniunxe
rit ut eius heres cuidixerit soluat haec conditio

ualere non debeat. quia ille qui heres relinquetur. quem
sit heredem habiturus incertum est. In moras tempus
tam in sua quam heredis eius ligata confirmari possunt.
hoc modo lucio titio cum morietur do lego. heres meus
dare damna sexto.

INT. Si quis faciens testamentum iniungat heredi ut tem
pore quo ipse heres moriatur legatum legatario tradat. hic
ualet legatum. Per uindicationem legatum. etsi nondum
constituerit legatarius ad se pertinere. atque ita post
apertas tabulas ante aditam hereditatem decesserit.
ad heredem suum legatum transmittit.

INT. Constitutum est. ut legatum uindicationis id est quod non
expectato herede legatarius presumet. etiam non presumptum
a ligatarii herede presumitur. Si res obligata cre
ditori cuius causam testator non ignorauit. per dam
nationem legata sit lucio. ad heredis sollicitudinem
expectat.

INT. Si pro debito pignus depositum fuerit creditori. et testa
mento suo debitor. id quod pignus posuerat per damnatio
nem ipsi creditori legati titulo derelinquat. Creditor secundum
testamentum legatum possidet. et debitum ab heredibus recipiet testatoris.
Seruo fataliter interempto. legatarii damno est. quia ligatum nul
la culpa heredis intercedit. :derelinquat

INT. Seruus nominatim in legati titulo dimissus si mortuus fue
rit. legatario non debetur. Damnari heres potest ut alicui
domum extruat. aut aere alieno eum liberet. sinendi modo.
tam corporales res quam quae in iure consistunt. legari possunt.
et ideo debitor. id quod debet recte legatur.

Eius rei quae ligata ē. & tem plo heredis partē agnoscere partē repudiare ligatarius non potest. IST INT Ñ IN DĜ

Ligatū nisi certę rei sit & ad certā psonā deferatur. nullius ē. momenti. IST INT Ñ IN DĜ

Si quis sibi & titio ligata adscripserit. magis ē. ut totū eū ligatū ad coniunctum pertineat.

INT Si quis sibi & alii in alterius testamentū ligatū conscripserit. ad illū quē sibi adiunxerit magis quā ad eū qui pro se scripsit totū ligatū poterit pertinere.

Qui se filios testatoris inpuberi tutorē adscripserit. ut suspectus a tutela remouendus ē. ad quā ultro uidet̄ se adfectasse.
IST INT Ñ IN DĜ

Rem ligatā testator si postea pignori sive fiducia dederit. ex eo uoluntatem mutasse non uidetur.

VIII DE USUFRUCTU

Usufructu uniuscuiusq; rei ligari potest. & aut ipso iure constituitur. aut p heredē praestabitur. Ex causa damnationis p heredē praestabitur. ipso iure p uindicationē. furioso & aegrotanti & infanti usus fructus utiliter relinquetur. horum eni alios resipiscere. alios conualescere alios crescere poterit. IST INT Ñ IN DĜ

Grege usufructu ligato grege integro manente fetus ad usum fructuariū ptinent. saluo eo ut quicquid gregi deperierit ex fetibus impleatur. IST INT Ñ IN DĜ

Areae usufructu ligatae aedificia in ea constitui non possunt. IST INT Ñ IN DĜ

Accessio ab alluuione ad fructuariū fundū quia fructus fundi non ē. non ptinet. IST INT Ñ IN DĜ

Venationes uero & aucupii reditus ad fructuarium per
tinent IST IN FR̄ IN DC̄ Seruus neque torqueri neque
flagellis cedere neque in eum casum facto suo perdu
cere usufructuarius potest · IST IN FR̄ IN DC̄ ·
Ancillae cuius usus fructus legatus partus eius ad usufruc
tuarium non pertinent quo deterior fiat · IST LEX
IN FR̄ IN D̄ · Fructu legato si usus non adscribatur magis
placuit usum fructū uideri adscribtū · fructus enī
sine usu esse non possunt · Si alterius alteri fruc
tus legatus sit fructuarius in usu concurrit · quod in
fructu usuarius facere non potest · Si duobus ita
legetur ut alteri usus alteri fructus legatur ·
relictus fructuarius cū fructu usū p̄sumet et quod
ei qui usum acceperit de fructibus non licebit ·
Coniunctim duobus usū fructum de … legatū
altero mortuo ad alterum in solidū pertinebit ·
Usufructu legato de modo utendi cautio fructua
rio solet interponi · & ideo per inde omnia se usurum
ac si optimus paterfamilias uteretur fideiussoribus
oblatis cauere cogetur · Usus fructus amissus ad pro
prietatem recurrit · Amittitur autē quinq; modis ·
capitis minutione · rei permutatione · Non utēdo in iu
recessione domini conpartitione · Capitis mutatione
amittitur · si in insulam fructuarius deportetur · uel si
ex causa metalli seruus poene efficiatur · & si statum
ex adrogatione uel adobtatione mutauerit non
utendo amittetur usus fructus si possessione fundi
biennio fructuarius n̄ utatur ut rei mobilis anno · Rei

mutatione amittitur. usus fructus si domus legata in
cendio conflagrauerit aut ruina perierit lic& postea
restituatur. In iure cessione amittitur usus fruc
tus quotiens domino propri&atis eū fructuarius in
iure cesserit. Finitur usus fructus aut morte aut tēpo
re. Morte cum usufructuarius moritur. Tempore cum ad certū tēpus
usus fructus legatur. uelut biennio aut triennio. IST IN Ñ IND

Fundo uel seruo legato tota fundi instrumentū quā serui
peculiū ad legatariū pertin&. Quaerendorū fructuū
causa eē uidentur qui opus rusticū faciunt. & monitores
& uilici & saltuarii. Itē boues aratorii aratra bidentes.
& falces putatoriae. frumentū quoq; ad sementem repo
situ. IST INT NON IN DG

Fructū cogendorum causa conparata. strumento cedunt
uelut corbes aluei falces messoriae & fenariae. Itē molae
oliuariae conseruandarū fructuū causa conparata. stru
mento cedunt. uelut dulea cupae uehicula rustica. Ciba
ria pistoris asini focariae. Itē ancillae quae uestimenta
rusticis faciunt. sutrix quoq; & sutor continebunt. IST INT

Uxores eorū qui operantur. magis ē ut strumento cedant.
pecora quoque & pastores eorū stercorandi causa parata
instrumento continent. Ea autē quae custodiae magis causa
quod ad usus patris familiae eo dilata sunt strumenti nomine
ñ continentur. Uxores uero eorū qui mercedes praestare
consueuerunt. neque instructionis neq; instrumenti appel
latione continentur. Piscatores uel uenationes
:x: instrumentū. ita demū instrumento fundi continentur.
si ex his maxime fundi reditus cogatur. IST INT Ñ IN DG
fructus accepti instrumenta fundi ita demū cedunt si ibi demū ad sumi a testatore con
suouerunt. Fundo cū omni instrumento rustico & urbano & mancipiis quibus ibi s. legato

seminaque quoque & labaria adhibebuntur. IST INF N IN OG
Fundo cum omni instrumento rustico & urbano & manci
piis quae ibi sunt legato tam suppellex quam aeramentum
itemq; argentum & uestes quae ibi pater familias instruendi
gratia habere solet debebuntur. item ea mancipia quae hic
usu patris familias esse solent itemq; aes & pecora quae ins
truendarum aepularum gratia earum gratia in fundo con
parata sunt exceptis his quae ibi custodiae causa
deposita sunt. IST INF N IN OG.
Fundo legato ita ut optimus maximusq; esset retia apra
ria & cetera euenationes instrumenta continebuntur
quae etiam ad instrumentum pertinent. si quaestus fun
di & maxima parte in uenationibus consistat. IST INF N IN D.
Fructus qui solo coherebant mortis testatoris tempore
ad legatarium pertinent. ante percepti ad heredem.
IST INF N IN OG. Fundo legato cum mancipiis
& pecoribus & omni instrumento rustico & urbano pe
culium actoris ante testatorem defuncti si ex eodem fun do
fuerit magis placet ad legatarium pertinere. IST INF N IN OG
Actor uel colonus ex alio fundo constitutus. qui cum omni instru in eodem
mento legatus erat. ad ligatarium non pertinet. nisi eum ad ius ei
fundi uoluerit testator pertinere. IST INF N IN OG.
Adiunctiones quas fundo ligato testator ex diuersis emp ent
tionibus adplicauerat ligatario cedere placuit.
Instructo praedio legato fabri ferrarii item tignarii pu
tatores & qui instruendi fundi gratia ibidem mora
bantur legato cedunt. IST INF N IN OG.
Instructo fundo legato libri quoq; & bibliotecae quae
in eodem fundo sunt legato continentur. IST INF N IN OG.

Seruo studendi gratia ex eodem fundo sunt qui cum
mancipiis fuerat legatus alio translatus ad legata
riũ placuit pertinere.
INT. Si aliquis agrũ cũ mancipiis per legatũ reliquerit
quaecũq; ex inde discendi artificii causa alibi transla
tus fuerit inter alia ex eius fundi mancipia ad legatariũ
pertinebit. Fundo itaut possederat legato mancipia
tam urbana quã rustica. Iteq; argentũ & uestes quae eodẽ
tempore in fundum conp̄hendun tur ad legatarium ꝑtinent.
Pascuaria quae postea conparata ad fundum legatum tes
tator adiunxerat si eius appellatione contineantur ad lega
tariũ pertinent. IST INT N IN DG.
Quicquid in eadem modo quã instructa legauit pater
familias perpetuum se instruendi gratiã habuit lega ta
rio cedet. Instructa legis domo legato continentur. quibus do
mus munitiorum uel tuta ab incendio praestatur. Tegolae
specularia & uela ligato continebuntur. Itẽ aeramenta
lecti culcitae. puluini. subsellia cathedrae. mensae. armari
a. delficae peluis concae aquaemanilia candelabra lucer
nae. & similia. quaecũq; materia expressa hic de domo
conuersationis non de uilla dicit. IST INT N IN DG
Domu legato balneũ eius quod publicae p̄betur nisi alias
sepuretur legato cedunt. Domu cũ omni iure suo sicut
instructa ẽ. legata urbana familia. Item artifices &
uestiarii & aerarii & aquarii & idem damui serui
entes legato caedunt. Omnibus quae in domo sunt lega
tis cautiones debitorum rationesq; seruorum legato
cedunt. IST INT N IN DIGET.

Mobilibus legatis aurum uel argentum non debetur.
nisi de his quoq; manifeste sensisse testatorem possit osten
di. IST IN̄ N̄ IN OḠ. Instrumento cauponi ob legato n̄ cedunt.
~~ea debentur~~. Quae in cauponis usui parata sunt uel caupo
nis tabernarii dicuntur. ut uasa in quibus uinū defundit.
escaria quoq; et pocula uasa debentur. sane ministeria ha
rū rerū legato non cedunt. IST IN̄ N̄ IN OḠ.
Instrumento medici legato colliria et implastra et appa
ratus omnis conficiendorum medicamentorum. itemq; fer
ramenta legato cedunt. IST IN̄ N̄ IN OḠ.
Instrumento pictoris legato colores, penicilli, cauteria
et tēperandorū colorū uasa debebunt. IST IN̄ N̄ IN OḠ.
Pistoris instrumento legato cribra asini molae et
serui qui pistrinum exercent. Item magidae quib; farinae
subiguntur legato cedunt. IST IN̄ N̄ IN OḠ.
Instrumento balneatorio legato balneator ipse et
scāna et hepodia fistolae miliaria et pthoni et rotae.
aquaria iumenta quoq; quibus ligna deferuntur
legato cedunt. IST IN̄ N̄ IN OḠ.
Instrumento piscatoris legato et retia et nasse et fus
cinae et nauiculae et hami quoq; et cetera huius modi
usibus distinata debent legato cedunt. IST IN̄ N̄ IN OḠ.
Superlectiles legata capsae armaria n̄ solū a libro
rū aut uestis ponendae gratia parate sint debebunt.
sed et bissina et cristallina et argentea et uitrea uasa tam
escaria quā pocula et uestes stratoria legato cedunt.
IST IN̄ N̄ IN OḠ. Villis uel agris separatim legatis
alterum alteri cedent.

IT. Siquis per testamentum cuicumque legatum titulo agrum reliquerit et uillam reliquis se uidentur; siue rouillam reliquerit et agrum reliquis se cognoscit seruis do. lego legatis ancillae quoque debebuntur. Non idem serui legatis ancillis sed ancillarum appellatione tam uirgines quam seruorum pueri continentur. is. salic et excep tis quae fiduciae data sunt.

IT. Seruis legatis titulo dimissis tam pueri quam ancillae debentur. Quia masculorum appellatione et iam feminae continentur. Ancillis uero legatis serui non continentur. ancillarum autem appellatione tam uirgines quam puberes uel inpuberes accipiendae sunt exceptis quae testator loco pignoris posuit. Seruis ad manuensibus legatis omnes qui ex conuersatione urbana et in ministerio fuerant debebuntur. nisi ex his aliquem pe tio ad opus rusticum transferat. IST INT N INOC.

Uenatores serui uel aucupes an inter urbana ministeria contineantur. dubium remansit et ideo uoluntatis est quaestio tamen si instruendarum cotidianarum epularum gratia haberi debent. IST INT N INOC.

Muliones et institutores inter urbana ministeria continentur. Item obsenatores et uestiarii et cancellarii et cubicularii et artarii et coqui placontarii tunsores et pistores lecticarii. IST INT N INOC

Pecoribus legatis. quadrupes omnes continentur quae gregatim pascuntur. IST INT N INOC

Iumentis legatis. boues non continentur. Equis uero legatis. equas quoque placuit contineri. Ouibus autem

legatis agni non continentur nisi annuales sint. Grege autem
legato arietes et hirci non continentur. IST INT N INDG.
Avibus legatis anseres. fasiani. gallinae et auiaria
debebuntur an autem fasianarii aut pastores anserum
uoluntatis est quaestio. Dulcibus legatis sapa defreto
mulso dulce et similia uino palmae. cartae. uua passe ui debuntur.
sed in hoc quoque uoluntatis est quaestio quia et inspe pomo
rum conprehendi possunt. IST INT N INDG.
Frugibus tam legumina quam ordeum et triticum conti
nentur. Veste legata cedunt quae ex lana et li
no textae sunt item sirica et bumbucena quae tam induen
di uel operiendi cingendi sternendi iniciendique causa pa
ratae sunt. Pelles quoque indactori et continebuntur.
IST INT NON INDIGET.
Veste uirili legata. ea tantum modo debentur quae ad u
sum uirilem saluo pudore uirilitatis adtinet. scutegula quoque
huic legato cedunt. IST INT N INDG.
Muliebri ueste legata omnia quae ad usum muliebrem
expectant debebuntur. Lana legata siue suceda siue lota
sit. siue pectinata siue uersicoloria legato cedit. IST INT N.
Purpura uero aut stamen subtamenue hoc nomine
non continetur. IST INT N INDG.
Mundo muliebri legato cedunt per quae mulier
mundior lautiorque efficitur uelut speculum con cae saeculis.
Item buxides ungento et uasa in quibus ea sunt. Item sella bal
nearis et cetera huiusmodi. IST INT N INDG.
Ornamenta legatis cedunt per quae ornatior muli
er efficitur uelut anuli catenae reticoli et cetera quibus.

collo uel capitae uel manibus mulieres ornentur. IST INT.
Argento ligato massae tantummodo debebuntur. Uasa enim
quae proprio nomine separantur. ligato non cedunt.
quia nec lana ligata uestimenta debent. Uasis argen
teis ligatis ea omnia continentur qua capacitate ali
cuius praeparata sunt & ideo tam potoria quam escaria item
ministeria omnia debebuntur uelut orcioli lances pa
tenae piperetaria codearia coquentem quoque trublae cali
ces scyphi & his similia. IST INT N IN DG.
Libris ligatis tam carthae uolumina uel membranae
& filli datae continentur. Codices quoq; debentur libro
rum enim appellatione non uolumina chartarum sed
scripturae modus qui certo fine concludatur existimatur. IST IN.
Auro ligato gemmae quoq; inclusae itemq; margaritae
zmaragdi ligato cedunt. sed magis est uoluntatis esse quaes
tionem in factum enim aurum debebitur. factum enim ornamen
torum generae continetur. IST INT N IN DG. IN IN
FERIORE PARTE UTILIUS PER SE ET
EUIDENTER EXPOSITA EST.
Uasis argenteis ligatis inblemata quoq; ex auro
infixa ligato cedunt. Argento potori ligato omnia quae
ad poculorum speciem comparata sunt debebuntur. Uelut
paterae calices scaphi orcioli aenoferarum & concae. IST INT IN IND
Carruca cum iunctura ligata. mulae quoq; ligatae non &
mulio uidetur propter cotidianam loquendo consue
tudinem iunctura. INT Si carruca cum iunctura per
ligatum dimissa fuerit. Carpentum cum iunctura & mulae
debentur. Mulio autem non debetur. Prolatis codicellis

uel alio testamento quibus ademptum ·ē· legato. uel cete
resas sum perperam solutas repetuntur·

INT· Siquis facto testamento inquo aliquibus legata reliquaerit et aliud postmodum fecerit testamentum et illa ligata quae priori testamento dederat abstulerit uel codicellis fortas se remouerit si illud prius testamentum post mortem testatoris prolatum fuerit et ligata heres scriptus soluerit quae in priori testamto uel codicello remota sunt his qui ex priori testamto legatum consecutus ·ē· reddere iubetur· quod sequentib; scripturis ostenditur fuisse sublatū·

VIIII· DE MORTIS CAUSA DONATIONE·

Mortis causa donat qui ad bellum proficiscitur et qui nauigat· ea scilicet conditione ut si reuersus fuerit· sibi restituatur· si perierit· penes eū remaneat cui donauit· IST· INT· N· IN DG·

Donatio mortis causa cessat et ualitudine et secuta sanitate penitentia etiā reuocatur· Morte enim tantū modo conualescet: IST· INT· N· IN DG·

X· AD LEGEM FALCIDIAM·

Ex aut a legatis aut fideicommissis uel mortis causa donationibus hereditate et auxilio falcidiae instituitus heres quadrantem retinere potest·

INT· Si quis faciat testamentum et heredem instituat· et omnem hereditatem suā legatariis aut fideicommissariis uel mortis causa donationibus conuales cat· Ualet quidem testamentum· sed heres scriptus quartam sibi ex omnibus retinet testatoris quotiens demodo

quarter & inen dae queratur propter periculū plus
p&endi officio iudicis omnibus aestimatis quasi facien
da ē. quae apud heredem remaneat aut certe ex
igenda cautio a legatario ut quod plus do drante
pceperit restituat. IST INT N IN DG.

Ea quae mater uiua filio donauit in quartam
non inputantur.

INT. Ea quae mater superstes filio per legitimam
scripturā donauit in falcidiā eius post mortē
matris a germanis eius non potest inputari sed in par
tem sibi debitā salua donatione succedit. Ex mora praes
tandorū fidei conmissorum uel ligatorum fructus
& usurae pe&i possunt mora autem fieri uid&ur cū
postolanti non datur. IST INT N IN DG.

EXPLT IULI PAULI SENTR AD FILIU LIBER III.

INCPNT CAPITULA DE LIBRO IIII.

I De fidei com missis.
II De senatus consulto trebelliano.
III De senatus consulto pegasiano.
IIII De repudianda hereditate.
V De inofficiosi quaerela.
VI De uicensima hoc ē qualib& testamtū ipse sibi his qs signauer
VII De lege cornilia
VIII De intestectorum successione
VIIII Ad senatus consulto testuliano
X. De gradibus
XI De manumissionibus.

I. DE FIDEICOMMISSIS.

Ab uxore cui uir dotem p(re)legauit fideicommissum relinqui non potest. quia non ex lucratiua causa testamento aliquid capit se proprium recipere ui detur.

INT. Uxori cum maritus testamento suo dotem quam ab ea accepit legati titulo derelinquid. ex ea fidei commissum si hoc testator iubeat dare non cogitur. quia non de mariti bonis aliquid consequitur. sed quod dederat recipis seu de a postumo heredi instituti fidei commissum dari potest. IT INT NON INDIG.

Ab imperatore herede instituto legatum et fidei commissum peti potest. A surdo uel muto siue legatum acceperit. siue heres institutus sit uel ab intestato successerit fideicommissum relinquere.

INT. Si a quocumq; per testamentum surdus aut mutus herede fuerint instituti aut p(er) legitimum aut fortasse successerint. si quid aut per testamentum aut p(er) legitimum numerum fideicommissi nomine ut dare debeant fuerint deligati id dare omnimodis conpelluntur. Qui fideicommissum relinquit. etiam cum oleo qui potest cui relinqui uelut peto. ga(...) sei contentus sis illa re. aut uolo tibi illud praestari.

INT. Qui fidei commissum cuicumque dimittit. potest
his uerbis ad eum cui reliquerit loqui uolo tibi de rebus
meis illud eē. donatū aut spero atte ut illa redigneris eē.
contentus quo dtamen deb& aut testamenti seriae aut tes
tium professione constare.

INT. Fidei committere his uerbis possumus. Rogo.
p&o. uolo. mando. dep cor. cupio. iniungo. desidero
quoque. & inp&ro. uerba utale faciunt fideicommissū.
Relinquo uero & conmando Nullam fidei commissi
pariunt actione.

INT. Si quando fidei commissum relinquatur. p ac
tis uerbis relinqui potest. ut rog& quis iniun
gat. petat. sper&. ut id quod fidei suae commissum ē.
ad eum quem testator uoluit. sicut iniunxit ita faciat
peruenire. Nam si dicat quis dimitto hoc illi uel com
mendo. qui a uerba dissecta sunt fidei commissi locum
habere non possunt. Tam nrās. res. quam alienas per
fideicommissum relinquere possumus. sed nostrae sta
tim. alienae autē aestimatae aut redemptae pstant.

INT. Per fidei commissum unusquisq; potest tam
proprias res quam alienas dimittere.
sed si suas dimiserit ipsae quae relictae sunt dantur.
si uero alienas aut aestimationem dimissae rei dare
aut ipsas redimere heres cū fidei cōmissū ē. iure con
pellitur. Si alienā rem tamquam suam testator
p fidei commissum reliquerit n relicturus si alienā
sciss& ut solet legatum ita inutile erit fideicommissū.

INT. Si quis p fidei cōmissū ita rem alienā ideo reliquerit.

nonrelicturus quia sua ee. credebat non utq; dimissurus si scis set alienam sicut et in legatis da nationis constitutu e. non potest propter hoc heres cui fidei commissu e. teneri. Testator superueniens si ea de re qua reliquerit uindiderit extinguit fidei commissum. IST IN Ñ IN OG.

Codicellis qui testamento confirmati non sunt ad scriptum fideicommissum iure debetur.

INT. Per codicellos fideicommissum relictum iure debetur. etiam si codicelli testamento non fuerint confirmati. Filio quibuscumque uerbis a patre fideicommissum relictum iure debetur sufficit enim inter coniunctas personas quibuscumq; uerbis ut in donatione uoluntas expraessa et ideo etia pridia quam moriretur recte relictum uidetur.

IST IN Ñ IN OG. In tempus emancipationis ut cum sui iuris erit fideicommissum relictu quocumq; modo patria potestate liberato debet.

INT. Si ita fideicommissum filio familias relinquatur ut cu emancipatus a patre fuerit uel cu sui iuris factus fuerit fideicommissum relictum quocumque modo patria potestate fuerit liberatus id quod relictum e. ei iure debetur.

Rogatus inuicem sibi si sine liberis decesserint hereditate restituere altero decedente. sine liberis hereditas ad eum peruenit qui superuixit. Nec ex eo pacisci contra uoluntatem testatoris possunt.

INT. Si aliquis ita hereditatem duobus reliquerit. & eos rogauerit ut uno ex his sine liberis mortuo ei qui superfuerit omnes hereditas adquiratur. uno ex ipsis sine filiis mortuo ad superstitem integra hereditas pertinebit. & si aliqui hii ipsi dum uiuunt pacisci de ea hereditate uoluerint id quod de pacta fuerint non ualebit. heres ante aditā hereditatē legatarius antequā legatū accipiat fideicōmissū p̄stare non possunt.

INT. Neq; heres antequam relictam sibi hereditatē adeat neq; legatarius antequam legatum quod ei dimissum .ē. accipiat aliquis per fideicōmissū de hoc quod illi relictum .ē. ad alias possunt transferre personas. Item fidei commissam si heres uindiderit eā quae sciens conparauerat. nihilhominus in possessionem eius fideicommissarius mitti iube desiderat.

(marginal note: accipiat aliquis de fideicommissu)

INT. Si rem quae per fideicommissum alicui relicta .ē. cuicūq; heres uindiderit & eam sciens relicta alii aliquis conparauerit. fideicōmisarius. in possessionē sibi deputatam. iure mitti deposcit.

Quotiens libertis fideicommissum relinquetur. ad eos tantūmodo placuit pertinere. qui manumissi sunt ut qui in eodē testamento libertatem inter numerū legitimū consecuti s.

INT. Si quando libertas fideicommissum relictum fuerit. his debetur qui manumissi sunt uel eis qui inter legitimū numerū libertatem fuerint consecuti. legitimus autē numerus .ē. q secundū legē fufia caninā custoditur.

Cui ab herede fidei commissum non praestetur: non solum in res hereditarias sed & in proprias heredis inducet. IST

IN̄ Ñ INDC. Ius omne fidei commissum non in uindicatione sed in petitione consistit.

IN̄. Quotiens fidei commissum relinquet sicut peti potest ita non potest uindicari.

II. DE SENATVS CONSVLTO TREBELLIANO.

Senatus consulto trebelliano prospectum ē. ne solus heres omnibus hereditariis actionibus honeretur. Et ideo quotiens hereditas ex causa fidei commissi res- tituitur actiones eius in fidei commissariu transferunt. quia unicuiq; damnosam eē fidem suam non oportet. ISTIN̄.

III. DE SENATVS CONSVLTO PAGASIANO.

Inter herede & fidei commissariu cui ex pagasiano hereditas restituitur partes & pro parte stipulatio interponitur. ut heredi instituta pro quarta actiones pcetetris uero portionibus fidei commissario conpetant.

IN̄. Inter heredem & eum cui hereditatem per fidei commissum iussu ē. reformare. Ista interposita stipulatione obseruandum ē. ut heres pro quarta quam sibi retinet quas tae partis excipiat actiones & fidei commissarius pro tribus tantum partibus quae ad eu ex hereditate perueniunt poneretur. Totam hereditatem restituere ligatus si quastam retenere solet magis ē. ut eum ex trebelliano debeat restituere. Tunc enim omnes in fidei commissarium dantur.

IN̄. Si is qui totam hereditatem per fidei commissu alteri reddere iussus ē. ut quastam sibi iure

concessam uoluerit retinere. necesse e. ut fideicommissario integrae hereditatem restituat. Quo facto sicut omnis hereditas ita ad eum omnes hereditariae transeunt actiones. Lex falcidia item q; senatus consultum pegasianum deducto omne aere alieno de eorum q; donis quartam residuae hereditatis ad heredem uoluit pertinere.

INT. Lex falcidia similiter & pegasiano senatus consultum. factam hereditarii debiti ratione & separatis his quae in honorem di ecclesiis relinquuntur. quartam hereditatis ex omnibus adscriptum heredem censuit pertinere. Qui totam hereditatem restituit cum quartam retinere ex pegasiano debuisset si non retinet repetere eam non potest. Nec enim indebitum soluisse uidetur. qui plenam fidem defuncto praestare maluit.

INT. His qui integram hereditatem fideicommissario restituit cum quartam sibi iure concessam iure retinere potuerit. postea eam repetere non potest quia nec aliquid indebitum soluit sed integram fidem defuncto exhibuisse uidetur.

XIIII. DE REPUDIANDA HEREDITATE.

Recusari hereditas non tantum uerbis sed & re potest & alio quouis iudicio uoluntatis. IST INT

Heres per magistratus municipales ex auctoritate praesidis fideicommissario postulante hereditatem adire & restituere conpellitur. IST INT N INDG. Fideicommissarius si adfirmet hereditatem & heredem nolle adire. absente eo interponi

decretum et inpossessionem mitti iure desiderat.
IST INT N̄ IN DG. Si is qui heres scriptus et al
teri hereditatem restituere iussus ē. adire heredi
tatem dissimulet. potest fideicōmissarius obtine
re ut is qui heres hoc ordine scriptus ē. heredita
tē adire et restituere iubeatur. Suspectā here
ditatem adire conpulsus omnia extrebelliano
restituet.

INT. Qui hereditatem quā restituere iussus ē.
adire dubitabat. si eā conpulsus fuerit.
integram eā fideicommissario re
formare conpellitur.

TIT V. DE INOFFICIOSI QVAERELA.

Inofficiosū dicitur testamentū quod frustra li
beris exheredatis non ex officio pietatis uidetur
ēē conscriptū. IST INT. N̄ IN DG.
Post factū a matre testamentū filius procreatus n̄
mutata ab ea cū possit uoluntate ad exemplū p̄teriti
inofficiosi quaerelā recte instituit.

INT. Si mulier post factū testamentū filiū pepererit. et tes
tamentū suum nato filio non mutauerit filius p̄teritus
de inofficioso matris testa mento agere potest.

Testamentum in quo imperator heres scriptus ē. inof
ficiosū argui potest eū enī qui leges facit pari maiesta
te legib; obtēperare conuenit. IST INT N̄ IN DG.
Qui inofficiosū dicere non potest hereditatem pe
tere non prohibetur. Ex casse heredis institutus
inofficiosum dicere non potest. nec interest. ē. ex causa

ne et ne sit hereditas qui apud eum quarta aut legis
faladiae aut senatus consulto pegasiani bene
ficio sit remansura.

INT. Si pater filium ex asse heredem instituat
et per fidei commisso aut legatum heredi
tatem ipsam totam diuersis distribuit, filius contra
patris testamentum de inofficioso agere non potest
quia quartam sibi aut legē faladiā aut p senatus
consulto beneficio retinebit. Quartae portionis
portio liberis deducto. aere alieno et funeris p̄s
tanda ē. ut ab inofficiosi querela excludantur.
eā quoq; libertatis portionem minuere placet.

INT. Quotiens faladia filius conputanda est
de asse hereditatis primo loco defuncti debitum
retrahitur. et expensa quae in funere eius praestata ē.
sed et conlatae libertates nihilominus debebunt.
et sic a liberis faladia id ē unius cuiusq; quartae
portionis portio debetur. Filius iudicio patris
si minus quarta portione consecutus sit ut quar
tā sibi a coheredibus fratribus ceteris inofficiosi
querelā impleat iure desiderat.

INT. Filio heredi scripto cui si ex ordinatione defuncti
patris quarta fuerit deputata si eminus
quā quarta portionis suae fuerit derelicta subple
ri ea sibi coheredibus fratribus iure desiderat.
quia in tali casu inofficiosi actio removetur.
Pactio talis ne de inofficioso testamento dicatur
querelā super iudicio futurā non excludit.

meritas enim liberos quam pactionibus adstringi. placuit qui in tale casu inofficioso actiorem mouet.

INT. Si talis pactio uiuo patre inter filios fiat ut post obitum patris de inofficioso filii non quaerant talis pactio non ualebit sed ei cui conpetit de inofficioso agere potest. Rogatus hereditatem restituere et si inofficiosi quaerelam instituerit fideicommissi non fit iniuria quartam enim solummodo hereditatis amittat quam beneficio senatus consulta habere poterat.

INT. Si ei qui a defuncto rogatus est ut relictam hereditatem alteri restituat de inofficiosi quaerelam instituerit actionem id quod fideicommissum est ut redderet ei cui reddere ius suum est penitus non peribit. sed illa e qui inofficiosi quaerelam proposuit quartam quam ex fideicommisso senatus consulto beneficio erat habiturus. suo uitio sed et heres institutus habens substitutum si de inofficioso dixerit et non obtinuerit non id ad fiscum sed ad substitutum pertinebit. ·/· p d et.

XVI. DE UICENSIMA.

Tabulae testamenti aperiuntur hoc modo. ut testes uel maxima pars eorum adhibeantur qui signauerit testamentum. Ita ut agnitis signis rupto lino aperiatur et recitetur atque ita describendi exemplum fiat potestas. ac deinde signo publico obsignatum in archiuum redigatur. ut si quando exemplum eius intercederit sit unde peti possit. IST INT N INDG.

Testamenta in municipiis coloniæ obpidis p̄fectura
uico castello conciliabulo facto. in foro uel basilica p̄
sentibus testibus uel honestis uiris inter horam secun
dā & decimā diei recitariq; debebunt. exemplo que
sublato ab eisdem rursus magistratibus obsignari
quorū p̄sentia constat apertū. IST INT Ñ INOG.
Testamentū lex statim post mortē testatoris aperiri
uoluit. & ideo quāuis sit rescriptis uariatum tamen
ā p̄sentibus intra triduū uel quinq; dies aperiendae
sunt tabulae. Ab absentibus quoq; intra eos dies cū
superuenerit. Nec enī oportet testam̄tum heredi
bus & legatariis aut libertatibus quā necessario uec
tigali morā fieri.

Ṣ VII. DE LEGE CORNILIA.

Qui testamentum falsū scripserit recitauerit
subiecerit signauerit subpraesserit amoue
rit resignauerit deleerit poena legis corniliae
de falsis tenebitur id. ē. in insulā deportatur.
IST INT Ñ INOG. Non tantum is qui
testamentū subiecit subpraessit deleuit. poena
legis corniliae cohercetur. sed & is qui sciens dolo
malo id fieri ius sit fiendūq; curauit.
Testamentum subp̄mit qui sciens prodensque
tabulas testamenti in fraudem heredum uel lega
tariorum fidei uel commissorum aut libertatū
non profert. IST INT Ñ INOG.
Subp̄mere tabulas uidetur qui cū habeat & p̄fer
re possit eas p̄ferre non curat. IST INT Ñ INOG.

Codicelli quoque si lateant nec proferant. sub p̄mi uide
buntur. Edicto perpetuo cauetur. Ut si tabulae
testamenti non appareant de earū exhibitione in
terdicto intra annum agi possit quod ad exhiben ·/· reddito
dum conpellitur qui sub p̄mit tabularum autem
appellatione chartae quoque et membranae
continentur. IST INT. N̄ IN DC.

VIII. DE INTESTATORV SUCCESSIONE.

Inter agnatos et cognatos hoc inter ē. quod in agna
tis etiā cognati continentur. Inter cognatos uero
agnati non conp̄henduntur. et ideo patruus et ag
natus ē. et cognatus. auunculus uero cognatus
tantum modo.

INT. Agnati sunt qui per uirilem sexum descen
dunt. cognati autem qui per femineū.
et ideo patrui uel patruorum filii et agnati sunt
et cognati. Auunculi uero et auunculorum filii
cognati sunt non agnati. si sint fratres defuncti.
et fratris filii uel nepotes. fratre non existente
filius fratris nepotes transfertur. IST INT N̄ IND.

Feminae ad hereditates legitimas ultra con
sanguineas successiones non admittuntur.
id q; iure ciuili uoconiana ratione uidetur ef
fectum. ceterum lex duodecim tabularum nul
la discretione sexus cognatos admittat.

INT. Feminae nisi fratribus consanguineis inter
statis aliter cum agnatis succedere non pos
sunt. quia nec cognati masculi ad successionem

intestatorum uocantur nisi quando agnatos deesse constiterit. sed deficientib; agnatis cum cognatis succedunt. Possunt feminę cum uiris quae aequalis gradus sunt iure succedere. In hereditate legitima successione locus non .ē. & ideo fratre tre decedente antequam adeat aut repudi& hereditatem patris filius admitta non potest. quia omissa successio proximiori defertur.

IN. Si quando quis intestatus moriat qui fratrem & fratris filium derelinquat ad fratrē non ad fratris filiū hereditas pertin&. quod si frat̄ defuncta hereditatem repudiauerit uel adire noluerit. tunc fratris filius hereditatem patrui sibi poterit uindicare.

Ab hostibus captus neq; sui neq; legitimi heredes ius amitat. post liminio reuersus quod & arcatos qui in insulam depostantur uel serui poenę effecti placuit obseruari p omnia in integrum indulgentia principali restituantur. IST. INT. N. IN OC.

Pro herede gerere .ē. distinatione futuri domini ali quid ex hereditariis rebus usurpare & ideo pro herede gerere uid&ur qui fundorum hereditariorū cultu ras rationesq; dispon& & qui seruus hereditariis iumtis reb; uel aliis utat. IST. INT. N. IN OC.

Ex pluribus heredibus hisdeq; legitimis siqui omiserint hereditatem uel in adeundo aliqua ratione fuerint impedita his qui adierunt ut eorū heredib; omittentiū portiones adcrescunt quod in herede institutoeū qui accepenit substitutum euenire non poterit diuersa enī causa .ē. scripta & legitimi.

INT. Si quando multa heredes legitimi fuerint
derelicti et aliqui eorum hereditatem praetermi
serint uel adire noluerint portiones eorum qui omise
rint uel adire noluerint his legitimis qui adierunt
adquiruntur. sed in herede constituto cui alter substi
tutus est. alia condicio est. quia in heredibus scriptis tes
tamenti ordo tenendus est. ut institutis de adeunda — uel substitutis
hereditate scripturae forma seruetur. Matres
tam ingenuae quam libertinae ciues romanae
ut ius liberorum consecutae uideantur. Ter et quater
peperisse sufficiat dum modo uiuos et pleni tem
poris pariat. IST INT N INDG.

Mulier si monstruoso aliquid aut prodigioso
enixa sit. nihil proficiat. non sunt enim liberi qui con
tra formam humani generis conuerso mo
re procreantur. Partum qui membrorum
humanorum officia duplicauit quia hac ratione
aliquatenus uidetur effectum partum matri prodesse
placuit. IST INT N INDG.

Septimo mense natus matri prodest. ratio enim
phitagori numeri hoc uidetur admittere. ut aut sep
timo pleno aut decimo mense partus maturior
uideatur. IST INT N INDG.

Abortus et abactus uenter partum efficere non
uidetur. IST LEX INT N INDG.

Libertina ut ius liberorum consequi possit quater
eam peperisse ut ingenuam sufficiat.

VIIII. AD SENATUS CONSULTO TERTULIANO

Latina ingenua ius quiritium co(n)sequuta si ter peperit ad legitimam filii hereditatem permittitur. Non e(st) eni(m) manumissa.

INT(ERPRETATIO). Ius quiritium e(st) hoc ciuitatem romana(m) consequutam. Ius liberorum mater habet q(ue) tres filios aut habet aut habuit aut neq(ue) habet neq(ue) habuit. Habet cui supersunt. habuit quia amisit. neq(ue) habet neq(ue) habuit quae beneficio principis ius liberorum consequuta e(st). IST(A) INT(ERPRETATIONE) N(ON) INDIG(ET).

X. DE GRADIBUS.

Primo gradu superiori linea continentur. pater mater. inferiori filius filia quibus nullae aliae personae iunguntur. IST(A) INT(ERPRETATIONE) N(ON) INDIG(ET).

Secundo gradu continentur superiori linea auus. auia. inferiori nepus neptis. transuersa frater soror. quae personae duplicantur. Auus enim et auia tam ex patre quam ex matre nepus neptis tam ex filio quam ex filia frater soror tam ex patre quam ex matre accipiuntur. quae personae sequentibus quoque gradibus. similiter pro substantia earum quae in quo gradu subsistunt ipso ordine duplicant(ur).

INT(ERPRETATIO). Istae personae in secundo gradu ideo duplices appellantur quia duo aui et paternus e(st). et maternus. Item duo genera nepotum s(unt) siue ex filio siue ex filia procreati frater et soror ex transuerso ueniunt id e(st) aut frater patris aut frater matris. qui aut patruus aut auunculus.

nominantur qui & ipsi hocordine duplicantur.
Tertiogradu ueniunt supra proauus. proauia. infra pronepus pronepas. & oblico fratris sororisq; filius filia patruus amita id·ē· patris frater & soror auunculus matertera. matris frater & soror. IST INF Ñ INOG.

INF. Quarto gradu ueniunt supra abauus abauia. infra abnepus abnepas. & oblico fratris & sororis. nepus nepas. patruelis. soror patruelis. id·ē· patrui filius filia. consubrinus. consubrina id·ē· auunculi materterae filius. filia amitinus. amitina. id·ē· amitae filius, filia item q; consubrini qui ex duabus sororibus nascuntur. quibus adcrescit patruus magnus. amita magna id·ē· aui paterni frater. & soror auunculus magnus. matertera magna id·ē· auiae tam paternae quam maternae frater & soror. hic exponi plus opus non est quam lex ipsa declarat. IST INF Ñ INOG.

Quinto gradu ueniunt supra qui dē atauus atauia. infra adnepus adnepas. ex oblico fratris & sororis. pronepus pronepas. fratres patrueles sorores patrueles. amitani amitinae consubrini consubrinae. filius filia proprius. subrinus subrina. id·ē· patrui magni. amitae magnae. auunculi magni. matersterae filius filia. his adcrescunt propatruus proamita. hi sunt proaui materni frat & soror. proauunculi s promatertera. hi sunt auiae paternae. maternęq; frater & soror. pro a iiii que.

materni haec species nec aliis gradibus quam scripta est nec aliis uocabulis declarari potest.

Sexto gradu ueniunt supra tritauus tritauia. infra trinepus trineptis. ex oblico fratris & sororis. abnepus abneptis. fratris patrueris. sorores patrueles. amitani amitanae. consubrini consubrinae. patrui magni amitae magnae auunculi magni materterae magnae nepus neptis propriori sosubrini. filius filia qui consubrini appellantur. quibus ex latere adcrescunt propatrui proamitae proauunculo promaterterae. filius filia adpatruus ad amita hi sunt abaui paterni frater & soror abauunculi sab matertera hi sunt abauiae paternae maternęq: frater & soror. abaui quematert... ii:

EXPLANARI AMPLIUS NON POTEST

Septimo gradu qui sunt cognati recta linea. supra infra quae propriis nominibus non appellantur. sed ex transuersa linea continentur fratres sororesue. adnepus adneptis consubrini filii filiae qi successiones. Idcirco gradus septem constituti. quia ulterius per rerum natura nec omnia inueniri nec uita succedentibus propagari potest.

INT. In his septem gradibus omnia propinquitatum nomina continentur. Ultra quos nec adfinitas inueniri. nec successio potest amplius propagari.

XI DE MANUMISSIONIBUS

Seruum communem unus ex dominis manumittendo

latinum facere non potest nec magis quam ciuem roma num cuius portio eo casu quo si proprius esset et ad ciuitatem romanam peruenire socio adcrescit. 167 165

INT. Si aliquis seruum comunem manumiserit eundem manumittendum nec latinū nec ciuem romanum facere potest. Et ideo portio eius manumissori perit. & alteri domino ex integro quasi eius tantū proprius fuisset adquiritur. Mutus & surdus seruū uindicta liberare non possunt. inter amicos tamen & per epistolam manumittere non prohibentur. Ut autem ad iustam libertatem peruenire possit condicione uindictionis excipi potest. Tormenta apud p̄sidem subiectus & de nulla culpa confessus ad iustā libertatē p̄duci potest. IST INT N̄ INOC.

Fidei commisso libertas data facto heredis non mutatur si seruum quem manumittere iussus ē. uixerit. INT. Per fidei commissum data libertas ab herede per hoc reuocari non potest. si seruum quem manumittere iussus ē. crimine obiecto uincla redegerit. Communem seruum unus ex sociis uinciendo futurae libertati non nocebit. inter pares enim sententias clementior seuiori p̄fertur. & certe humanae rationis ē. fauere miserioribus prope innocentes dicere quos absolute nocentes pronuntiare non possumus.

INT. Si communem seruum unus ex dominis in uincla redegerit. propter hoc libertati eius si postea manumissus fuerit non nocebit. quia in tali re indul

gentiores dominis sententia qui nihil in eum fe
cit melior iudicatur. Et ideo si ab utroq; domino
manumissus fuerit. ciuis romanus effici potest.
Debitor creditor ue seruum pigneris uinciendo
dediticium facere non possunt. Alter enim sine altero
causam pignoris deteriorem facere non potest. ISTINT Ñ IN
Seruus furiosi domini uel pupilli iussu uinctus dediticio
rũ numero non efficitur. quia neque furiosus neq; pu
pillus exacti consilii capax ẽ. ISTINT Ñ INDĞ
·/· uinceat nocet libertati sed al'i
Non tantum si ipse domini uinceri iubeat. aut uincien
tes procuratores actoresq; factum conprobat.
quod si antequam sciret uinctum solutione seius cau
sa adprobauerit. libertati futurae uincula non
nocebunt.
INT Si seruus non solum dominus sed procurator
eius uel actor in uincla redigerit. et dñs hoc iuste
factum adquieuerit futurae inpendit libertati.
Nam si eum ab actore legatum dñs solui pcepe
rit. futurae libertati non poterit inpedire.
Caeco curator dari non potest. quia ipse sibi pro
curatorem instituere potest. ISTINT Ñ INDĞ

XII. DE FIDEICOMMISSIS LIBERTATIBUS

Ea condicione heres institutus si liberos suos emanci
pauerit. omnimodis eos emancipare cogendus ẽ.
pro condicione enim hoc loco emancipatio uidetur
adscripta. Decedente eo a quo fidei conmisso liber
tas relicta ẽ. heredes sui eam praestare cogendi s̄.

INS i testator p fidei commissum seruu suu iusserit manumitti. & ita euenerit ut antequa manumissio daretur. is cui fidei commissa libertas e moriat. heres eius ad manumissione praestanda qua auctor suus daturus erat iure conpellitur.

Decedens seruus suis libertate dedit illu & illa liberos ee uolo eosq; filiis meis tutores do inpenditur, fidei commissa libtas qui a pupillis sine tutores auctoritate manumittere n possunt. & haberi ab; tutores tutor dari n potest. sed interim uice absentiu pupilli habebuntur, ut ex de cr&o amplissimi ordinis primu libtas ac deind tutela conp&ere possit. INT

Siquis moriens seruis suis libtate danda filioru fidei commiserit. eosq; filiis suis tutores ee pceperit. hoc ordine fidei commissa libtas aliquatenus inpendit. quia nec pupilli sine tutoris auctoritate seruos manumittere possunt. Et qui tutores a patre nominatim relictos habent. alios tutores habere n possunt. sed in tali casu ordinis consilio & ratione pspectu e. ut pupilli uelut absentiu uice dum libtas seruis tribuitur, habeantur. ut data his a iudice secundu forma testamenti primitus libtate. & ita tutores ee pualeant. AD LE

XIIII GEM FUFIA CANINAM Nominatim serui testamento manumitti secundu lege fufia possunt. nominatim autem manumittere intellegitur. hoc modo. stacus liber esto. cu autē obsonatore. ut qui ex ancilla nascitur; liberu ee uolo. ex orficiano. senatus consulto. p inde libtas conp&it. ac si nominatim data sit. officioru enim & artium appellatio nihil de significatione nominu mutat. nisi forte plures sint qui eo officio designentur. Tunc enim nomen adiungendum est. ut eluceat de quo testator sensis se uideat.

Codicelli testamento confirmati datae libertates cum his quae tabulis testamenti datae sunt concurrunt. & siue antecedant siue sequantur. testam̄tū nouissimo loco adhibetur. quia ex testamento utraque confirmantur. INTERP̄

Quotiens p̄ testamentū & p̄ codicellū libtates dantur. qui in codicello manumissi sunt. siue ante testamentū factus sit codicellus. siue postea & testamento confirmatus sit. posteriori loco tamen habendi sunt. qui p̄ codicellū fuerint manumissi. & ideo cōputatis primo qui testamento manumissi sunt. tum illi qui in codicellis nominantur. manumissi. & si maior numerus p̄ codicellū quā in lege fusia canina continetur. illi libtate p̄dunt qui in codicellū sup̄ legitimū numerū manumissi inueniuntur.

Quotiens numerus seruorū ppt̄ legē fusiam caninā ineundus ē. fugitiui quoque. quorū semp̄ possessio animo retinetur. conputandi sunt. IST INR̄ N̄ INDIGET

Lege fusia canina cauetur. ut certus seruorū numerus testamento manumittatur. sub ducas igitur duobus. usq; ad decem pars dimidia. a decem usq; ad triginta pars tertia. usq; ad centū pars quarta. a centū usq; ad quingentos. pars quinta. plures autem quam centum ex maiori numero seruorū manumitti non licet.

IST INR̄ N̄ INDIḠ EXPL. IULI ~~PAULI~~ PAULI SENTENTIARUM LIBER IIII

INCIPIUNT CAPL̄ DE LIBRO: V.

EXPLICIUNT CAPITULA DE LIBRO QUINTO.

INCIPIT LIBER QV̄INT̄

I DE LIBERALI CAUSA.

Qui contemplatione extremae necessitatis aut elementorū gratia filios suos uindiderint. statuis ingenuitatis eorū non p̄iudicat. Homo enim liber. nullo p̄tio aestimat̄. idē nec pignori ab his aut fiduciae dari possunt. Ex quo facto sciens creditor deportatur. Opere tamen eorū locari possunt.

IST̄ INT̄ N̄ IN DOḠ. Veritati & origini ingenuitatis manumissio. quocumque modo facta non praeiudicat.

INT̄ Quicumque ingenuā p̄sonā fraudis studio manumittendam. ēē crediderit. p̄iudiciū ex hoc ingenuitas non incurrit. Discriptio ingenuorum ex officio fisci. inter fiscalē familiā factā ingenuitati non p̄iudicat. IST̄ INT̄ N̄ IN DOḠ

Qui metu. & inpressione alicuius terroris apud acta p̄sidis seruum se ēē mentitus ē. postea statū sui defendentin p̄iudicat. Post susceptū liberale iudiciū. si assertor causam deseruerit. in alium assertorē omne iudicium

transferri placuit. In priore uero quod pro dendae libtatis gratia
factū ē. extra ordinē uindicatur. Non enim oportet susceptam sta
tus causam nulla cogente necessitate distitui. DE USU CA
PIONE. Possessionē adquirimus. & animo & corpore.
animo utiq; nrō. corpore ut nrō ut alieno. sed nudo animo ad
ipisci quidem possessionem non possumus. retinere tam nudo a
nimo possumus. sicut in saltibus hibnis aestiuisq; contingit.
INTERP. Aliqua sunt quae animo & corpore ea possidem̄.
quae in psenti tenere uidemur. ut utimur. aliqua quae tantū
animo & corpore ea possedemus quae in longinquo posita
sunt. & in nrō iure consistunt & ea propri&ati nrāe possu
mus uindicare. p liberas psonas quae in potestate nrā sunt.
adquiri nob nihil potest. sed p pcuratorē adquiri nob posses
sionē posse utilitatis causa receptū ē. absente autē domino con
parata non aliter ei quā si ratū sit quaeritur. INTERP.
Per liberas psonas quae nob nulla condicione obligatae sunt.
adquirere nihil possumus. sed p pcuratorē adquiri nobis
possessionē certū ē. Nam si aliquid absente domino fuerit
conparatū non aliter ei adquiritur. nisi hanc ipsam uenditi
onem sibi acceptā dominus ēē confessus erit. Longi autem
temporis prescriptio. inter psentes continui decennii spa
tium. inter absentes uicennii conphenditur. Uigintian
norū praescriptio. &iā aduersus rempublicā pdesse ei
qui iustū initiū possessionis habuit. nec medio tēpore inter
pellatus ē. actio tamen quanti ei inter ē aduersus eos rei
publicae datur. quia negotia defendere neclexerunt.
INTERP. Utriusq; uiginti annorum non rep&it xpos
sessio. si tam iustū possedendi initiū intercessisse pbatur.

possessori pderesse certu e. Iustu aute initium e emptionis here ditatis donationis legati fidei commissi. & ceterarum reru similiu quae p legitimas scripturas atq; contractos ad ius uniuscuius que dominiu transire noscuntur. huius aute rei praescriptio inter psentes decenniu e. Inter absentes uero uicennii conputatur. Si p motam intra tepora quaestione res ad nouu dominiu emptione transierit. p eas p uiginta annos fuerit inquietatus. auelli ei possessione non oportet. IST IN R N

IIII De his q p turbam fiunt

In eos qui p turba seditioneq; damnu alicui dederint. damnu ue curauerint siquidem res pecuniaria e aestimatione dupli sarcia tur. quod si ex hoc corpore alicuius uitae membris ue noceatur extra ordinem uindicatur IHR P

Si aliquis collecta multitudine aut concitata seditione da num cuicumq; intulerit. si pecuniae damnu fiat dupli redibutione conponitur. pma si corpus alicuius ut membra caede pulsata fuerint. huiusmodi admissum á iudice uindicatur. Quic quid ex incendio ruina naufragio nauiq; expugnata rap tum susceptu sub praessum ue erit. eo anno in quadruplu eius rei quamquis sub praesserit. celauerit aperuerit con uenitur. postea uero in simplum IST IHR N

Hi qui raedes aliquas uillasq; expilauerint effregerint ex pugnauerint. siquidem id turba cu telis coacta fuerit capite puniuntur. teloru aute appellatione omnia ex quibus saluti hominis nocere possunt accipiuntur IST IHR NIHDG

Receptores adgressorum itemq; latronu eadem poena adficiuntur qua ipsi latrones sublata enim susceptoribus crassantium cupido conquiescit IST IHR N IN DG

Fures uel raptores balnearum plerumque in metallum aut in opus publicum damnantur. Nonnumquam pro frequentia admissorum iudicantis sententia temperatur. IST INTR NON INDIG.

Incendiarii qui consulto incendium inferunt summo supplicio adficiuntur. quod si incuria eorum ignis euaserit; duplo conpendio damnum eorum sarciri placuit. INTRP.

Si aliquis malitiae studio incendium miserit, de hoc crimine conuictus poenis grauissimis iubetur interfici. quod si per neglegentiam factum incendium conprobetur, damnum quod cuicumque inlatum fuerit. res quae incendio perierit, dupli satisfactione sarcitur. DE INIURIIS

IIII Iniuriam patimur aut in corpus aut extra corpus. in corpus uerberibus et inlatione stupri. extra corpus, conuiciis et famosis libellis. quo ex affectu uniuscuiusque pacientis et facientis aestimatur. IST INTR NON INDIG

Furiosus itemque infans affectu doli et captu contumeliae carent. idcirco iniuriarum agi cum his non potest. IST INTR NON INDIG

Si liberis qui in potestate sunt aut uxori fiat iniuria nostra interest uindicare. ideoque per nos actio inferri potest. si modo is qui fecit iniuriam nostram id fecisse doceatur. IST INTR NON INDIG

Corpori iniuriam infertur cum quis pulsatur. cuique stuprum infertur. aut de stupro interpellatur. quae res extra ordinem uindicatur. Ita ut pulsatio pudoris poena capitis uindicetur.

IST INTRP NON INDIG

Sollicitatores alienarum nuptiarum itemque matrimoniorum interpellatores. et si effectu sceleris potiri non possint. propter uoluntatem perniciosae libidinis. extra ordinem puniuntur. Iniuriam actio aut more aut lege. aut more aut mixto iure intro.

ductae ē lege duodecim tabularū de famosis carminibus mem-
bris ruptis & ossibus fractis IST̄ INR̄ N̄ INDḠ
Moribus quotiens factum · p qualitate sui arbitrio iudicis
aestimatur · Conquerentis poenae supplicio uindicatur
IST̄ INERP̄ N̄ INDIGET
Mixto iure · actio iniuriarū & lege cornilia constituitur;
Quotiens quis pulsatur ut cuius domus introitur · ab his qui uul
go derectarii appellantur · in quos extra ordinē animaduer
tentur · Ita ut prius ingruentis consiliū p modo cōmente fraudis
poena uindicetur · exilii autem & ulli aut operis publici
Iniuriā ciuiliter damnatus · eiusq; aestimationē inferre ius
sus famosus efficitur · INERP̄
Qui p iniuria mediocri aestimate iniuriae dānū subire conpel
litur · quāuis ciuiliter uideatur addictus · tamen infamis
efficitur Atrox iniuria · aestimatori aut loco aut tēpore
aut p sona · loco · quotiens in publicū inrogat; Tempora quo
tiens interdiu · persona · quotiens senatori ut equiti romano
decurioni · ut alias spectate auctoritatis uiros, & si ple-
beios ut humili loco natus · senatori ut aequiti romano decu
rioni · ut magestratui ut · aeduli · ut iudici quilib& horum
ut si his omnibus plebeius · IST̄ INR̄ N̄ INDḠ
Qui p calūnia iniuriae actionem instituit · extra ordinē pu
niuntur; Omnes enim calūniatores · exilii ut insulae reli
gationes · aut ordinis amissione puniri placuit ·
Iniuriam · non nisi p̄sentes accusare possunt · Crimen enim
quod uindictae aut caluniae iudicium expectat · p alios in
tendi non potest IST̄ INRP̄ N̄ INDḠ
Fit iniuria · contra bonos mores · i ut uti si quis fimo corrup

tus aliquit pfunderit . ceno luto obliuerit . aquas porga
uerit . fistulā lacus . quidue aliud iniuriam publicā contami
narit inquos grauiter animaduerti solet IST IN R P̄ IN

Qui uero p praetextato stuprū . aliud ue flagitium abducto abeo
ut corrupto comite psuaserit . mulierem puellā ue
inter pellauerit . quidue pudicitiae corrumpende gratia
fecerit . donū pbuerit . praetium ue quo id psuadeat de
derit . pfecto flagitio capite puniuntur ; Inpfecto in
insulam deportatur ; Corrupti comites summo suppli
cio adficiuntur IST INR N̄ INDG

Psalterium quod uulgus canticum dicitur . In alterius infa
mia conpositum . & publicae cantatū . Tam in eos qui hoc can
tauerint . quā in eos qui conposuerint . extra ordinem uindi
catur ; Coacrius si psonae dignitas abhuc iniuria defen
dendae sit IST INR N̄ INDG

In eos auctores qui famosos libellos in contumeliā alteri
us pposuerint . extra ordinem usque ad relegationem
insulae uindicatur ; Conuitiū iudicii ab appellatoribus
fieri n̄ oportet . Alioquin infamio notantur IST IN N̄

Maledictum itemq; conuicium publicae factū . ad iniuriae
uindictā reuocatur . Quo facto . condemnatus infamis
efficitur IST INR N̄ INDG

Non tantum his qui maledictū aut conuiciū ingesserit .
iniuriarum conuictus . famosus efficitur ; sed & is cuius
ope consilio ue factum ee dicitur IST INR N̄ IN

Seruus qui iniuriam aut contumeliam fecerit . siquidem
atrocem . in metallum damnatur ; siquidem leuem . flagel
lis caesus . sub poena uinculorum temporalium domino

restituitur ISTA IN R N INDIG

XV. DE EFFECTU SENTENTIARUM ET FINIB; LITIUM

Res iudicatae uidentur ab his qui imperium potestatemq; habent. ut qui ex auctoritate eorum inter partes dant. Itemq; magistratus municipalis usq; ad summam qua ius dicere possunt; Itemq; ab his qui ab imperatore extra ordinem petuntur. Ex conpromisso autem iudex sumptus rem iudicatam non facit. sed si poena inter eos promissum sit. poena rei in iudicium deducta ex stipulatu peti potest.

Confiteri quis in iudicio non tantum sua uoce. sed et litteris et quocumq; modo potest; Conuinci autem non nisi scriptura aut testibus potest.

Eorum qui debito confessi sunt. pignera capi et distrahi possunt. eamq; altera parte absente. decernentur uim rerum iudicatarum non obtinent. ISTA IN R N INDIG

Ter trinis litteris ut edictis. aut uno pro omnibus dato. aut trina denunciatione conuentus. nisi ad iudicem aliquid sibi denunciatum est. aut cuius litteris ut edicto conuentus est. uenerit quasi in contumacem dicta sententia auctoritatem rerum iudicatarum obtinet; quin immo nec appellari potest

INTERPRETATIO

Quicumq; tribus auctoritatibus iudicis conuentus ut tribus edictis ad iudicium fuerit prouocatus. aut uno pro omnibus peremptorio id est quod causam extinguit fuerit euocatus et praesentiam suam apud eum iudicem a quo ei denuntiatum est exhibere noluerit aduersus eum quasi in contumacem iudicari potest. quin immo nec retractari per appellationem negotia possunt. quotiens in contumacem fuerit iudicatum

Ab ea sententia quae aduersus contumaces datae neque
appellari neq; induplum uocari potest IST I IN̄R N̄ IN
Res olim iudicata post longū silentiū in iudiciū deduci n̄
potest. nec eo nomine induplū reuocari. longū autem
tempus exemplo longe prescriptionis. decennii inter p̄sen
tes & inter absentes uicennii. IST INR̄ N̄ INOG
In causa capitali absens nemo dānatur. neq; absens p ali
um accusare aut accusari potest IST INR̄ N̄ IN
Falsis instrumentis religio iudicis circumducta. si iā dicta
sententia prius de crimine admisso constiterit. eius causae
instauratio iure deposcitur. VI. DE INTERDICTIS
Retinendae possessionis gratia conparata sunt. inter
dicta p quae ea possessionē quā iā habemus retinere
uolumus quale ē. uti possidetis de rebus soli. & utrū uidere
~~uolumus~~ & in priore quidem is potiorē qui redd& interdicti
tēpore. nec ui nec clā. nec pcario ab aduersario possid&.
in altero uero potior ē qui maiore parte anni retrorsum nu
meratione nec ui. nec clā. nec pcario possid&. INR̄ P̄
Interdicta dicuntur quasi n̄ p p&ua sententia sed ad tēpus
interim dicta. hoc ē. a iudice momentū priori reddere pos
sessori. idest. ut si quis possidenti intra anni spatiū quod a
misisse uid&ur. p̄sentibus litigatoribus iudice ordinante
recipiat. Et p̄ modū si uoluerit tam de ui. quā de rei pprie
tate confligat. Nā si talis casus emerserit. ut aduentitiā
quolib& titulo rem nouus possessor adeat. & a maiore par
te anni idest. plus quā sex mensibus teneat. & ab alio haec res
quā tenuit auferatur. & ille qui abstulit quattuor aut
quinq; mensibus teneat. si intra ipsum annum de momento

fuerit actum · priori possessori quam maiore parte anni possedit · res a iudice partibus presentibus merito reformatur · Ita aut de negotio qualitate partes sequenti actione confligant; si uero qui abstulit maiore parte anni possedit · ante iudicium momenti beneficium reddere conpellitur; Ut interdictum · ita et actio proponitur; ne quis uia publica aliquem prohibeat · cuius rei sollicitudo ad uiarum curatores pertinet; Aquarum munitione nemo exceptus est; si qui tamen in ea aliquid operis fecerint ut commeantes impediantur · demolito opere condemnantur.

VII DE INTERDICTO UTRUM UI

Non tantum si ipse dominus possessione deiciatur · ui illi interdictum est · sed etiam si familia eius; familiae autem nomine · etiam duo serui continentur · IST INR N IN

Ui deicitur · non tantum qui obpresso multitudinis aut fustium aut telorum aut armorum metu terretur · sed et his qui uiolentiae opinione conpta possessione cessit · si tamen eam aduersarius adgressus sit · IST INR N IN

Deiecui ui deiectus · hoc interdicto experiri non potest · sed utilis ei actio de rebus recuperandis exemplum; de ui bonorum raptorum datur · idque in eo dicendum est · qui carruca aut equo deicitur · quibus non adductis iniuriarum actio datur. IST INR N INDIGER

Ui deiectus uidetur · et qui in predio retinetur · et qui metu a territus est · ne ad fundum suum accederet;

Qui ui aut clam aut precario possidet · autem ab aduersario inpune deicitur · ui possidet · qui inpeditu efficaci depulso aduersario possidet · clam possedisse uidetur; qui igno

inpune: id est sine poena.

rante & inscio domino possessio ·/· p̄missū domini ut credito ·/· occupat p̄car̄ioq; p̄ceptū postulat ut eū in possessione
ris fiducia͂ morari liceat. IST̄ INR̄ N̄ INDḠ

Ex rebus ui possessis si aliquae res arserint. ut serui
decesserint. lic& id sine dolo eius qui deiecit. factū sit aesti
matione tamen condemnandus est. quia ita uoluit adipisci
rem iuris alienam. INTR̄P

Si ex rebus quas si uiolenter aliquis occupauit quaelib&
sub quacūq; occasione perierint aut arserint. ut serui
uiolentes occupati mortui fuerint. qualib& fraude illius
qui occupauit. id quod perit factū n̄ uideatur. tamen ab ip
so quaecūq; perierunt. reddenda sunt. qui rem iuris alieni
uiolenter uisus est occupasse.

Si inter uicinos ex cōmuni riuo aqua ducatur. iudici prius
deb& his uicibus quibus & singulis duci consueuit.
ducenti autē uis fieri p̄hib&ur. alienā autē aquā usur
panti ſ numaria poena inrogatur. cuius rei cura ad sollici
tudinem prae sidis expectat IST̄ INR̄ N̄ INDḠ

Redditur interdicti actio quae p̄ponitur ex eo ut quis
quod p̄cariū hab& restituat. Nam & ciuilis actio
huius rei sicut cōmodati conp&it. ut maxime quod ex
beneficio suo unusquisq; iniuriā pati n̄ deb&. INTR̄P

Si quando alicuius p̄cibus exorati aliquid cuicumq; possiden
dum ad tēpus praestitū fuerit. & ad primā ammonitio
nē hoc ipsud reddere noluerit. datur aduersus eū inter
dictū & actio iusta p̄ponitur; Quae actio ciuilis ē uelut
si de cōmodato agatur. ut res ita prestita sine aliqua
difficultate reddatur. quia pro beneficio suo
pati quemcumque iniuriam non oport&

Precario possidere uid&ur. ñ tantū qui p epistolā ut
qua alia ratione hoc sibi concedi postulauit. sed & is qui
nullo uoluntatis indicio paciente tamen domino possid&.
Heres eius qui p̄caria possessionē tenebat. si in ea manse
rit magis dicendū ē clā uideri possedere. nullae enim
p̄ces uidentur adhibitae. & ideo p secutio ei rei semper
manebit nec interdicto locus est. INT'P
Si heres eius in ea possessione qua auctor suus p̄cario pos
sederat. p̄ mortem illius manserit. magis aestimandus ē
clā id ē ut occulte manere. actio tamen ppri&atis domi
no aduersus eum qui ita manserit iure conp&it.
Arbor quae in alienas aedes imminet. ut in uicini agrū
nisi a domino sublocari nō potest. is que conueniendus
est ut eam subloc&. quod si conuentus dominus id facere
noluerit a uicino luxories ramorū conpescitur. idq;
qualiscūq; dominus facere nō phib&ur. IST INTR
Aduersus eū qui hominē liberū uinxerit. subpresse
rit incluserit opera. ue. ut id fier& dederit. tam inter
dictū quā leges fabiae. sup ea re actio redditur. & in
terdicto quidem id agitur ut exhibeatur is qui d&en&.
lege autē fabia aut ālia poena nūmaria coherc&ur.

INTERPRETATIO

Si quicumq; hominem liberū ligauerit. absconderit
incluserit. solaciū p̄buerit. aduersum eū legis fabiae
actio datur. id ē. ut exhibeatur is qui inclusus aut in uincu
lis d&en&ur. ab eo qui fecisse conuincitur aut secundū legē
fabiā puniendus ē aut aestimationem iudicis poena nūmaria feriendus
Bene concordans matrimonium separari a patre

aut ut id fier&

diuus pius prohibuit. Itemque a patrono libertum a parentibus filium filiamque nisi forte quaeratur ubi ualius moruti debeat. IST. INT. N.

Omnibus bonis quae habet quaeque habiturus est oblegatus nec concubina nec filius naturalis nec alumnus nec quae in usu cotidiano habet obligantur. Ideoque de his nec interdictum redditur.

INTERPRETATIO

Siquis debitor creditori suo tale fecerit cautionem ut omnia ut quae in bonis suis habet ut quae habiturus est obpignerus se uideatur. In tali conditione nec concubina nec filius naturalis nec alumnus nec ea quae in usu cotidiano habet obligata uideri possunt. nec momentum se creditor petat de his rebus quas superius diximus accipere potest.

VIII. DE OBLEGATIONIBUS

Obligationum firmandarum gratia stipulationes inductae sunt. quae quadam uerborum solemnitate concipiuntur. & appellatae quod per eas firmitas obligationum constringitur. stipulam enim ueteres firmum appellauerunt. IST. INR. N. INDG.

Uerborum obligatio inter praesentes. non etiam inter absentes contrahitur. Quod si scriptum fuerit instrumento promisisse aliquem perinde habetur atque si interrogatione praecedente responsum sit. INTERP.

Verborum obligatio ideo inter praesentes constare uidetur. quia necesse est ut is qui aliquid redditurum se promittit. ad creditoris interrogata respondeat. si interrogatus fuerit istud dabis. ille respondit dabo. si interrogatus fuerit promittis. ille respondit promitto. sed si scribat aliquis se quamcumque summam redditurum

Ita habetur quasi ad interrogata responderit ideo ad redibitionē secundū scripturae ordinem retenetur.

Fructuarius seruus siquid ex re fructuarii aut ex operis suis adquirit adfructuariū ptinet. quicquid autem aliunde ut ex re ppria uel aria adquirit domino ppri&ata tis adquiret.

Cum facto pmissoris res in stipulatū deducta intercedit pinde agi ex stipulato potest. ac si ea res staret. Ideoq; pmissor aestimatione eius punitur maxime si in dolū quoq; ei concepta fuerit stipulatio. INRP

Qui aliquid se cuicūq; redditurū ee pmiserit. si eius factore s pmissa depereat. Ita eam is cui pmissa ē ab eo recipere potest. tāquā non perierit. Ideoq; pmissor aestimatione habita ptium eius rei quae perit. reformare conpellitur. quod in eo magis obseruandum ē. si pmissoris fraude fuerit factum

VIIII DE NOUATIONIBUS

Non solum p nos met ipsos nouamus. quod nob debetur. sed etiā p eos p quos stipulari possumus. uelut p filium familias. ut p seruū iubendo. ut ratū habendo. procurator quoq; noster ex iussu nrō receptū ē ut nouari possit. Nouatio ē. quotiens cautio renouatur

X. DE STIPULATIONIBUS

Substitutus heres ab instituto qui sub condicione scriptus ē. utiliter sibi institutū hac stipulatione cauere conpellit. ne sp&ita bonorū possessione res hereditarias diminuat. hoc enim casu ex die interpositae stipulationis duplos fructos prestare conpellitur

huius enim p(er) iudiciu(m) a superiore defert(ur). quo quaeritur ea res de qua agitur maior sit centum sestertiis. Ideoque in longiorem diem concepit.

INT. Substitutus heres eum qui sub condicione heres e(st) institutus adita hereditate conpellere potest ut sibi heres institutus caueat id e(st) cautione promittat. hanc ipsam hereditatem n(on) se in nullo penitus minuendu(m). quo facto si quid de hereditate fuerit inminutu(m) duplos fructus eius rei a die cautionis institutus aut heres instituti reddere conpellitur. Et die accepti iudicii dupli fructus conputantur. Etiam dicitis qua(m) accipientis heredes quoque eorum procuratores cognitorumq(ue) personae. Item q(ue) sponsores eadem s(ti)pulatione conp(re)hendantur eorum quoq(ue) quorum nomine promittitur.

INT. Ex hac die qua de causa fuerit iudicatum. si in redibitione mora facta fuerit. dupli fructus etiam hi qui addicti fuerint quam etiam heredes eorum uel procuratores aut cognitores. uel fideiussores eadem promissio conp(re)hendit qui etiam tenendi sunt quorum nomine fuerit facta promissio. Quotiens iudicatum solui stipulatione satis datur. omissa eius

actio rei iudicatae psecutionem non excludit.

INT Si quando causa p iudiciu fuerit terminata & iudicati solutio fideius sione interposita fuerit repromissa sed is cui fide ius sio pbita ē. huius rei actione qualib& ratione tardauerit. ad psecutione rei quae addita est non excluditur.

Emancipati liberi si uelint miscere se paterna e heredi tati. et cum h is qui in potestate remanserint com munis patris diuidere hereditatem. ante qua bono rū possessione p&ant. de conferendo cauere cum satis datione debebunt. quod si satis dare non possint. statim ex fide bonorū confusionem excepto peculio castrensi facere cogendi sunt.

INT Emancipati filii si patris testamento fuerint pter missi & se paterna e hereditati cum reliquis fratri bus miscere uoluerint. de confundendis rebus quas a patre emancipationis tempore pceperunt. fide ius sores dare conpelluntur. qui eas omni adiuisio nis refusuros sua fideius sione promittat. quod si huiusmodi fideius sores non dederint. statim fide me dia confusionem rerum omniū quas acceperunt face re conpelluntur. exceptis tamen rebus quas de cas trensi peculio habere conprobantur.

XI. DE CONTRAHENDA AUCTORITATE

Ui m&um inpendentis uicinus uicino satis dare deb&. additis sponsoribus sup eo quod damni acceder& de communi pari & utilitatis causa hoc coepit obseruari. ut aedific& quidē cui aedificar&

Inter ē. cogatur uero socius portionis sue inpensas agnoscere.

INT. Siquando aliquibus uicinus partis ruinae metum uideatur ostendere inuicē sibi datis fideiussoribus promittere debent. ut sicui uicinus paries dānū fecerit. a socio sarciatur. sed si ab uno ex his communis pari es propter metum ruinae fuerit reparatus. expensas fabricae socius illi pro portione sua praestare cogendus est.

XII. DE DONATIONIBUS

Species extra dotē á matre in honore nuptiarū praesentae filia genero traditae donationē perfecisse uidetur. Probatio traditae uel non traditae possessionis. non tam in iure quam in facto consistit. Ideo q; sufficit ad probationem si rem corporaliter retenat.

INT. Si inter aliquos de tradita aut non tradita re nascatur intentio. cuius rei probatio non in iurae aut in scribtura. sed in facto constat. Et ideo ad omnem probationem sufficiet. si res ab eo qui sibi traditam asserit teneatur. Pater filio si familiae aliquid donauerit. et in ea uoluntate perseuerans decesserit. morte patris donatio conualescit. Cū unius rei donatio in duos conferatur. Prior ē ille. cui res tradita ē. Nec inter ē. posterior quis an primus acceperit. Et exceptae hec ne personae sint.

INT. Si aliquis unam rem duobus per legitimas scripturas donauerit uni prius et alteri

postea non quaerendū ē in his donationibus qui prius
qui posterior sit sed qui rem tradente donatore pos se
derit. Is ea cui ē tradita possidebit. Nec inter ē utrū
in parentes an in extraneos talis sit facta donatio.
Inuitus donator de euectione rei donatae promit
tere non cogitur. Nec eo nomine si promiserit one
ratur. quia lucratiuae rei possessor ab euecti
onis actione ipsa iuris ratione depellitur.

Si aliquis rem sua

INT. Si aliquis rem suam scribtura interuenien
te donauerit. euectionis poenam sibi constitue
re inuiti non conpellantur. ad quam etiā si uo
lens promiserit. non potest retentri. Quia
res quae lucrum alteri facit. damnum promu
nere suo donatori inferre non poterit. Et si
ad hanc rem cui donatum ē. donatorem uolue
rit adtenere. a lucratione omnimodis remo
uetur. Ei qui aliquem a latrunculis uel hosti
bus eripuit. in infinitum dona re non prohi
betur. si tamen donatio. et non merces eximii
laboris appellanda ē. quia contemplatione
salutis. certo modo aestimari non placuit.

INT. Si quis aliquem de inminenti periculo id ē de
latronum aut hostiū persecutione [t manu] eripuit.
quicquid uel quantum aut si omnia eius qui libe
ratus ē. pro salutis suae mercede donauerit. nec
ab ipso donatore nec ab heredibus eius repeti potest.
Quia uitae praemium nulla potest praetii aes
timatione pensari.

XIII. DE IURE FISCI ET POPULI

Eius bona qui sibi ob aliquod admissum flagitiũ mortem conscribit. fisco uindicantur. Quod si id taedium uitae aut pudore. aeris alieni. uel ualitudinis alicuius inpacientia hoc admisit. non inquietabuntur. sed ordinariae successione relinquuntur.

INT. Si quis sibi pro aliquo admisso crimine mortem intulerit. facultatem eius fiscus uindicat. Nã si ingratitudinem malae uitae aut propter uerecundiam contracti inormis debiti. uel inpacientia ualitudinis mortem sibi intulerit. bona eius suis aut legitimis heredibus nullatenus auferantur. Ei etiam. uelut indigno aufertur hereditas. qui adfinem uel cognatũ cui ipse ab intestato successurus erat testamentũ facere prohibuit. aut ne iure subsisteret operam dedit. IST INT Ñ IN OC

Aetati eius qui accusat. testamentũ si non obtineat succurri solet. in id quod ita amisit maxime si tutoris aut curatoris consilio actio instituta sit. IST INT Ñ IN OC

Si pater uel dominus id testamentũ quo filius eius uel seruus heredes instituti sunt. aut ligatũ acceperunt falsum redarguant nec obtineant. fisco locus est.

XIIII. DE ADUOCATO FISCI

In ea prouincia ex qua quis originẽ ducit. officiũ fiscale administrare prohibetur. Nec aut gratiosus aut calũniosus apud suos eẽ ñ uideatur. IST INT Ñ IN OC

Quotiens sine auctoritate iudicati. officialis alicuius.

bona occupant uel discribunt uel sub obseruatione esse
faciunt · adito procuratore iniuria submouetur · &
rei alicuius auctoris ad p̄fectus p̄torio puniendi mit
tuntur · IST INT Ñ IN DĈ
Litem in p̄niciem priuatorū fisco donari non oport&
nec ab eodem donata suscipi · IST INT Ñ IN DĈ
Imperatorē litis causa heredem institui inuidiosū
ē · Nec enim calūniandi facultatē ex principali maies
tati capi oport& · IST INT Ñ IN DĈ
Ex nulla pollicitatione nuda actio nascitur · ideoq;
eius bona qui se heredem imperatorē facturū esse
iactauerat · a fisco occupari non possunt · IST INT
Quicumque a fisco conuenitur · non ex indice exem
plo alicuius scripturae · sed ex autentico conueni
endus ē · Et si contractus fides possit ostendi · C&erū
calumniosam scripturā uim · iustae p&itionis
in iudicio obtinere n̄ conuenit · IST INT Ñ IN DĈ
Priuilegium fisci ē · inter omnes creditores primū
locum tenere ē · IST INT Ñ IN DĈ
Eius bona qui falsam mon&am percussisse dicitur
fisco uindicantur · Quod si serui ignorante domino
id fecisse dicantur · ipsi quidem summo supplicio ad
ficiuntur · Domino tamen nihil auferetur · quia peio
rē domino causam serui facere · nisi forte scierit
omnino non possunt ·

XV. DE DILATORIBUS

Omnes omnino deferre alterū & causā pecuniariā
fisco nuntiare prohibentur · Nec refert mares sit id ē ·

masculi istud an feminae faciant serui aut in
genui an liberti an suos an extraneos deferant
omni enim modo puniuntur. IST. INTER. N. INDG.

Serui fiscales qui causam domino perdere ac nuntiare
contenderint deferre non uidentur. subornati sane reum
perdere coguntur. ne qui quod per se non potest per alium
deferat. perinde autem subornatores ac delatores
puniuntur. INTERPRETATIO

Si serui fiscales aliquid domino nuntiauerint atque
perdiderint dilatores esse non uidentur. sane si aliquis
eos ad hanc rem inmiserit. ut aestimauerit eum perdere
conpellum est qui cum perditus ab illis fuerit. ita puniri iu
betur. quemadmodum dilatores piuris ordine puni
untur. cum damnati serui siue post [illegible] sententiam
siue ante sententiam dominorum facinora confessi
sint. nullo modo audiuntur. nisi forte eos deferant
maiestatis. IST. INR. N. INDIGET

XVI DE QUESTIONIBUS

In criminibus eruendis questio quidem adhibitur.
sed non statim a tormentis incipiendum est. ideoque prius
argumentis quaerendum. et si suspicione aliqua reus
urgeatur. adhibitis tormentis de sociis et sceleribus suis
confiteri conpellitur; IST. INR. N. INDG.

Unius facinoris plurimi rei. ita audiendi sunt. ut ab eo
primum incipiatur. qui timidior et tenerae aetatis
esse uidetur. IST. INR. N. INDG.

XVII DE TESTIBUS

Su[illegible]ceptos gratiae testes et eos ut maximae

quos accusator de domo pduxerit ut uitae humili
tas infamauerit. Interrogari non placuit; Inteste
enim & uitae qualitas expectari debet & dig
nitas IST INR N INDG

In adfinem ut cognatum inuiti testes interrogari
non possunt. IST INR N INDG

Aduersus se inuicem parentes & liberi. itemq; liberti
nec uolentes ad testimoniu admittendi sunt. quia rei uere
testimoniu uicissitudo psonaru pleruq; corrupit. INRP

Aduersu se inuicem parentes & filii & liberti testimoniu
dicere phibentur. quia ueritatem pfessionis ppinqui
tatis adfectio inpedire cognoscitur; Testes cu de fi
de tabularu nihil dicitur. aduersus scripturam inter
rogari n[hole] possunt IST INR N INDG

hii qui falsae ut uariae testimonia dixerunt. ut utriq;
parti pdiderunt. aut in exiliu aguntur aut in insula
relegantur aut curia submouentur; IST INR N IN

In re pecuniaria tormenta nisi cu de rebus hereditariis
quaeritur non adhibentur. alias autem iure iurando
aut testibus explicantur. IST INR N INDG

XVIII DE SERUORUM QUESTIONIB;

Seru u de facto inse interrogari posse. ratio equi
tatis ostendit; Nec enim ob ee ei debet qui p seruu
aliquid sine cautione comodatu deponet. INRP

Seruoru de facto suo in se interrogari posse pceptu e.
Ut si aliquid dominus ei per eum cuicuq; sine cautione
transmiserit aut comodauerit; si ille cui traditu e
negare uoluerit responsione serui pqueim

res acta est possit reprobatio non debet esse. Iudex tuta
laris. Itemq; centumuiri si aliter de rebus heredita
riis ut de fide generis inferri non possunt. Poterunt
de seruis hereditariis habere questionem. INTERP
Siquando rerum hereditariarum quantitas tutore
agente requiritur. ut possit hereditatis quanti
tas inueniri. de seruis hereditariis quaestionem
haberi iure praeceptum est; Et si fortas se de filiis aliqua
dubitatio habeatur ut ueritas inueniri posset. tor
queri serui hereditarii iubentur; serui alieni in al
terius caput. non nisi singuli torqueri possunt;
et hoc inuito domino non est permittendum nisi delator cui
interest quod intendit. probare praetia eorum
quanta dominus taxauerit inferre sit paratus ut
certe deteriores facti serui subire taxationem

IST INT N INDIGET

Serui qui ultro aliquid de domino confitetur fides
non adcomodatur; Nec enim oportet in rebus dubiis
salutem dominorum seruorum arbitrio comitti IST INT N
Serui in caput domini neq; a preside neq; a procuratore
neq; in pecuniariis quam in capitalibus causis interro
gari possunt; IST INT N INDG
Comunis seruus in caput alterius ex dominis torqueri
non potest. IST INT N INDG
Qui seruum ideo conparauerit ne in se torqueretur
restituto praetio poterit interrogari
Seruus in caput eius domini a quo distractus est. cuiq; ali
quando seruiet in memoriam prioris domini interrogari

nonpotest IST INR NON INDIGET

Siseruus adhoc fuerit manumissus netorqueatur quaestio deeo nihilhominus haberipotest. IST INR

Quaestioni ei latronis quē quis obtulit cū deeo confiteatur fidem adcōmodari ñconuenit nisiid forte uelandae conscientiae suae gratia quacū reo habuit fecisse doceatur. INTERPTATIO

Silatro quaestionisubditus deeo quiipsum quaestioni obtulit confiteatur. Credulitatē confessionieius ñconuenit adhiberi. nisiforte ptegenda conscientiasua eumquaestioniobtulisse rebuseuidentibus adpbetur

Neq; accusator paliū accusare neq; reus paliū defendipotest. nisiingratū libertū patronusaccuset aut res absentia defendatur. INRP

Incriminalibus causis neaccusator nisipse aliquē accusarepotest. necaccusatus p pcuratorē aut aliampsonā sedefensare pmittitur. nisiforte ingratumlibertū patronum accuset.

Sipecunia dataiudiciireus absolutus ēē dicitur ideoq; ineū fuerit conpbatum eapoena damnatur quare ūs damnari potuisset. IST INR NIN

Inconuictū reū siuetorqueripossit siuenonpossit pmodo admissi sceleris statuendū ē. INRP

Ineumreum quide obiecti criminis ueritate conuincitur. siuetorqueripossit siue ñpossit iudex qđ eiuisumfuerit iudicabit.

Reis suis aedere crimina accusatores cogendisunt.

scire enim oport& quibus sint criminibus responsuri.

XVIIII. DE ABOLITIONIBUS

Post abolitionem publicã delator e suo reus in tra tricesimũ diem rep&i potest; postea ñ potest.

ISTA INTRP NON INDIGET

Summa supplicia sunt. Crux crematio decollatio; mediocrium autẽ delictorũ poenae sunt. met allum ludus. deportatio; minime religatio. exiliũ. opus publicũ. uincula; sane qui ad gladiũ dantur. intra annũ consumendi sunt. IST INTERP N INDG

XX. DE ABACTORIBUS

Abactores sunt. qui unũ equũ. duas equas. toti demq; boues. ut capras decim. aut porcos quinq; abigerint; Quicquid uero intra hunc nu merũ fuerit ablatũ. in poena furti pro qualitate ei. aut in duplũ. aut in triplũ conuenitur; Uel fus tibus caesus. in opus publicũ unius anni dat.ur. aut sub poena uinculorũ domino restituitur.

Si ea pecora de quibus quis litigat abigerit. ad forũ remittendus ẽ; Atque ita conuictus. in duplũ ut triplũ fori si more damnatur; IST INTRP N IN

XXI. DE SACRILEGIIS

Qui noctu &manufacta praedandi ac depopulandi gratia tẽplũ inrũpunt. bestiis subiciuntur; si uero per die leue aliquid d&emplo abstulerint. ut deportan tur. honestiores ut humiliores. in m&allũ dam nantur. INTERPRETATIO

Ista quae d&emplo dicta sunt. de ecclesia loqui intel

legenda sunt. de reliquo IST̄ INR̄ N̄ INDG

XXII. DE INCENDIARIIS

Qui nocte fructiferas arbores manu facta caeciderint ad tēpus plerūq; in opus publicū damnantur,
aut honestiores damnū sarcire coguntur. ut curia submouentur ut religantur. XXIII. DE UATICINATORIBUS ET MATHEMATICIS

Uaticinatores qui se deo plenos adsimilant;
idcirco ciuitati expelli placuit. ne humana credulitate publici mores ad spem alicuius rei conrūperentur
ut certe ex eo pupillares animi turbarentur; Ideoque primū fustibus caesi ciuitate pelluntur; pseuerantes autē. in uincula publica coniciuntur. aut
in insulā deportantur ut certe religantur. IST̄ INR̄N̄

Qui nouas & usu ut ratione incognitas relegiones inducunt. ex quibus animi hominū moueantur. honestiores deportantur, humiliores capite puniunt. INR̄

Qui de salute principis ut sūma rei publicae mathematicos ariolos aruspices uaticinatores consulit. cū eo qui responderit. capite puniatur. IST̄ INR̄ N̄ INDG

Non tantū diuinatione quis. sed ipsa scientia eiusq; liberis melius fecerit abstinere. quod si serui de salute dominorū consul erint. summo supplitio id ē cruci adficiuntur; sed consulti autē si responsa dederint. aut in met allū dānantur aut insulā religantur. IST̄ INR̄N̄

XXIIII. DE SEDITIOSIS

Auctores seditionis & tumultus ut concitatores populi. pqualitate dignitatis. aut in crucē tolluntur. aut

bestiis obiciuntur· aut in insulam relegantur· IST INR̄N̄

Qui terminos effodiunt ut exarant arbores· ue ter-
minales euertunt· siquidem id serui sua sponte fece-
rint· in metallū damnantur; humiliores in opus publicū;
honestiores in insulā· amissa tertia parte bonorū reli-
gantur· aut exulare coguntur IST INR N INDG

Ciues romani qui se iudaeico ritu uel seruos suos circūcidi
patiuntur· bonis ademptis in insulā ꝑꝑ&uo reli-
gantur; Medici capite puniuntur· IST INR N IN

Iudaei si alienae nationis conparatos seruos circumci-
derint· aut deportantur aut capite puniunt̄ IST INR̄N̄

IV· AD LEGĒ CORNILIĀ DE SICHARIIS ET UENEFICIS

Lex cornilia poenā deportationis infligit eis qui ho-
minē occiderint· eius ue rei causa furtiue faciendi
cū telo fuerint· & uenenū hominis necandi causa habu-
erit· uendiderit· parauerit· falsum testamoniū dixe-
rit· Quo quis periret mortis ue causas praestiterit·
ob quae omnia facinora in honestiores poena capitis
uindicari placuit; humiliores uero in crucē tolluntur·
aut bestiis subiciuntur· IST INR N INDIGET

Et qui ueneno hominē occiderit· aliquando absoluit̄·
& qui non occidet· ut homicida dānatur·; Consilium
enim uniuscuiusq; ꝑ factū puniendū ē.; Ideoq; quicum
uellet occidere id casu aliquo ꝑꝑ&rare n̄ potuit ut ho-
micida puniet ur· & is qui casu iactu teli hominē inprudent̄
occidit absoluitur· IST INR N INDG

Qui latronē caedem sibi inferentē uel alias quālibet stupro
occiderit puniri n̄ placuit· alios enī uitā alios pudorē publico

facinore defenderunt IST INR N INDG
Mandatores caedis perinde ut homicidae puni
untur. IST INR N INDIGET
Iudex qui in caput fortunasque hominis pecuniam acce
pit in insulam bonis ademptis deportatur. IST INR N
Si putator ex arbore cum ramum deiecerit non proclama
uit ut uitari possit atque ita praeteriens eiusdem ictu pe
rierit & si in legem non incurrit in metallum datur. IST INR
Qui hominem inuitum libidinis aut promercii causa cas
trauit castrandum ue curauit siue id seruus siue
liber sit capite puniuntur, honestiores publicatis bon
in insulam deportantur IST INR N INDG
Qui abortionis aut amatorium poculum dant et si id dolo
non faciant tamen mali exempli res est humiliores
in metallum honestiores in insulam amissa parte bono
rum relegantur. Quod si ex hoc mulier aut uir perierit
summo supplicio adficiuntur, IST INR N INDG
Qui sacra impia nocturna ue ut quem obcantarent
defigerent obligarent fecerint facienda ue cura
uerint aut cruci suffiguntur aut bestiis obiciuntur. IST INR
Qui hominem immolauerit ex ue eius sanguine litauerit
fanum templum ue polluerint bestiis subiciuntur ut si ho
nestiores sunt capite puniuntur. Magicae artis consci
os summo supplicio adfici placuit id est bestiis obici aut cruce
suffigi. ipsi autem magi uiui exuruntur. IST INR N I
Libros magicae artis apud se minime habere licet & cum pe
nis quecumque reperti sunt bonis ademptis. professio sed etiam
scientia prohibita est. si ex eo medicamine quod ad salutem

hominis uel remediu͞ datu͞ e͞. homo perierit. is quidē dederit si honestior sit in insula͞ relegatur. humilior autē capite puniuntur. IST IN N IN DC.

XXVI. AD LEGE POMPEIA͞ DE PARRICIDIIS.

Lege pompeiam de parricidiis tenetur. qui patrē. matrē. auu͞ auia͞. fratrem. sororem. patronu͞. patrona͞ occiderit. Et si antea insuti culleo in mari p̄cipitabant͞. hodie tamen uiui exuruntur. uel ad bestias dantur.

XXVII. AD LEGĒ CORNELIA͞ TESTAMENTARIA͞.

Lege cornilia testamentaria tenentur qui testamentum quodue aliud instrumentum falsum sciens dolo malo scripserit suppresserit amouerit resignauerit deleuerit quoue signu͞ adulterinu͞ sculpserit. fecerit expresserit amouerit resignauerit qui uenummos aureos argenteos adulterauerit. lauerit. conflauerit. raserit corruperit. uitiauerit uultuue principu͞ signatam moneta͞ p̄ter adulterinam reprobauerit honestiores quidem in insula͞ deportantur. humiliores autē in metallu͞ dant͞. aut in cruce͞ tollunt͞. serui autē p admissu͞ capite puniuntur. IST IN N IN DC.

Qui ob falsum testimoniu͞ p̄hibendum uel uerum non perhibendu͞ pecunia͞ acceperit dede[...]rit iudicemue. ut sententia͞ uel non ferat corruperit corru͞pendu͞ ue. curauerit. humiliores capite puniuntur. honestiores publicati bonis cu͞ ipso iudice in insula͞ deportantur.

IT. Quicumq: iudex ex oblatas sibi in iudicio leges uel
iuris species audire noluerit & contra eas iudicauerit.
ex hac re conuictus in insulam deportatur. Qui rationis ac
ta libello s albũ pposita testationes. cautiones. chirogra
pha. epistolas. sciens dolo malo in fraudem alicuius dele
uerit mutauerit subiecerit subscripserit quiue aes in
aurauerit argentauerit. Qui uecũ argentũ aurũ pone
re & stagnũue subiecerit. falsi poena cohercetur.
IST INT N IN DG.

Amplissimus ordo decreuit eas tabulas quae publici
uel priuati contractus scripturã continet adhibitis
testib: ita signari ut in summa marginis ad mediã partẽ p
foratę triplici lino constringantur atq: inpositũ sup ra
linũ cerę signa inp̃mantur. ut exterioris scripturę
fidem interiore seruare. aliter tabulę platę nihil mom̃
ti habentur. IST INT N IN DG.

Qui uiui testamentum. aperuerit. recitauerit. resig
nauerit. poena legis corneliae tenet. & plerũq: aut
humiliores in metallum dantur aut honestiores in in
sulã deportantur. IST INT N IN DG.

Si quis instrumenta utilitatis suae a procuratore
uel cognitore aduersario prodita ẽẽ conuicerit
tam procurator quã cognitor. si humiliores sunt
in metallũ damnant. si honestiores adepta dimi
dia parte bonorum. in perpetuum rele
gantur. IST INT N IN DG.

Qui falsis instrumentis actis epistolis rescriptis
sciens dolo malo usus fuerit poena falsi cohercet.

ideoq: humiliores inmetallu damnantur honestio
res ininsula deportantur. IST INT N IN DG.

Instrumenta poenis sedeposita quicumq: alteri altero
absente reddiderit uel aduersario prodiderit p
persona e eius conditiones inmetallu damnantur aut
ininsula religantur. IST INT N IN DG.

Qui sibi falsum nomen inposuerit ingenuos parente sue
fi xerit qui alienu intercoeperit caper& posseder&.
poena legis cornilicae defalsis cohercetur qui unsig
nibus altioris ordinis utuntur. militiaq: confingunt.
quoque terreant . uel concutiant humiliores.
capite puniuntur. honestiores deportantur.
IST INT N IN DG.

Qui de iudicis amicitiis & familiaritate mentientes
euentus. sententiarum eius uindunt. qui due. obten
tu nominis su e eius agunt. conuicta pro modo delic
ti aut relinguntur aut capite puniuntur. IST INT.

XXVIII AD LEGEM IULIAM DE UI PUBLI CA ET PRIVATA.

Lege iulia de ui publica damnantur qui aliqua potesta
te p̄ditus ciuem romanu ante ad populu nunc imperatore
appellante necauerit. necarique iusserit torserit uer
berauerit condemnauerit inui publicam uincla duci
iusserit. cuius rei poena in humiliores capite in hones
tiores insulae deportatio ne cohercetur. hac lege
excipiuntur. qui arte ludicram faciunt iudicati.
etiam & confessi & qui ideo in carcere duci iubentur.
quod ius ducendi non obtemperauerit quid ue.

contra disciplinam fecerint tribuni etiam militum
et p̄ fecti classium alarum ue. ut sine aliquo inpedi
mento legis iuliae per eos militare delictum cohor
cere possit.

INT Lege iulia decretum ē ut pro uiolentia publica dā
netur. quicumq; iudex appellantem ut ad principis
p̄ sentiam ducatur. ingenuum hominem uel ciuem ro
num factum torserit occiderit uel occidi iusserit uel
in uinculis publicis adstrinxerit uel flagellis caeci
derit aut damnare p̄ sumpserit pro qua re. humilio
res personae iudicati ū capite puniuntur. honestiores
in insulam religantur. sed a legis istius poena
de aliquibus p̄ ceptum ē. etiam si ad principem appella
uerit posse torqueri uel damnari. si qui in ludicra arte
offenderint uel iudicio fuerint condemnati aut de crimi
ne suo confessi. et si qui propter hoc in carcerem redigant
quia secundum legis sententiae iudices parere noluerint.
uel si contra disciplinam publicam commisisse aliquid
conuincantur. Tribuni quoq; militum et p̄ positi naui
ū et p̄ fecti alarum et homines sine inpedimento legis
iuliae etiam post appellationem possunt p culpae suae
qualitate aut damnari aut uerberari. Lege iulia
de ui publica et priuata tenentur. Qui quem ar
matis hominibus possessionem domo uilla agro
uel deiecerit expugnauerit obsederit cluserit
qui ue ut fieret homines commodauerit locaue
rit conduxerit qui ue coetū concursum turbā
seditionem incendiū fecerit fenerari sepeliri

uel aliquem prohibuerit funus ue eripuerit turba
uerit & qui eum cui aqua & igni interdictum ē.
receperit celauerit tenuerit qui ue cum telo in pub
lico fuerit templa portas aliud ue quid publicum
armatis obsederit cinxerit cluserit occupauerit
quibus omnibus conuictis si honestiores sunt ter
tia parte bonorum eripitur. & in insulam reli
gantur. Humiliores in metallum dam
nantur. IST INT N INDG.

Creditor cirographarius si sine iussu p̄sidis per
uim debitoris sui pignera cum non haberet obligata
coeperit in legē iuliam de ui priuata conmittit. fidu
ciārio uero & pignera apud se deposita & persequi
et sine auctoritate iudicis sui indicare non p̄
hibetur. IST INT N INDG.

XXIIII. AD LEGE IULIĀ PECULATUS.

Si quis fiscalem pecuniam adtractauerit.
subripuerit mutauerit seu in suos usus conuer
terit in quadruplum eius pecuniae quā substulerit
condemnatur. IST INT N INDG.

XXV. AD LEGE IULIĀ REPETUNDARUM.

Iudices pedanei si pecunia corrupti dicantur ple
rumq: p̄side aut curia submouentur aut in ex
ilium mittuntur aut ad tempus religantur.

INT. Pedanei iudices id ē. qui ex delegatione causas
audiunt in audientia causae corrupti contra iustiti
am iudicasse conuicti fuerint ā iudice prouinciae
aut curiae submouentur aut in exiliū mittuntur aut

ad tempus redigatur.

:4 XXXI. AD LEGEM IULIAM MAIESTATIS.

5 Lege iulia maiestatis tenetur. is. cuius ope consilio ad
uersus imperatorem uel rem publicam arma mota sunt
exercitus eius in insidias deductus est. quiue iniussu impe
ratoris bellum gesserit. delectumue habuerit exercitum con
parauerit. sollicitauerit deseruerit imperatorem. his
:12 antea in perpetuum aqua et igni interdicebantur. Nunc uero
humiliores bestiis subiciuntur. uel uiui exuruntur. ho
nestiores capite puniuntur. Quod crimen non solum
facto sed et uerbis impiis ac maledictis maxime
exacerbatur. IST. INT. N. IN DG.

missus est In reum maiestatis inquiri prius conuenit quibus opi
bus qua factione quibus hoc auctoritatibus fecerit
tanti enim criminis reus non obtentu adulationis alicu
ius sed ipsius admissis causa puniendus est. Et ideo
cum de eo quaeritur nulla dignitas a tormentis ex
:2 cipitur. IST. INT. N. IN DG.

XXXII. AD LEGEM IULIAM AMBITUS.

Petiturus magistratus uel prouinciae sacerdo
tium si turbam suffragiorum causa conduxerit ser
uos conuocauerit aliamue quam multitudinem
conduxerit conuictus ut uis publicae reus in in
sulam deportatur. IST. INT. N. IN DG.

XXXIII. DE POENIS MILITUM.

Si pecunia accepta miles custodiam dimiserit
capite puniendus est. Et certe quaeritur
cuius criminis reus dimissus esse uideatur.

186
184

IST IN T N IN DG

Quicustodiam milita prosequenti magna manu ex cus serui capite puniantur. IST IN T N IN DG

XXXIIII. QUANDO APPELLANDU SIT.

Quotiens iusiurandum postulavit eo tempore appellandum .e. quo defertur non quo iurat.

INT. Siquando dum causa a iudice auditur sacramentum. petente uno ex litigatoribus altero obtulerit litigator qui iudicibus appellare uoluerit tunc appellare debet quando sacramentum offertur. non postquam iuratur.

XXXV. DE CAUTIONIONIBUS ET POENIS APPELLATIONUM.

Ne liberum quis et solutum habeat arbitrium retractandae et reuocandae sententiae et poena et tempora appellatoribus praestitis quod si iusta est appellauerint tempora ad cauendum in poena appellatio his quinque dierum praestata sunt. igitur ignorans si in eo loco ubi appellauit cauere debet ut ex die acceptarum litterarum continui quinque dies conputentur. si uero longius salua denumeratione integri quinque dies cum eo ipso quo litteras acceperat conputantur.

INT. Propter superfluam appellatorum licentiam neinret ractandis uel reuocandis sententiis liberum habere arbitrium uidentur et tempora appellationis et poene certe constituta esunt. Ut quicumque iudici qui causam eius

audiuit appellare et aliū iudicē puocare uolue
rit infra quinq: dies appellet et his ipsis quinq:
diebus ad iudicem ad quē puocauerit sine aliqua
dissimulatione perueniat et ipse dies in quo ac
cepit litteras in his quinq: diebus specialiter con
putetur quod si longius iter sit exceptis his quin
q: diebus spatiū dierum quo iter possit agi con
putet. Ne quis in captione uerbo incauendo in
cedat. expediat si mū ē poenā ipsam uel
quid aliud pro eo deponere. Necesse ē enim
non habet sponsorē qui suel fideiussorē dare aut
p̄sens ēē. contra eū fuerit pnuntiatum pdat
quod deposuit.

INT. Si quando inter litigatores de dando p̄sen
tiae suae fideiussore contentio ē. Si aliquis in
cautione uero bonorū p̄iudiciū timeat. et ppt
hoc fideiussorem dare nollit. post certū ali
quid de reb: suis poenae causa deponere. sed
si contra eū fuerit iudicatum et ipse defuerit
pdet quod deposuit quotiens in poena appellati
onis cauetur. tā unus quam plures fideiusso
res si idonei sint dari possint. sufficit enī etiā
p unum idoneum indēnitatis poenae con
suli. IST INT. Ū IN OC.

Si plures appellent una cautione sufficit et si u
nus caueat omnib: uincit.

INT. Si in una causa multi appellent unā pro om
nibus sufficit fieri cautionem et si in cōmuni causa

187 185

unus cauerit et uicerit omnes quib: una causa ē. uicis seuidentur. Cū a pluribus sententiis prouocatur. singulae cautiones exigendae sunt. et de singulis poenis spondendū ē.

IN C ūde multis criminibus iudices sententiis appellatū fuerit singulae cautiones de singulis sententiis faciendae sunt et in singulis cautionib: sigulae poenae speciali[ter] ab appellatorib: inserendae. Modus poenae in qua quis cauere debet specialit[er] in cautione exprimendus ē. ut sit in qua stipulatio conmittatur. aliter enim recte cauisse non uidetur. IST I[N]T.

A d certas si appellet in eius modi certā caueredebet quanti causa aestimata ē. IST IN[T].

XXXVI. DE LITTERIS ADMISSORIIS.

A b eo quo appellatum ē. ad eū qui de appellatione cogniturus ē. litterae dimissoriae diriguntur quae uulgo apostoli appellantū quorum postulatio et acceptio intra quintū diē ex officio facienda ē ī sicut ā supeius sub titulo de cautionibus. IST IN[T] N

Q ui intra tēpora constituta dimissorias n̄ postulauerit ut acceperit ut reddiderit p̄scriptione ab agendo submouet et poenā appellationis inferre cogēt.

IST IN[T] N IN[T]DC.

XXXVII. DE REDDENDIS CAUSIS APPELLATIONŪ

M eritū appellationis causae capitalis et ipsa ratione n̄ nisi p̄ nosmet ipsos p̄sequi possumus.

Nemo enim absens aut ducitur in seruitutem potest
aut damnari.

INT. Si quando in causa capitali similiter in causa
status id est ingenuitatis uel seruitutis
appellatum fuerit non per procuratores sed ipsis prae
sentibus est agendum quia nemo absens aut capite dam
nari potest aut sententiam seruitutis excipere.

Liber IIII

Dns dedit dns abstulit sicut dno placuit ita factum est sit nomen dni benedictum

Moratorias appellationes et eas quae ab exse
cutoribus et confessis fiunt recipi non placuit.

INT. Quicumque non confidentia iustitiae causae sed
causae adferendae morae nec contra eum sententia
proferatur appellauerit ut si de facto suo confessus
ne addicatur appellare uoluerit huiusmodi
appellationes non recipiuntur. Cum qui appellat
cum conuitio ipsius iudicis appellare non oportet.
Ideoque ita factum arbitrio principis uindicatur. IST

XXXVIII. De prouocatione quid obseruandum est.

Quotiens possessor appellat fructus medii tempo
ris deponi conuenit quod si petitor prouocet
fructus in causa deposita esse non possunt. Nec
recte eorum nomine satisdatio postulatur.

INT. Quotiens post auditam iudicii possessor appel
lat fructus possessionis de qua agitur dum secun
dae audientiae euentus indubium est merito sequestran
tur. Nam si petitor appellauerit hoc ab eo non potest
postulari quia non potest sequestrare quod non habet.
Si propter praedia urbana uel mancipia appellatur pensi
ones eorum ut mercedes structurae et iasi denuntiatae deponuntur.

IST IHS̄ S̄ IHOC

XXXVIIII. DE MERITIS APPELLATIONŪ.

Omnimodo puniendus .ē. ut quotiens iniusta appellatio pnuntiat. sumptos quos dū seque retur aduersarios inpendet reddere cogat non simplos sed quadruplos.

INT. Si quando ciuius cuiq: iniusta appellatio conprobat. suptos quos post appellationē aduersariū suū conpulit sustinere. non in simplū ei sed in quadruplū reformare cogetur.

EXPLICIT LIB. V. IULII PAULI SENTENTIARŪ AD FILIŪ FELICITER AMEN.

INCIPIUNT TITULI GREGORIANI LIB. I

I.

I. De transactionibus. hoc ē. qui p mandatū de conpositione nihil conti
net litigare potest conponere non p̄sumat. II. Si aduersus donationis
sponsis factas in integrū quis restitui uellit. hoc ē si quid minoris p coniunctionem a
trimoniis sponsalia largitate donari. III. Si maior fuerit p uocatis hoc ē q
decipiendo animo maiorē se p instrumenta sibi ēē conscripserit posteā ex aeta
tē. uenia. contra hoc uenire temptauerit. IIII. De in officioso testamentū.
V. De petitione hereditatis. VI. De rei uindicatione. hoc ē. qui uineas in alena
naterra posuerunt pariter de aedificiis ut reliquis reb; et rtq. VII. Si sub
alterius nomine res empta erit. VIII. De familia herciscundae et cōmuni diuidendo:·

.VIII. Quodcumq(ue) q(ui) in aliena potestate se negotia gesserint ex edicto. hoc est filium familias pro studiu(m) litterarum assumpta pecunia credi possit. .X. Si debiti ipso lutum instrumentu(m) apud creditore remansit. .XI. Si amissis sit ut debitu(m) redditas instrumentis credatur perfecti. .XII. Quib(us) res iudicata non noceat. .XIII. De patria potestate. EXPLICIT GREGORIANI.

INCIPIT EX CORPORE HERMOGENIANI

.I. De cauta et non numerata pecunia. .II. Ex delicatis defunctis sicut quemadmodum conveniatur susceptores hoc est. sine criminalib(us) causis quod antequam moriatur non fuerit convictus. EXPLICIT HERMOGENIANVS.

INCIPIT PAPIANVS

.I. De pactis inter virum et uxorem. EXPLICIT CAPITULA GREGORIANI.

INCIPIT GREGORIANVS LIB. I.

.I. DE TRANSACTIONIBUS.

IMP. Gordianus. A. Licio Timotheo evocato.

INT. Siquis per mandatum procurator litis fuerit institutus de conpositio ne causae ei in ipso mandato nihil continetur ad scriptum litigare potest. conponere poenitus non ipsum atque si conposuerit non valebit. Dat. X. K. Ianuari. Pio et Pompeiano v. c.

.II. SI ADVERSIS DONATIONIBVS SPONSIS FACTIS IN INTEGRUM QUIS RESTITUI VELLIT.

IMP. Valerianus et Gallienus. AA. et Valerianus caesar.

INT. Iure et legib(us) continetur ut minorib(us) contra ea quae intra viginti et quinq(ue) annos male gesserint per integrum restitutio ne debeant subvenire sed in hoc tantum casu ipsi sentilege removentur ut si quid minoris per coniunctione matrimonii sponsalicia largitatis donaverint pro obtentu integri restitutio nis nullatenus debeant revocare quod similiter iuxta novellae lege et de dote dicitur. Dat. pridie id. iun. Miliciano et Basso.

.III. SI MAIOR FUERIT PROVOCATUS.

IMP. Philippus caesar. INT. Siquis decipiendi animo maiore se

Incipiunt capitula libri. I. Ermogeniani. .I. De cauta et non numerata pecunia. Id est ut intra quinquennium tantum evidenter ostendat eam concepisse. si quis antea moriatur et fuerit defunctus atq(ue) scelerib(us) suis convictus post obitum eius successorib(us) illius aliud non requiratur nisi quod ad eos cognoscitur pervenisse. Ceterum in talibus heredes ad nulla satis factione teneantur obnoxii. INCIPIT LIB. I. DE PACTIS INTER VIRUM ET UXOREM. Ut nemo in coniugio fiat locupletior nec verbis inter se oblegari possunt.

instrumentas quib; cuq; ee conscripserit et postea aetatis uenia contra hoc ueni
re temptauerit nullatenus audiat quia deceptus n e sed ipse alium uoluerit
III fraude decipere. Dat. pridid nou philippo A et seuiano. **DE INOFFICIO**
SO TESTAMENTO. IMP. Alexander ualeriae et cadestinae. **INT.** Si pater pfi
liae dote tradiderit. aut certe genero p filiae dote fecerit cautione ut se p missionis uin
culo obligauerit et in eius tempore falcidia filiae pat debis reb; quas mortis tempore dereli
quid n dimiserit de inofficioso patris testamento agere filia n p hib quia illud qd p
ea a patre in dote data e. ut p missas in falcidia n poterit inputari ea q pat uiuus in do
tis conditionis aut p misit aut tradidit de bonis eius ante q mereret discessisse
et alienata ee noscunt similis erit et disponsalitia donatione conditio. Dat. III
V. k nou maximo II. et emiliano. **DE PARTITIONE HEREDITATIS. IMP.**
Antonius A. Ponciano ingenuo fructus ante litem contestata p ceptos in male fidei possesso
VI. res restitui e placuit. Dat. XII k iul rom duob; aspris. **DE REQUIRENDI**
CAUTIONE. IMP. Gordian. A. aurelio alexandro militi. **INT.** Si quis ine
as in aliena terra plantauerit ad illu sine dubio p tinebit cuius terra ee p bat q si so
lu nesciens alienu du cu bona fide se credidert possidere. sumptos quos in ipsis uineis
ponendis fecit a domino terrae recipiat. si uero sciens in alieno posuerit et uineas
restituat et expensas poenitus n requirat. Dat. III id. mar attico et praetextato cons.
INT. Pat de aeficiis ut de reliquis reb; in alieno solo positae sicut superius dictu e.
VII forma seruabit. Dat. XIII id mai maximo et aquilino. cons. **SI SUB ALTERIUS**
NOMINE RES EMPTA ERIT. IMP. ualeriani et galieni AA. aurelio ausonio.
INT. Utriusq; legis quotiens aut maritus aut alia qcuq; p sona agru aut q cuq; re sua
pecunia aut uxores aut cuicuq; alteri nomine uoluerit coparare et ibis pecunia dat in re
fuerit in tromissis et ipse q pecunia dedit re coparata cognoscit possedisse n potest hoc p iu
ditio laborare q d alteri nomine res legit coparata q d si uero p cui nomine res coparata
ipse tradita e ut ab ipso possessis se habis q pecuniae sua p hac re data fuisse p bauerit re q uide
coparata n potest uindicare sed pecunia potest a possessore recipere q dua res a quo fuerit
ei dominio facius Imedia. Dat. III id. mai maximo et aquilino cons. **VIII. DE FAMILIAE HERCIS**
CUNDE ET COMMUNE DIUIDENDO. IMP. Gratian. A. sextio iuuenili. **INT.** Si q p testamentu
herede aliquem appellauerit et re. certa id e. aut possessione aut mancipia aut quodlibet aliu
speciem de qua dubitas. ee n possit. sub heredi uocabulu dimiserit cui heredis nom imposuerit
adeum

et illa quae non sunt nominata pueniant. Dat. x. k. nouemb. arriano et papo cons.

INT. In hac lege similiter et de donatione condicio quae filius familias a quo cumque p̄ceperit sed hoc amplius habet quod si maior fuerit ista donatio quae nomine filii familias facta ē omnes facultates patris quarta ei reliquã filii donatã accepit implere non possit reliquis filiis de hac ipsa donatione falcidia

xviii suppleatur. Dat. k. april. seuero et donato cons. QUOD CUM EO QUI IN ALTERIUS POTESTATE EST NEGOTIUM GESTUM ESSE DICITUR. IMP. Alexander septimae maciae macedoniani senatus consulti.

INT. Senatusconsulto macedoniano p̄cepit ut filio familias pecuniam non crederet. Nam haec constitutio iubet ut pro studio litterarum si quis filio familiae pecuniam dederit hanc ei pater sine aliqua obiectione restituat. quod si ipse filius familias in peregrinis fortasse sed defecerit intra anni spatium quod pecuniam conmutauit de peculio potest pater reus sibi debitum reformetur. quod si pater iusserit ut pecuniam praestaret pro ea rem dũ ē. quid de ea pecunia fecerit sed debitum patris sine mora restituat. Dat.

x Dat. prid. k. mart. agricola et clementiano cons. SI DEBITUM PERSOLUTUM SIT RUMENTA ET CAUTIO APUD CREDITOREM REMANSIT. IMP. seuerus et antonius. a. octauiano prisco.

INT. Si exsoluta ē pecunia nihil ob ē ueritati quod cautio integra manet apud creditorem. Dat. prid. id. iun. antonio iii. et geta cons. Si potest probare omnem pecuniam exsolutam creditori tuo cautionem quae apud heredem eius remansit inanis ē. ut tamen aut ipsa reddatur tibi aut inquisita apud creditorem remanere. heredem ei conuenire potest. Dat. v. id. ian. gallienus ii.

xi et faustin. SI AMISSIS UEL DEBITO [illegible] CREDO APPETITUR. IMP. Antonius a. septimae martiae.

INT. Debitores tuos quibus cumque ratione debere tibi pecuniam si probaueris ad solutionem conpelli ad ius. per his prouinciae nec oberit tibi amissio instrumentorum si manifestis probationibus eosdem debitores esse apparuerit. Dat. id. sept. cons.

xii QUIBUS RES IUDICATA NON NOCEAT. IMP. Diocletianus et maximianus. a. felix. Sententiam aduersus absentes et indefensos hac maio minoris inlatam nullas uires obtinere notissimi iuris ē. Dat. id. sept. diocletiano iii et maximiano. DE PATRIA POTESTATE. Imp. antonius a. ueturinae. Si in potestate patris fuisti tamen hereditas bessiae ad tibi obuenit et quae patris ius fuerat iusti iure patria potestate [illegible] ideo ab eo iure alienatum ē nulla ratione habetur [illegible] restitui a te desideras. Dat. [illegible] ipso a. vii. et aduento. Expl. Gregorianus.

...uuin ·
... · Isinfrid ·
...bert · Giselbret
...ric · Regenhere ·
...ere · Eberhart ·
...olt · Wolfhart ·
...t · Imbrico ·
Giselbret ·

Rachuuin · Poppo ·
Wernaue · Ruozelin
Henrich ·
Aensfrit · Here
man · Friderich ·
Udelbret ·
Guntram ·
Ruodolf ·
Regenbolt ·
Eberhart ·

Ad titulu...
Regenbr...
Ad titulu...
Northbret
Adelger
Ad titulu...
Presbyt ordi...
Ebdom...
Bezelin · Ebd...
Lubentin · Here...

EX
Bibl. Regia

188. Bll. + 1 Vorbl.

